

**T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**DİLİN İŞLEVLERİ BAĞLAMINDA YÛSUF
SÛRESİNİN TAHLİLİ**

Doktora Tezi

Adil TÛRKER

İZMİR-2025

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

DİLİN İŞLEVLERİ BAĞLAMINDA YÛSUF
SÛRESİNİN TAHLİLİ

Doktora Tezi

Adil TÛRKER

Danışman: Doç. Dr. Eyup AKŞİT

Jüri Üyesi: Doç. Dr. İzzet MARANGOZOĞLU

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Ü. Ahmet GEDİK

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Mehmet ERGÜN

Jüri Üyesi: Dr.Öğr.Ü. Oğuzhan Şemsettin YAĞMUR

İZMİR-2025

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “Dilin İşlevleri Bağlamında Yûsuf Sûresinin Tahlili” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

09/07/2025

Adil TRKER

ÖZET

Doktora Tezi

DİLİN İŞLEVLERİ BAĞLAMINDA YÛSUF SÛRESİNİN TAHLİLİ

Adil TÛRKER

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Bu çalışma, Kur'an-ı Kerim'in kıssaya dayalı ve edebî derinliği en belirgin sûrelerinden biri olan Yûsuf Sûresi'ni, Roman Jakobson'un dilin işlevleri teorisi ekseninde çözümlemeyi hedeflemektedir. Çalışmanın temel gayesi, geleneksel tefsir yöntemlerinin yanı sıra modern dilbilimsel yaklaşımları da dikkate alarak Kur'an'ın nazmındaki yapısal ve işlevsel özellikleri ortaya koymak ve böylelikle ilâhî kelâmın evrensel mesajının dil vasıtasıyla nasıl tezahür ettiğini izah etmektir. Bu çalışma, Kur'an'ın dilsel yapısını hem klasik tefsir geleneği hem de modern dilbilimsel yaklaşımlar ışığında ele alarak bütüncül bir bakış açısı geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca Kur'an'ın edebî yönünün dilin işlevleri aracılığıyla yeniden yorumlanmasına zemin hazırlayan bu yaklaşım, dinî metinlerin iletişimsel boyutuna dair daha derinlikli analizlere imkân tanımaktadır.

Yûsuf Sûresi'nin seçilme nedeni, kıssa anlatımındaki psikolojik derinlik, diyalogların canlılığı ve tematik çeşitliliğin, Jakobson'un dil işlevleri kuramı çerçevesinde yapılacak analizler için uygun bir zemin oluşturmasıdır. Jakobson'un kuramsal çerçevesi, metnin iletişimsel özelliklerinin hem yapısal hem de işlevsel yönlerini kapsamlı bir şekilde incelemeye imkân sağlamaktadır. Bu model ışığında Yûsuf Sûresi'nde dilin gönderge işlevi, kıssanın tarihsel ve ahlaki içeriğinin aktarımında merkezi rol oynamaktadır. Olay örgüsü, karakterlerin yaşadığı sınavlar ve ilahî hikmetin tezahürü, somut gerçeklikler üzerinden okuyucuya sunulurken metnin mesajının evrenselleştirilmesi sağlanır. Duygusal işlev ise, özellikle Hz. Ya'kûb'un üzüntüsü, Yûsuf'un sabrı ve kardeşlerinin pişmanlığı gibi insani duyguların dile getirildiği âyetlerde belirgindir. Karakterlerin içsel monologları ve duaları, okuyucuda

empati uyandıran bir dilsel etki yaratırken, metnin duygu yüklü atmosferi dinleyiciyi ahlaki bir içe bakışa davet eder. Çağrı işlevi, daha çok emir fiilleri ve nidâ üslubunu içeren âyetlerde öne çıkar. Hz. Yûsuf'un zindan arkadaşlarına ve sonrasında kardeşlerine yönelik tevhit vurgulu uyarılarında kendini gösterir; bu pasajlar, dinleyiciyi doğrudan harekete geçmeye veya tavır değişikliğine yönlendiren bir dilsel stratejiyi yansıtır. Kanal kontrol işlevi, soru içeren âyetlerde iletişimin sürekliliğini sağlamakta ve metnin alıcı tarafından anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Poetik (şiiirsel) işlev sûrenin edebî üslûbunun temelini oluşturur; kelime seçimleri, çeşitli edebi sanatlar ve ritmik akış, metnin estetik boyutunu öne çıkarırken aynı zamanda anlamın derinleşmesine hizmet eder. Metadilsel/dilüstü işlev ise, sûrede doğrudan öne çıkmasa da bazı âyetlerde kelimelerin anlamlarına dair açıklamalar üzerinden kendini dolaylı olarak gösterir.

Netice itibariyle bu çalışmada, dilin işlevlerine dair modern yaklaşımlara benzer görüşlerin klasik İslâm âlimlerince de bilindiği, ancak bunların sistematik bir kuram ve terminolojiden ziyade tefsir ve belâgat eserlerinin satır aralarında yer aldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Dil, Dilbilim, Dilin İşlevi, Yûsuf Sûresi

ABSTRACT

Doctoral Thesis

An Analyze of Surat Yusuf in the Context of Language Functions

Adil TÜRKER

İzmir Kâtip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of Basic Islamic Sciences

This study aims to analyze *Sūrat Yūsuf*—one of the chapters of the Qur’ān most notable for its narrative and literary depth—through the lens of Roman Jakobson’s theory of language functions. The primary objective is to uncover the structural and functional features of the Qur’ān’s composition (*naẓm*) by integrating traditional exegetical methods with modern linguistic approaches, thereby elucidating how the universal message of divine speech is manifested through language.

The significance of this research lies in its potential to offer a renewed reading of the Qur’ān’s literary miracle through the functions of language, as well as its engagement with the communicative dimension of religious discourse. *Sūrat Yūsuf* was chosen due to its psychological depth in storytelling, the vividness of its dialogues, and thematic richness, all of which provide an ideal ground for applying Jakobson’s model.

Jakobson’s theoretical framework concerning the functions of language is employed to analyze the communicative dynamics of the text on both structural and functional levels. Within this framework, the referential function plays a central role in conveying the historical and moral content of the narrative. The storyline, the trials experienced by the characters, and the manifestation of divine wisdom are presented through concrete realities, thereby contributing to the universalization of the text’s message.

The emotive function becomes prominent in verses expressing human emotions, such as the grief of Prophet Ya‘qūb, the patience of Yūsuf, and the remorse of his

brothers. Internal monologues and supplications of the characters generate a linguistic effect that evokes empathy in the reader, and the emotionally charged atmosphere of the text invites the audience to moral introspection.

The conative function is most evident in verses that contain imperative verbs and vocative expressions. It is particularly manifest in Yūsuf's monotheistic exhortations to his fellow prisoners and later to his brothers, reflecting a linguistic strategy aimed at prompting the audience to act or alter their stance.

The phatic function, which ensures the continuity of communication, is evident in interrogative verses that facilitate the receiver's understanding of the message. The poetic function constitutes the core of the chapter's literary style; word choices, various rhetorical devices, and rhythmic flow contribute to the aesthetic dimension of the text while also deepening its meaning. Although not explicitly foregrounded, the metalingual function is also present, albeit indirectly, in certain verses through clarifications of word meanings, indicating an awareness of language about itself.

Ultimately, this study concludes that insights similar to modern linguistic theories of language functions were also known to classical Islamic scholars. However, such notions were embedded between the lines of exegetical and rhetorical works rather than presented within a systematic theory or formalized terminology.

Keywords: Qur'ān, Language, Linguistics, Language Function, Sūrat Yūsuf

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
ÖNSÖZ.....	xi
GİRİŞ	1
1. KONUNUN ÖNEMİ VE AMACI	2
2. YÖNTEM VE KAYNAKLAR.....	4
3. KONUNUN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI	6
4. İLGİLİ LİTERATÜR	7
BİRİNCİ BÖLÜM.....	9
DİL BİLİM, İLETİŞİM VE DİLİN İŞLEVLERİ.....	9
1.1. DİL BİLİM.....	9
1.1.1. Dilin Tanımı.....	9
1.1.2. Dilbilimin Tanımı	10
1.1.3. Dilbilimin Tarihi	11
1.1.4. Kur'an ve Dilbilim.....	13
1.2. İLETİŞİM UNSURLARI.....	15
1.2.1. Gönderici	16
1.2.2. Alıcı	17
1.2.3. İleti	17
1.2.4. Kanal.....	17
1.2.5. Bağlam.....	18
1.2.6. Kod.....	19
1.3. İLETİŞİM UNSURLARI AÇISINDAN VAHİY.....	19

1.4 DİLİN İŞLEVLERİ.....	24
1.4.1. Gönderge İşlevi.....	26
1.4.2. Heyacana Bağlı İşlev	28
1.4.3. Çağrı İşlevi.....	29
1.4.4. Kanalı Kontrol İşlevi	30
1.4.5. Üstdil İşlevi.....	32
1.4.6. Şiirsel İşlev	34
1.5. DİLİN İŞLEVLERİ VE KUR'AN	37
İKİNCİ BÖLÜM	40
YÛSUF SÛRESİNİN DİLİN İŞLEVLERİ AÇISINDAN TAHLİLİ	40
3.1. YÛSUF SURESİ.....	40
3.1.1. Yûsuf Kelimesinin Etimolojisi	41
3.1.2. Sûrenin Adı.....	42
3.1.3. Sûrenin Nüzûl Sebebi	42
3.1.4. Sûrenin Genel Muhtevası ve Konusu	43
3.2. DOĞU-BATI EDEBİYATINDA VE KİTAB-I MUKADDESTE HZ. YÛSUF.....	48
3.2.1. Doğu Edebiyatında Hz. Yûsuf.....	49
3.2.1.1. Arap Edebiyatında Hz. Yûsuf.....	49
3.2.1.2. Fars Edebiyatında Hz. Yûsuf.....	50
3.2.1.3. Türk-İslam Edebiyatında Hz. Yûsuf.....	51
3.2.2. Batı Edebiyatında Hz. Yûsuf	53
3.2.2.1. Alman Edebiyatında Hz. Yûsuf.....	54
3.2.2.2. İspanyol Edebiyatında Hz. Yûsuf.....	54
3.2.3. Kitab-ı Mukaddeste Hz. Yûsuf.....	55
3.3. YÛSUF SÛRESİNİN DİLİN İŞLEVLERİ AÇISINDAN TAHLİLİ....	58
3.3.1. Gönderge İşlevinin Egemen Olduğu Ayetler.....	59
3.3.2. Heyacana Bağlı İşlevin Egemen Olduğu Âyetler	122

3.3.3. Çağrı İşlevinin Egemen Olduğu Ayetler	151
3.3.4. Kanalı Kontrol İşlevinin Egemen Olduğu Ayetler	194
3.3.5. şiirsel İşlevin Egemen Olduğu Ayetler	202
SONUÇ.....	210
KAYNAKÇA	214

KISALTMALAR LİSTESİ

a.s.	: Aleyhisselâm
b.	: Bin
bkz.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
DEÜ	: Dokuz Eylül Üniversitesi
ed.	: Editör
Hz.	: Hazreti
ö.	: Ölümü
r.a	: Radiyallâhu anh
S.a.	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
ss.	: Sayfa aralığı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
ts.	: Tarihsiz
vd.	: Ve Diğerleri

ÖNSÖZ

Hamd, bizlere kelimeler nimetini bahşeden, dilleri ve renkleri bir âyet olarak var eden, sözü anlamaya ve anlatmaya muktedir kılan, insanı diğer varlıklardan farklı kılarak ona konuşma yeteneğini bahşeden, kâinatın sahibi Allah'a aittir. Salâtü selâm, sözün en güzelini söyleyerek insanlara hikmet, nezaket ve derin bir anlayışla hitap eden; ilahi rahmetin tecellisi olarak âlemlere gönderilen ve insanlık için ebedî bir rehber kılınan Allah'ın elçisi Hz. Muhammed'in (S.a.) üzerine olsun.

Dil, insanın düşüncelerini, duygularını ve inançlarını ifade etme aracı olmanın ötesinde, kültürel ve toplumsal yapıyı şekillendiren önemli bir unsurdur. Kur'an-ı Kerim'de kullanılan anlatım teknikleri, üslûp özellikleri ve mesaj iletim biçimleri de bu çerçevede büyük bir anlam taşımaktadır.

Kur'an-ı Kerim asırlar boyunca, farklı birçok millet ve bölgeye müntesip insanın ilgisini üzerine çeken ilahi bir kitaptır. Şüphesiz ki bu ilginin oluşmasına, asırlar boyunca tahrif edilmeden orijinalliğini korumuş olması ve insanları kendisini okuyup düşünmeye sevk etmesi en önemli faktör olmuştur. Ayrıca insanların bireysel ve toplumsal manada zihinlerinde oluşan birtakım sorulara cevap arayışı da bu ilgiyi artıran ve devam ettiren etkenler arasında yer almaktadır. Bu nedenle, tarihsel süreç boyunca Kur'an-ı Kerim üzerine dilsel çalışmalar yapıldığı gibi, bu tür araştırmalar kıyamete kadarda sürekli bir şekilde yapılmaya devam edecektir. İşte bu ilgi ve araştırma geleneğinin bir devamı olarak, bu çalışma, dilin işlevleri bağlamında Yûsuf Sûresi'ni ele almakta ve sûredeki dilin kullanım biçimlerini ve iletişimde üstlendiği rolleri incelemeyi amaçlamaktadır.

Arapça Allah'ın mesajlarını insanlara ulaştırmak için seçtiği bir dildir. Bu husus Kur'an'da farklı âyetlerde dile getirilmektedir. Kur'an'ın Arapça olarak indirilmiş olması, yalnızca ilk muhataplara hitap etmesi yönüyle değil; aynı zamanda bu dilin anlam derinliği, retorik gücü ve yapısal özellikleri bakımından da dikkat çekici bir tercihtir. Arapça, klasik dönemde sahip olduğu kök temelli morfolojik yapısı, mecaz ve teşbih gibi söz sanatlarına açıklığı, çok anlamlılık ve bağlamla şekillenen anlatım esnekliğiyle, anlamın katmanlı biçimde ifade edilmesine elverişli bir dil olma vasfı

taşımaktadır. Elbette Kur'an farklı bir dilde inseydi de çeşitli dilsel analizlere konu olabilirdi; ancak Arapça'nın bu yöndeki güçlü ifade imkânları, Kur'an metninin hem lafız hem de anlam düzleminde derinlikli biçimde incelenmesini mümkün kılmıştır. Bu bağlamda Kur'an dili, tarih boyunca hem belâgat hem de dilbilim açısından farklı inceleme yaklaşımlarına konu olmuştur. Bu çalışmada ise, modern dilbilimin önemli kuramsal modellerinden biri olan "dil'in işlevleri" kuramı esas alınarak, Yûsuf Sûresi'nde iletişim unsurlarının ve işlevsel dil yapıların analizi gerçekleştirilmiştir.

"Dilin İşlevleri Bağlamında Yûsuf Sûresinin Tahlili" başlığını taşıyan bu çalışma, Kur'an'daki anlatıların modern dilbilimsel yaklaşımlarla incelenebilirliği fikrinden hareketle şekillenmiştir. Çalışma sürecinde, Yûsuf Sûresi'nin sahip olduğu tematik zenginlik ve güçlü anlatım yapısıyla, Roman Jakobson'un dilin işlevleri kuramına dayalı bir çözümleme için uygun bir zemin sunduğu görülmüştür. Dilbilimin temel kavramları, iletişim unsurları ve dilin işlevleri üzerine kuramsal bir çerçeve sunulduktan sonra, sûredeki dilsel işlevlerin her biri ayrı başlıklar altında analiz edilmiştir. Bu yöntem, sûrenin hem dilsel hem de anlatı boyutunu daha sistemli ve anlaşılır biçimde değerlendirmemize imkân tanımıştır.

Tez çalışmamız süresince araştırmamızı titizlikle takip ederek bize rehberlik eden, başta danışman hocam Doç. Dr. Eyup AKŞİT'e, akademik yolculuğumuzda ve tezimizin oluşum sürecinde değerli katkılar sunan tez izleme komitesi üyeleri Doç. Dr. İzzet MARANGOZOĞLU'na, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GEDİK'e; sabrı, desteği ve anlayışıyla her daim yanımda olan kıymetli eşim Şeyma TÜRKER'e derin şükranlarımı sunarım.

Adil TÜRKER

İzmir-2025

GİRİŞ

Dil, insanı diğer canlılardan ayıran ve kimliğini şekillendiren temel bir vasıftır. Dil, insanlık tarihi boyunca gelişmiş ve düşünce ile duyguların ifadesinde vazgeçilmez bir iletişim aracı haline gelmiştir. Psikolojik ve maddi ihtiyaçların artmasıyla birlikte toplumsal bağların kurulmasında merkezi bir rol üstlenen dil, her bireyin kendini ifade etmesini, duygularını yaymasını ve ihtiyaçlarını dile getirmesini sağlayan en etkili araçtır.

Dilin bu denli güçlü bir iletişim aracı olması, onun yapısal unsurlarının doğru kullanılmasıyla mümkündür. Bu bağlamda, sağlıklı ve etkili bir iletişim kurabilmek için kullandığımız kelime, cümle ve metin gibi dilsel birimlerin işlevlerini kavramak büyük önem taşımaktadır. İletişim sadece insanlar arasında gerçekleşmemektedir. Bunun yanında Allah ile insan arasında da insanın yaratılışından bu yana gerçekleşen bir iletişim bulunmaktadır. Allah ile insan arasındaki gerçekleşen bu iletişim vahiy yoluyla gerçekleşmektedir. Bu sebeple vahyin üslûbunu doğru anlamamanın kulun Allah ile olan iletişimine olumlu manada katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bakımdan Kur'an'ın anlaşılmasında, onun anlatım üslûbundaki çeşitliliğin dilin işlevleri perspektifinde ele alınarak değerlendirilmesi, metnin anlam dünyasını daha derinlikli bir biçimde kavramak adına önemli bir yaklaşım sunmaktadır. Zira Kur'an, çok yönlü bir bakış açısıyla incelenebilen, farklı metodolojik yaklaşımların uygulanmasına imkân tanıyan ilahi bir metindir.¹ Bu noktadan hareketle ifade edecek olursak, çalışmamızda Yûsuf Sûresi'nin dilin işlevleri perspektifinde belirli üslûp özellikleri incelenmeye ve analiz edilmeye çalışılacaktır.

¹ İsa Kanik, "Kur'an'ın Edebî Anlatım Üslubundaki Çeşitlilik", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (Nisan 2018), 68-87.

1. KONUNUN ÖNEMİ VE AMACI

Dil, insan iletişiminin en temel unsuru olup düşüncelerin, duyguların ve bilgilerin aktarılmasını sağlar. Dilin çeşitli işlevleri, bireyler ve toplumlar arasındaki anlam inşasında belirleyici rol oynar. Bu bağlamda, kutsal metinlerin dilsel işlevleri, içerdiği anlam katmanları ve insan üzerindeki etkileri açısından önemli bir araştırma sahası oluşturmaktadır. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim, sahip olduğu dilsel incelikler ve üslûp özellikleriyle her dönemde müfessirlerin ve belagat âlimlerinin dikkatini çeken bir metin olagelmıştır. Nitekim tenzil zamanından günümüze değin Kur'an'ın dil yapısı ve üslûbu üzerinde yapılan çalışmalarla bu ilgi daima canlı tutulmuştur.² Kur'an-ı Kerim'in ilahî iradeye mutabık bir biçimde anlaşılması ve yorumlanması, tefsir çalışmalarındaki temel gayeyi teşkil etmektedir. Bu bağlamda yürüttüğümüz mevcut araştırma da söz konusu temel gayeye yönelik olarak gerçekleştirilmiş olup, bu özelliği çalışmamızın akademik ve ilmî değerini artırmaktadır. Kutsal metnin ilahî maksada uygun şekilde tefsir edilmesine katkı sağlama amacı, araştırmamızın metodolojik çerçevesini ve yaklaşımını belirleyen önemli bir faktördür.

Kur'an-ı Kerim'de anlamı açık olan âyetler bulunduğu gibi derinlemesine araştırmayı gerektiren âyetler de vardır. Bazı âyetlerin anlaşılmasında yaşanan zorluklar, kimi zaman nüzûl sebeplerinin fazlalığından, kimi zaman da bu sebeplerin hiç yer almamasından kaynaklanabilmektedir. Bu durum, belirli âyetlerde anlam kapalılıklarına yol açmaktadır. Çalışmanın önemi, işte bu anlam kapalılıklarının giderilmesine yönelik, küçük de olsa müspet katkılar sunma potansiyelinden ileri gelmektedir.

Bu çalışma, Yûsuf Sûresi'ni dilin işlevleri bağlamında ele alarak metnin anlam dünyasını daha derinlemesine analiz etmeyi amaçlamaktadır. Roman kurgusuna benzer yapısı, karakterlerin diyalogları ve olay örgüsünün gelişimi, dilin farklı işlevlerinin bu sûre içinde nasıl kullanıldığını inceleme fırsatı sunmaktadır. Aynı zamanda, sûrede yer alan anlatım teknikleri, üslûp ve retorik unsurların çözümlemesi yapılarak Kur'an dilinin etkileyiciliği ve mesaj iletme gücü ortaya konulacaktır. Bu doğrultuda çalışmada başvuru dilin işlevleri kavramı, dilin iletişimdeki gücünü

² İzzet Marangozoğlu, "Kur'an-ı Kerim'de Kat' Üslubu: Lügavî Bir Üslup Olarak Tâbi'-Metbû' Uyumsuzluğu", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 50 (Aralık 2019), 155.

açıklayan temel yaklaşımlardan biri olan Roman Jakobson'un işlevsel dil kuramı çerçevesinde ele alınmıştır. Jakobson'un göndergesel, duygusal, alıcıyı harekete geçirme, bağlantı kurma, üstdilsel ve şiirsel olmak üzere belirlediği altı temel işlev, sûre içindeki anlam örüntülerini ortaya koymada kuramsal bir zemin sunmaktadır. Bu yaklaşım, hem sûrenin içerdiği iletişim biçimlerini çözümlemeye hem de Kur'an'ın dilsel yapısının daha etkili ve anlaşılır biçimde yorumlanmasına katkı sağlamaktadır.

Çalışmanın temel hedeflerinden biri, dilbilimsel ve edebî bir perspektifle Yûsuf Sûresi'ni değerlendirerek, dilin işlevlerinin kutsal bir metinde nasıl somutlaştığını göstermektir. Bu bağlamda, sûredeki anlatım tarzı, kelime seçimleri ve iletişim stratejileri incelenerek metnin anlam dünyasına katkı sağlayan dil unsurları belirlenmeye çalışılacaktır. Böylece, Kur'an'ın dilsel yapısına yönelik akademik çalışmalara katkı sunulması ve bu tür metinlerin daha iyi anlaşılmasına yönelik bir perspektif geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Çalışmada, ilgili sûrenin üslûbu, dilin işlevleri temel alınarak ele alınıp incelenmektedir. Bu doğrultuda Yûsuf Sûresi, dilin farklı işlevlerinin açık biçimde gözlemlenebildiği zengin anlatı yapısı, karakterler arası diyaloglara dayalı kurgusu ve tematik çeşitliliği ile incelemeye değer bir örnek olarak seçilmiştir. Ayrıca sûrede, bireysel ve toplumsal iletişimin farklı düzeylerde yansıdığı sahnelerin bulunması, anlatımda duygusal yoğunluğun dikkat çekici biçimde işlenmesi ve olay örgüsünün güçlü bir anlatı yapısıyla sunulması da bu tercihi destekleyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Bu özellikleriyle sûre, Kur'an'daki iletişim biçimlerini çözümlemek için uygun bir zemin sunmaktadır. İşte bu sebeple çalışma, Kur'an-ı Kerim'in sonraki muhataplarının karşılaştığı anlama sorunlarına çözüm sunma veya mevcut çözüm önerileriyle karşılaştırma imkânı sağlaması açısından da önem taşımaktadır. Bu nedenle, yapılan bu çalışma, alana hem teorik hem de pratik katkılar sağlayabilecek niteliktedir.

Kur'an-ı Kerim'in âyetlerinin dilin işlevleri çerçevesinde ele alınması, Kur'an'ın mealinin okunmasında anlaşılamayan, hissedilemeyen ya da aktarılamayan bazı durumların anlaşılmasına katkı sunacağı öngörülmektedir. Çünkü dilin işlevleri diğer metinlerde olduğu gibi âyetlerin anlatım üslubunun ortaya çıkarılmasına da katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda âyetlerin anlatım üslubunda, hem kaynağın konuşma anındaki fikir ve duygu durumunu hem de kaynağın verdiği

mesajlarda yer alan; uyarı, tehdit, tavsiye gibi hususlar, dilin işlevleri vasıtasıyla adeta yeniden canlandırılmaktadır. Bu husus, Kur'an-ı Kerim'in her dönemde ve kıyamete değin var olacak olan tüm insanlığa hitap edebilme özelliğini ve evrenselliğini ortaya koyan bir nitelik taşımaktadır. Bu evrensel hitap yeteneği, metnin zaman ve mekân üstü bir niteliğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, bu çalışma, Kur'an'ın çağlar üstü rehberlik rolünü anlamaya yönelik akademik bir çabadır.

Günlük hayat içerisinde kullandığımız dil ve çevremizi algılama durumumuz, yaşadığımız ortamın farklı unsurlarından etkilenecek şekilde şekillenmektedir. Bu noktada Kur'an'ın sunduğu bilgileri anlamlandırırken, mevcut algı ve kavrama biçimlerimizi aşarak yeni bir anlama ve yorumlama yöntemini geliştirmemiz gerekmektedir. Bu bakımdan, Kur'an'ı idrak etme ve onu yorumlama sürecinde dilin işlevleri gibi modern dilbilimsel yaklaşımlardan faydalanmanın, Kur'an'ın anlaşılması ve açıklanması noktasında önemli katkılarının olacağı düşünülmektedir.

Bir metnin doğru şekilde anlaşılması, yorumlanması ve açıklanması hem iletişim süreci hem de bilimsel ve entelektüel perspektiften önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu husus, Kur'an-ı Kerim söz konusu olduğunda özel bir ehemmiyet kazanmaktadır. Zira Kur'an-ı Kerim, öncelikle insanın yaratıcısıyla iletişimini sağlayan, bununla birlikte insanlar arası iletişimi düzenleyen, insan hayatına yön veren ve evrensel mesajlar ihtiva eden ilahi ve mucizevi bir kelimedir. Bu sebeple, Kur'an-ı Kerim'in ilahi murada uygun biçimde okunması, yorumlanması ve içerdiği mesajların doğru anlaşılması elzemdir.

2. YÖNTEM VE KAYNAKLAR

“Dilin İşlevleri Bağlamında Yûsuf Sûresinin Tahlili” isimli bu araştırmada ilgili sûrenin âyetlerinin modern dilbilimin alt konularından olan dilin işlevleri çerçevesinde ele alınmaya ve tahlili yapılmaya çalışılmıştır. Âyetler dilin işlevleri kıstas alınarak incelenmekle birlikte yer yer âyetlerde hangi işlevin daha belirgin olduğunu ortaya koymak için nahiv, sarf, belagat, lügat ya da ilgili âyet üzerinde yapılan, müfessirlerin açıklamalarına da yer verilmiştir. Aynı zamanda âyetlerde hangi işlevin daha hâkim olduğunu tespit etmek ve benzer hususlardan dolayı âyetlerde yer alan iletişim unsurları, gönderici, alıcı vb. âyetle ilgili açıklamalara başlamadan önce bir tablo halinde verilmiştir.

Kur'an da dahil olmak üzere, yazılı tüm dilsel metinlerde dilin çeşitli işlevleri bulunmaktadır. Bu işlevler kimi zaman bir metin içinde aynı anda yer alabilirken, bazen yalnızca bir ya da birkaç işlevin öne çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda, çalışmamızda âyetleri tahlil ederken, ilgili âyette hangi işlevin daha baskın olduğu esas alınarak değerlendirme yapılacaktır; bununla birlikte aynı âyette yer alan diğer işlevlere de açıklamalar içerisinde yer verilecektir. Nitekim yapılan analizlerde, bazı âyetlerde birden fazla dilsel işlevin eşzamanlı olarak bulunduğu görülmektedir. Bu durum, Kur'an-ı Kerim'in dilsel yapısının çok katmanlılığını ve anlam derinliğini ortaya koymaktadır. Dilsel işlevlerin çeşitliliği edebî metinlerde de gözlemlenebilmektedir; ancak Kur'an âyetlerinde bu işlevlerin, Kur'an'ın içerdiği ilahî mesajla uyum içinde, herhangi bir çelişki ya da anlatım bozukluğu olmaksızın tam bir bütünlük ve ahenk içinde bir araya gelmesi, onun özgün ve evrensel bir hitap gücüne sahip olduğunu göstermektedir. Bu çok yönlü yapı, Kur'an'ın yalnızca biçimsel değil, içeriksel ve bağlamsal düzeyde de güçlü bir anlam sistemi sunduğunu ortaya koymakta; onu ilahî kelam olarak anlamaya yönelik daha derinlikli ve çok boyutlu bir perspektif geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Bu araştırma, metodolojik açıdan nitel araştırma paradigması çerçevesinde tasarlanmış olup, içerik ve doküman analizi teknikleri uygulanmıştır. Araştırma sürecinde, tezde ele alınan temel kavramların incelenmesi ve âyetlerin nahiv, sarf, belagat boyutlarının analizi için kapsamlı bir veri toplama ve analiz yaklaşımı benimsenmiştir.

Araştırmanın temel ve ikincil kaynaklarını, klasik ve modern olmak üzere iki ana grupta değerlendirmek mümkündür. Klasik kaynaklar bağlamında, belagat, lugat, sarf ve nahiv kitapları gibi geleneksel Arap dili kaynaklarının yanı sıra, klasik tefsir kaynakları sistematik bir biçimde taranmış ve analiz edilmiştir. Modern kaynaklar açısından ise çağdaş dilbilim ve tefsir çalışmaları kapsamında yerli ve yabancı literatürden istifade edilmiş, özellikle dilbilimsel işlevlerin Kur'an metni üzerindeki uygulamalarına dair akademik çalışmalar titizlikle incelenmiştir.

Bu çalışmada benimsenen metodolojik yaklaşım, metni hem dilbilimsel hem de klasik tefsir geleneği çerçevesinde çok boyutlu olarak analiz etmeye imkân tanıyan yorumlayıcı bir perspektife dayanmaktadır. Roman Jakobson'un kuramsal çerçevesini oluşturduğu altı temel dil işlevinin önceden belirlenmiş olması nedeniyle araştırma,

tümdengelimsel bir yaklaşımla yapılandırılmıştır. Anlam odaklı çözümleme esas alındığından, nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Çalışmada her âyetin tek tek ele alınması içerik analizini; âyetlerin iletişimsel bağlamlarının değerlendirilmesi söylem analizini gerekli kılmıştır. Dilin işlevsel boyutlarının irdelenmesi çalışmayı fonksiyonel bir yaklaşıma taşıırken, âyetlerin nüzûl sebepleriyle ilişkilendirilmesi bağlam odaklı yöntemi de içermektedir. Ayrıca, bazı âyetlerin birden fazla dil işlevine sahip olması, çoklu kodlama tekniğinin kullanılmasını zorunlu kılmıştır.

Araştırmanın sonuç bölümünde, çalışmanın teorik ve analitik bulguları bir araya getirilerek genel değerlendirmeler ve sonuçlar sunulmaktadır. Literatüre katkı sağlayan özgün çıkarımlar ve gelecek çalışmalar için öneriler de bu bölümde yer almaktadır. Tezin kaynakça bölümünde ise araştırma sürecinde istifade edilen tüm klasik ve modern kaynaklar alfabetik düzende listelenmiştir.

3. KONUNUN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

“Dilin İşlevleri Bağlamında Yûsuf Sûresinin Tahlili” başlıklı bu doktora tezi, bir giriş ve iki ana bölümden müteşekkil akademik bir çalışmadır. Tezin birinci bölümünde, araştırmanın teorik çerçevesini oluşturan kavramsal yapı sistematik bir biçimde ele alınıp incelenmiştir. İkinci bölümde ise öncelikle Yûsuf Sûresi hakkında genel bilgiler sunulmuş, akabinde dilbilimin temel alt disiplinlerinden biri olan dilin işlevleri perspektifinden âyetlerin analizi, açıklanması ve yorumlanması gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada Roman Jakobson’un dilin işlevleri kuramı temel alınmıştır; zira bu kuram, dilin iletişimsel boyutunu altı işlev çerçevesinde sistematik ve işlevsel bir yapıya oturtarak hem metin çözümlemesine hem de anlam düzeylerinin yorumlanmasına imkân tanımaktadır. Jakobson’un yaklaşımı, yazınsal metinlerdeki çok katmanlı söylemleri analiz etmek açısından uygun ve işlevsel bir teorik zemin sunmaktadır. Yûsuf Sûresi’nin tercih edilme nedeni ise, anlatı bütünlüğü, diyalog ağırlıklı yapısı ve farklı dil işlevlerinin yoğun biçimde gözlemlenebilmesine imkân tanınmasıdır. Bu yönüyle sûre, hem metinsel hem iletişimsel çözümlemeye elverişli bir yapı sunmaktadır.

Diğer dilsel ve iletişimsel kuramlar, araştırmanın amacıyla tam olarak örtüşmediğinden kapsam dışı bırakılmıştır. Örneğin yapısalcı yaklaşımlar, özellikle Ferdinand de Saussure (ö. 1913) ve Avram Noam Chomsky gibi dilbilimcilerin öncülüğünde, dilin sistematik ve kurallı yönüne odaklanırken; pragmatik yaklaşımlar, Herbert Paul Grice (ö. 1988) ve Stephen C. Levinson (d. 1947) gibi isimlerin çalışmalarıyla bağlamsal anlam üretimi ve söylem işleyişini esas almaktadır. Sosyodilbilimsel modeller ise Basil Bernstein (ö. 2000) ve Michael Alexander Kirkwood Halliday (ö. 2018) gibi kuramcıların katkılarıyla, dilin toplumsal yapı içindeki değişkenliğini ve işlevselliğini incelemektedir. Söz konusu kuramlar, farklı dilsel düzlemlerde önemli açıklamalar sunsa da, bu çalışmanın hedeflediği âyet merkezli işlevsel çözümlemelere yönelmemesi nedeniyle tercih edilmemiştir. Ayrıca Jakobson'un belirlediği işlevlerden “üstdil işlevi”, Kur'an âyetlerinde doğrudan metin dili üzerine yorum yapan örneklerin sınırlı olması nedeniyle değerlendirme dışı bırakılmış; iletişim unsurlarında yer alan “geri bildirim” unsuru ise, Kur'an'ın ilahî hitap karakteri gereği muhatap tepkilerini doğrudan içermemesi nedeniyle analiz kapsamına alınmamıştır.

Bu çalışmada, Yûsuf Sûresi âyetlerinde hangi dilsel işlevin baskın olduğunun tespitine yönelik çok yönlü bir yaklaşım benimsenmiştir. Öncelikle ilgili âyetlerin nüzûl sebepleri ve anlatım üslûpları incelenmiş; âyetlerde yer alan iletişimsel unsurlar tespit edilerek, dilsel ve belâğî öğeler ile müfessirlerin görüşleri dikkate alınmıştır. Daha sonra ise her bir âyette hangi dilsel işlevlerin kullanıldığı belirlenmiştir.

4. İLGİLİ LİTERATÜR

Türkiye’de dilin işlevleri bağlamında gerçekleştirilen akademik çalışmaların ağırlıklı olarak Türkçe metinler üzerinde yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Kur'an-ı Kerim üzerinde ise dilin işlevleri kıtas alınarak henüz kapsamlı ve ayrıntılı çalışmaların yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, yapılan literatür incelemesinde, Türkiye’de bu konuyla ilgili olarak Mustafa Karagöz’ün kaleme aldığı “*Dilin İşlevleri Açısından Kur'an'ın Üslûbu*” başlıklı bir makale ile Gülbahar Avcı’nın hazırladığı “*Şu’arâ Sûresinin Dilin İşlevleri Açısından Tahlili*” adlı bildirisi,

sınırlı sayıda da olsa önemli katkılar sunan çalışmalar olarak öne çıkmaktadır.³ Ayrıca tarafımızdan danışman hocam ile birlikte hazırlanan “*Dilin Gönderge İşlevi Bağlamında Yûsuf Sûresi’nin Bazı Âyetlerinin Tahlili*”⁴ isimli bir makale yer almaktadır. Arap dünyasında yapılan araştırmalar kapsamında, Ahmed Mûhîbî’nin kaleme aldığı “*el-Vazîfetü’l-Tenbîhiyyeti fî Sûrâti’l-Bakara*”, Vecdi Kutup’un yazdığı “*Teceliyâtü’l-Vazîfetü’l-İfhâmiyyeti fî’l-Kur’âni’l-Kerîm*” ve son olarak Hâka Abdulkerîm’in hazırladığı “*el-Vazîfetü’l-Lügaviyyetü ve Tatbîkâtühâ fî’l-Kur’âni’l-Kerîm*” gibi önemli eserler tespit edilmiştir.⁵ Söz konusu çalışmalar, alana önemli katkılar sağlamakla birlikte, Yûsuf Sûresi’nin dilsel yapısının ve işlevlerinin kapsamlı bir şekilde analiz edildiği sistematik bir inceleme henüz literatürde yer almamıştır.

³ Mustafa Karagöz, “Dilin İşlevleri Açısından Kur’ân’ın Üslûbu”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (Mart 2007), 171-206; Gülbahar Avcı, “Şuarâ Sûresinin Dilin İşlevleri Açısından Tahlili”, *Uluslararası Marmara Sosyal Bilimler Kongresi*, ed. Öznur Gökkaya vd. (Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Rektörlüğü, 2020), 226-232.

⁴ Adil, Türker – Eyup Akşit, “Dilin Gönderge İşlevi Bağlamında Yûsuf Sûresi’nin Bazı Âyetlerinin Tahlili”, *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 8/4 (Aralık 2024), 829-848.

⁵ Ahmed Mûhîbî, *el-Vazîfetü’l-Tenbîhiyyeti fî Sûrâti’l-Bakara* (Cezâyir: Câmiatü Mentûri, Dil ve Edebiyât Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 1-232; Vecdi Kutup, “*Teceliyâtü’l-Vazîfetü’l-İfhâmiyyeti fî’l-Kur’âni’l-Kerîm*”, *Mecelletü’l-İlmiyyetü’t-Dürer* 2/2 (Ekim 2020), 47-61; Hâka Abdulkerîm, “*el-Vazîfetü’l-Lügaviyyetü ve Tatbîkâtühâ fî’l-Kur’âni’l-Kerîm*”, *Mecelletü’l-Câmiati li’d-Dirâseti’l-İslâmiyyeti* 29/2 (Haziran 2019), 470-491.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİLBİLİM, İLETİŞİM VE DİLİN İŞLEVLERİ

1.1. DİLBİLİM

1.1.1. Dilin Tanımı

Dil, insanların iletişim kurabilmelerini sağlayan ve beşerî ilişkilerin kurulmasında rol oynayan Allah tarafından insana bahşedilen önemli bir nimettir.⁶ Dil, insanın varoluşundan bu yana, insanların ihtiyaçlarını gidermede ve insanlar arası iletişimin gerçekleşmesinde bir vasıta rolü üstlenmiştir. Zira dil, sahip olduğu yetenek ve güçle, bireylerin düşüncelerini açıklamasına, duygularını ve ihtiyaçlarını ifade etmesine imkân sağlayan etkili bir iletişim aracıdır. Bu iletişime, iletişim sürecinin etkili bir şekilde gerçekleşmesini sağlayan ve iletişim süreci açısından önem arz eden; gönderici, alıcı, mesaj ve iletişim kanalı olan bir grup unsur aracılık etmektedir.

Dilin, dilbilimciler arasında birçok tanımı yapılmaktadır. Bu bağlamda Arap dilbilimcilerden İbn Cinni (ö.392/1002) tanımında dili, toplumların hedeflerini, duygu ve düşüncelerini aktarmak için kullandığı, seslerden oluşan sistematik bir yapı olarak tanımlamaktadır.⁷ Abdul Kahir Cürçani de (ö. 471/1078-79) dili, referans temelli bir yapıya dayanan sistem içerisinde, öğeler arası atıf ve bağlantılar yoluyla inşa edilen, kelime ve dilsel ifadelerden türetilerek soyut ilişkiler ve bağlardan oluşan bir yapı olarak açıklamaktadır.⁸

Dil, insan deneyimini, toplumdan topluma farklılık gösteren biçimlerde, anlamsal içerikle ses temelli ifadeleri birleştiren birimlere, yani anlam birimlerine

⁶ Beled 90/8-9

⁷ İbn Cinni, Ebu'l-Feth Osman, *el-Hasâis*, thk. Muhammed Ali Neccar (Mısır: Daru'l Kütübi'l Mısıriyye, 1318), 33.

⁸ Abdulkâhir el-Cürçânî, *Delâilü'l- İ'câz*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir (Cidde: Dâru'l Medenî, 1989), 33.

dönüştüren bir iletişim aracıdır. Bu ses temelli ifadeler, her dilde sınırlı sayıda bulunan, kendi özellikleri ve birbirleriyle olan ilişkileri bakımından dilden dile değişen, ayırıcı ve ardışık birimler olarak da tanımlanmaktadır.⁹ Yine yapılan dil tanımları arasında Edward Sapir'in (ö. 1939) şu tanımı genellikle öne çıkmaktadır: Dil, düşüncelerin, duyguların ve arzuların, özgürce oluşturulan semboller aracılığıyla ve sistematik bir yapı içinde aktarılmasını sağlayan, yalnızca insana özgü ve içgüdüsel olmayan bir iletişim yöntemidir.¹⁰ Bu açıklamalar neticesinde dil, insan düşüncesinin somut bir biçimde ifade edilmesini sağlayan, toplumsal iletişimi mümkün kılan ve kültürel aktarımı gerçekleştiren kurallı ve yapılandırılmış bir işaretler sistemidir. Sesli, yazılı veya işaret temelli biçimlerde ortaya çıkabilen dil, belirli gramer kuralları çerçevesinde şekillenen ve zaman içinde değişime uğrayabilen dinamik bir yapıya sahiptir. Aynı zamanda dil, bireyler arasındaki anlam inşasını sağlayarak düşünce süreçlerini yönlendiren ve sosyal etkileşimi sürdüren temel bir bilişsel ve toplumsal bir fenomendir.

1.1.2. Dilbilimin Tanımı

Dilbilim, sistematik bir bilimsel disiplin olarak on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren gelişim göstermeye başlamıştır. Söz konusu bilim dalı, müteakip yüzyıl içerisinde kayda değer ilerlemeler kaydetmiş; dillerin yapısal niteliklerine ilişkin kapsamlı ve derinlikli incelemeler icra etmiştir. Günümüzde dilbilim, dil sistemlerinin yapısal özelliklerini temel araştırma objesi olarak belirleyen disiplinler arası bir araştırma sahası olarak mütalaa edilmektedir.¹¹

Dilbilim, muhtelif perspektiflerden dilleri tetkik eden ve araştırma sahası spesifik olarak dil olan bir bilimsel disiplin olarak tavsif edilmektedir. Dil, münhasıran insana mahsus bir olgudur. Bu bağlamda dilbilim, insan türüne özgü olan dil fenomeninin karakteristik özelliklerini sistematik biçimde incelemekte ve bu olgunun

⁹ André Martined, *İşlevsel Genel Dilbilim*, çev. Berke Vardar (İstanbul: Multilingual Yayınları, 1998), 28.

¹⁰ Onur Bilge Kula, *Dil Felsefesi-Edebiyat Kuramı* (İstanbul: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, 2012), 5.

¹¹ Ayşe Sumru Özsoy vd., *Genel Dilbilim-II* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web Ofset, 2013), 91-92.

mahiyetini ortaya koymayı hedeflemektedir.¹² Dilbilim, dilin özelliği, ne olduğu konusunda konuşmaktan öte, dilin nasıl irdelenebileceği, dilin işlevlerinin nasıl ya da neler olabileceği hususunda çalışmalar yapmaktadır.¹³ Dilbilime önemli bir teorik temel kazandıran, bu nedenle Modern dilbilimin öncüsü olarak tanınan ünlü dilbilim adamı İsviçreli Ferdinand De Saussure (ö. 1913) dilbilimi, dili bağımsız bir varlık olarak ele alıp yalnızca kendi iç dinamikleri çerçevesinde incelemeyi hedefleyen bir disiplin olarak¹⁴ tanımlamaktadır. Zeynel Kıran da bu bilimi, dil melekесinin ve tabii dillerin bilimsel açıdan incelenmesi¹⁵ biçiminde açıklamaktadır.

Batı âleminde kaleme alınan dilbilim ile ilgili birçok çalışmayı Türkçeye çevirerek bu alana katkıda bulunan Berke Vardar ise dilbilimi, kendine ait yöntemlerle genel anlamda dil olgusunu, özelde ise doğal dilleri yapısal özellikleri, işleyiş mekanizmaları, tarihsel değişimleri ve benzeri yönlerden inceleyen, insan bilimi olarak tanımlamaktadır.¹⁶

Türk Dil Kurumu kamusunda dilbilim, dillerin yapısını, gelişimini, dünya üzerindeki yayılımını ve birbirleriyle olan ilişkilerini cümle, ses, anlam ve biçim bilgisi açısından genel bir biçimde ya da karşılaştırmalı bir şekilde araştıran bilim dalı olarak tanımlanmaktadır. Bu disiplin, aynı zamanda lisaniyat, lengüistik ve filoloji gibi terimlerle de ifade edilmektedir.¹⁷ Bu açıklamaların sadedinde dilbilimin, insan dilinin doğasını, işlevini, kullanımını, yapısını ve değişimini, bilimsel ve sistematik bir yaklaşımla inceleyen, disiplinler arası bir alan olduğu anlaşılmaktadır.

1.1.3. Dilbilimin Tarihi

“Dilbilim” terimi, ilk defa on dokuzuncu yüzyılda dil araştırmaları sahasında ortaya çıkan yeni bir metodolojik yaklaşımı, geleneksel filolojik çalışmalardan tefrik etmek maksadıyla kullanılmaya başlanmıştır. Bu terminolojik ayırım, dil incelemelerinde bir dönüşümü işaret etmektedir. Söz konusu dönemde, dil

¹² Özsoy vd., *Genel Dilbilim-II*, 12.

¹³ Hilmi uçan, “Dilin İşlevleri ve Edebiyat Eğitiminin Amaçları Çerçevesinde 1929 Müfredat Programı”, *İlmi Araştırmalar* 22 (Şubat 2006), 219-228.

¹⁴ Ferdinand De Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, çev. Berke Vardar (İstanbul: Multilingual Yayınları, 2001), 36.

¹⁵ Zeynel Kıran, *Dilbilim Akımları* (Ankara: Onur Yayınları, 1996), 85.

¹⁶ Saussure, *Cours de Linguistique Generale*, 36.

¹⁷ *Türkçe Sözlük*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 2005), 529.

araştırmalarında sistematik ve bilimsel bir yaklaşımın benimsenmesi, mevcut filolojik gelenekten epistemolojik bir kopuşu temsil etmektedir. Dilbilim, bu bağlamda, dillerin yapısal özelliklerini analiz etmeye yönelik metodolojik yeniliği vurgulamak amacıyla ihdas edilmiş bir kavramsal çerçeve olarak değerlendirilmektedir.¹⁸ Tarihsel olarak, dil araştırmaları genellikle edebiyat ve felsefe disiplinlerinin bir parçası olarak ele alınmış; dil ise, felsefe ve edebiyatın öğrenilmesini mümkün kılan bir araç olarak değerlendirilmiştir.¹⁹

Dilbilim yeni bir alan olarak görülmesine rağmen tarihsel anlamda uzun bir geçmişe sahiptir. Zira Doğu kültüründe ‘belagat’ olarak Batı kültüründe de ‘retorik’ olarak dile getirilen sözlü anlatıma dair yapılan çalışmalar, dilbilimin ve dil bilgisinin tarihsel gelişimi bağlamında değerlendirildiğinde, dilbilimle ilgili çalışmaların m.ö. V. yüzyıla kadar gittiği düşünülmektedir.²⁰ Bu sebeple dilbilimi, günümüzde birkaç dilbilimcinin araştırma ve çalışmaları sonucunda ortaya çıkmış bir alan olarak görülmemektedir. Bunun temel nedeni, yaklaşık yirmi beş asırlık bir tarihsel birikime sahip olması ve bu zaman dilimi içerisinde getirdiği ilke ve kavramları tenkit ederek gelişimini sürdürdüğü ve varlığını günümüzde de sürdüren ve derin tarihsel temellere sahip bir bilim disiplini, olduğu dile getirilmektedir.²¹ Fakat dilbilimin bağımsız bir alan kimliğiyle ancak XIX. yüzyılın başları itibariyle farklı dilleri birbirleriyle karşılaştırma neticesinde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda 1816 yılında Alman dilbilimci Franz Bopp’un, Sanskritçe’yi Germence, Yunanca ve Latince dilleriyle karşılaştırmalı olarak incelemesi, dilbilim alanında kaydedilen önemli bir ilerleme olarak değerlendirilmektedir.²² Dilbilim alanındaki en dikkat çekici çalışmalar XX. yüzyıl içerisinde gerçekleşmiştir. Bu noktada XX. yüzyılda dilbilimin ilerleme kaydetmesinde İsviçreli dilbilimci F. Saussure’ün önemli bir katkısının olduğu bilinmektedir. F. Saussure’nin, Cenevre Üniversitesi’nde 1907-1911 yıllarında vermiş olduğu derslerle dilbilim alanına hem önemli katkılar sunmuş hem de yeni bir çağır açılmasına vesile olmuştur.

¹⁸ <http://www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/dilbilim> (Erişim 12 Nisan 2023).

¹⁹ Ahmet Kocaman, *Dilbilim Temel Kavramlar Sorunlar Tartışmalar* (Ankara: Dil Derneği Yayınları, 2006), 32.

²⁰ Kocaman, *Dilbilim Temel Kavramlar Sorunlar Tartışmalar*, 32.

²¹ Kıran, *Dilbilim Akımları*, 19.

²² Saussure, *Cours de Linguistique Generale*, 74.

Ülkemizdeki dilbilim ile ilgili çalışmalara bakıldığında bu çalışmaların 1930'lu yıllara dayandığı görülmektedir. Bu bağlamda Ragıp Hulusi Özdem'in ülkemizdeki en eski dilbilim araştırmacısı olduğu söylenebilir. Ülkemizde dilbilim öğretimi, Ragıp Hulusi Özdem'in (ö. 1943) İstanbul Üniversitesi'nde 1933 yılında verdiği derslerle başlatılmaktadır.²³ Özdem ile ülkemizde başlayan dilbilim çalışmaları daha sonra bu alanla ilgili çalışma yapan Berke Vardar, Zeynel Kıran gibi dilbilimcilerin eliyle devam ettirildiği söylenebilir.

1.1.4. Kur'an ve Dilbilim

Kullandığımız kavramlar, varlıkların harici dünyadaki zihni tasavvurlarını teşkil eden, muhtelif anlam örüntülerini ihtiva eden kozalara benzetilebilir. Bu sebeple, Kur'an'ın evren tasavvurunu sahih biçimde idrak etmek için, söz konusu anlam kozalarını ve bunların Kur'ani bağlamda kazandığı semantik örüntüleri dakik surette tespit etmek elzemdir. Kur'an-ı Kerim'de mevcut kelime ve kavramlar, geçtikleri âyetlerde, aslî lügat manalarından farklılaşarak, alternatif semantik delaletler kazanabilmektedir. İşte bu noktada üzerinde durulan âyet ve sûreyi doğru bir biçimde anlamak, ilahî muradın ilgili âyette ne olduğunu tespit etmek ve kastedilen manayı ortaya çıkarabilmek için dilbilim ve onun alt dalları gibi başka klâsik ve çağdaş bilimlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda günümüzde, dilbilim ve onun alt bilim dalları, Kur'an araştırmalarında önemli bir noktada bulunmaktadır.²⁴ Dilin işlevleri de günümüzde bu kapsamın altında yer alan dilbilimin alt dallarındandır.

Kur'an-ı Kerim, İslam kültürünün teşekkülü ve tekâmülünde merkezi bir fonksiyon icra etmiş ve belirleyici bir tesir husule getirmiştir. İslam medeniyetinin teşkilinde kurucu bir unsur olarak Kur'an-ı Kerim, söz konusu medeniyeti diğer medeniyet havzaları arasında mümtaz bir mevkiye taşımış ve İslam âlemindeki fikrî faaliyetlerin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu minvalde Kur'an-ı Kerim, dilbilim araştırmaları başta olmak üzere, muhtelif ilmî disiplinlerin de menbaı mesabesindedir.²⁵

²³ Canan Ayata Şenöz, *Metindilbilim ve Türkçe* (İstanbul: Multilingual Yayınları, 2005), 70-71.

²⁴ Hasan Yılmaz, "Modern Dönem Kur'ân Yorumunda Dilbilimsel ve Semantik Yöneliş", *Kars Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/7 (Ocak 2017), 14 – 30.

²⁵ Mustafa Karagöz, *Dil Bilimsel Tefsir ve Kur'an-ı Anlamaya Katkısı (Hicri İlk Üç Asır)* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009), 58.

İslam tarihinde dilbilimin erken dönemlerde gelişen ilimler arasında yer alması, Kur'an'ı Kerim'in doğru anlaşılması ve tefsir edilmesiyle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.²⁶ Kur'an'ın doğru anlaşılması gayesiyle yapılan çalışmalar ve anlam faaliyetleri için ortaya konan ilkeler dilbilimin teşekkülünde ve gelişmesinde rol oynamakla birlikte tüm bunlar, dilbilimin, Kur'an'ın anlaşılmasında bir yöntem olduğunu bize göstermektedir.

Kur'an'ı Kerim'in dilini bilmek, Arap diline ait olan kelime ve kavramları, Arap dilinin sözdizimini, kelimelerin üslubunu yapı ve formunu tanımak ve bilmek anlamına gelmektedir. Bu ve benzeri hususlar dilbilime ve onun alt alanlarına tekabül etmektedir. Bu sebeple dilbilim, bir âyetin taşıdığı anlamın belirlenmesinde ve ilahi muradın ortaya konulmasında sahip olduğumuz en önemli araçlardan biri olmaktadır. Kur'an'ı anlama gayretleri, İslam ilim ve kültür geleneğinde sarf, nahiv, bedî, beyan ve meânî gibi disiplinlerin ortaya çıkışına ve gelişimine önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Bu ilimlerin ortaya çıkmasının ise Kur'an'ın anlaşılma faaliyetlerine katkı verdiği görülmektedir. Zira bu ve benzeri ilimler Kur'an'ı tefsir etme işiyle uğraşan kişinin, öğrenmesi gereken temel disiplinler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla bu ilimlerin tefsir tanım ve açıklamalarında yer alması ve müfessirin bilmesi elzem olan ilimler altında zikredilmesi, Kur'an'ın anlaşılmasında bu disiplinlerin önemini vurgulamaktadır. Bu ilimlerin ekserisinin dilbilimin ve belagatin alt disiplinlerine karşılık gelmesi, Kur'an'ın edebî ve dilsel nitelikler taşıyan bir kitap olduğu gerçeği dikkate alındığında, özellikle dilbilim ve onun alt dallarının Kur'an'ın doğru bir şekilde anlaşılmasındaki merkezî rolünü ortaya koymaktadır.²⁷

İbn Haldun (ö. 808/1406) ilimler üzerine yaptığı tasnifte, ilimleri amaç ve araç olanlar şeklinde iki gruba ayırmaktadır. Amaç olan ilimler içinde tefsir, fıkıh ve hadis gibi ilimleri sınıflandırırken; araç olan ilimler içinde de dil ilimlerini sınıflandırmaktadır. İbn Haldun'a göre dilbilim, teologların bilmesi gereken bir ilimdir. Zira dinin temel kaynakları, öncelikle Kur'an-ı Kerim olmak üzere, Arap

²⁶ Tahsin Görgün, *Anlam ve Yorum (Dini Metinlerin Anlaşılması ve Yorumlanması)* (İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2003), 140; Tahsin Görgün, *İlâhî Sözün Gücü: Varlık ve Bilgi Kaynağı Olarak Kur'an* (İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2003), 193.

²⁷ Düccane Cündioğlu, *Kur'an'ı Anlamanın Anlamı* (İstanbul: Kitabevi Yayıncılık, 1998), 12-16, 70-71.

diliyle vücut bulmuştur. Dolayısıyla bu kaynakların anlaşılması ve yorumlanmasında Arapçanın ve diğer dilbilime ait ilimlerin bilinmesi önem arz etmektedir.²⁸

Dilbilimsel açıdan bakıldığında, Kur'an'ın dili sadece bir iletişim aracı değil, aynı zamanda anlamın, inançların, tutumların ve değerlerin aktarımında kullanılan özel bir araçtır. Bu bağlamda, Kur'an dilinin modern dilbilimsel teorilerle analiz edilmesi, dilin esnek ve işlevsel çeşitliliğini anlamamıza yardımcı olması yanı sıra, ilahi metinden anlam üretme süreçlerini de şekillendiren önemli bir katkı sağlayacağı anlaşılmaktadır.

Araştırmalarımız göstermektedir ki İslam düşüncesinde dil araştırmalarına yönelik yoğun ilginin temel motivasyonu, başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere dini metinlerin doğru şekilde anlaşılması olmuştur. Bu bağlamda, dilin işlevlerini merkeze alarak gerçekleştirdiğimiz Yûsuf Sûresi'nin tahlilini içeren bu çalışma, söz konusu anlama gayesine hizmet etmeyi amaçlamaktadır. Şüphesiz ki bu akademik inceleme, Kur'an'ın ilahi kelimeler olduğu epistemolojik kabulü çerçevesinde yürütülmektedir. Dolayısıyla, incelememiz kapsamında ele aldığımız sûre, Kur'an'ın ilahi, tarihsel, mekânsal ve bağlamsal kimliğinden koparılmadan, dilin işlevleri açısından tahlil edilecektir. Dilin işlevleri iletişim unsurları ile yakından ilişkili olduğu için ana hatlarıyla iletişim unsurlarını ele almak yerinde olacaktır.

1.2. İLETİŞİM UNSURLARI

Kur'an'ın dilsel yönü, onu yalnızca bir anlam taşıyıcısı değil, aynı zamanda iletişim temelli bir metin olarak da değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Bu çerçevede, Kur'an'da yer alan iletişim biçimlerinin analizinde iletişim kavramı kadar, bu süreci oluşturan temel unsurların incelenmesi de önem arz etmektedir. İletişim, bireyler arasında bilgi, duygu ve düşünce aktarımını mümkün kılarak sosyal ilişkilerin oluşumuna ve ortak anlam dünyalarının inşasına katkı sağlayan temel bir insan etkinliği olarak tanımlanabilir.²⁹ İletişim, insan etkileşiminin temelini oluşturan ve toplumsal yapının işleyişinde önemli rol oynayan çok boyutlu bir süreçtir. Genellikle bir mesajın göndericiden alıcıya aktarılması biçiminde tanımlansa da bu süreç, çeşitli

²⁸ İbn Haldun, *Mukaddime* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 2001), 272.

²⁹ Yavuz Tuna vd., *İletişim* (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2012), 4-5.

bileşenlerin etkileşimiyle işlerlik kazanmaktadır. İletişim sürecinin temel bileşenleri olarak kabul edilen kaynak (gönderici), mesaj (ileti), kanal (iletişim aracı), alıcı (hedef) ve bağlam (context) gibi unsurlar, iletişimin anlamlı ve etkili bir biçimde gerçekleşmesini mümkün kılmaktadır.

Yûsuf Sûresi iletişim unsurları bağlamında incelendiğinde, iletişimin temel bileşenlerini, unsurlarını içeren bir sûre olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Yûsuf Sûres’inde, gönderici, mesaj, alıcı, kanal, bağlam ve kod gibi iletişim unsurları, belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu unsurların her biri, sûrede anlatılan olaylar ve diyaloglar aracılığıyla somutlaştırılmaktadır.

Dilsel iletişimi oluşturan ve iletişimi anlamlı kılan bu unsurların her biri iletişim sürecini doğru bir şekilde tanımlamamızda ve kurmamızda önem arz etmektedir. Zira bu unsurlar iletişim esnasında bir görevi ve rolü temsil etmektedir. Kaynaklarda iletişim esnasında iletişimi gerçekleştiren her birinin farklı bir iletişim fonksiyonunu icra ettiği görülen altı temel unsur olduğuna dikkat çekilmektedir. Sûrede yer alan iletişim unsurları, sadece tarihi ve dini bir perspektif sunmakla kalmayıp, dilin işlevleri gibi modern iletişim kuramlarıyla da derin bir bağlantı içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu unsurlar karşımıza şu şekilde gelmektedir;

1.2.1. Gönderici

Kaynak, vermek istediği mesajı sembollerle şifreleyerek uygun iletişim yollarıyla alıcıya veya alıcılara aktaran ve böylece iletişim sürecini harekete geçiren birey, topluluk, kurum ya da organizasyondur.³⁰ Mesajın kaynağı olan gönderici (Addresser / المرسل) iletişimin temel ögesi, iletiyi meydana getiren kişi olarak kabul edilmektedir. Gönderici duygusal ve fizyolojik çeşitli durumlara göre, gönderecek bir iletisi olan fiziksel ya da moral bir kişi, bir birey ya da bir grup olabilmektedir. Ayrıca herhangi bir metin yazan kişi veya kişilerde gönderici olarak addedilmektedir.³¹ Gönderen, mesajın kaynağı veya iletişim sürecinin başladığı nokta ve mesajı göndermekten sorumlu birey ya da başka bir varlık konumunda bulunmaktadır.

³⁰ Hüseyin Çertel, “Din-İletişim İlişkisi ve Dinî İletişim Engelleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/21(Aralık 2008), 129.

³¹ Veysel Kılıç, *Dilin İşlevleri ve İletişim* (İstanbul: Papatya Yayınları, 2002), 19; Zeynel Kıran, *Dilbilim Akımları* (Ankara: Onur Yayınları, 1996), 84.

Gönderen, konuşma, yazma veya belirli bir emir verme, iletişimdeki mesajın içeriğini belirleyen bir grup veya sosyal kurum da olabilir.

1.2.2. Alıcı

İletişimin temel öğelerinden biri olan alıcı (Addressee / المرسل اليه), mesajın verilmek istendiği kişi veya bireyler olup, genellikle iletiyi doğrudan bir şekilde alan kişidir.³² Alıcı, iletinin kendisine yöneltildiği kişi yani iletiyi kabul eden kişi olmaktadır.³³ Alıcı diğer adıyla dinleyici, göndericinin kodlamış olduğu mesajı çözümleyen kişidir. Gönderici tarafından gönderilen mesajın iyi anlaşılabilmesi için alıcının kodun kurallarını iyi bilmesi önem arz etmektedir.³⁴

1.2.3. İleti

Bilgi, duygu, düşünce, inanç, tutum ve gidişin, alıcıya iletmek üzere kaynak tarafından ortak sembollerle şifrelenmiş hali mesaj (Message / الرسالة) olarak adlandırılır.³⁵ Göndericinin alıcıya yönelik olan düşünce, duygu, istek ve mesajları olarak açıklanmaktadır. Aynı zamanda mesajın taşıdığı bilgi ve mesajın iletişimsel değeri olarak da ifade edilmektedir.³⁶ İletişim sürecinde, mesajın niteliği kaynak ve alıcı arasındaki etkileşim biçimine göre değişmektedir. Sözlü iletişimde, kaynak konuşmacı rolündeyken, mesaj alıcının işitsel algısıyla kavranmaktadır. Yazılı iletişimde ise mesaj, muhatabın okuma eylemi vasıtasıyla idrak edilmektedir. Beden dili kullanıldığı durumlarda ise, iletişimin mesaj boyutu, alıcının görsel algısı aracılığıyla anlamlandırılmaktadır.³⁷

1.2.4. Kanal

³² İbrahim Görener, “İletişim Unsurları Açısından Vahiy-Kıraat İlişkisi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/11 (Aralık 2001), 11.

³³ Kılıç, *Dilin İşlevleri ve İletişim*, 19.

³⁴ Kıran, *Dilbilim Akımları*, 85.

³⁵ Çertel, “Din-İletişim İlişkisi ve Dinî İletişim Engelleri”, 130.

³⁶ Kılıç, *Dilin İşlevleri ve İletişim*, 20.

³⁷ Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri. “İletişimin Tanımı ve Süreci.” (Erişim 25 Aralık 2023.) <https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=126527>

İletişim sürecinde göndericinin kodladığı iletinin fiziksel gönderimi ile ilgili bir unsur olan kanal (Context / القناة), iletiyi kaynaktan muhabata ulaştıran bir vasıta. Bu vasıta, dilbilimsel analiz çerçevesinde ele alındığında, mesajın aktarılmasını sağlayan fiziksel ortam veya araç olarak işlev görmektedir. İletişimin gerçekleşebilmesi için kanalın etkin biçimde çalışması gerekmekte olup, kanalda meydana gelebilecek herhangi bir engel veya gürültü, iletişim sürecinin aksamasına ve mesajın hedeflenen şekilde alıcıya ulaşmamasına sebep olabilmektedir.³⁸ Kanal, koda ait olan göstergelerin nakledildiği bir araç olarak belirtilmektedir. Başka anlatımla, mesajın aktarılmasına yarayan fiziksel bir araç olarak görülmektedir.³⁹ Bu bağlamda mesajın kendisiyle iletildiği oluk; ses dalgaları, kâğıt üzerindeki imler, telefon telleri, televizyon ekranı ve benzeri unsurlar iletişim kanalları olarak kabul edilmektedir. Dilbilimsel perspektiften incelendiğinde bu kanallar, göndericiden alıcıya yönelen mesajın taşıyıcı vasıtaları olarak işlev görmektedir. Her iletişim türünde kullanılan kanal, mesajın doğası ve iletişimin gerçekleştiği bağlamla doğrudan ilişkilidir. Kanalın özelliklerinin mesajın kodlanma biçimini etkilediği ve dolayısıyla iletişimin etkililiğinde belirleyici rol oynadığı müşahade edilmektedir. Bu sebeple, dilbilimsel analizlerde kanal unsurunun göz önünde bulundurulması, iletişim sürecinin bütüncül değerlendirilebilmesi açısından zaruridir.⁴⁰

1.2.5. Bağlam

İletişimin içerisinde gerçekleştiği ortam ve iletişimin yer aldığı toplumsal ya da fiziksel kontekst (Context / السياق) olarak açıklanmaktadır.⁴¹ Bağlam, metin ile onu çevreleyen unsurlar arasında kurulan güçlü bir ilişkiyi temsil etmektedir; bu nedenle, bir metnin bütüncül bir şekilde anlaşılabilmesi için bu ilişkinin analiz edilmesi büyük önem taşımaktadır. Söz konusu kavram, iletişim unsurlarının birlikte oluşturdukları ve iletişimin meydana geldiği ortam olarak tanımlanabilmektedir. Metnin bağlamının bilinmemesi, metnin anlamlandırılmasını zorlaştırmakta ve muhtelif yorum farklılıklarına sebebiyet vermektedir. Bu sebeple, metnin doğru bir şekilde analiz

³⁸ Çertel, “Din-İletişim İlişkisi ve Dinî İletişim Engelleri”, 133; İbrahim Arslanoğlu – Ekrem Ziya Duman, *İnsan İlişkileri ve İletişim* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2018), 26.

³⁹ Kıran, *Dilbilim Akımları*, 85.

⁴⁰ Kılıç, *Dilin İşlevleri ve İletişim*, 19.

⁴¹ Kılıç, *Dilin İşlevleri ve İletişim*, 20.

edilmesi ve anlaşılması için bağlamın titizlikle belirlenmesi ve kavranması elzem görünmektedir.⁴²

1.2.6. Kod

Kodlama (Code / الشفرة), bir bilgi, duygu, düşünce ve davranış şeklinin, gönderici tarafından diğer bireylerin de kavrayabileceği bir formatta ifade edilerek gönderime hazır ve uygun bir ileti hâline getirilmesidir.⁴³ Bu işlenmemiş olan bilginin kodlanması anlamına da gelmektedir. Söylenmesi gereken bir şeyin, dilsel bildirilişimde iletiyi meydana getiren somut dil göstergeleriyle birleştirilmesidir. Yapılan kodlama eylemi kaynak ya da alıcı düzleminde gerçekleşen bir durumdur.⁴⁴ Kullanılan dile ve var olan geleneğe işaret eden kod, bireysellikten öte toplumsallığı temsil etmektedir. Kod'un, mesajı şifrelemek ve onun şifresini çözümlmek için kullanılan belirli kelimelerin ve kuralların bir araya gelmesiyle meydana geldiği ifade edilmektedir.⁴⁵ Bu açıklamalar bağlamında iletinin gönderilmesinde kullanılan belli bir dil ya da lehçe; Türkçe, İngilizce Arapça, vd. kaynak ve alıcının anlaştıkları ve tanıdıkları ortak bir kod dizgesini oluşturmaktadır.⁴⁶

1.3. İLETİŞİM UNSURLARI AÇISINDAN VAHİY

İletişim, bir mesajın göndericiden alıcıya aktarılma sürecini ifade eden ve kaynak, mesaj, kanal, alıcı, bağlam gibi temel unsurlardan oluşan bir sistemdir. İslam inanç sisteminde vahiy, Allah Teâlâ'nın insanlığa hidayet rehberi olan Kur'an-ı Kerim'i peygamberler aracılığıyla bildirmesi sürecidir. Bu süreç, iletişim teorisinin unsurlarıyla paralellik gösteren mükemmel bir ilahi tebliğ modelidir. Burada, iletişim unsurlarının vahiy olgusundaki tezahürü analiz edilecek ve ilahi iletişimin mahiyeti ortaya konulacaktır.

⁴² Fatih İbiş, "Anlamın Epistemolojik Ön Koşulu Olarak Bağlam", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 25/2 (Haziran 2023), 715-716; Mustafa Köylü, *Psiko-Sosyal Açından Dinî İletişim* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2003), 31.

⁴³ A.Haluk Yüksel, "İletişim", *Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2006), 9-10.

⁴⁴ Kıran, *Dilbilim Akımları*, 84.

⁴⁵ Svitlana Nesterova Coşkun, "Roman Jakobson'da Dilin İşlevleri ve İşleyiş Mekanizması", *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 36/17 (Ekim 2023), 329.

⁴⁶ Kılıç, *Dilin İşlevleri ve İletişim*, 20.

Vahiy, Kur'an'ın temel bir iletişim kavramı, Allah'ın insan ile kurduğu en özgün ve temel iletişim şeklidir. Genel anlamda vahiy, Allah tarafından varlıklara iletilen bildirim ve Onunla varlıklar arasında gerçekleşen bir tür iletişim olarak açıklanmaktadır.⁴⁷ Vahyin sözlük anlamını incelediğimizde; yazı, hızlı işaret, mesaj,⁴⁸ ilham, mektup, gizli bir şekilde ifade edilen söz veya bildiri, başkasını bilgilendirme amacıyla ilham edilen şeyler,⁴⁹ imada bulunmak, herhangi bir şeyi anlaşılır hale getirmek,⁵⁰ insanlara ulaşan harfsiz ses ve emir manalarında kullanılmaktadır.⁵¹

Vahiy kavramının terim anlamlarına araştırdığımızda, Cürçânî vahyi, bir şeyin anlamının başka bir varlığa hızlı ve gizli bir şekilde iletilmesi⁵²; İsfahânî de (ö. 502/1108), Allahu Teâlâ'nın peygamberlerine ve velilerine gönderdiği ilahi sözler şeklinde tanımlarken⁵³; Zürkânî'ye (ö.1367/1948) göre ise vahiy olgusu, ilahi iradenin kullarına yönelik iletmek istediği emirlerini, insanlar arasından seçtiği elçilerine, insanların bilmediği ve aşına olmadığı bir yöntemle hızlı ve gizli bir biçimde iletmesi şeklinde tarif etmişlerdir.⁵⁴

Kur'an-ı Kerim, ontolojik olarak Allah merkezli ilahî bir metin olmasının yanı sıra, onun en baştaki muhatabı insandır. Kur'an-ı Kerim, insanın yaratılışından itibaren başlayan ve farklı yöntemlerle gerçekleşen, ilahî iletişim sürecinin, yazılı bir formda somutlaşmış en son şeklini oluşturmaktadır. Bu yönüyle Kur'an-ı Kerim, ilahî ile beşeri iletişim süreçlerinde bir köprü vazifesi görmekle birlikte, aynı zamanda bireysel ve toplumsal hayatın çeşitli alanlarına ilişkin normları belirleyen ve bu alanlara yön

⁴⁷ İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Râğib el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru's-Şamiyye, 2002), 515; Ebû'l-Fadl Cemaluddîn Muhammed İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru'l- Fikr, 1990), XV/379.

⁴⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 17/379; İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, 515.

⁴⁹ Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tahir Mecdüddin Muhammed el- Fîrûzâbâdî, *el-Kamusü'l-Muhit* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993), 1729; İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, 515; İbn Manzûr, *Lisânü'l Arab*, 17/379.

⁵⁰ İbn Manzûr, *Lisânül Arab*, XV/381; Ebû'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ el-Hüseynî el- Kefevî, *el-Külliyât* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993), 918.

⁵¹ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmusü'l-Muhit*, 1729; İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, 515; Ali b. İsmail İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-Muhiti'l-a'zam fî'l-Luğa* (Kahire: Ma'hedu'l-Mahtûtati'l-Arabiyye, 1996), 17/28.

⁵² Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf el- Cürçânî, *et-Ta'rîfat* (Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 1983), 40.

⁵³ İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, 515.

⁵⁴ Muhammed Abdulazim ez-Zürkânî, *Menâhilu'l 'İrfân fî 'Ulûmi'l-Kur'an* (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübü'l-Arabiyye,1943), 1/56.

veren temel bir kaynak niteliği taşımaktadır.⁵⁵ Bu bağlamda bu kaynağın verdiği mesajların sağlıklı ve doğru anlaşılması ve bu iletişimde yer alan iletişim unsurlarının bilinmesi, Allah-insan ve insan-insan iletişiminin, sağlıklı ve doğru bir temelde tesis edilmesinde kritik bir rol oynamaktadır.

Allah ile insanlar arasında tesis edilen bu iletişim, insanların kendi aralarında meydana gelen iletişiminden hem ontolojik bakımdan hem de gerçekleşme biçimi bakımından bazı yönlerden farklılık arz etmektedir.⁵⁶ Bu nedenle, Allah'ın insanlarla gerçekleştirdiği iletişimde ortaya çıkan iletişim unsurlarının, beşerî iletişimde ortaya çıkan iletişim unsurlarından farklı yönleri bulunmaktadır. Bu iletişim sürecinde Allah mesajlarını (vahyi) seçmiş olduğu özel elçiler vasıtasıyla insanlara iletmiştir. Allah'ın insanlarla gerçekleştirdiği bu iletişimde kaynak Allah'tır.⁵⁷ Yani Allah bu iletişimin öznesi konumunda bulunmaktadır. Allah mesajını aracı bir melek (Cebrail) aracılığıyla Hz. Peygambere iletmiştir. Bu iletişim sürecinde kaynak konumunda Allah bulunurken, mesajın birincil muhatabı Hz. Peygamber olmuştur.⁵⁸ Vahyi alan Hz. Peygamber, aldığı bu vahyi insanlara tebliğ ile sorumlu tutulmuştur.⁵⁹ Bunun akabinde Allah-insan iletişiminin diğer aşamasında Hz. Peygamber kaynak olarak yer almaktadır. Fakat Allah-insan iletişimde Hz. Peygamber temel ve asıl kaynak konumunda yer almamaktadır. Kur'an'ın Allah kelâmı olması Allah'ın asıl ve temel kaynak konumunda olmasını gerektirmektedir. Bu iletişimin birinci aşamasında Hz. Peygamber iletiyi alan, anlayan ve yaşayan, ikinci aşamasında da insanlara tebliğ edip aktaran konumunda bulunmaktadır.⁶⁰ Daha sonra vahyin yazıya aktarılmasıyla, Kur'an kaynak konumuna geçmiştir.⁶¹ Ayrıca Kur'an kıssalarının anlatımında yer alan konuşmalarda da bazı kişi ve gruplar metin içerisinde kaynak konumunda yer almaktadır.

⁵⁵ Süleyman Gümrükçüoğlu, "Kur'an'da Allah ve İnsan Arasındaki İletişimin Kodları", *The Journal of Academic Social Science Studies* 6/4 (Ocak 2013), 837-867.

⁵⁶ Zekeriyâ Pak, *Allah İnsan İletişimi* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2005), 17.

⁵⁷ Pak, *Allah İnsan İletişimi*, 14, 55-60.

⁵⁸ Pak, *Allah İnsan İletişimi*, 53, 89-93.

⁵⁹ Karagöz, "Dilin İşlevleri Açısından Kur'an'ın Üslûbu", 171-206.

⁶⁰ Pak, *Allah İnsan İletişimi*, 99-102; İbrahim Görener, "İletişimin Unsurları Açısından Vahiy-Kıraat İlişkisi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* I/XI (Aralık 2001), 232-234.

⁶¹ Pak, *Allah İnsan İletişimi*, 14, 49, 147-50.

Kur'an-ı Kerimin tenzil dönemindeki ilk muhatapları başta olmak üzere, daha sonraki dönemlerde yaşayan diğer muhatapları Allah-insan iletişiminin muhatabı, alıcısı konumunda yer almaktadır.⁶² Allah-insan iletişimi sürecinde, Hz. peygamberin tebliğinde yer alan bilgilendirmeler, uyarılar, müjdelere ve diğer emir ve yasaklar ileti,⁶³ bu iletişim sürecinde vahyin indiği nüzul ortamı, bu nüzul ortamı içerisinde yaşananlar ve tarihi kıssalarda yer alan olay örgülerinin geçtiği ortamlar bağlamı oluşturmaktadır.⁶⁴ Kur'an-ı Kerim, temel iletişim kodunu Arapça üzerinden yapılandırmaktadır. Fakat içerdiği kıssa anlatılarında, bu kodun tarihsel bağlamlarda farklı dilsel ve kültürel unsurları da kapsadığı görülmektedir. Özellikle, Kur'an'da yer alan önceki peygamber kıssalarındaki diyaloglar, farklı dilsel ve kültürel kodlama unsurlarını da içermektedir. Bu örtük yapı, ilahi mesajın evrensel mahiyetini ve çeşitli toplumların farklı iletişim formları aracılığıyla algılanabilirliğini göstermektedir. Kanal, Allah ve Hz. Peygamber arasında diğer insanlara kapalı ve gizemli bir şekilde gerçekleşirken, Hz. Peygamber ile insanlar arasında, vahyin insanlara aktarılma esnasında Hz. Peygamber'in sözleri olmaktadır. Daha sonra vahyin yazılıp kitap haline getirilmesinin ardından, vahyin aktarımında kullanılan tüm araçlar, iletişim kanalı olarak değerlendirilmektedir.⁶⁵

Râzî (ö. 606/1210), Allah-insan arasındaki iletişimde, kaynağın vahyi gönderen konumunda Allah olduğunu, mesajın vahiy olarak adlandırıldığını ve vahyin peygamberlere iletilmesini sağlayan aracın melek olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca peygamberler ve insanları vahyin gönderildiği hedef kitle olarak açıklarken amacı da insanların peygamberler aracılığıyla manevi âleme sevk etmek olarak açıklamaktadır.⁶⁶ Yapmış olduğumuz tüm bu açıklamalar sadedinde Allah-insan arasındaki iletişim unsurlarını şu şekilde şemaya uyarlamamız mümkündür:

⁶² Pak, *Allah İnsan İletişimi*, 14, 102-110, 225.

⁶³ Pak, *Allah İnsan İletişimi*, 15.

⁶⁴ Karagöz, "Dilin İşlevleri Açısından Kur'an'ın Üslubu", 171-206.

⁶⁵ Karagöz, "Dilin İşlevleri Açısından Kur'an'ın Üslubu", 171-206; Pak, *Allah İnsan İletişimi*, 16.

⁶⁶ Râzî, Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefatihü'l-Gayb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1985), 14/45-46.

Tablo 1: Allah İnsan Arasındaki İletişim Unsurları

KONUŞAN/KAYNAK	İLETİ/MESAJ
-Allah -Cebrail(Vahiy Meleği) -Peygamber -Metin -Diğer	-Emir -Nehiy -Uyarı -Müjde -Nida -Yeminler -Deyimler
ALICI/MUHATAP	KANAL
-Vahiy Meleği -Peygamber -İnsan	-Cebrail(Vahiy Meleği) -Hz. Muhammed -Kur'an-ı Kerim -Diğer Araçlar
BAĞLAM	KOD
-Vahyin İndiği Ortam -Tarihsel Anlatılar ve Kıssalar -Vahyin İniş Süreci -Kur'an-ı Kerim Metni -Sebebi Nüzûl	-Dil -Arapça -Diğer dilsel ve kültürel formlar

Açıklamalar çerçevesinde oluşturduğumuz tabloyu incelediğimiz zaman kaynak yani konuşanın ilk etapta sırasıyla Allah, vahiy meleği, peygamber ve kitabın kendisi olmaktadır. Alıcıda burada ilk sırada vahiy meleği yer alırken daha sonra sırasıyla peygamber ve insan olmaktadır. Bağlam yani göndergenin olduğu aşamaya baktığımız zaman ilk planda Kur'an'ın indiği nüzûl ortamı, Kur'anda yer alan tarihi kıssaların meydana geldiği dönemler, tenzil süreci ve daha sonraki aşamada da Kur'an-ı Kerim'in kendisi bu sürecin temel unsuru ve merkezi metnini oluşturmaktadır. İletiyeye baktığımız zaman Kur'an'ın içerdiği tüm emir, nehiy, uyarı, müjde, nida ve diğer mesajlar ileti olarak karşımıza gelmektedir. Kanal ise ilk planda Levhi Mahfuz, sonra sırayla vahiy meleği, Peygamber, Kur'an-ı Kerim ve diğer iletim yollarından oluşmaktadır. Kodu ise Kur'an-ı Kerimin indiği dil olan Arapça oluşturmaktadır.

1.4 DİLİN İŞLEVLERİ

Dilin temel işlevi, iletişim sürecinde anlamın aktarılması ve yapılandırılmasıdır. Bu bağlamda, dilsel unsurların (kelime, cümle, metin) işlevsel nitelikleri, bir mesajın bütünlüklü ve etkili bir şekilde iletilmesinde kritik rol oynar. Dilin işlevi, sadece gramer kurallarına uygunlukla sınırlı değildir; aynı zamanda, dil öğelerinin birbirleriyle ilişkiselliği, metin içindeki konumları ve bu unsurların okuyucuya ulaşan mesaj üzerindeki etkisiyle de doğrudan bağlantılıdır.⁶⁷

İletişimde kullanılan iletişim unsurları iletişimin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesinde önem arz etmektedir. Yazılı metinlerde mesajı taşıyan iletişim metni iletişimin kurulmasında temel bir yapı konumunda bulunmaktadır. İletişimin tam anlamıyla gerçekleşebilmesi için, kullandığımız kelime, cümle, pasaj ve metnin sahip olduğu işlevsel niteliklerinin bilinmesi büyük önem taşımaktadır. Yazılı metinlerde dilin işlevsel boyutu büyük bir önem kazanmaktadır, zira bu tür metinlerde yazar, okuyucu ile doğrudan iletişim kurma imkânına sahip değildir. Kullanılan kelimelerin veya cümlelerin işlevlerinin tespit edilmesi, yazılı metnin vermek istediği mesajın doğru anlaşılmasına ve doğru tespit edilmesine katkı sunacaktır. Bu nedenle, yazılı bir metnin doğru ve etkili bir biçimde anlaşılabilmesi için, metin içerisinde yer alan kelime ve cümlelerin taşıdığı işlevsel niteliklerin analiz edilmesi ve belirlenmesi büyük bir önem taşımaktadır.⁶⁸ Bu, metnin doğru analiz edilmesi mesajında doğru anlaşılmasına önemli derecede katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, yazılı bir metin halinde bulunan Kur'an metninin, ilahi murada uygun, doğru ve sağlıklı bir şekilde anlaşılması ve anlatılması noktasında, dilin işlevleri açısından ele alınması, okunması, analiz ve tahlillerinin yapılması, konumuz açısından önemli hale gelmektedir. İşte bu noktada, dilin işlevleri, Kur'an âyetleri üzerinde yapılacak değerlendirme ve analizlerde bize bir referans oluşturacak ve Kur'an-ı Kerimi anlama noktasında özgün ve yeni bir perspektif sunacaktır.

Dilin işlevleri, dil birimlerinin dış dünya ile olan ilişkisi, kaynak (konuşan veya yazan birey) ve alıcı (muhatap) arasındaki iletişim sürecinde üstlendiği rol ya da bu birimlerin belirli bir amaç doğrultusunda kullanım biçimi olarak

⁶⁷ Kılıç, *Dilin İşlevleri ve İletişim*, 31.

⁶⁸ Karagöz, "Dilin İşlevleri Açısından Kur'an'ın Üslubu", 171-206.

tanımlanabilmektedir.⁶⁹ Dilin işlevleri, dilbilimciler, toplumbilimciler ve ruhbilimciler gibi farklı ilim adamları tarafından farklı şekillerde tasnif edilmektedir. Bu doğrultuda dilin işlevleri bazı bilim adamları tarafından şu şekillerde sınıflandırılmıştır. Örneğin Halliday (ö. 2018), İngiliz dilbilimci dilin üç temel işlevi olduğunu öne sürmektedir. Ve bu işlevleri şu şekilde tasnif etmektedir; düşünsel işlev, kişilerarası işlevi ve metinsel işlev. Başka bir İngiliz dilbilimci Lyons'da (ö. 2020) dilin üç temel işlevinden; betimleyici işlev, anlatı işlevi ve toplumsal işlevinden bahsetmektedir. Malinowski'de (ö. 1942), edimsel işlev ve törensel işlev olmak üzere dilin iki temel işlevinden söz etmektedir. Karl Bühler de (ö. 1963) kültür bakımından dilin üç farklı işlevi olduğuna dikkat çekmektedir. Bu işlevler; anlatım işlevi, çağrı işlevi, betimleyici işlevdir. Britton da (ö. 1997) dilin temel üç işlevi olduğunu dile getirmektedir. Bunlar; belgesel işlevi, yazınsal işlev ve anlatım işlevidir.⁷⁰

Dilin işlevlerine dair yapılan sınıflandırmalar arasında en sistematik olan ve literatürde en yaygın şekilde referans alınan tasnif, Roman Jakobson (ö. 1982) tarafından ortaya konulan ve dilsel işlevleri altı temel kategoriye ayıran modeldir. Bu bağlamda Roman Jakobson, dilin bu işlevlerini aşağıdaki şekilde kategorize eder: göndergesel işlev (The Referential Function), çağrı işlevi (The Conative Function), duygusal işlev (The Emotive Function), şiirsel işlevi (The Poetic Function), kanal kontrol işlevi (The Phatic Function) ve üstdil işlev (The Metalingual Function). Bahsi geçen işlevlerden üçü, Jakobson'dan önce farklı dilbilimciler tarafından tanımlanmış ve literatüre kazandırılmış olmakla birlikte; Şiirsel (Poetic) İşlev, Kanal Kontrol (Phatic) İşlev ve Üstdilsel (Metalingual) İşlev gibi kavramların teorik çerçevesinin oluşturulması ve sistematik bir şekilde temellendirilmesi, ilk kez Roman Jakobson'un çalışmalarıyla gerçekleştirilmiştir.⁷¹

Bu yapılan tasniflerin dışında dilin işlevlerini farklı isimler altında toplayan ve farklı terminolojilerle belirleyen başka dilbilimciler de bulunmaktadır.⁷² Ancak biz çalışmamızda, bu tasnifler arasında en yaygın ve kabul gören Roman Jakobson'un

⁶⁹ Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Multilingual Yayınları, 2002), 122.

⁷⁰ Kılıç, *Dilin İşlevleri ve İletişim*, 31-32.

⁷¹ Coşkun, "Roman Jakobson'da Dilin İşlevleri ve İşleyiş Mekanizması", 330.

⁷² Kılıç, *Dilin İşlevleri ve İletişim*, 31-32; Göktürk Akşit, *Dillerin Dili* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994), 23-25; Berke Vardar, *Dilbiliminin Temel Kavram ve İlkeleri* (İstanbul: Multilingual Yayınları, 1998), 63-66.

yaptığı sınıflandırmayı esas alacağız. Bu sebeple şimdi Jakobson'un yapmış olduğu altılı tasnif aşağıda sırasıyla ele alınacaktır.

1.4.1. Gönderge İşlevi

Gündelik kullanım bağlamında bu işlev, dilin bildirme işlevi (Referential Function / الوظيفة المرجعية) olarak adlandırılır. Dilin temel işlevlerinden biri olarak bu işlev, bilgiyi aktarma amacını taşır. Başka bir deyişle, ileti ile ileti aracılığıyla gönderme yapılan nesne veya olgu arasındaki ilişkileri açıklamak, tahlil etmek ve tanımlamak için kullanılmaktadır.⁷³ İşte bu nedenle bu işlevde üçüncü şahıs egemen olmaktadır. Ayrıca dilin bu işlevi iletide yer verilen nesnel bilgileri konu edindiği gibi, her türlü yazılı iletinin de temel işlevini oluşturmaktadır.⁷⁴ Buna mukabil olarak dilin bu işlevinde kişisel değerlendirmelere yer verilmemektedir. Aynı zamanda bilgilendirme işlevi, iletişim sürecinde göndericinin alıcıyı anlamaya veya etkilemeye çalıştığı bir süreç olarak, alıcının merkezde olduğu bir yapıda gerçekleşir. Muhatabın iletişim sürecindeki önemi, bu sürecin temel aktörlerinden biri olmasından ileri gelmektedir.

Bu fonksiyonun temel özellikleri arasında tanımlama, açıklama, bilgi verme ve haber ifadeleri, işaretler, nesnelliğin vurgulanması, gerekçelendirme, analiz yapma ve gösterge-gösterilen arasında bulunan ilişkiler yer almaktadır. Dilin gönderge işlevinin göstergesi olan dilbilgisel yapılar arasında, Arapçada mûsned-mûsnedi ileyh arasındaki ilişkiler, şart, haber, sıfat, bedel cümleleri ile ismi mevsuller, şahıs zamirleri ve ismi işaretler bulunmaktadır. Ayrıca, bu fonksiyonun kapsamına nasihat ve hidayet anlamı taşıyan cümleler de girmektedir.⁷⁵

Bu işlev bağlam ile ilgili bir işlevdir. Metnin kendisini iletişimsel olayın ortamına bağlayan önemli bir bağlamsal referansa sahip olması gerekir. Bağlamsal bir referansa bağlı olmayan bir metni veya iletişim mesajını hayal etmek imkansızdır. Dilsel bir metin, bağlamından bağımsız olarak düşünülemez ve bağlam olmadan dilsel

⁷³ Svitlana Nesterova Coşkun, "Roman Jakobson'da Dilin İşlevleri ve İşleyiş Mekanizması", *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 36/17 (Ekim 2023), 330.

⁷⁴ Kıran, *Dilbilim Akımları*, 90.

⁷⁵ Belkâsım Aliyye, vd., *Vazâifu'l-Luğa ve Ef'âlu'l-Kelâm fî Dîvân Mevâkibi'l-Bûh li'ş-Şâ'ir Sa'd Mirdef* (Vadi: Şehit Hamma Lakhdar Üniversitesi, Edebiyat ve Diller Fakültesi, Arap Dili ve Belağatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 31–37.

iletişim kurmak imkansızdır. Bu anlayış, eski Arap alimleri, dilbilimciler, mûfessirler, belagatçılar, hukukçular ve usûlcüler tarafından da benimsenmiştir. Dilsel metinler, çevreleriyle etkileşim kurarak ve durumların değişmesiyle biçimlenebilen insan faaliyetleridir. Geçmişteki dil alimleri ve diğer ilim insanları, sosyal iletişim sürecinde kelamın hem işlevsel hem de anlamlı olduğunu kavramışlardır. Arap dilbilimciler ve diğer araştırmacılar, iletişim metinlerinin anlamını çözümlemede bağlamın önemine dikkat etmişlerdir. Arap dilbilimciler, Halil b. Ahmed (ö. 175/791) ve Sibeveyh (ö. 180/796) döneminden itibaren bağlam kavramını derinlemesine kavramışlar ve "المقال", "النسق", "التركيب", "النظم" ve "التعليق" gibi terimleri bağlama işareti etmek amacıyla kullanmışlardır. Erken dönem vücut ve nezair eserleri, bağlamın kelimenin anlamına etkisini ve Kur'an kavramlarının iletişimde kullanılan kod ve bağlam aracılığıyla alıcıya iletilmesini esas almıştır. Bu nedenle dilin işlevi ister sözel ister durumsal olsun, bağlamsal ve iletişimsel durumun önemini vurgulamaktadır.⁷⁶

Anlam, bağlamdan ve nazımdaki yerinden yoksun olarak amacına tam olarak ulaşamaz. Bağlam iletişim olayında iletişim metnine delalet eden karışıklığı ve kapalılığı giderir, manayı sabitler ve alıcıya tesir ederek iletişimin başlamasına sağlar. Bağlam, anlamada ve anlatmada temel anlam teorisi araçlarının ve anlam teorisinin kendi üzerine inşa edildiği önemli bir bölümdür. Bağlam sözsel olayları kuşatan harici durumları kapsar. Bu harici durumlar; zaman, sözün çeşidi, cinsi, kullanılan lehçeler, diller, konuşan, yazan, işiten, okuyan ve alıcı ile gönderici arasındaki sosyal statü, yaş, cinsiyet ve kültürel açıdan oluşun ilişkilerdir. İrap da bir metinde diğer karinelerin yanında manayı açıklayan önemli bağlamsal karinelerden biri kabul edilmektedir.⁷⁷ Bu açıklamalar çerçevesinde, dilin gönderge işlevinin, özellikle metinde bağlam ve onun içerdii mesajla yakından ilintili olduğu anlaşılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim, Yüce Allah'ın insanlığa hitaben ilettiği evrensel ve kapsamlı bir mesajın en belirgin örneğidir. Bu ilahi hitap, bilginin muhataba aktarılmasını hedefleyen dilin gönderge işleviyle özdeş bir mahiyet taşımaktadır. Kur'an'ın bütüncül yapısı ele alındığında, bu dilsel işlevin, her bir âyetin derin anlamını ve ilahi hikmetini muhataplara etkili bir şekilde ulaştıran bir araç olarak, metnin genelinde

⁷⁶ Muammer Mûnir el-Ânî-İman Sâlim Yûsuf, "Vazâifu't-Tevâsul 'inde'l-'Arab el-Evâ'il", *Irak Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mecelletü'l-Midâdü'l-Âdâb* 10/20 (2020), 49-50.

⁷⁷ el-Ânî-Yûsuf, "Vazâifu't-Tevâsul 'inde'l-'Arab el-Evâ'il", 49-50.

hâkim olduğu görülmektedir. Nitekim, “Güneşi bir aydınlık, ayı ise bir nur yapan, yılların sayısını ve hesabı bilesiniz diye ona menziller tayin eden O’dur”⁷⁸ âyeti, Allah’ın kainattaki düzeni nasıl tesis ettiğine dair somut bir bilgi sunmakta ve gönderge işlevinin Kur’an’daki belirgin örneklerinden birini teşkil etmektedir. Bu bağlamda, Kur’an’ın tamamında göndergesel işlevin süreklilik arz eden bir dilsel özellik olarak yer aldığı söylenebilir.

1.4.2. Heyacana Bağlı İşlev

Gündelik dildeki kullanımında, dilin bu işlevine dilin belirtme işlevi (Emotive Function / الوظيفة الانفعالية) adı verilmektedir. Dilin bu işlevi, mesaj ve mesajı üreten, konuşan ve gönderen arasında var olan ilişkileri açıklamaya çalışmaktadır. Aynı zamanda dilin bu işlevi, duygu ve düşüncelerini aktaran ve açıklayan gönderene ya da konuşana yönelik bir işlev olarak kabul edilmektedir.⁷⁹ Bu nedenle dilin bu işlevinde kişisel duygular, heyecanlar, korkular, sevinçler, yargı ve tepkiler vb. ağır basmaktadır. Ayrıca yazılan mektuplar, tutulan günlükler, lirik şiir, sanat ve edebiyata dair eleştirilerde de dilin bu işlevi kullanılmaktadır.⁸⁰

Türkçede ünlemler, sevinç, korku, şaşırma gibi duyguları ifade eden cümle veya ibarelerin sonlarına konur. Arapçada ünlemlerin geldiği ibare ve cümleler taaccub,⁸¹ medih, zem,⁸² tahzir, iğra⁸³ ve istigase⁸⁴ gibi üslûplardan sonra kullanılır. Bu açıklamalar bağlamında, ünlem ifadeli cümle ve ibarelerin, dilin işlevlerinden duygusal işlevi oluşturan dilbilgisel araçların arasında olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, “Otobüs kalkmış” cümlesi, nesnel bir gerçekliği aktaran ve dilin göndergesel işlevini yansıtan bir cümle iken, “Eyvah, otobüs kalkmış!” ifadesi ise konuşmacının bu durum karşısında yaşadığı duygusal tepkiyi dile getirerek, dilin duygusal işlevine

⁷⁸ Yunus 10/5

⁷⁹ Veysel Kılıç, “Dilin İşlevleri: Metin Eylem Kuramı Yaklaşımı”, *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1/2 (2007), 133.

⁸⁰ Kıran, *Dilbilim Akımları*, 92.

⁸¹ Abdül Fettâh Ahmed Hamûz, *Fennu’t-Terkîm fi’l-Arabiyye Alâmâtuh ve Usûluh* (Ammân: Dâru Ammâr, 1991), 84.

⁸² Osman b. Muhammed et-Tûhî, *Tuhfetu’n-Nubehâ fi Kavâidi’l-İmlâ* (Kâhire: Dâru’l-Mısriyye li’l-Kitâb, 2013), 65.

⁸³ et-Tûhî, *Tuhfetu’n-Nubehâ fi Kavâidi’l-İmlâ*, 65.

⁸⁴ Fethi Ramadân Karâdî, “Âlâmâtü’t-Terkîm Bahsün fi Eşkâlihâ ve Mevâdi’iâh”, *Fikr ve İbdâ* 69 (Temmuz 2012), 427-445.

örnek teşkil etmektedir. Ünlemler gibi, bazen fonetik araçlar da (ses tonunun yüksekliği ve süresinin durumu) dilin duygusal işlevi kapsamında kullanılabilmektedir.⁸⁵

Bu işlev, konuşanın kendi amaçlarını, duygularını ve düşüncelerini ifade ettiği ve dolayısıyla konuşmacıya ait olan bir işlev olarak kabul edilir. Bu nedenle, Arap belagatı, şiir ve nesir; fiil veya isim cümleleri, takdim veya tehir, hazif, istifham, nefiy ve kasr veya şart ve tekid gibi çeşitli yöntemleri barındırır. Câhız'ın (ö. 255/869) eserlerinde sergilenen ifade edici dil becerileri, örtük psikolojik duyguların taşıdığı heyecanı ve bu duyguların muhatap üzerindeki etkisini, iletişimsel amacı gerçekleştirme ve hedeflenen etkiyi oluşturma bağlamında dilin duygu işlevi çerçevesinde analiz edilmektedir.⁸⁶

Dilin duygusal işlevi Kur'an-ı Kerim'de yoğun bir şekilde kullanılan bir işlev olarak karşımıza gelmektedir. Nitekim Kur'an'da duygusal işlevin ağır bastığı birçok âyeti görmek mümkündür. Bu bağlamda Kur'an'da yer verilen kıssalar dilin duygusal yönünün ağır bastığı pasajlar olarak karşımıza gelmektedir. Çünkü Kur'an'da yer verilen kıssalara sadece bilgi vermek amacıyla yer verilmemektedir. Aynı zamanda Kur'an, yer verdiği kıssalar ile insanın duygularını harekete geçirerek onun hidayete ulaşmasını, itikâdî, ahlâkî, sosyal ve diğer hususlarda evvelce yaşamış toplumların yaşadıklarından ders çıkarılmasını hedeflemektedir.⁸⁷ Kur'an-ı Kerim'de müspet niteliklere sahip insan tiplerine yönelik övgü ifadelerinin kullanılması ile olumsuz özellikler taşıyan insan tipleri hakkında yerici ifadelerle yer verilmesi, dilin duygusal işlevinin Kur'an metni içerisinde kullanıldığını göstermektedir.⁸⁸ Gönderenin muhataba yönelik sevgi, kızgınlık vb. duygularını ifade ettiği ayetlerde de bu işlevin varlığı görülmektedir.

1.4.3. Çağrı İşlevi

Dilin çağrı işlevi (Conative Function / الوظيفة الافهامية), muhatabı kasıtlı ve belirli bir davranışa yönlendirmeyi hedefleyen, dil stratejilerinin temelini teşkil etmektedir.

⁸⁵ Coşkun, "Roman Jakobson'da Dilin İşlevleri ve İşleyiş Mekanizması", 330.

⁸⁶ el-Âni-Yûsuf, "Vazâifu't-Tevâsul 'inde'l-'Arab el-Evâ'il", 46.

⁸⁷ Ömer Faruk Yavuz, *Kur'an'da Sembolik Dil* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006), 356.

⁸⁸ Karagöz, "Dilin İşlevleri Açısından Kur'an'ın Üslubu", 193.

Dilin bu işlevi, yalnızca bilgi aktarımıyla sınırlı kalmayıp, muhatap üzerinde doğrudan bir etki yaratma ve onu harekete geçirme potansiyelini de ortaya koymaktadır. Bu işleve “dilini yaptırmaya işlevi” adı da verilmektedir.⁸⁹ Belirli bir davranışı teşvik etmeyi amaçlayan çağrı işlevi, emir, istek, itiraz ve seslenme gibi çeşitli dilsel birimlerden oluşur.⁹⁰ Zira bu işlevin gayesi, insanların davranışlarını etkileyerek onların davranışlarında değişiklik meydana getirmektir. Bu doğrultuda emir tümceleri ile sen ve siz ikinci tekil/çoğul şahısların kullanımının yaygın olması da dilini yaptırmaya işlevine işaret etmektedir. Amacın alıcıyı ikna etmek olduğu yeminlerde, reklamlarda ve toplum hayatında dilini bu işlevi önemli bir yer tutmaktadır.⁹¹ Ayrıca bu işlev, metinde yer alan gayenin açıklanmasında ve hitabın şekillenmesinde önemli bir rol oynar.⁹²

Bu işlev ister bireysel olsun ister toplumsal, iletişim sürecinin karşı tarafı olan muhatapla ilgili bir işlev olarak görülmektedir. Zira bu işlev ile gönderici alıcıya açıklama yapmaktadır. Bu işlevde alıcının dikkatini çekmek amacıyla, nida, emir, nehiy, nefiy ve Arap kelimelerinde bilinen diğer inşa üslupları kullanılmaktadır. Takdim, tehir, hasr, kasr, umum has, bütün parça, teşbih, temsil ve diğer söylem stratejileri ve dil tekniklerinin yanı sıra “ben kastediyorum”, “ben anlıyorum” “ben açıklıyorum” “anlamına gelmektedir” gibi ibarelerinde bu işlevin üslupları içerisinde yer aldığı anlaşılmaktadır.⁹³

Kur'an-ı Kerim'de dilini çağrı işlevi, özellikle emir bildiren ayetlerde, يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا “Ey iman edenler” şeklinde başlayan hitap ayetlerinde, muhatapların davranışlarında değişiklik oluşturmayı amaçlayan ayetlerde ve “eğer gerçekten inanıyorsanız” ya da “eğer doğru söyleyenlerdenseniz” gibi muhatap çoğul zamirleri ile hitap edilen âyetlerde, ayrıca muhatapı yönlendiren çeşitli ifadelerde sıkça karşımıza çıkmaktadır.

1.4.4. Kanalı Kontrol İşlevi

⁸⁹ Kıran, *Dilbilim Akımları*, 95.

⁹⁰ Elif Aktaş, “Dilin İşlevleri ve Söz Varlığı Açısından Pepee”, *IJOES'ler* 8/26 (Mart 2017), 336-337.

⁹¹ Kıran, *Dilbilim Akımları*, 95.

⁹² Vecdi Kutub, “Tecelliyyâtü'l-Vazîfeti'l-İfhâmiyye fî'l-Kur'âni'l-Kerîm: Sûratu'l-Müzzemmil Nümûzecan”, *Cümle 'İlmiyye Muhakkemetü'd-Dürer* 2/2 (Aralık 2020), 47-61.

⁹³ el-Âni-Yûsuf, “Vazâifu't-Tevâsul 'inde'l-'Arab el-Evâ'il”, 46.

Dilin bu işlevinin amacı, bilgi aktarmaktan ziyade, kaynak ile alıcı arasında ruhsal bir ilişki kurmak, ikisi arasındaki korelasyonu sağlamak ve kurulan bu ilişkiyi devam ettirmektir.⁹⁴ Kanalı Kontrol İşlevi (Phatic Function / الوظيفة الانتباهية), iletişimi başlatma, sürdürme ya da bitirmenin yanı sıra iletişim kanallarının aktif olup olmadığını kontrol etme gayesi de gütmektedir.⁹⁵

Reklamcılıkta dilin bu işlevi çok kullanılmaktadır. Temel amaç alıcının dikkatini çekmek ve sonra alıcı ile kurulan ilişkiyi devam ettirmektir. İşte bu noktada, satılacak olan ürün hakkında başta bilgi verilmemekte, ancak alıcının dikkatini çeken, onda şaşkınlık meydana getiren, sözcükler kullanılarak alıcının dikkati çekilmektedir.⁹⁶

Yazılı eserler, muhatap ile kaynak arasındaki iletişimin kontrolü açısından zor bir durum oluşturmaktadır. Bu sebeple yazarlar, muhatapları ile olan ilişkilerini devam ettirebilmek amacıyla, dilin işlevlerinden ve başkaca özel tekniklerden faydalanmaktadır. Örneğin, “Dinle, bu ney neler anlatır...” nidasıyla başlayan Mevlana’nın Mesnevi’si bu duruma örnek oluşturmaktadır. Eserinin başından itibaren muhatapları ile diyalog kurmaya çalışan ve kurduğu diyalogu devam ettirmeye çalışan Mevlânâ, metin içerisinde muhatabına hitap ederek ona soru sorarak muhatabın ilgisini ve dikkatini canlı tutmaya, iletişimi devam ettirmeye çalışmaktadır. Verilen bu örnek çağrı ile kanalı kontrol işlevinin bir korelasyonunu oluşturmaktadır. Bu örnekte, kanalı kontrol işlevi, başat olmakla beraber, çağrı işlevi kapsamında yer alan emir kipi yardımıyla kanalı kontrol işlevi güçlendirilmektedir.⁹⁷ Yaptığımız bu açıklama ve verdiğimiz bu örnek düzleminde yazılı bir metin olarak önümüzde duran ve kıyamete kadar insanlığı hidayete sevk eden ve sevk etme amacı taşıyan Kur’an-ı Kerim anlatımında da dilin işlevleri ve başkaca özel tekniklerin varlığını görmekteyiz. Zira ilk ayette oku emri ile başlayan Kur’an-ı Kerim, daha sonra farklı ayetlerde devamlı olarak muhatap ile olan iletişimini farklı metotlarla, sorular sorarak, yemin vb. ifadeler ile aktif ve canlı tutmaya çalıştığı görülmektedir. Örneğin şu âyetler; Hz. Musa ile Firavun arasında geçen diyalogda, iletişim kanalının açık ve işlevsel olduğunu göstermesi bakımından dilin kanal kontrol işlevine örnek teşkil eder. قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ

⁹⁴ Hilmi Uçan, “Dilin İşlevleri ve Edebiyat Eğitiminin Amaçları Çerçevesinde 1929 Müfredat Programı”, *İlmi Araştırmalar Dergisi* 22 (Şubat 2014), 222.

⁹⁵ Coşkun, “Roman Jakobson’da Dilin İşlevleri ve İşleyiş Mekanizması”, 331.

⁹⁶ Kıran, *Dilbilim Akımları*, 98.

⁹⁷ Coşkun, “Roman Jakobson’da Dilin İşlevleri ve İşleyiş Mekanizması”, 332.

الْعَالَمِينَ {الشعراء/23} قَالَ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنَّ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ {الشعراء/24} قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ
أَلَا تَسْمَعُونَ {الشعراء/25} قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ {الشعراء/26} قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمْ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ
{الشعراء/27} لَمَجْنُونٌ“*Firavun, “Âlemlerin rabbi de kimdir?” diye sordu. }23{Mûsâ, “Eğer gerçeğe inanmaya yatkınlığınız varsa bilin ki O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin rabbidir” diye cevap verdi. }24{Firavun yanında bulunanlara, “Ne dediğini duydunuz değil mi?” dedi. }25{Mûsâ, “O, sizin de rabbiniz, geçmişteki atalarınızın da rabbidir” dedi. }26{Firavun, “Size gönderilen bu elçiniz mutlaka aklını yitirmiş” dedi.”*⁹⁸ Çünkü bu âyetlerde taraflar arasında sürdürülen karşılıklı etkileşim, mesajın alıcıya ulaştığını ve iletişimin devam ettiğini göstermektedir.

Kanal kontrol işlevi özellikle kaynak ve muhatabın aynı zamanı ve mekanı paylaşmadığı durumlarda daha fazla bir önem kazanmaktadır.⁹⁹ Bu sebeple önümüzde yazılı bir metin olarak duran, kıyamete kadar gelecek tüm insanlığa hitap edecek olan, kendisini okuyanların ilgi ve dikkatini canlı tutmaya çalışan, Kur'an-ı Kerimde de böyle bir dilsel işlevin varlığına rastlanmaktadır. Bu bağlamda kanalı kontrol işlevine, Kur'an-ı Kerimde muhatabın dikkatini çekerek iletişim kurmayı ya da kurulan iletişimi devam ettirmeyi amaçlayan yemin ifadelerinde, bazı diyaloglarda, soru ifadelerinde, ismi mevsullerde ve hurufu mukattalarda rastlamak mümkündür. Aynı zamanda iletişimi etkinleştiren ve pekiştiren şart ve cevaplarda, tekrarlarında, tembih edatlarında, cennete dair vaat ifade eden, cehenneme dair de vâid ifade eden âyetlerde ve tekit ifadelerinde görmek mümkündür.

1.4.5. Üstdil İşlevi

Dilin bu işlevi (Metalingual Function / الوظيفة ما وراء اللغة), dinleyiciye kapalı geldiği için anlaşılmayan göstergelerin anlamını açıklamaktadır.¹⁰⁰ Konuşucu yani kaynak anlatacağı hususu açıklığa kavuşturmak için betimleme konusu olarak kodu ele almaktadır. Yani dille ilgili olanı açıklamak için dili kullanmaktadır.¹⁰¹

⁹⁸ Şuara 23-27.

⁹⁹ Coşkun, “Roman Jakobson’da Dilin İşlevleri ve İşleyiş Mekanizması”, 332.

¹⁰⁰ Aktaş, “Dilin İşlevleri ve Söz Varlığı Açısından Pepee”, 337.

¹⁰¹ Kıran, *Dilbilim Akımları*, 98.

Dilin bu işlevi, iletişim olayında ortaya çıkan diğer işlevler gibi değildir. Çünkü bu işlev, mesajın aktarıldığı dilin, yani muhatapların içerisinde bulunan dilin özelliğinin açıklanmasına dayanmaktadır. Bu işlev mesajın aktarıldığı dil yapısının bütünlüğünü hedeflemektedir. Sanki bu işlev dilsel kullanımın derin yapısını temsil etmektedir. Bu işlev iletişim olayında açık bir şekilde ortaya çıkmaz fakat iletişim olayı bu işlevden hali değildir. Araplar, bu işlevin anlamı iletme ve anlam oluşturmadaki önemini kavramışlar ve bu betimleyici yaklaşımı, dilin yapısını belirli bir zaman diliminde tanımlamaya dayanan en önemli Arap dilbilimsel yöntemlerinden biri olarak kabul etmişlerdir. Bu işlev iletişim diyaloglarında açıkça görülmeyen fakat muhatapların zihinlerinde yer alan zihinsel bir eylemdir. Bu işlev alıcının işittiği terkiplerde kapalılık hissettiği zaman ortaya çıkar. Bundan dolayı alıcı, konuşana; ne kastediyorsun, neyi istiyorsun ve sözlerinde böyle neden yaptın şeklinde sorular yöneltir.¹⁰² Bu noktada sorulan bu gibi sorulara verilen cevaplarda da bu işlev ortaya çıkmaktadır.

Cümlede, dilin; ses, morfoloji, gramer ve kelime listesi (sözlük) gibi sistemleri, sessiz bir yardımcı konumundadır. Konuşmak veya yazmak istediğimiz zaman bu sessiz yardımcılara (yani dilin üst dil işlevini temsil eden) bakar ve konuşmamızın ya da yazımızın içeriğini bunlara göre şekillendiririz. İlk Araplar hem dilsel incelemelerde hem mananın karşıya aktarılmasında hem de tefsir kitaplarında, dilin bu işlevini bildikleri için, iletişim sürecinde ve mesajın muhataba aktarılması hususunda bu işlevi kullandıklarını ifade etmektedirler.¹⁰³

Üstdil İşlevi, Arapların iletişim pratiklerinde sıkça görülen bir uygulamadır. Sibeveyh'in (ö. 180/796), dilsel envanterde veya günlük konuşmada bulunan klasik Arapça ve lehçelerindeki çeşitli dil olaylarını betimleyici temellere dayandırdığı kitabında bu işlevi ele aldığı görülmektedir. Bu bağlamda, Sibeveyh'in çalışmasının, dilin üst dil işleviyle ilgili bir araştırma olduğu ileri sürülmektedir.¹⁰⁴

Kaynağın, kullanmış olduğu dile dair bilgi aktardığı, onun bir ögesi hakkında bilgi verdiği durumlarda ve bilimsel metinlerde dilin üstdil işlevi ön plana çıkmaktadır.¹⁰⁵ Kaynak ile alıcı arasında kullanılan kod'un (dil) kullanımını

¹⁰² el-Âni-Yûsuf, "Vazâifu't-Tevâsul 'inde'l-'Arab el-Evâ'il", 51.

¹⁰³ el-Âni-Yûsuf, "Vazâifu't-Tevâsul 'inde'l-'Arab el-Evâ'il", 51.

¹⁰⁴ el-Âni-Yûsuf, "Vazâifu't-Tevâsul 'inde'l-'Arab el-Evâ'il", 51-52.

¹⁰⁵ Zeynel Kıran-Ayşe Eziler Kıran, *Dilbilime Giriş* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018), 109-110.

denetlemek veya anlaşılmayan kavramların içeriğini açıklamak gerektiği durumlarda üstdil işlevi cümleye egemen olmaktadır. Bu işlev, sözlük maddelerinde, bazı kavram ve terimlerin tanımlarında ve göndericinin söylediğini açıklamaya yönelik hermenötik yorumlar bu işlevin egemen ve başat olduğu durumlar olarak karşımıza gelmektedir.¹⁰⁶

Kur'an-ı Kerimde önce bir kavrama vurgu yapıp daha sonra bu kavram hakkında soru sorulduktan sonra ilgili kavramın açıklığa kavuşturulduğu ifadelerde, dilin üstdil işlevine rastlanmaktadır. Ayrıca kapalı ifadelerin açıklığa kavuşturulduğu âyetlerde ve bir kavram verilip o kavrama ait niteliklerin açıklandığı âyetlerde dilin üstdil işlevinin varlığı görülmektedir. Örneğin; {البلد/11} وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعُقْبَةُ فَلَا أَفْتَحَمَ الْعُقْبَةُ {البلد/12} فَكُ رَقَبَةً {البلد/13} أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ {البلد/14} يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ {البلد/15} أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ {البلد/16} “O sarp yol nedir, bilir misin? Köle âzat etmektir. Veya bir kutluk gününde yakını olan bir yetimi yahut aç açık bir yoksulu doyurmaktır. Sonra iman edip birbirlerine sabrı tavsiye edenlerden ve acımayı öğütleyenlerden olmaktadır”¹⁰⁷ Beled sûresinde yer alan bu ayetler üstdil işlevi bağlamında incelendiğinde, dilin kendi anlamını açıklama özelliğini öne çıkarmaktadır. “Sarp yol nedir?” sorusuyla başlayan pasaj, bu soyut kavramı “köle azat etmek”, “yetim doyurmak” gibi somut eylemlerle tanımlamaktadır. Bunların yanı sıra bu işlevin tezahürleri, klasik tefsirlerde ayetlerdeki müphem kavramların şerhlerinde ve dilbilimsel-edebi analiz çalışmalarında da gözlemlenebilmektedir.

1.4.6. Şiirsel İşlev

Yazınsal işlev olarak da bilinen şiirsel işlev (Poetic Function / الوظيفة الشعرية), iletişim sürecinde dilin sanatsal ve üretici tarafını barındıran işlev olarak açıklanmaktadır.¹⁰⁸ Dilin bu işlevi, yalnızca şiir ve edebiyatla sınırlı bir işlev değildir. Zira sanat işlevi, iletiye odaklanarak, dilin estetik ve yaratıcı kullanımını ön plana çıkarmakta ve dilsel ifadenin tüm potansiyel deneyim biçimlerini kapsamaktadır. Sanat işlevi edebiyatta, tiyatrodaki ve şiirde en ayrıcalıklı anlatım formunu bulmaktadır.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Coşkun, “Roman Jakobson’da Dilin İşlevleri ve İşleyiş Mekanizması”, 332.

¹⁰⁷ Beled 90/11-16.

¹⁰⁸ Kılıç, “Dilin İşlevleri: Metin Eylem Kuramı Yaklaşımı”, 135.

¹⁰⁹ Kıran, *Dilbilim Akımları*, 99.

Şiirsel işlev, iletinin oluşturulma şekliyle ilişkilidir. Özellikle edebi ve şiir metinlerinde öne çıkan şiirsel işlevde iletinin kendisi bizzat söylemin gagesine dönüşür. Şiirsel işlevin başat olduğu iletide, dilsel öğelerin seçimi ve düzenleniş biçimi özgün bir estetik yapıya dönüşür ve bu yapı, kendi başına anlam taşıyan bir değer haline gelir. Bu bağlamda, şiirsel işlev, dilin ritmik yapısı, retorik figürler, imgeler ve ses uyumu gibi estetik unsurlar aracılığıyla somutlaşarak gerçekleşir ve alıcıda estetik bir deneyim oluşturur. Örnek verecek olursak Yahya Kemal'in aşağıda gelen şu mısralarında, şiirde seçilen sözcüklerin ses özellikleri ve dizilişleriyle oluşturduğu ahenk ile şiirin anlam alanının önüne geçer:¹¹⁰

Zil, şal ve gül. Bu bahçede raksın bütün hızı...

*Şevk akşamında Endülüs üç defa kırmızı...*¹¹¹

Kur'an-ı Kerim'de dilin bu işlevine dilin kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan muhatabı etkileyen her türlü dilsel incelikte ve edebi sanatların yer aldığı âyetlerde rastlamak mümkündür. Bu bağlamda dilin bu işlevi, Kur'an'da sesler düzeyinde, sarf düzeyinde, terkipler düzeyinde, anlam ve belagat düzeylerinde mevcut bulunmaktadır.¹¹² Aynı zamanda bu işlev mesaj ile bağlantılı olarak ilgili cümlelerin estetik, belagat ve yaratıcılık boyutu ile de ilgili bir işlev olarak da karşımıza gelmektedir.¹¹³ Bu bakımdan Kur'an-ı Kerim'in üslûbunun tamamında ve mesajlarda yer alan bu mucizevi özellikler de dilin bu işlevinin kapsamına girmektedir.

Belagat ilimlerinden biri olan Bedi' ilmi, belagat ilimlerinin estetik boyutunu temsil etmesine rağmen, yalnızca dili estetik yönüyle ele alan bir alan değildir. Aksine, bu ilim dalı, metinlerarası bütünlük ve anlamın iletilmesi bağlamında işlevsel bir rol üstlenir. Paragraflar arasındaki bağlayıcılığı sağlayan yapılar, metnin genel uyumunu temin ederken, iletişimsel mesajın alıcı tarafından daha açık ve etkili biçimde anlaşılmasına katkı sunar. Özellikle estetik ifade teknikleri aracılığıyla bu uyumu gerçekleştiren bedi', aynı zamanda hitap edilen kitlenin beğenisini kazanma, onlarla

¹¹⁰ Coşkun, "Roman Jakobson'da Dilin İşlevleri ve İşleyiş Mekanizması", 333.

¹¹¹ Yahya Kemâl Beyatlı, *Kendi Gök Kubbe'miz* (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1974), 157.

¹¹² Âla Sâmî er-Rahmani-Muhammed Hâzer el-Mecâli, "el-Lisâniyyâtü ve Tatbîkâtühâ ale'l-Kur'âni'l-Kerîm: Dirâsetü'n-Nakdiyye" *Mecelletü'l-Câmiati li'Dirâseti'l-İslâmiyyeti* 29/2 (Haziran 2021), 470-491.

¹¹³ el-Âni-Yûsuf, "Vazâifu't-Tevâsul 'inde'l-'Arab el-Evâ'il", 48.

anlam düzeyinde güçlü bir iletişim kurma ve onları olumlu biçimde etkileme açısından da önemli bir işleve sahiptir. Bu nedenledir ki, bedi‘ sanatları, klasik belagat literatüründe yalnızca estetik niteliklerle değil; *el-munâsebe*, *el-mulâ‘eme*, *et-terâbut*, *et-telâhum* gibi kavramlarla da tanımlanmış, farklı adlandırmalarla çok boyutlu bir şekilde ele alınmıştır.¹¹⁴ Örneğin Hûd suresi 44. âyetinde; وَيَا مَاءُكَ ابْلَعِي أَرْضُ يَا وَقِيلَ الظَّالِمِينَ لِلْقَوْمِ بُعْداً وَقِيلَ الْجُودِي عَلَى وَاسْتَوَتْ الْأُمُرُ وَقُضِيَ الْمَاءُ وَغِيضَ أَقْلِي سَمَاءُ “(Sonra) “Ey toprak suyunu yut! Ey gök sen de tut!” denildi. Su çekildi; hüküm yerini buldu; gemi Cûdî’nin üzerine oturdu; “Zalimlerin topunun canı cehenneme!” denildi”¹¹⁵ yer alan bedi ile ilgili unsurlar, iletişimsel mesajda alıcıyı ve dinleyiciyi etkilemeyi hedefleyen şiirsel işlevin varlığına işaret etmektedir.¹¹⁶

Roman Jakobson’un dilin işlevlerine dair kuramı çerçevesinde Kur’an metninin incelenmesi, hem klasik Arap dil bilim geleneğiyle hem de modern dil çözümlemeleriyle bütünleştirici bir metodoloji sunar. Bu bağlamda, Kur’an’da göndergesel işlev, bilgi verme ve açıklama amacı taşıyan dilsel yapıların yoğunluğuyla ön plana çıkar. Bu işlevin karşılığı olarak; faide-i haber cümleleri, mübteda-haber ilişkisi, hal cümleleri, temyiz ve bedel yapıları, işaret isimleri, betimleyici anlatımlar, itnâb sanatı ve sıfat kullanımları gösterilebilir. Diğer taraftan, heyecana bağlı işlev, duyguların ve içsel tepkilerin dışa vurulduğu dilsel kalıplarda kendini gösterir. Bu bağlamda, ismi tafdil yapıları, taaccub ifadeleri, iğrâ üslubu, olumlu veya olumsuz duygular taşıyan fiiller, kinaye ve mübalağa kullanımları, nudbe üslûbu ile medh ve zem ifadeleri bu işlevin Kur’an’daki dilsel karşılıklarıdır.

Çağrı ve kanalı kontrol işlevi ise iletişimde muhatabın dikkatini çekmeye ve onu metne dâhil etmeye yönelik araçlarla ilişkilidir. Nida üslûbu, iltifat sanatı, soru yapıları, tekrar edilen kelime ve zamirler, reddü’l-acüz ale’s-sadr sanâtı, emir ve nehiy ifadeleri, muhatap zamirleri, tekid edatları, tahkik harfleri, yeminler, üslûbü’l-hakîm sanâtı, berâat-i istihlâl, tembih edatları, dua cümleleri ve hurûf-ı mukattaa bu işlevin karşılıkları arasında yer alır. Şiirsel işlev, Kur’an’ın estetik boyutunu ve dilin ahenkli kullanımını öne çıkarır. Bu işlev kapsamında; istiare, teşbih, tıbâk, seci, tevriye ve cinas gibi belâgat sanatları yer alır. Son olarak, üstdil (metalinguistik) işlev, Kur’an’da

¹¹⁴ el-Âni-Yûsuf, “Vazâifu’t-Tevâsul ‘inde’l-‘Arab el-Evâ’il”, 48.

¹¹⁵ Hûd 11/44.

¹¹⁶ el-Âni-Yûsuf, “Vazâifu’t-Tevâsul ‘inde’l-‘Arab el-Evâ’il”, 49.

bazı kelimelerin anlamlarının doğrudan tanımlanması biçiminde ortaya çıkar. Bu işlev, dilin kendisini açıklamak için kullanıldığı üst düzey bir anlatım biçimi olup, özellikle kavramsal açıklamaların yer aldığı ayetlerde gözlemlenir.

1.5. DİLİN İŞLEVLERİ VE KUR'AN

Dil, insanlık tarihi kadar eski bir fenomen olarak bireyler ve toplumlar arasında iletişim kurmanın, düşünceleri ifade etmenin ve kültürel birikimi aktarmanın vazgeçilmez bir aracıdır. Ancak dil, yalnızca bir iletişim vasıtası değil; aynı zamanda düşüncenin biçimlendiricisi, kültürün taşıyıcısı ve kutsal hakikatlerin muhataplarına ulaştırılmasında da temel bir unsur olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda dilin işlevleri, sadece seküler metinlerde değil, kutsal metinlerde de büyük bir öneme sahiptir. Kur'an-ı Kerim, dilin çok yönlü işlevlerini eşsiz bir şekilde kullanarak insanlara hitap eden ilahi bir kitaptır.

İnsanlık tarihi boyunca bilgi, dil aracılığıyla aktarılmıştır. Kur'an-ı Kerim de insanlığa hayatın anlamı, yaratılışın gayesi, doğru yaşam ilkeleri ve ahiret inancı gibi konularda doğru ve güvenilir bilgi sunmayı amaçlar. Bu doğrultuda Kur'an, vahyin temel amacı olan “hidayet” fonksiyonunu dil üzerinden gerçekleştirir.¹¹⁷ Kur'an, bilgi aktarma işlevi sayesinde muhataplarının zihninde doğru bir inanç ve düşünce sistemi inşa eder.

Dil, insanın iç dünyasını ve duygularını yansıtmanın da en etkili aracıdır. Kur'an-ı Kerim’de, insanın temel duygusal hallerine (sevgi, korku, ümit, sabır, şükür, öfke, teslimiyet) geniş yer verilmiştir. Bu duygular hem bireysel hem de toplumsal davranışları şekillendiren temel unsurlar olarak değerlendirilir. Bu bağlamda, Hz. İbrahim’in en değerli varlığı olan oğlunu gördüğü rüya üzerine feda etmeye hazır oluşu ve Hz. İsmail’in de aynı teslimiyetle karşılık vermesi,¹¹⁸ Kur'an âyetlerinde dilin duygusal işlevinin en çarpıcı tezahürlerinden birini oluşturur.

Kur'an-ı Kerim, yalnızca bilgi vermekle kalmayıp, muhataplarının düşünce, tutum ve davranışlarını da dönüştürmeyi hedefleyen bir hitap üslubuna sahiptir. Bu yönüyle Kur'an, dilin iletişimdeki yönlendirici ve harekete geçirici gücünü etkin bir

¹¹⁷ Âl-i İmrân 3/138.

¹¹⁸ Sâffât, 37/102.

şekilde kullanır. Özellikle muhatapları belli bir inanca, ahlaki bir tutuma veya davranış biçimine yönlendirmeyi amaçlayan ifadeler, dilin etkileme işlevinin Kur'an'daki belirgin örnekleri arasında yer alır. Bu bağlamda Kur'an, bireyleri iman etmeye, güzel ahlaka yönelmeye ve kötülükten sakınmaya çağıran emir, yasak ve öğütlerle doğrudan bir etki oluşturmaya amaçlar.¹¹⁹ Bu yaklaşım, Kur'an'ın sadece teorik bilgi aktaran bir metin değil, bireysel ve toplumsal düzeyde fiili değişimi hedefleyen, etkin bir iletişim modeli sunduğunu göstermektedir.

Kur'an-ı Kerim hem lafız hem de mana bakımından eşsiz bir üsluba sahiptir. Âyetlerdeki ses uyumu, ritmik yapı, kelime tekrarları ve zengin edebî sanatlar, Kur'an'ın estetik işlevinin en belirgin yansımaları arasında yer alır. Bu estetik unsurlar, Kur'an'ın sadece bir hitap değil, aynı zamanda ilahi kelimeler olduğuna dair mucizevi yönünü de destekler. Kur'an'ın bu üslûbu, onun mesajının muhataplar üzerinde derin ve kalıcı bir tesir bırakmasını sağlamaktadır. Seslerin ahengi, anlamla bütünleşen ritmik yapı ve sanatsal anlatım teknikleri, Kur'an'ın mesajını daha etkili kılmakta, muhatapın zihnine ve kalbine doğrudan nüfuz etmektedir.¹²⁰

Kanalı kontrol işlevi, dilin iletişim kanalının doğru bir şekilde işlenmesini sağlar. Kur'an, bu işlevi etkin bir şekilde kullanır. Özellikle peygamberler ile muhatapları arasında geçen diyaloglar, kanalı kontrol işlevinin nasıl işlediğine dair önemli örnekler sunar.¹²¹

Dil işlevlerinin Kur'an'daki bu kullanımları, Kur'an-ı Kerim'in, insanlara doğru yolu gösterme amacını gerçekleştirmede ne denli etkili bir araç olduğunu ortaya koymaktadır. Kur'an-ı Kerim, dilin işlevlerini çok yönlü bir biçimde kullanarak, doğru bilgi aktarımı, duygusal etki, ahlaki yönlendirme ve estetik bir sunum sağlamakta, böylece muhataplarının hayatına yön vermektedir. Kur'an'daki dilsel işlevler, Allah'ın mesajlarının doğru bir biçimde anlaşılmasını mümkün kılar. Bu bağlamda, dilin gönderge işlevi, duygusal işlevi, çağrı işlevi, üst dil işlevi ve şiirsel işlevi Kur'an'ın güçlü iletişim gücünü ve mesajının etkinliğini arttıran unsurlar arasında yer almaktadır.

¹¹⁹ Nisâ 4/59.

¹²⁰ Rad 13/31; Tur 52/34; Tevbe 9/111.

¹²¹ Şu'ara 26/16-24.

Sonuç olarak, Kur'an-ı Kerim, dilin işlevlerinin geniş bir yelpazede kullanıldığı bir metindir. Bu işlevler, Allah'ın mesajlarının insanlar tarafından anlaşılmasını ve hayata geçirilmesini sağlar. Bu bağlamda dilin işlevleri, Allah'ın kutsal mesajlarının insanlara etkili bir şekilde iletilmesini ve anlaşılmasını sağlamada büyük önem taşır. Kur'an-ı Kerim'de kullandığı dil ile, Allah'ın emir ve yasaklarının, ahlaki ve sosyal öğretilerinin, insanlara açık, net ve anlaşılır bir biçimde ulaşmasını amaçlar. Bu bağlamda, dilin bilgi aktarma işlevi, insanlara doğru bilgileri sunarak onların dini ve ahlaki açıdan doğru yola yönelmelerini sağlar. Duygusal işlev ise, Allah'ın sevgisi, merhameti ve gazabı gibi duyguları ifade ederek inananların manevi dünyasında derin etkiler bırakır. Çağrı işlevi, emir ve yasaklarla insanları belirli davranışlara yönlendirir ve toplumsal düzenin sağlanmasına katkıda bulunur. Üstdil işlevi, kavramların açıklanması ve tanımlanması yoluyla mesajların anlaşılmasını kolaylaştırır. Şiirsel işlev, Kur'an'ın estetik ve sanatsal değerini ortaya koyar ve Allah'ın sözlerinin manevi derinliğini pekiştirir. Bu işlevlerin tümü, Allah'ın mesajlarının insanlar tarafından doğru bir şekilde anlaşılmasını, içselleştirilmesini ve günlük hayatta uygulanmasına katkıda bulunur. Bu açıklamalar, dilin, Allah'ın vahyini insanlara ulaştıran önemli bir araç olduğunu göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÛSUF SÛRESİNİN DİLİN İŞLEVLERİ AÇISINDAN TAHLİLİ

3.1. YÛSUF SURESİ

Yûsuf Sûresi hem içeriği hem de anlatım tarzıyla muhataplarının dikkatini çeken bir metindir. Bu sûre, Hz. Yûsuf'un hayatının çeşitli dönemlerini anlatarak, dini ve ahlaki dersler vermenin yanı sıra, dilin etkili kullanımına dair de önemli ipuçları taşımaktadır. Bu bağlamda sûrede, Yûsuf (as.) kardeşleriyle olan ilişkisi, Mısır'da köle olarak satılması, zindana düşmesi ve nihayetinde Mısır'ın mali işlerini yöneten bir konuma yükselmesi gibi birçok olay anlatılır. Bu olayların her biri, dilin farklı işlevleri kullanılarak okuyucuya aktarılmıştır. Sûredeki anlatım teknikleri, karakterlerin konuşmaları ve olayların betimlenmesi, dilin farklı işlevlerinin nasıl harmanlandığını ve bu suretle nasıl etkili bir anlatım oluşturulduğunu gösterir.

Bu bölümün temel amacı Yûsuf suresinin dilin işlevleri esas alınarak tahlil edilmesidir. Fakat asıl konuya giriş yapmadan önce sûreyi ve kıssayı muhababa tanıtmakta fayda mûlahaza edilmektedir. İlk olarak, sûrenin detaylı tahliline başlamadan önce, sûrenin tanıtılması hedeflenmektedir. Bu bağlamda, öncelikle Yûsuf isminin etimolojik kökeni üzerinde durulacak, ardından Kur'an-ı Kerim'deki Yûsuf Sûresi'nin genel muhtevası ve konusu, âyetlerin referansı eşliğinde incelenecektir. Bunun yanı sıra, Yûsuf kıssasının Kutsal Kitap'taki (Tevrat ve İncil) anlatımı ile edebiyatta bu kıssanın nasıl işlendiğine dair örnekler verilecektir. Burada sûrenin tahliline başlamadan önce bu başlıkların özellikle işlenmesindeki temel amaç, Yûsuf Suresi'nin dilsel analizine başlamadan önce, okuyucuya kıssa hakkında doyurucu ve kapsamlı bilgiler sunmaktır. Bu bilgiler, sûrenin dilsel ve edebi özelliklerini daha iyi anlamamıza ve sûrenin analizine katkı sağlayacaktır.

Yûsuf Sûresi, Kur'an-ı Kerim'in mushaftaki tertibine göre on ikinci sırada yer alırken, nüzûl kronolojisi açısından incelendiğinde elli üçüncü sırada

vahyedilmiştir. Toplamda yüz on bir âyetten müteşekkil olan Yûsuf Sûresi, nüzûl sıralaması itibarıyla Hûd Sûresi'nin ardından ve Hicr Sûresi'nden önce vahyedilmiştir. Sahih görüşe göre Yûsuf Sûresinin tamamı Mekke'de inzâl olmuştur. Sûrenin ilk üç âyetinin Medine döneminde indiğine dair bazı rivayetler bulunsa da bu görüş genel kabul görmemiştir.¹²²

3.1.1.Yûsuf Kelimesinin Etimolojisi

Yûsuf kelimesinin Tanakh'da 213 defa geçtiği ifade edilirken,¹²³ Kur'an-ı Kerim'de ise Yûsuf kelimesinin 27 defa geçtiği görülmektedir.¹²⁴ Yûsuf ismi etimolojik açıdan incelendiğinde, bu ismin kökeni itibarıyla İbranice, “Yosef ” olduğu belirtilmektedir. Zira bu ismin, epey zaman çocuk sahibi olmayan Yûsuf (as.) annesi (Rahel'in), Yûsuf (as.) dünyaya gelişiyle birlikte anne olamamasından kaynaklı utancından kurtuluşuna dikkat çekmek için “ortadan kaldırmak” anlamına gelen “asaf” kökünden geldiği veya Rahel'in (Yûsuf (as.) annesi), doğan bu evladından (Hz. Yûsuf) sonra başka bir çocuk sahibi olma arzusu ve beklentisi içerisinde bulunarak “arttırmak, ilâve etmek” anlamını taşıyan “Yasaf” kökünden, “Tanrı tekrar bir tane daha çocuk verecek, artıracak” anlamına gelen “Yosef” isminin verildiği, Yûsuf (as.) sonra da Rahel'in ikinci çocuğu olarak bilinen Bünyâmin'in dünyaya geldiği kaynaklarda belirtilmektedir.¹²⁵

İslâmî kaynaklarda söz konusu ismin Yûsef, Yûsuf, Yûsif biçiminde üç türlü telaffuz biçimi söz konusu edilmekte ve bu ismin kökeni ve etimolojisi hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Yûsuf kelimesinin menşei itibarıyla Arapça “üzülmek” anlamına gelen “esef” kökünden türediği veya babasını ayrılığıyla üzen Yûsuf'un “üzen” anlamında “Yûsif”, kardeşlerinin yaptıkları davranışları sebebiyle ve onu üzdükleri için “üzülen” anlamına gelen “Yûsef” olarak ifade edildiği ileri sürülmüştür.

¹²² Bedrettin Çetiner, *Esbab-ı Nüzûl* (İstanbul: Çağrı Yayınları 2002), I/508.

¹²³ M. Sait Toprak, “Yûsuf Peygamber Adına Dâir Etimolojik-Etiyolojik Bir Araştırma”, *Toplum Bilimleri Dergisi* 27/27 (Aralık 2019), 361.

¹²⁴ En'âm 6/84; Yûsuf 12/4, 8, 9, 10, 11, 17, 21, 29, 46, 51, 56, 58, 69, 76, 77, 80, 84, 85, 87, 89, 90, 94, 99; Mü'min 40/34.

¹²⁵ Ömer Faruk Harman, “Yûsuf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/1-5.

Bununla birlikte, söz konusu ismin etimolojik olarak Arapça kökenli olmadığı ifade edilmektedir.¹²⁶

3.1.2. Sûrenin Adı

Sûre ismini dördüncü âyetten başlayarak yüzbirinci âyete kadar olan kısımda kıssası anlatılan Yûsuf (a.s.) almaktadır. Sûreye “Yûsuf” ismi verilmesi, hem Kur’an’da anlatılan en güzel kıssanın (ahsenü’l-kasas) kahramanı olması hem de bu kıssada taşıdığı derin manevi mesajların merkezinde bulunmasından kaynaklanmaktadır. Yûsuf Sûresi’nde Hz. Yûsuf’un çocukluktan itibaren yaşadığı zorluklar, iftiralar, sabrı, Allah’a olan teslimiyeti ve nihayetinde başarıya ulaşması ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.¹²⁷

Kur’an’ın diğer sûrelerinde de olduğu gibi, bir sûreye isim verilmesi genellikle o sûrede bahsi geçen önemli bir olay, kişi ya da kavramla ilgilidir.¹²⁸ Bu sûrede de Hz. Yûsuf’un hayatı ekseninde, aile ilişkileri, kardeş kıskançlığı, sabır, ihanet, iffet, affedicilik ve Allah’a tevekkül gibi önemli konular işlendiği için, onun isminin sûreye verildiği anlaşılmaktadır.

3.1.3. Sûrenin Nüzûl Sebebi

Tefsir kaynaklarına baktığımızda sûrenin nüzûl sebebi hakkında farklı birkaç rivayete yer verilir. Buna göre sûrenin inişi hakkında Mekke müşriklerinin ileri gelenlerinden bazılarının Yahudilerle karşılaştıkları bir gün, Yahudi alimlerinin, Mekke müşriklerine hitaben: “İsrailoğulları niçin göç etmişlerdi, Hz. Muhammed’e sorun bakalım size ne söyleyecek” şeklinde soru telkininde bulunmaları üzerine onlarda bu soruyu ona sormuşlar ve bunun üzerine bu surenin nâzil olduğu nakledilmiştir.¹²⁹

¹²⁶ Ömer Faruk Harman, “Yûsuf”, 44/1-5.

¹²⁷ Bekir Topaloğlu, “Yûsuf Sûresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/28-30.

¹²⁸ Abdulhamit Birişik, “Sûre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/538-539.

¹²⁹ Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim es-Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân ‘an Tefsîri’l-Kur’ân*, thk. Ebû Muhammed ‘Âşûr (Beyrut: Dârü İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, ts.), 5/199; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, sad. Sıtkı Gülle (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2008), 5/175.

Başka bir rivayet göre de sûrenin indiriliş nedeni olarak Peygamberimiz (sav.) kavmi ile yaşadığı sıkıntılar karşısında kendisine teselli amacıyla Yûsuf (as.) hayatı anlatılarak ona teselli vermek gayesiyle indirildiği dile getirilmektedir.¹³⁰ Yine sahabilerin peygamberimizden kendilerine kıssa anlatmalarını istemeleri üzerine bu sûrenin nâzil olduğu da kaynaklarda anlatılmaktadır.¹³¹

3.1.4. Sûrenin Genel Muhtevası ve Konusu

Yûsuf sûresinin girişinde sûrenin içeriğinin Kur'an'ın apaçık âyetlerinden oluştuğu vurgulanırken diğer taraftan Kur'an'ın âyetlerinin ilk muhataplar tarafından anlaşılabilmesi için Arap dili üzere indiği bildirilir. Devamında üçüncü âyette Hz. Peygamber muhatap alınarak ona kendisinin daha önceden bilmediği “ahsen-i kasas'ın” anlatılacağı beyan edilir. Bu kıssanın “ahsenü'l-kasas” olarak nitelenmesi hakkında âlimler farklı görüşler ileri sürmektedirler. Kur'an-ı Kerim'de yer alan kıssaların hiçbirinin bu denli yoğun bir şekilde ibret, hikmet ve öğüt unsurlarını barındırmadığını; Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin kendisine yönelik eziyetlerine karşı gösterdiği sabrı, onları affederek iyilikle muamele etmesi ve güzel ahlak örneği sergilemesini; ayrıca kıssanın melek, cin, insan, şeytan ve hayvan gibi farklı varlık türlerini; peygamberler, âlimler, cahiller, salihler, kadınlar ve erkekler gibi çeşitli insan tiplerini ve onların davranış biçimlerini içermesini; tevhid, siyer, fıkıh, idare, iktisat, siyaset ve muaşeret gibi dinî ve dünyevî temel konuları ele alıp işlemesini, bu kıssanın “en güzel kıssa” olarak adlandırılmasının gerekçeleri arasında zikretmişlerdir.¹³² Bazı âlimler ise “ahsen” ifadesinin “çok ilgi çekici” veya “etkileyici” anlamına geldiğini belirterek, bu terkinin kıssanın anlatımının etkileyciliğine ve okuyucu üzerinde bıraktığı derin izlenime işaret ettiğini ifade etmişlerdir.¹³³

¹³⁰ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vili Âyi'l-Kur'an*, nşr. Sıdkî Cemîl el-Attâr (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995), 12/195-196; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/630.

¹³¹ Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed el-Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl* (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 2018), 203; Hayreddin Karaman vd., *Kur'an yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 3/209.

¹³² Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* (Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 1414), 3/6-7.

¹³³ İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Ali el-Bağdâdî, *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*, nşr. Muhammed Züheyr eş-Şâviş – vd. (Dimaşk: 1964-68), 4/178-179; Celal Kırca, “Ahsenü'l-Kasas”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/178.

Yûsuf (as.) rüyasında, güneş, ay ve on bir yıldızın kendisine secdeye kapandığını görür ve bu rüyasını babası Hz. Ya'kûb'a anlatır. Hz. Ya'kûb, oğlu Yûsuf'u, şeytanın kışkırtmalarıyla kendisine kötülüklerinin dokunabileceğini belirttiği kardeşlerine gördüğü bu rüyayı söylememesi konusunda onu uyarır; Allahû Teâlâ'nın kendisini seçkin ve üstün bir konuma çıkarıp rüyaları açıklama, yorumlama bilgisini öğreteceğini, kendisine ve Hz. Ya'kûb'un soyuna, daha önceki ataları olan Hz. İbrâhim ve Hz. İshak'a bahsettiği ilahi nimetleri, lütfedeceğine dair müjdeyi bildirir. Öte yandan, Hz. Yûsuf'un kardeşleri, babaları Hz. Ya'kûb'un, küçük çocuğu Hz. Yûsuf'a gösterdiği aşırı ilgi ve sevgiden dolayı rahatsızlık duymakta ve bu durum onlarda kıskançlık ve hoşnutsuzluk hislerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu duygularla hareket eden kardeşler, aralarında yaptıkları istişare sonucunda Hz. Yûsuf'u ya uzak bir yere götürmeyi ya da öldürmeyi planlarlar. Ancak içlerinden birinin teklifi üzerine, onu bir kuyuya atma kararı alırlar. Daha sonra, babaları Hz. Ya'kûb'un yanına giderek, kırlarda birlikte vakit geçirmek ve eğlenmek amacıyla Hz. Yûsuf'u kendileriyle götürebilmek amacıyla Hz. Ya'kûb'dan izin talep ederler. Hz. Ya'kûb, çocuklarının oyuna dalıp dikkatsizleştiği bir anda Yûsuf'un bir kurt tarafından kapılmasından endişe duyduğunu ifade etse de kardeşler böyle bir durumun kesinlikle olmayacağını söyleyerek Yûsuf'u alır götürürler ve onu kararlaştırıp anlaştıkları üzere bir kuyuya atarlar. Sonra akşam olunca ağlar ve üzülmüş bir halde babaları Hz. Ya'kûb'un yanına dönerler ve bir kurdun Yûsuf'u gelip yediğini ileri sürerler. Ve Yûsuf'un kan ile boyadıkları gömleğini Hz. Ya'kûb'a gösterirler. Hz. Ya'kûb, oğullarının bu anlattıklarına inanmadığı gibi kana boyanmış gömlekte de herhangi bir yırtık veya parçalanma göremeyince sabır ve tevekkül içerisinde Allah'a sığındığını belirtir. Öte yandan, Hz. Yûsuf'un içine atıldığı kuyunun yakınından geçen bir kervan, mola verdikleri sırada su aramak için kuyuya kova salar. Kova kuyuya indirildiğinde Hz. Yûsuf kovaya tutunur ve kervanın su taşıyıcısı onu yukarı çeker. Başka bir rivayete göre o kuyu civarında beklemekte olan kardeşler, oradan geçen kervanlardan birine Hz. Yûsuf'u sembolik bir bedel mukabilinde köle olarak satmışlardır.¹³⁴

Kervan sahipleri Hz. Yûsuf'u Mısır'a götürürler ve orada sarayda üst konumda bulunan saray ahalisinden birine (Aziz) satarlar. Satın alan kişi (Aziz), hanımına, Yûsuf'a karşı iyi davranması konusunda onu uyarır ve onu evlât olarak alabileceklerini

¹³⁴ Topaloğlu, "Yûsuf Sûresi", 44/28-30.

dile getirir. Hz. Yûsuf, ergenlik çağına ulaştığında, Mısır azizinin eşi olan Züleyha, onun son derece yakışıklı bir genç olması sebebiyle kendisine karşı yoğun bir arzu duymaya başlar ve bu arzusunu gerçekleştirmek ister. Kadının şiddetli arzu ve isteği karşısında -eğer Cenab-ı Hakkın kesin uyarısı ve burhanı olmasaydı- Hz. Yûsuf'un da ona meyledeceği anlatılır; ancak Allah Teâlâ'nın lütfu ve inayetiyle, samimi bir kul olan Hz. Yûsuf'u bu tür kötü ve çirkin bir fiilden koruduğu ifade edilir. Sonrasında, Züleyha'nın bu yaşananları kocasının öğrenmesi sebebiyle Yûsuf (as.) suçladığı, ancak Züleyha'nın yakın akrabalarından birinin hakemliği neticesinde Züleyhan'ın suçluluğunun meydana çıktığı ifade edilir. Bu esnada şehirde bulunan kadınlardan bazıları kendi aralarında Züleyha gibi asaletli ve soylu bir kadının kölesinden murat almak istediği dedikodusunu yayarlar. Bunun üzerine Züleyha şehirde bulunan kadınlara bir ziyafet hazırlar ve onların karşısına Hz. Yûsuf'u çıkarır. Hz. Yûsuf'u gören kadınlar onun yakışıklılığı karşısında şaşırırlar ve önlerine konan meyveleri kesmek yerine bıçakla kendi ellerini keserler ve böyle bir yakışıklılık sahibi birisinin bir beşer değil ancak üstün bir melek olduğunu zikrederler. Azizin eşi Züleyha, Hz. Yûsuf'tan arzu duyduğunu ve onunla yakınlaşmak istediğini, ancak Hz. Yûsuf'un bu tür bir davranışa kesin bir şekilde karşı çıktığını itiraf eder. Bununla birlikte, şehirde yayılan dedikoduları engellemek ve yaşanan bu olayın toplum hafızasında unutulmasını sağlamak amacıyla, Hz. Yûsuf'un hapse atılmasına karar verilir. Hapse atılan Hz. Yûsuf burada melikin hizmetkârlığını yapmış olan iki kişi ile tanışır, bu iki kişi gördükleri rüyaları Hz. Yûsuf'a anlatır. Sonra Hz. Yûsuf bu iki kişiyi Allah'ın varlığına ve birliğine inanmaya davet eder ardından bu iki kişinin gördüğü rüyaları yorumlar. Onların gördükleri bu rüyalar Hz. Yûsuf'un anlattığı gibi meydana gelir. Bir zaman sonra ülkenin meliki de bir rüya görür. Bu rüyayı ülkesinin tabircileri yorumlayamaz. Bu esnada bu rüyayı Hz. Yûsuf ile birlikte zindanda bir süre bulunan ve cezalandırılmayan diğer arkadaş Hz. Yûsuf'u hatırlar ve rüyayı Hz. Yûsuf'a yorumlatmak üzere zindana gider. Görülen bu rüyanın yorumunu Hz. Yûsuf yedi bolluk ve bereket yıllarının ardından gelecek olan yedi kıtlık yılları için alınacak olan tedbirler şeklinde açıklar. Bunun üzerine ülkenin meliki Hz. Yûsuf'u makamına çıkarmalarını emreder. Ancak Hz. Yûsuf, kendisine yöneltilen iftiranın tamamen aydınlatılmadan zindandan çıkmayı kabul etmeyeceğini belirtir. Bunun üzerine ülkenin meliki daha önce Hz. Yûsuf ile karşılaşmış kadınları çağırır ve işin aslını

onlara sorar; kadınlarda Hz. Yûsuf'un herhangi bir ahlaksız davranışta bulunmadığını ifade ederler. Bu esnada Züleyha da asıl kendisinin bizzat Hz. Yûsuf'tan murat almak istediğini ve onun herhangi bir suçu ve günahının olmadığını itiraf eder. Bu haber kendisine gelince Hz. Yûsuf âyette yer alan şu dikkat çekici cümleyi: “Yine de ben nefsimi temize çıkarmıyorum, çünkü nefis rabbimin acıyıp korudukları müstesna, alabildiğine kötülüğü emreder. Şüphesiz ki rabbim çok bağışlayan ve çok merhamet edendir” söyler.¹³⁵

Melik bu hadiseden sonra Hz. Yûsuf'u tanıyarak onun üstün şahsiyetini takdir etmesinin akabinde Hz. Yûsuf, melikten kendi şahsına ülkenin malî işlerinin sorumluluğunun verilmesini talep eder ve melik de Hz. Yûsuf'un bu isteğini kabul eder. Melikin rüyasının yorumunda olduğu gibi yedi yıl bolluk olur akabinde de yedi yıl sürecek olan kıtlık yılları başlar. Bu süre zarfında farklı yerlerden insanlar Hz. Yûsuf'a gelerek ondan erzak isterler. Yûsuf'un kardeşleri de erzak isteme talebiyle Ken'an diyarından Mısır'a Hz. Yûsuf'un yanına gelirler. Yanına gelen kardeşlerini Hz. Yûsuf tanır fakat kardeşleri Hz. Yûsuf'u tanıyamazlar. Hz. Yûsuf kardeşlerinin erzak isteklerini karşılayarak ödemiş oldukları bedeli de yüklerinin arasına koyarak onları gönderir. Bu esnada onlara ikinci gelişlerinde diğer kardeşleri olan Bünyamin'i de getirmelerini yoksa kendilerine erzak verilmeyeceğini söyler. Kardeşler memleketlerine döndüklerinde olan biteni, verdikleri erzak bedelinin alınmayıp geri iade edildiğini anlatırlar. Daha sonra tekrar Mısır'a gidecekleri zaman babaları Hz. Ya'kûp'tan adeta zor zahmet izin alıp kardeşleri Bünyamin'i de alıp Mısır'a Hz. Yûsuf'un huzuruna varırlar. Kardeşler Hz. Yûsuf'un yanına vardıklarında Hz. Yûsuf kendisini öz kardeşi olan Bünyamin'e tanıtır. Sonra kardeşlerinin erzak yüklerini hazırlatıp bu arada da melikin değerli bir kabını öz kardeşi Bünyamin'in yükünün arasına yerleştirilmesini emreder. Daha sonra yola çıkmak üzere olan kafil hırsızlık suçu ile suçlanır. Fakat kardeşler böyle bir şeyin olamayacağını söylerler. Eğer böyle bir şey olursa yani yükünde çalınan su kabı çıkarsa ceza olarak o kişinin köle olarak kabul edileceğini söylerler. Gerçekte o dönem Mısır yasalarında böyle bir cezanın olmadığı fakat Hz. Yûsuf'un yanında Bünyamin'i koymak amacıyla yaptığı bu plan Allah'ı Teâlâ'nın bu şekilde murat etmesiyle olmuştur. Fakat kafilenin aranması esnasında su kabı Bünyamin'in yükü içerisinde bulunur. Bunun üzerine Hz. Yûsuf'un

¹³⁵ Topaloğlu, “Yûsuf Sûresi”, 44/28-30.

kardeşleri, eğer o hırsızlık yaptıysa, daha önce onun kardeşide (Yûsuf) çalmıştı, şeklinde bir ifade kullandılar. Yine kardeşlerini kendilerine vermeleri için kardeşleri Bünyaminden dolayı onun yaşlı bir babası olduğunu söylediler. Fakat Hz. Yûsuf bu isteklerini geri çevirdi. Daha sonra en büyük kardeşleri diğer kardeşlerine hitap ederek babaları Hz. Ya'kûp'un kendilerinden Allah adına söz aldığını ve Hz. Yûsuf'un durumunu hatırlatarak babasının kendisine izin verinceye kadar ve Allah'ın kendisi için hüküm verinceye kadar bulunduğu yerden ayrılmayacağını vaat eder. Yaşananlardan sonra diğer kardeşler bu hadiseleri babalarının yanına giderek ona anlatırlar. Fakat Hz. Ya'kûp evlatlarının anlattıklarına itibar etmez ve onlara nefislerinin kendilerine oyun ettiğini söyler. Evlatları elinden giden Hz. Ya'kûp Allah'u Teâlan'ın evlatlarını geri vereceği umuduyla kendisine düşenin güzel bir sabır olduğunu dile getirir. Fakat yaşanan bu acı kayıplar Hz. Ya'kûp'un gözlerine ak düşmesine neden olur. Hz. Ya'kûp bütün tasa ve hüznünü Allah'a havale ederek evlatlarını tekrar kardeşleri Bünyamin ve Yûsuf'u arayıp bulmaları için Mısır'a gönderir ve Allah'tan ümitlerini kesmemelerini onlara tembih eder. Kardeşler Mısır'a Hz. Yûsuf'un yanına varıp kendilerine erzak yardımında bulunmasını isterler. Artık onlara bu gelişlerinde bir zamanlar cahilliklerinden dolayı kendisine ve kardeşine yaptıkları muameleyi hatırlatır. Bunun üzerine onlar Hz. Yûsuf'u tanırlar. Artık Hz. Yûsuf'un kardeşleri Allah'ın Hz. Yûsuf'u kendilerinden daha üstün tuttuğunu kabul ederler. Tüm yaşananlara rağmen Hz. Yûsuf kardeşlerine karşı sitemde bulunmayacağını ve Allah'tan onların bağışlanmaları için Allaha dua edeceğini söyler. Kardeşlerinin ülkelerine gidip anne ve babalarını oradan getirmelerini, kendi gömleğini de onlarla göndererek babalarının gömleği yüzüne sürdüğünde onun gözlerinin tekrardan iyileşeceğini söyler. Hz. Yûsuf'un gömleği eline ulaşınca Hz. Yûsuf O'nu eline alarak yüzüne sürer ve gözleri tekrar eski haline döner. Bu arada diğer kardeşler yaptıklarına pişman bir halde babalarından kendileri için istiğfarda bulunmasını isterler. Nihayet tüm aile hep birlikte Mısır'a gelir. Sonra Hz. Yûsuf annesini ve babasını kendi tahtına çıkartır; onlar da Allah'a şükür için hep birlikte secdeye kapanırlar. Ve Hz. Yûsuf bu halin önceki gördüğü rüyanın bir tevili olduğunu söyler. Kıssa Hz. Yûsuf'un yaptığı şu duayla: “Rabbim! Gerçekten sen bana nüfuz ve iktidardan büyük bir pay lutfettin, olayların varacağı sonucu önceden keşfetme ilmini öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan Allahım! Dünyada da âhirette de beni koruyup

destekleyen sensin. Canımı, bütün varlığıyla kendini sana adanmış biri olarak al ve beni sâlih kullarının arasına koy!” sona erer.¹³⁶

Özetle, sûrede ele alınan konular incelendiğinde, ilk âyette bu âyetlerin Kur'an-ı Kerim'e ait olduğu vurgulanmakta; ardından Kur'an'ın Arap dili üzere indirildiği belirtilmekte ve üçüncü âyette ise en güzel kıssanın anlatılacağı ifade edilmektedir. Bu açıklamalar, sûrenin başlangıcında temel mesajların ve anlatımın çerçevesini ortaya koymaktadır. Daha sonra ise 4. âyetten başlayarak 101. âyete kadar olan kısımda Hz. Yûsuf'un kıssası anlatılmaktadır. Hz. Yûsuf'un kıssasının anlatıldığı bu kısımda Hz. Yûsuf'un kuyuya atılması, bir kafile tarafından kuyudan çıkarılarak Mısır'da köle statüsünde satılması, azizin karısı tarafından iftira atılarak zindana girmesi, dönemin Mısır kralının gördüğü rüyayı yorumlayarak zindandan çıkarılması ve ekonomik işlerden sorumlu üst düzey bir yönetici olmasından ve kıssasının son kısımlarında da uzun bir ayrılık döneminden sonra babası ve kardeşleriyle yeniden bir araya gelişinden bahsedilmektedir. Kıssadan sonra kalan âyetlerde ise müminlere bazı müjde ve öğütler verilmektedir.¹³⁷

3.2. DOĞU-BATI EDEBİYATINDA VE KİTAB-I MUKADDESTE HZ. YÛSUF

Yûsuf kıssası, insanlık tarihinin en eski ve en etkileyici anlatılarından biri olarak hem kutsal metinlerde hem de edebiyat dünyasında yer almaktadır. Zira İslam, Hristiyanlık ve Yahudilik gibi büyük dinlerin kutsal kitaplarında yer alması, bu kıssayı yalnızca bir birey ya da topluluğun değil, insanlığın ortak manevi mirası haline getirmiştir. Bu bağlamda, Yûsuf kıssası, sabır, tevekkül, affetme ve adalet gibi evrensel değerleri içermesi sebebiyle, evrensel bir hikâyeden öteye geçerek, farklı coğrafyalarda ve kültürel geleneklerde çeşitli şekillerde yeniden yorumlanmış ve yorumlanmaya devam etmiştir. Böylece bu kıssa, edebiyat, sanat ve düşünce dünyasında sürekli bir ilham kaynağı olarak, insanlığın kültürel mirasında önemli bir yer edinmiştir. Bu sebeple bu başlık altında, Yûsuf kıssasının Doğu ve Batı edebiyatındaki yansımalarına kısaca değinilecek ayrıca Kitâb-ı Mukaddes'teki

¹³⁶ Topaloğlu, “Yûsuf Sûresi”, 44/28-30.

¹³⁷ Karaman vd., *Kur'an yolu*, 3/210.

anlatımlarına yer verilecektir. Bu başlık, Yûsuf kıssasının dünya dinleri ve edebiyatında sahip olduğu kültürel, dini ve edebi bağlamlardaki yerini ve taşıdığı önemi; somut örnekler eşliğinde ve öz bir şekilde muhataba aktarmayı amaçlamaktadır.

3.2.1. Doğu Edebiyatında Hz. Yûsuf

Yaptığımız araştırmalarda Yûsuf kıssasının edebiyatta daha çok Yûsuf ile Züleyha kıssası şeklinde yer aldığı ve kıssanın dini kaynaklı olması sebebiyle İslam edebiyatının tüm alanlarında etkili olduğu görülür. Bu bağlamda Kur'an kaynaklı olması sebebiyle kıssa başta tefsirlerde, peygamberler tarihi ve siret kitapları gibi dini kaynaklarda yer almıştır. Bu dini eserlerin yanı sıra Fars, Arap ve Türk edebiyatında nazım ve mesnevi tarzında edebi eserler olarak yer aldığı görülmektedir.¹³⁸ Bu açıklamalar çerçevesinde bu başlık altında sırasıyla kıssanın Arap, Fars ve Türk edebiyatında yer alan bazı önemli eserlerine yer vermeye çalışılacaktır. Tezimiz için çizmiş olduğumuz çerçevenin dışına çıkacağından dolayı bu başlık altında Arap, Fars ve Türk edebiyatında yer alan bu eserlerin ayrıca özellikleri ve içeriği hakkında bilgi verilmeyecektir.

3.2.1.1 Arap Edebiyatında Hz. Yûsuf

Kur'an-ı Kerim'in "ahsenü'l-kasas" (en güzel kıssa) ifadesiyle nitelendirdiği Hz. Yûsuf kıssası, Kur'an'ın övülen anlatılarından biridir.¹³⁹ Bu kıssa, yalnızca dini bir metin olarak değil, aynı zamanda Arap edebiyatında edebi bir ilham kaynağı olmuştur. Hem klasik hem de modern Arap edebiyatında özellikle ahlaki, estetik ve sembolik anlamlarıyla dikkat çeken Hz. Yûsuf kıssası üzerine çeşitli eserler kaleme alınmıştır.

Arap Edebiyatını incelediğimizde Yûsuf ve Züleyha hakkında, genellikle mensûr örneklerin olduğu görülmektedir. Türkiye Yazmaları Kataloğunda Arapça olarak kaleme alınan eserlerin ekserisi, kısas-ı enbiya metinleri şeklinde yer

¹³⁸ Züleyha Muş, *Arap ve Türk Edebiyatlarında "Yusuf'u Züleyhâ" Hikayelerinin Mukayesesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000), 42.

¹³⁹ Yûsuf 12/3.

almaktadır.¹⁴⁰ Arap edebiyatındaki Yûsuf ve Züleyha kıssasının ilk örneklerinden biri, Gazalî'ye (ö. 505/1111) atfedilen, *Bahrü'l-Mahabba* isimli eseri oluşturmaktadır. Söz konusu eser, 1894 yılında Bombay'da ve 1900 senesinde de Delhi'de olmak üzere iki farklı tarihte basılarak yayımlanmıştır. Arap edebiyatında bu eserden başka Yûsuf ve Züleyha kıssasına dair kaleme alınan eserler arasında; Molla Mûîn-i Cüveynî'nin *Ahsenü'l-Kasas*'ı, Hazinüşşühi el-Bağdadî'nin *Tefsîrû Sîret-i Yûsuf*'u ve Muhammed Yezid Et-Tûsî'nin *Câmi-i Letâifi'l-Besâtîn* adlı çalışmaları; İbnü'l-Cevzî Abdurrahman Ali b. Muhammed Ebu'l-Ferec Cemâlüddin'in *ez-Zehrü'l-Enîk fî Kıssati Yûsuf u Sıddîk*'ı ile el Ensârî el Avsî el Melîkî el-Müzekkir'in *ez-Zehrü'l-Kimam fî Kıssati Yûsuf* adlı eseri ve Celalzâde Nişânî Mustafa Çelebi tarafından *Cevâhiru'l-Ahbâr fî Hasâili'l-Ahyâr* ismiyle Türkçeye tercüme edilen eseri, bu türün en öne çıkan örnekleri arasında sayılmaktadır.¹⁴¹ Ayrıca Klasik Arap şiirinde Hz. Yûsuf'un güzelliği, tasavvufî şiirlerde ilahi güzelliğin bir sembolü olarak kullanılmıştır. Örneğin, meşhur Arap şairi İbn Fâriz, Yûsuf kıssasından ilhamla kaleme aldığı şiirlerinde Yûsuf'un yüzünü, ilahi nurun bir tezahürü olarak betimlemiştir.¹⁴² Modern Arap edebiyatında da Hz. Yûsuf kıssası, toplumsal meseleler ve bireysel kimlik arayışlarının işlendiği bir araç olarak kullanılmıştır. Necîb Mahfûz'un "Yusuf Kıssası" romanı, kıssayı çağdaş bir bağlama oturtarak, modern toplumların ahlaki ve sosyal sorunlarını ele almıştır.¹⁴³ Sonuç olarak Yûsuf kıssası Arap edebiyatında, geçmişten günümüze kadar farklı dönemlerde ve türlerde yeniden yorumlanarak, Arap edebiyatının önemli yapı taşlarından biri hâline gelmiştir.

3.2.1.2 Fars Edebiyatında Hz. Yûsuf

Tıpkı Arap edebiyatında ki gibi Fars edebiyatında da pek çok Yûsuf ve Züleyha hikâyesinin kaleme alındığı ve bu bağlamda da kıssanın hem nesir formunda hem de nazım biçiminde yazıldığı görülmektedir. Fars edebiyatında Hz. Yûsuf kıssası,

¹⁴⁰ Melike Gökcan Türkdoğan, *Klasik Türk Edebiyatında Yusuf'u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma* (Erzurum: Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3287, 2011), 37.

¹⁴¹ Ali Cin, "İbn-i Abbas'tan Rivayet Edilen Bir Yusuf ve Züleyha Hikâyesi", *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi* I/II (2011), 48.

¹⁴² Ebû Hafs (Ebû'l-Kâsım) Şerefüddin Ömer b. Alî b. Mürşid es-Sa'dî el-Hamevî el-Mısırî, *Dîvân* (Beyrut: Dârul-Kitâb'il-Arabî, 1992), 112.

¹⁴³ Necîb Mahfûz, *Yusuf Kıssası* (Kahire: Dâr'ul-Meârif, 1981).

tasavvufî düşüncenin, estetik anlayışın ve insanın ilahi arayışının bir yansıması olarak önemli bir yer edinmiştir. Klasik mesnevilerden modern edebiyat ürünlerine kadar farklı tür ve dönemlerde ele alınan Yûsuf kıssası, hem geleneksel değerleri hem de çağdaş insana yönelik anlam arayışlarını yansıtan zengin bir edebî mirasın parçası olarak öne çıkmaktadır. Fars edebiyatında Yûsuf ve Züleyha kıssasının ilk örneğinin, Firdevsî-i Tusî'ye ait olduğu bilinmektedir.¹⁴⁴

Fars edebiyatında, Hz. Yûsuf kıssasına dair kaleme alınan eserler arasında; Şehabüddîn Amak Buhârî ve Heratlı Rûknü'd-dîn Mesut bin Muhammed İmamzâde tarafından manzum formda kaleme alınan *Yusuf ve Züleyha Hikâyesi* yer almaktadır. Ayrıca Molla Câmî (Nureddin Abdurrahman b. Ahmed el-Horasânî) tarafından kaleme alınan *Yusuf ve Züleyha* mesnevisi ve Hoca Ebû İsmail Abdullah b. Ebî Mansur Muhammed el-Ensârî Herâtî'nin *Enîsü'l-Mürîdîn* ve *Şemsü'l-Mecâlis* adlı eserleri, bu kıssayı işleyen en meşhur eserler arasında yer alırken, Fars edebiyatında Yûsuf kıssasını tefsir eden¹⁴⁵ birçok eser de dikkat çeker ve bu anlatının tefsirler aracılığıyla farklı yorum ve derinlikler kazandığı görülür. 20. yüzyıl İran edebiyatına gelindiğinde, Yûsuf kıssası, geleneksel anlayışın ötesine geçerek, modern edebiyatın eleştirel ve toplumsal konularını ele almak için bir araç olarak kullanılmıştır. Ahmed Şamlû gibi şairler ve Sâdık Hidâyet gibi yazarlar, Yûsuf kıssasını bireysel kimlik, toplumsal adalet ve kader kavramlarını irdelemek için yorumlamışlardır. Bu eserlerde kıssa, ahlaki ve metafizik bir hikâye olmanın ötesine geçerek çağdaş problemlerin çözümünde alegorik bir rehber hâline gelmiştir.¹⁴⁶

Sonuç olarak, Hz. Yûsuf kıssası, Fars edebiyatında önemli bir yer edinmiş, çeşitli edebi eserlerde işlenmiştir. Bu kıssa, Fars şairlerinin ve sanatçılarının ilham kaynağı olmuş, evrensel değerlerin ve insani erdemlerin vurgulandığı önemli bir tema haline gelmiştir.

3.2.1.3 Türk-İslam Edebiyatında Hz. Yûsuf

¹⁴⁴ Cin, "İbn-i Abbas'tan Rivayet Edilen Bir Yusuf ve Züleyha Hikâyesi", 48.

¹⁴⁵ Cin, "İbn-i Abbas'tan Rivayet Edilen Bir Yusuf ve Züleyha Hikâyesi", 48.

¹⁴⁶ Homa Katouzian, *The Persians: Ancient, Mediaeval and Modern Iran* (New Haven: Yale University Press, 2009), 290.

Hız. Yûsuf kıssası, İslam medeniyetinin önemli edebî ve manevî temalarından biri olarak Türk-İslam edebiyatında geniş bir etki alanına sahiptir. Türk edebiyatında da tıpkı Arap ve Fars edebiyatlarında görüldüğü üzere Yûsuf kıssasının, Yûsuf ve Züleyha kıssası şeklinde işlendiği gözlemlenmektedir. Bu metinlerin, özellikle Fars edebiyatından ve bilhassa Molla Câmî'nin eserinden önemli ölçüde etkilendiği anlaşılmaktadır.¹⁴⁷ Yûsuf kıssasının Türk edebiyatında ilk örnekleri XIII. Yüzyıl itibarıyla ve çoğunlukla da "Kıssa-i Yusuf" ve "Kıssa-i Yusuf'u Züleyha" şeklinde olduğu görülmektedir. Bu döneme ait eserlerin ekseriyeti başta Kur'an-ı Kerim, tefsir ve hadis kaynakları temel ve referans alınarak bir kısmı da Tevrat referans alınarak dini duyguları güçlendirmek maksadıyla yazılmıştır.¹⁴⁸

Türk edebiyatında Yûsuf kıssasını işleyen otuzun üzerinde eser olduğu dile getirilmektedir.¹⁴⁹ Bu eserler arasında, Yûsuf ve Züleyha hikâyesinin Türk edebiyatındaki ilk örneği olarak kabul edilen, özellikle anlatımı akıcı, dil ve edebi özellikler açısından ön plana çıkan ve halk arasında ilgi görmüş, tanınmış olanlarına yer verilecektir. Bu bağlamda XIII. Yüzyılın birinci yarısında "Ali", "Harezmi Ali", "Kul Ali", "Kul Gali" isimleri ile bilinen şair tarafından telif edilen; "Yûsuf'u Züleyha" hikâyesi Türk edebiyatında kaleme alınan ilk "Kıssa-i Yûsuf" olarak kabul edilmektedir.¹⁵⁰ Bunun yanı sıra kronolojik olarak Kırımlı Mahmut'a ait olduğu kabul edilen ama Haliloğlu Ali tarafından "Türki" dile çevrilen "Yûsuf'u Züleyhası" ikinci sırada yer almaktadır.¹⁵¹ Şeyyat Hamza'ya ait "Dasitan-ı Yûsuf Aleyhisselam Ahsen'ul-Kasas'ul-Mubarek" isimli eserde XIII. yüzyılda Anadolu edebiyatı alanında yazılmış ilk eser olması bakımından önemlidir.¹⁵² XIV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar sırasıyla Yûsuf ve Yûsuf u Züleyha kıssasını kaleme alan şairler arasında Erzurumlu Darir, Süle Fakih, Rabguzi, Ahmedi, Garib, Hamzavi, Aksaraylı Mahmut; Şeyhoğlu

¹⁴⁷ Türkdogan, *Klasik Türk Edebiyatında Yusuf u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*, 38.

¹⁴⁸ Türkdogan, *Klasik Türk Edebiyatında Yusuf u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*, 39; İ. H. Ertaylan, *Yusuf ile Zuleyha* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1960), 19.

¹⁴⁹ Muş, *Arap ve Türk Edebiyatlarında "Yusuf u Züleyha" Hikayelerinin Mukayesesi*, 127.

¹⁵⁰ Türkdogan, *Klasik Türk Edebiyatında Yusuf u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*, 40.

¹⁵¹ Türkdogan, *Klasik Türk Edebiyatında Yusuf u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*, 42.

¹⁵² Türkdogan, *Klasik Türk Edebiyatında Yusuf u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*, 44.

Mustafa, Ahmedi, Dur Big, Kırımlı Abdulmecid, Hamidi, Hatai, Hamdullah Hamdi, Bihişti Ahmet Sinan, Cakeri, Abdulvahab, Nahifi, Bekai; Hamidi, Kemal Paşazade, Likai, Bursalı Celili, Taşlıcalı Yahya, Nimetullah, Ziyai Yusuf Celebi, Karamanlı Kami Mehmet, Gubari, Manastırlı Kadı Sinan, Şikari, Halife, Manastırlı Celal, Şerifi; Bağdatlı Zihni Abduldelil, Bursalı Havai Mustafa, Nur Muhammed Andalip Rifati Abdulhay; Köprülüzade Esat Paşa, Havai Abdurrahman, Molla Hasan, Kerküklü Nevruzi, Ahmet Murşidi, ve Süleyman Tevfik Bey gibi isimler yer almaktadır. Bu şairler, söz konusu kıssayı farklı yüzyıllarda ve çeşitli edebî üsluplarla işleyerek Türk edebiyatına önemli katkılarda bulunmuşlardır.¹⁵³

Türk İslam edebiyatında, Hz. Yûsuf kıssası sadece klasik dönemde değil, aynı zamanda modern dönemde de işlenmiştir. 20. yüzyılda yazılmış olan eserlerde de Hz. Yûsuf'un kıssası, çeşitli edebi formlarda ele alınmıştır. Modern Türk edebiyatında, bu kıssa genellikle roman ve hikâye türlerinde işlenmiş, Hz. Yûsuf'un hayatındaki evrensel temalar modern anlatılarla harmanlanmıştır.¹⁵⁴ Bu bağlamda, Nazan Bekiroğlu'nun *Yusuf ile Züleyha / Kalbin Üzerine Titreyen Hüzün* adlı romanı,¹⁵⁵ klasik geleneği çağdaş anlatım biçimleriyle birleştiren dikkat çekici bir örnek olarak öne çıkar.

Türk-İslam edebiyatında Hz. Yûsuf kıssası, aşk, sabır, kader ve ilahi hikmet gibi temalar etrafında şekillenen çok yönlü bir edebi ve manevi birikim sunmaktadır. Bu kıssa hem klasik hem de halk edebiyatında farklı üsluplarla işlenmiş ve nesiller boyunca edebi, dini ve ahlaki değerlerin aktarılmasında önemli bir rol oynamıştır.

3.2.1 Batı Edebiyatında Hz. Yûsuf

Hz. Yûsuf kıssası, sadece İslami geleneklerde değil, aynı zamanda Yahudi-Hristiyan kültürünün edebi mirasında da önemli bir yer tutmaktadır. Kıssanın edebiyattan, tiyatroya birçok sanat türünde çalışmasının varlığına rastlamak mümkün görülmektedir. Bu bağlamda batı kaynaklı olan çalışmaların bazılarının Kitab-ı

¹⁵³ Türkdogan, *Klasik Türk Edebiyatında Yusuf u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*, 45,49, 57, 66, 69.

¹⁵⁴ İsmail Öztürk, "Modern Türk Edebiyatında Yusuf Kıssası", *Akademik Araştırmalar Dergisi* 22/3, 2019.

¹⁵⁵ Nazan Bekiroğlu, *Yusuf ile Züleyha / Kalbin Üzerine Titreyen Hüzün* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2000).

Mukaddes etkisinde farklı dönemlerin kültürel ve entelektüel birikimi doğrultusunda çeşitli şekillerde yorumlandığı bildirilmektedir.¹⁵⁶

3.2.2.1 Alman Edebiyatında Hz. Yûsuf

Hız. Yûsuf kıssası, İslam ve Yahudi-Hristiyan geleneğinin ortak mirası olarak evrensel bir anlatı kimliği kazanmış; bu yönüyle farklı kültürlerde olduğu gibi Alman edebiyatında da etkili bir tema olarak yer bulmuştur. Kaynakları araştırdığımız zaman Hız. Yûsuf kıssasının batıda örneğı olarak, Alman edebiyatında karşımıza şu dört ciltlik eser çıkmaktadır; Thomas Mann - *Joseph und seine Brüder* (roman) (1. cilt: *Die Geschichten Jacobs* [1926-1930], 2. cilt: *Der junge Joseph* [1931-1932], 3. cilt: *Joseph in Ägypten* [1932-1936], 4. cilt: *Joseph der Ernährere* [1940-1943]).¹⁵⁷ Bu dört ciltlik roman serisi, Hız. Yûsuf'un hayatını, çocukluğundan Mısır'a yükselişine kadar ayrıntılı bir şekilde ele alır. Mann, bu eserinde sadece dini ve tarihi olayları değil, aynı zamanda Hız. Yûsuf'un psikolojik ve felsefi gelişimini de derinlemesine incelemiştir. Bu açıdan, Mann'ın eseri, Hız. Yûsuf kıssasının modern bir edebi başyapıtı olarak değerlendirilmektedir.¹⁵⁸

3.2.2.2 İspanyol Edebiyatında Hız. Yûsuf

Batı edebiyatı içerisinde değerlendirilen İspanyol edebiyatında da Hız. Yûsuf kıssasına dair çeşitli örneklerle karşılaşmak mümkündür. Bu durum, özellikle Endülüs döneminde İslam kültürünün etkisiyle söz konusu kıssanın yalnızca Müslümanlar değil, Yahudi ve Hristiyan topluluklar arasında da tanınarak farklı inanç gruplarının edebî üretimlerinde yer bulmasıyla açıklanabilir.¹⁵⁹ Endülüs döneminde İslam medeniyetinin etkisiyle Arapça ve İspanyolca yazılmış eserlerde Hız. Yûsuf kıssasına atıflar yapılmıştır. Özellikle Endülüs'ün büyük şair ve düşünürlerinden İbn Hazm'ın *Tavk el-Hamâme* (Güvercin Gerdanlığı) adlı eserinde, Hız. Yûsuf'un güzelliğı ve

¹⁵⁶ Tekvin, 37-50; Özge Öztekin, "Metinlerarası / Göstergelerarası Bir Dönüşüm Örneğı: Yusuf Kıssası", *Millî Folklor* 27/108 (2015), 119.

¹⁵⁷ Öztekin, "Metinlerarası / Göstergelerarası Bir Dönüşüm Örneğı: Yusuf Kıssası", 120.

¹⁵⁸ Thomas Mann, *Joseph und seine Brüder*, çev. John E. Woods (New York: Alfred A. Knopf, 1934-1944), 10-15.

¹⁵⁹ Maria Rosa Menocal, *The Ornament of the World: How Muslims, Jews, and Christians Created a Culture of Tolerance in Medieval Spain* (Boston: Back Bay Books, 2002), 125-129.

sadakati, aşk teması bağlamında bir metafor olarak kullanılmıştır.¹⁶⁰ Ayrıca İspanyol edebiyatında; *Ticnor – Poema de José* (roman) [yazarı belli değil] - *Legendas de José* (roman), kaleme alınan bir eserdir.¹⁶¹ Hz. Yûsuf kıssası, İspanyol edebiyatında dini ve ahlaki bir örnek olmanın ötesinde, kültürlerarası bir anlatı olarak farklı toplulukların ortak değerlerini yansıtan bir sembol hâline geldiği anlaşılmaktadır.

Yukarıda zikredilen edebî eserlerin yanı sıra, Batı kültür ve sanat dünyasında da Hz. Yûsuf kıssası farklı disiplinlerde geniş bir etki alanı bulmuştur. Özellikle tiyatro, resim, heykel ve müzik gibi görsel ve sahne sanatlarında bu kıssaya dayalı temsillerin üretildiği görülmektedir.

3.2.3 Kitab-ı Mukaddeste Hz. Yûsuf

Kitab-ı Mukaddeste Hz. Yûsuf'un hayatı Tekvin bölümünün 37. babından 50. babına kadar olan kısmında ele alınmaktadır. Bu babın girişinde ilk olarak Hz. Ya'kûp'un oğlu Hz. Yûsuf'u daha çok sevdiğinden ve ona bu sevgisinden dolayı kollu bir elbise yaptırdığından ve kardeşlerinin ise Hz. Yusuf'tan çok nefret ettiğinden bahsedilmektedir. Devamında da Hz. Yûsuf'un gördüğü rüyalarından bahsedilmektedir. Bu rüyalarından birincisinde Hz. Yûsuf'un kardeşleri ile demetler yaparken Hz. Yûsuf'un demetinin kalkıp kardeşlerinin yaptığı demetlerinin ortasına geçip onların demetlerinin Hz. Yûsuf'un demetine secde ettiği anlatılır. Kardeşler bunun üzerine “Başımıza kral mı olacaksın?” diyerek Hz. Yûsuf'a karşı daha da kinlenirler. Daha sonra Hz. Yûsuf Kur'an'da bahsedildiği gibi bir rüya daha görür. Bu rüyada güneş, ay ve on bir yıldızın kendisine secde ettiğini dile getirir. Bu rüyayı Hz. Yûsuf kardeşlerine anlatınca kardeşleri onu kıskanır. Hz. Ya'kûp'ta Hz. Yûsuf'a “ben, annen ve abilerin senin önünde eğilecek miyiz”¹⁶² diyerek onu azarlamıştır.

Kıssanın devamında Hz. Ya'kûp Hz. Yûsuf'u Şekem denen bölgede koyun otlatan kardeşlerinin yanına yolladı. Bunun üzerine Hz. Yûsuf'un yalnız geldiğini gören kardeşler: “onu öldürelim ve kuyulardan birine atalım onu vahşi bir hayvan yemiş” deriz diyerek plan yapmaya başladılar. Ruben isimli kardeş “O'nu

¹⁶⁰ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî ez-Zâhirî, *Tavku'l-Hamâme*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 1987).

¹⁶¹ Öztekin, “Metinlerarası / Göstergelerarası Bir Dönüşüm Örneği: Yusuf Kıssası”, 120.

¹⁶² *Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur, İncil* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2020), Yar.37:1-11.

öldürmeyelim kuyuya atalım” dedi ve Hz. Yûsuf’u kuyuya attılar. Daha sonra Gilead’dan gelen İsmailier’in kervanını görünce Yahuda isimli kardeş, diğer kardeşlerine: “gelin Yusuf’u İsmaililere satalım” der ve Yûsuf’u kuyudan çıkarıp 20 gümüşe satarlar. Babalarına da Hz. Yûsuf’un elbisesini yırtıp kana bulayarak Hz. Ya’kûp’a götürüler. Hz. Yûsuf’un yırtık elbisesini gören Hz. Ya’kûp Yûsuf paramparça olmuştur diyerek yas tutmaya başlar. İsmaililer’in Kervanındakiler de Hz. Yûsuf’u Mısır’da Firavun’un askerlerinin komutanı olan Potifor isminde bir şahsa satarlar.¹⁶³

Zamanla Hz. Yûsuf Potifor’un yanın da her şeyini emanet ettiği ve güvendiği bir insan haline gelir. Efendisinin karısı Hz. Yûsuf’un yakışıklılığı karşısında Yûsuf’a göz atıp “Benimle yat!” der. Fakat Hz. Yûsuf bu teklifi reddeder. Yine evde kimsenin olmadığı bir zaman efendisinin karısı tekrar Yûsuf’a “Benimle yat!” der. Fakat Hz. Yûsuf gömleğini efendisinin karısının yanında bırakarak kaçır. Kadın kocası eve gelince Hz. Yûsuf’u Efendisine şikâyet eder: “İşte hizmetkarın bana bunu bunu yaptı” der. Bunun üzerine Potifor Hz. Yûsuf’u zindana attırır. Böylece Hz. Yûsuf’un zindan hayatı başlar.¹⁶⁴

Kutsal Kitap metinlerine göre, Hz. Yûsuf’un tutulduğu zindana bir süre sonra Firavun’un başsakisi ile başekmekçisi de getirilerek hapsedilir. Daha sonra bu ikisi rüya görürler ve gördükleri rüyaları Hz. Yûsuf onlara yorumlar. Rüyalarının yorumlarına göre üç gün içinde başsaki kurtulacak ve başekmekçi ölecektir. Böylece bu ikisinin rüyası aynen gerçekleşir.¹⁶⁵ Aradan iki yıl sonra Firavun da rüya görür. Firavun’un gördüğü rüyayı kimse yorumlayamaz. Bunun üzerine başsaki’nin aklına Hz. Yûsuf gelir. Hz. Yûsuf Firavunun rüyasını yedi yıl gelen bolluktan sonra gelecek olan yedi yıl kıtlığa işaret ettiğini şeklinde yorumlar. Bunun üzerine Hz. Yûsuf Firavun tarafından Mısırdaki bu sürecin yönetilmesinde yetkili bir kişi haline getirilir.¹⁶⁶ Kıtlıktan bütün Mısır diyarı etkilendiği gibi babasının ve kardeşlerinin yaşadığı Kenan diyarı da bu kıtlıktan etkilenir. Babası kardeşlerine ihtiyaçlarını gidermesi için Mısır’a gönderir. Hz. Yûsuf onları görünce onları tanıır ve onları casuslukla suçlar. Hz. Yûsuf,

¹⁶³ Yar.37:12-36.

¹⁶⁴ Yar.39:1-23.

¹⁶⁵ Yar.40:1-23.

¹⁶⁶ Yar.41:1-57.

Şimeon isimli kardeşi rehin alarak, diğer kardeşleri de en küçük kardeşleri olan Bünyamin'i getirmek şartıyla onları memleketlerine geri gönderdi.¹⁶⁷

Kıtlık devam ederken Hz. Ya'kûp'un oğulları Hz. Ya'kûp'u ikna ederek kardeşleri Benyamin ile birlikte Mısır'a gider. Onlara bu gelişlerinde Hz. Yûsuf izzet ve ikramlarda bulunur.¹⁶⁸ Kardeşler erzaklarını alarak geri dönüş yoluna koyulurlar. Fakat Hz. Yûsuf kahyasına kendi kasesini küçük kardeşin torbasına koydurtur. Ve kardeşleri yoldan tekrar geri çevirir.¹⁶⁹ Sonra onlara kendinin Yûsuf olduğunu haber verir. Onlara gidip babalarını da alıp gelmelerini söyler. Sonra kardeşler babaları Hz. Ya'kûp'u da alarak Mısır'a gelirler. Burada ayrıca Mısır'a göç eden İsrailoğullarının hepsi isimleriyle zikredilir.¹⁷⁰ Hz. Ya'kûp ve Hz. Yûsuf uzun zaman sonra buluşur ve bir müddet sarılarak ağlaşırlar. Hz. Yûsuf, babasına ve kardeşlerine Firavun'a kendilerinin çoban olduklarını arz etmelerini tembih eder. Onlarda kendilerini Firavun'a çoban olarak takdim ederler ve Mısır'da Gosen diyarına yerleştirilip orada çoğalarak yaşamlarını sürdürürler.¹⁷¹ Kalan diğer bablarda ise Hz. Ya'kûp'un Hz. Yûsuf'un iki oğlu hakkındaki sözleri,¹⁷² Hz. Ya'kûp'un oğullarının başlarına gelecek olaylardan,¹⁷³ Hz. Ya'kûp'un ve Hz. Yûsuf'un vefatından, mumyalanmasından bahsedilmektedir.¹⁷⁴

Yûsuf kıssasını Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes metinleri bağlamında karşılaştırdığımızda; Kitab-ı Mukaddes kıssayı daha ayrıntılı bir biçimde anlatırken Kur'an-ı Kerim'in ise kıssayı daha öz olarak anlatmaktadır. Bunun yanı sıra iki kaynağın anlattığı kıssa ana hatlarıyla benzemekle birlikte ayrıntılarda iki kıssa arasında başkaca farklılıkların da olduğu görülmektedir. Örneğin Hz. Yûsuf'un Kur'anda gördüğü tek bir rüya anlatılırken; Kitap'ı Mukaddes metinlerinde ise iki farklı rüyasından bahsedilmektedir. Hz. Yûsuf'un görmüş olduğu rüyayı kardeşlerine anlatması Kitab-ı Mukaddes'te detaylı bir şekilde yer alırken, bu anlatım Kur'an-ı Kerim'de bulunmamaktadır. Kur'an'da Yûsuf kıssası, bir ibret hikayesi olarak

¹⁶⁷ Yar.42:1-38.

¹⁶⁸ Yar.43:1-34.

¹⁶⁹ Yar.44:1-34.

¹⁷⁰ Yar.46:1-34.

¹⁷¹ Yar.47:4-34.

¹⁷² Yar.48:1-22.

¹⁷³ Yar.49:1-33.

¹⁷⁴ Yar.50:1-26.

muhabata sunulmaktadır. Kıssanın merkezinde Allah'ın hikmeti, kaderin tecellisi ve sabrın önemi vardır. İlahi mesajın aktarımı kıssanın ana hedefidir. Kitâb-ı Mukaddes'te kıssa İsrailoğulları'nın tarihine odaklanır. Hz. Yûsuf'un Mısır'a yerleşmesi, ailesini oraya getirmesi ve İsrailoğulları'nın burada çoğalması bağlamında bir tarihi bağlam sunar. Kıssada bireysel erdemlerden ziyade tarihi olayların ve soykütüğünün aktarımı ön plandadır. Kur'an'da Hz. Yûsuf'un evlilik hayatından bahsedilmezken Kitap'ı Mukaddeste O'nun efendisinin kızı ile evlendiğinden bahsedilmesi, Kitap'ı Mukaddes ile Kur'an arasında yer alan farklılıklardan bazıları olarak karşımıza gelmektedir.

Kur'an-ı Kerim ve Kitâb-ı Mukaddes'teki Hz. Yûsuf kıssalarının karşılaştırmalı olarak ele alınması, dilin bilgilendirme işlevi açısından önemli bir katkı sunmaktadır. Her iki metin de tarihî ve dinî bir olay örgüsünü aktarırken okuyucuya yalnızca bilgi vermekle kalmayıp bu bilginin nasıl sunulduğunu da ortaya koyar. Bu yönüyle anlatıların biçimsel ve içeriksel farklılıkları, kıssanın edebî yansımalarının beslendiği temel kaynakların niteliğini anlamaya imkân tanır.

3.2. YÛSUF SÛRESİNİN DİLİN İŞLEVLERİ AÇISINDAN TAHLİLİ

Dile ve dil çalışmalarına yönelik ilginin, günümüzde artan bir ivmeyle devam ettiği görülmektedir. Bunun temelinde, dilin yalnızca bir iletişim aracı olmanın ötesinde, insan toplulukları arasında fikir alışverişi, anlam oluşturma, bilgi aktarımı, duygusal ifade ve toplumsal ilişkilerin inşasında merkezi bir rol oynaması yatmaktadır. Dil, aynı zamanda insan varoluşunun ve kültürel birikiminin taşıyıcısı olarak, zihinsel ve toplumsal süreçlerin anlaşılmasında vazgeçilmez bir anahtar işlevi gördüğü anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda, modern dilbilimin incelediği “dilnin işlevleri” konusu, iletişimden bilişsel süreçlere, duygusal anlatımdan sosyal etkileşime kadar geniş bir yelpazede ele alınmaktadır. Dilin işlevsel çok yönlülüğü hem gündelik iletişim biçimlerinin hem de kutsal metinlerin analizinde dilsel yaklaşımların uygulanabilirliğini ortaya koymaktadır. Özellikle Kur'an gibi ilahi metinlerin dilsel çözümlemelerinde, dilin çeşitli işlevlerini dikkate alan analizler, metnin yapısını açığa çıkarmakta; böylece metnin daha derinlikli ve bütüncül bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Bu

tür analizlerin, hem dilin doğasını daha iyi kavramamıza hem de metinlerin içerdiği anlam dünyasına nüfuz etmemize imkân tanıdığı ileri sürülebilir.

Kur'an-ı Kerim, tarihi süreçte birçok disiplin tarafından incelenmiş, üzerinde gerek edebî gerekse dini, dilsel ve anlamsal bağlamda derin analizler yapılmıştır. Bu çerçevede, Kur'an-ı Kerim'in dilinin ve retorikinin incelenmesi hem dilbilim hem de ilahiyat alanlarında büyük bir önem taşımaktadır ve incelenmesi değerli sonuçlar ortaya koyacaktır. Yûsuf Sûresi bu çerçevede dilsel ve ebedi işlevlerin dikkat çekici bir örneğini temsil etmektedir. İşte bu noktada sûre, anlatı yapısı, dilin farklı işlevlerini kullanma biçimi ve edebî üslûbu ile kapsamlı bir analize tabii tutulabilir. Bu başlık altında, Jakobson'un iletişim modeli esas alınarak dilin işlevleri, Yûsuf Sûresi üzerinden değerlendirilerek, sûrenin içsel yapısı ve mesajlarının dilsel unsurlar aracılığıyla nasıl aktarıldığı üzerinde durulacaktır.

Şimdi sûrenin metinsel yapısı, dilin işlevleri açısından tahlil edilecek, sûrenin içinde yer alan diyaloglar, ilahi mesajlar ve betimlemeler Jakobson'un dil işlevleri modeli çerçevesinde ele alınarak, sûrenin iletişimsel yapısının özellikleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu sayede Kur'an-ı Kerim metninin dilsel ve anlamsal bakımdan taşıdığı zenginlik, modern dilbilim teorileriyle de açıklanmaya çalışılacaktır.

3.2.1 Gönderge İşlevinin Egemen Olduğu Ayetler

Yûsuf Sûresi'nde gönderge işlevi -diğer adıyla bilgilendirme ya da bildirme işlevi- kapsamında değerlendirilebilecek âyetlerin analizine geçmeden önce, bu işlevin teorik çerçevesine kısaca yeniden değinmek yararlı olacaktır. Roman Jakobson'un dilin işlevlerine dair sınıflamasında gönderge işlevi, iletişimde asıl iletinin içeriği üzerine odaklanır; yani iletilen mesajın gerçekliğe veya dış dünyaya dair nesnel bir bilgi sunma amacı taşıdığı durumları ifade eder. Bu bağlamda dil, göndergesel işlevde alıcıya yöneltilen doğrudan, açıklayıcı ve nesnel bir bilgilendirme aracıdır. Bu işlev genellikle bilimsel bildirilerde, nesnel anlatılarda, kullanma kılavuzlarında ve betimlemelerde ön plana çıkmaktadır.¹⁷⁵

¹⁷⁵ Zeynel Kıran- Ayşe Eziler Kıran, *Dilbilime Giriş* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018), 100.

Dilin bilgilendirme işlevi bağlam ve alıcı etrafında dönmektedir. Zira gönderici iletişim esnasında genellikle alıcıyı bilgilendirmeye çalışmaktadır. Bu sebeple iletişim esnasında alıcının önemi iletişimin temel unsurlarından biri olması, kendisine gelen dilsel mesajı çözmesi ve yorumlamasından gelmektedir.¹⁷⁶

Bu işlev, mesaj ile gönderme yaptığı konu arasındaki ilişkileri tanımladığı için bağlam etrafında döner. Bu işleve gösteren ve gösterilen arasındaki ilişkileri tanımladığı için tanımlama işlevi adı da verilir. Alıcıya aktarmak istediğimiz her şeyi temsil ettiği için kullanılan dil unsurlarına bakarak temsiliyye işlevi adı ile de bilinmektedir. Bu işlevi ifade etmek için haber verme ve işaret etme gibi farklı terimlerde kullanılmaktadır. Çünkü bahsettiğimiz varlık veya eşyaları işaret eden dil, bu konuda gelen haberleri destekleyen bir içeriğe sahiptir. Bu işlev sayesinde mesaj daha renkli ve anlamlı hale gelmektedir.¹⁷⁷ Nesneleri belirli çağrışımlar üstlenecek şekilde belirlemek için güvenilen işlevdir ve bu nedenle aynı zamanda belirleştirici işlev olarak da adlandırılır. Bu nedenle gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkiyi somutlaştıran işlevdir ve bu açıkça şahıs zamirlerinde, işaret isimlerinde, göreceli isimlerde, özel isimlerde ve fiil zamanlarında açıkça görülmektedir.¹⁷⁸

Gönderge işlevi, dilsel iletişimin temel taşlarından biri olup dil ile gerçeklik arasında bir bağ kurma amacına hizmet eder. Bu işlev, özellikle eşya ile onun adlandırılması arasında ya da eşyanın zihinde tasavvur edilen biçimi ile o tasavvura ilişkin mesaj arasında anlamı kuran ve taşıyan bir köprü niteliğindedir. Başka bir ifadeyle, gönderge işlevi, dilin temsil gücünü devreye sokarak dış dünyaya, olgulara veya zihinsel tasarımlara gönderimde bulunur; bu sayede iletilen mesaj anlam kazanır ve alıcı tarafından yorumlanabilir hâle gelir.

Bu bağlamda, her dilsel metin -ister gündelik dil kullanımı olsun ister edebî yahut kutsal metinler- gönderge işlevi olmaksızın düşünülemez. Kur'an-ı Kerim gibi ilahî metinler de bu işlevin kapsamı içerisindedir. Kur'an, gerek kevnî âyetlerle (doğa ve evren betimlemeleri), gerekse kıssalar, hüküm bildiren âyetler ve öğütlerle dış

¹⁷⁶ Muhammed Abdulmelik, *Belağat ve Uslup Bilimi* (Lübnan: Mektebetü Lübnân-i en-Nâşirûn, 1994), 235.

¹⁷⁷ Abdu'l Bâsit Arab Yûsuf Âbadî, "Vazâifu'l-luğa ve tevzîfu'r-risâle fî hitâbâtî Sûret-i Hûd min manzûri Roman Jakobson" *Bühûsu fî'l-Lügati'l-Arabiyyti: Mecelletü Kulliyeti'l-Luğât, Câmi'at İsfahân* 15/28 (Haziran 2023), 111.

¹⁷⁸ Aliyye, *Vazâifu'l-Luğa ve Ef'âlu'l-Kelâm fî Dîvân Mevâkibi'l-Bûh li'ş-Şâ'ir Sa'd Mirdef*, 31.

dünyaya, toplumsal yaşama, insan tabiatına ya da tarihî gerçekliklere gönderim yapar. Bu da onun metinsel yapısında gönderge işlevinin ne denli belirleyici bir yer tuttuğunu gösterir.¹⁷⁹

Verdiğimiz kuramsal çerçeve doğrultusunda, Yûsuf Sûresi'nde gönderge işlevinin egemen olduğu âyetlerin belirlenmesinde, öncelikle dilin bu işleve özgü göstergeleri dikkate alınacaktır. Bu bağlamda, bir âyetin gönderge işlevine hizmet edip etmediği; belirleme, tanımlama, işaret etme, haber verme, temsili anlatım, nesnellik, gerekçelendirme gibi unsurların varlığıyla ilişkilendirilecektir. Bu yaklaşım, hem âyetin ilettiği bilginin nesnel bir içerik taşıyıp taşımadığını hem de söz konusu bilginin alıcıya yönelik açıklayıcı, betimleyici veya bilgi verici bir amacı olup olmadığını belirleme imkânı sunar. Dolayısıyla, dilsel yapı içerisinde bilgi verme niyeti taşıyan, tarihsel olaylara, kişilere, zaman-mekân belirlemelerine, nesnel durumlara ya da ahlakî gerçekliklere göndermede bulunan âyetler gönderge işlevinin öne çıktığı örnekler olarak değerlendirilecektir.

Bu ölçütler ışığında Yûsuf Sûresi'nde gönderge işlevinin baskın olduğu âyetler şunlardır:

1. **Âyet:** "الرَّ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ {يوسف/1}"

Meal: "Elif-lâm-râ. Bunlar apaçık kitabın âyetleridir."¹⁸⁰

Tablo 1: Ayette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Allah	Alıcı, mesajı alan ve anlamaya çalışan Hz. Peygamber ve tüm insanlardır.	Kur'an'ın lafzî yapısında ve manevî derinliğinde hiçbir kusur bulunmayan apaçık bir kitap oluşunun haber verilmesi.	Allah ile Hz. Peygamber arasında kanal Cebrail iken insanlara ulaşma aşamasında kanal, Hz. Peygamber olmaktadır.	Kod, Kur'an'ın indiği dil olan Arapça üzerine temellenmiştir.	Cenâb-ı Hakk, Kur'an-ı Kerim'in inkârcı muhatap kitlesine, onun harflerini ve dil yapısını bildikleri Arapça ile indirilmiş açık ve net bir kitap olduğunu belirtmesi ve Kur'an'ın mahiyetini,

¹⁷⁹ Hâka, "el-Vazîfetü'l-Lügaviyyetü ve Tatbîkâtühâ fî'l-Kur'âni'l-Kerîm", 39.

¹⁸⁰ <https://kuran.diyaret.gov.tr> (09 Aralık 2023), Yûsuf 12/2.

					özelliklerini betimlemesi, bu âyetin bağlamsal çerçevesi hakkında önemli bir bilgi sunmaktadır.
--	--	--	--	--	---

Müfessir Kurtubî (ö.671/1273) burada yer alan “bunlar apaçık kitabın âyetleri” ibaresinden kastın; helali, haramı, hükümleri açıklayan ve haber verenin Kur’an-ı Kerim olduğunu beyan etmektedir.¹⁸¹ تِلْكَ “Bunlar” zamiri ile kast olunanın sûrenin âyetlerine işaret olduğu ifade edilirken, الْكِتَابِ الْمُبِينِ “Apaçık kitap” ibaresinin ise sûre anlamına geldiği açıklanır. Yani, bu sûrede indirilen âyetler, Arapları âciz bırakma ve onları susturma konusunda, açık ve net bir sûrenin âyetleridir. Sûre üzerinden Kur’an’ın beşer kelamı olmayıp ilahi bir söz olduğu mesajı da verilir. Başka bir anlam ihtimalinde, “kendi dillerinde indirilmiş olması hasebiyle Araplara âyetlerin anlamlarının karmaşık gelmeyecek, gayet açık ve seçik bir sûre” şeklinde olması ya da “bu sûrede Yahudilerin sormuş oldukları Yûsuf kıssasının beyan edilişi” anlamına geldiği haberi verilmektedir.¹⁸² الْكِتَابِ الْمُبِينِ terkîbi aynı zamanda bir sıfat tamlamasını oluşturmaktadır. Sıfat mevsufunu açıklayan bir konumda yer almaktadır. Bu sebeple, ilgili âyette yer alan sıfat-mevsuf ilişkisi, dilin açıklama fonksiyonuyla doğrudan bağlantılıdır. Bu ilişki, âyetteki ifadelerin taşıdığı anlamın daha net bir şekilde ortaya çıkarılmasına hizmet etmekte olup, aynı zamanda dilin gönderge işlevinin özelliklerini de açıkça gözler önüne sermektedir.

Bu âyet üzerinde diğer bazı müfessirler de ilgili âyetin Kur’an hakkında bilgi verdiği yönünde açıklamalarda bulunmuşlardır. Zira sana indirdiğimiz bu kitap, anlattıklarında karmaşıklık ve şüphe olmayan ve delilleri ve manaları açık olan, lafzı ve manası ile açık olan mucizevi bir kitabın âyetleri şeklinde âyeti açıklamışlardır.¹⁸³

¹⁸¹ Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî-İbrâhim Atfîş (Kahire: Dâru’l-Kütübî’l-Mısriyye, 1963), 9/164.

¹⁸² Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf ‘an Hakâ’iki Gavâmizi’t-Tenzîl ve Uyûni’l-Ekâvîl fî Vücûhi’t-Te’vîl* (Beyrut: Dâru’l Kütübî’l Arabî, 1987), II/440-441.

¹⁸³ Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr* (Tunus: Dâru’l Tûnûsiyye, 1984), 12/200; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr* (Kahire: Dâru’s-Sâbûnî, 1997), 2/41.

Bu yorumlarda, âyetin ifade tarzı ve anlatım üslûbu bağlamında, dilin gönderge işlevinin açık bir şekilde ortaya konulduğu gözlemlenmektedir.

Sûrenin başında yer alan bu âyete hurûf-ı mukattaa ile başlanması muhatabın ilgi ve dikkatini çeken bir üslûp olması dolayısıyla âyet üzerinde çağrı işlevinin fonksiyonunu da ortaya çıkarmaktadır. Zira hurûf-ı mukattaa ile başlayan bu sûre de de diğer hurûf-ı mukattaa ile başlayan sûrelerde de olduğu üzere berâat-i istihlâl sanatına rastlanmaktadır.¹⁸⁴ Berâat-i istihlâl, düzyazı ve nesirde amaca ve içeriğe hizmet eden deyim ve kelimelerin yardımıyla mevzuya ilgi ve dikkat çeken bir üslûpla başlama sanatı olarak açıklanmaktadır.¹⁸⁵ Böyle bir üslûp kullanılması ise âyetinde dilin çağrı işlevinin varlığını yansıtmaktadır. Fakat âyetin devamında yer alan diğer karinelerin çokluğu âyeti bu başlık altında değerlendirmeye bizi sevk etmektedir.

“Elif-lâm-râ. Bunlar apaçık kitabın âyetleridir”, âyeti aslında tam olarak dilin gönderge işlevini yansıtmaktadır. Zira bu âyet, Kur’an’ı oluşturan âyetlerin, “apaçık bir kitabın” âyetleri olduğunu bildirir ve bu gerçeği tanımlar. Aynı zamanda, dinleyiciye ve okuyucuya, Kur’an’ın bir parçası olan bu âyetlerin anlam ve önem taşıdığını açıkça ifade eder. Bu yönüyle âyet, Kur’an’ın içeriğinin belirli bir gerçekliği yansıttığını ve rehberlik ettiğini gösterir.

Açıklamalardan hareketle “Bunlar apaçık bir kitabın âyetleridir” ifadesi, insanlara Kur’an-ı Kerim hakkında bilgi ve haber sunmaktadır. Özellikle âyetinde “mübîn” kelimesine yapılan vurgu, Kur’an’ın hem lafzî yapısı hem de manevî derinliği açısından kusursuz bir kitap olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, tefsirlerde de “mübîn” lafzı üzerinde durularak Kur’an’ın mahiyeti ve özellikleri hakkında ayrıntılı açıklamalara yer verilmesi, âyetinde dilin gönderge işlevinin baskın olduğunu göstermektedir. Ayrıca, âyetinde yer alan ismi işaretin kullanımı, Kur’an âyetlerinin açık bir gerçeklik ve somut bir hakikat olarak tanımlandığını ifade ederek gönderge işlevinin varlığını pekiştirmektedir. Sonuç olarak, âyetin üslûbu ve müfessirlerin bu âyetle ilgili yorumlarından hareketle, dilin gönderge işlevinin âyetinde belirgin bir şekilde ön plana çıktığı anlaşılmaktadır.

¹⁸⁴ ez-Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır. *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dârü'l-Ma'rîfet, 1990), 1/260.

¹⁸⁵ Hacımüftüoğlu, Nasrullah. “Berâat-i İstihlâl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/470.

2. **Âyet:** "إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ {يوسف/2}"

Meal: “Anlayabilesiniz diye biz onu Arapça bir Kur’an olarak indirdik.”¹⁸⁶

Tablo 2: Ayette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Allah	Alıcı, mesajı alan ve anlamaya çalışan kişilerdir. Bu âyetteki alıcılar, öncelikli olarak âyeti alan Hz. Peygamber, Kur’an’ın indiği dönemdeki muhatap kitle ve genelde de tüm insanlardır.	Kur’an’ın anlaşılması için Arapça olarak indirilişinin beyan edilmesi.	Bu âyet özelinde kanal, Kur’an’ın sözlü ve yazılı ifadesidir.	Arapça	Âyetin bağlamından, dilin anlaşılabilirliği vurgulanarak o dönem Mekke müşriklerinin kendilerine indirilen kitabı anlama konusunda bahane üretmeleri engellenmektedir.

Müfessir Zemahşerî(ö. 538/1144) bu âyeti açıklarken hem Yûsuf Sûresi’nin hem de Kur’an’ın Arapça olarak indirildiğine dikkat çekerek, Arapça bir Kur’an olarak indirilmesinin de gerekçesini onlara kitabın âyetlerinin anlamlarının karışık gelmemesi ve doğru anlaşılması olarak açıklamaktadır.¹⁸⁷ Bu bağlamda da Fussilet suresinde yer alan şu âyeti delil olarak burada zikretmektedir; “*Şayet biz onu yabancı dilde okunan bir kitap olarak indirseydik mutlaka şöyle diyeceklerdi: “Âyetlerinin açık seçik anlaşılır olması gerekmez miydi? Bir Arap’a yabancı dilden bir kitap, öyle mi!” De ki: “O, inananlar için bir rehber ve şifadır; inanmayanlara gelince onların kulaklarında bir sağırlık vardır, Kur’an onlara kapalıdır. (Sanki) onlara çok uzaktan sesleniliyor.”*¹⁸⁸ Kendilerine hitap edilen toplumun böyle bir bahane üretmelerinin önüne geçmek için Allah’u Teala Kur’an’ın Arapça olarak indirilişine ilgili âyetle gerekçe sunmaktadır.

¹⁸⁶ Yûsuf 12/2.

¹⁸⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/519.

¹⁸⁸ Fussilet 41/44

Âyetin son kısmında “umulur ki düşünürsünüz” ibaresi hakkında da âyette yer alan fiilin mefulünün zikredilmediği bazı kaynaklarda ifade edilmektedir. Bu fiilin mef’ûlünün (nesnesinin) açıkça belirtilmeyişi, âyette birçok ilmin düşünülmesinin istendiğine işaret etmektedir. Tefsir kaynaklarında, mef’ûlün zikredilmeyişinin, okuyucuyu veya dinleyiciyi daha geniş bir düşünceye yönlendirmek ve birçok anlam ihtimalini göz önünde bulundurmak amacıyla bilinçli bir tercih olduğu ifade edilmektedir.¹⁸⁹

Bu âyette gönderge işlevinin bir özelliği olan gerekçeleme özelliğinin egemen olduğunu görmekteyiz. Çünkü Kur’an’ın Arapça olarak indirilişi insanların onu anlamaları ve üzerinde düşünmeleri için insanlara bir gerekçe olarak sunulmaktadır. Zira muhatap kitleye, günlük hayatta kullanılan dil ve onun harfleriyle indirilen bir kitapta, dönemin şiir, edebiyat ve diğer alanlardaki gelişmişliğine rağmen, her yönüyle üstün bir metinle karşı karşıya oldukları hissettirilmiş; bu nedenle Kur’an’ın insan sözü değil, Allah’a ait bir kelim olduğu son derece belirgin bir üslupla anlatılmaya çalışılmıştır. Burada nazım ve fesahattaki üstünlüğün, belagatta en yüksek seviyede olanları, bildikleri dilin harfleri ile âciz bırakması Kur’an’ın Allah katından olduğuna hem bir delil hem de bir gerekçe olmaktadır. Bundan dolayı âyette dilin gönderge işlevinin bir özelliği olan gerekçeleme vasfının varlığı âyetin anlatım üslûbuna dilin gönderge işlevini hâkim kılmaktadır.

Kur’an’ı anlama çabasında, metnin dilini bilmenin ve bu dilin inceliklerine vakıf olmanın ne denli önemli bir unsur olduğu açıkça idrak edilmelidir. Allah’ın muradını doğru bir şekilde kavrayabilmek, Kur’an’ın indirildiği dilin gramatik ve anlamsal yapısını anlamayı gerektirir. Daha önce ifade ettiğimiz üzere, bir metinde dilin gönderge işlevinin varlığını tespit edebilmenin göstergelerinden biri, cümlede yer alan özel isimlerdir. Bu bağlamda, ayette geçen “Kur’an” lafzı, hem metnin ana mesajını temsil eden bir gönderge hem de dilin gönderge işlevinin belirli bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca delil ve medlûl arasındaki ilişkilerin açıklanmasını da dilin gönderge işlevinin bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Âyetin, *إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا* “Biz Onu Arapça bir Kur’an olarak indirdik” kısmının delilini, *لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ* “umulur ki anlaşılır” ifadesi oluşturmaktadır. İbn Âşûr’un (ö. 1973) yukarıda âyet üzerine

¹⁸⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 12/202.

yaptığı açıklamada da bu iki kısım arasında, delil ve medlûl arasındaki ilişkiye temas edilmektedir.¹⁹⁰ Bu ilişki, Kur'an'ın Arapça olarak indirilmesinin gerekçesini ve amacını ifade ederek, metnin içindeki mantıksal bağı ve dilin gönderge işlevini gözler önüne sermektedir. Bu durum, âyetin gönderge işlevinin yalnızca bilgi verme özelliğiyle sınırlı kalmayıp, delil ve sonuç arasındaki ilişkiyi açıkça ifade etmektedir.

Sonuç olarak, bu âyette dilin gönderge işlevinin bir özelliği olarak gerekçelendirme unsurunun öne çıktığı, tanınmış ve yaygın bir özel ismin (Kur'an) kullanılması ve delil ve medlûl arasındaki ilişkiye temas edilmesi âyette dilin gönderge işlevini ortaya koymaktadır. Kur'an'ın Arap dili üzere nâzil olması, insanların onu anlamaları ve üzerinde düşünmeleri için açık bir gerekçe olarak gösterilmektedir.

3. **Âyet:** *نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنَّ الْعَافِلِينَ {يوسف/3}*

Meal: “Biz bu Kur'an'ı sana vahyetmekle (başka konular yanında) en güzel kıssayı da anlatıyoruz. Gerçek şu ki, sen daha önce bunları bilmiyordun.”¹⁹¹

Tablo 3: Ayette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Allah	Hız. Peygamber	Kur'an'ı Kerim bir bütün halinde ve O'nun içindeki kıssalardan biri olan Yûsuf kıssasının Hız. Peygambere vahyedilen en güzel kıssa olduğu haberinin verilmesi iletiyi meydana getirmektedir.	Burada hitap direk Hız. Peygambere olması sebebiyle vahiy meleşî kanal konumunda bulunmaktadır.	Arapça	Âyetteki bağlam, Peygamber efendimiz'in daha önce bu kıssadan habersiz olması, Nadr b. Haris gibilerin anlattıklarının karşısında Hız. Peygambere en güzel kıssanın anlatılacağı bilgisi verilmesi, vahyin hem peygamberin hem de toplumsal düzeydeki alıcıların eğitim ve

¹⁹⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 12/201-202.

¹⁹¹ Yûsuf 12/3.

					yönlendirilmesi amacıyla sunulmuş bir mesaj olmasıdır.
--	--	--	--	--	--

Âyeti kerimede bulunan başta kıssa kelimesi daha sonra gelen sen habersizdin, bilmiyordun anlamındaki gafiller kelimesi bu âyette gönderge işlevinin varlığına işaret etmektedir. Zira özellikle bu iki kavram üzerinde tefsirlerde yapılan açıklamalara baktığımız zaman “gafilin” kelimesinin, Hz. Peygambere hitaben; bu kıssadan senin hiçbir haberin yoktu, bu kıssayı sen ne işitmiş ne düşünmüş ne de aklına, hayaline getirmiştin. Öyle ki sen bu kıssa hakkında bir şura da sahip değildin şeklinde kıssa hakkında hiçbir haberi olmayan anlamında tercüme edilmesi ve yine kıssa kelimesinin izlenmeğe ve aktarılmaya değer bir haber olarak¹⁹² dile getirilmesi gönderge işlevinin egemenliğini artırmaktadır. Bu bağlamda âyette Hz. Peygamberin bilmediği ya da daha önce duymadığı bir kıssa hakkında bilgi verilmektedir. Bu da âyette gönderge işlevinin bir özelliği olan haber verme özelliğine işaret etmektedir.

Burada var olan kıssa kelimesi ile tefsirlerde; geçmiş kitapların, daha önceki milletlerin haberlerinin kastedildiği ve en doğru ve objektif olarak bu haberlerin Hz. Peygambere aktarıldığı bildirilmektedir.¹⁹³ Başta âyetin üslûbunda yer alan bilgi verme özelliği olmak üzere âyette yer alan “gafilin” ve “ahsenü’l kasas” kavramları üzerinde müfessirlerin yapmış olduğu bu açıklama, izah ve tanımlamalar âyette gönderge işlevinin varlığına işaret etmektedir. Zira bir konu hakkında bilgi verme ve tanımlama gibi özellikler dilin gönderge işlevinin bir özelliği kapsamında görülmektedir.

Arapça dil bilgisinde bedel, kendisinden önce geçen kelimeyi açıklamak, onun yerine geçmek veya onun bir kısmını ya da belirli bir özelliğini vurgulamak amacıyla kullanılan ve i’râb açısından ona uyan kelimelere denir.¹⁹⁴ İbn Âşûr bu âyetin, bir önce ki âyette yer alan; إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا kısmına karşılık onu açıklayan bir bedel olduğunu

¹⁹² Yazır, *Hak Dîni Kur’an Dili*, 3/633; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 12/203

¹⁹³ Muhammed Cerir et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân* (Kahire: Dârü’l Hecr, 2001), 13/7-8.

¹⁹⁴ Ebü’l-Feth Osmân b. Cinnî, *el-Luma’ fi’l-‘Arabiyye*, thk. Hüseyin Muhammed Şeref (Mısır: el-Mektebetü’l-Ezheriyye li’t-Turâs, 1978), 68; Mustafa Meral Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Nahiv* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2006), 365-366.

ifade etmektedir.¹⁹⁵ Bu durum bu âyetin daha önceki âyette yer alan ilgili kısmı açıklayan bir özellikte olması dolayısıyla dilin gönderge işlevinin varlığını ortaya koymaktadır. Zira dilin gönderge işlevinde dilin açıklama işlevi de cümlede yer almaktadır.

İbn Âşûr vahyin nüzul döneminde Nadr b. Haris'in Farisilerden bazı hikayeler öğrenip bunları çevresinde bulunanlara fasih ve belîğ bir üslûb kullanmadan hikâyeye ettiğini anlatmaktadır. Bu anlatıma karşın Yûsuf kıssasının bir bütün halinde üst düzey bir anlatım tarzı ile ortaya konmasının inanmayanlara ve o dönemde bulunan bazı kıssacılar meydan okuduğunu ve bu grupların bu meydan okuma karşısında acziyetlerini ortaya çıkardığını belirtmektedir.¹⁹⁶ Bu bağlamda âyette peygamber efendimize ve tüm insanlara Kur'an'ı Kerim'in, içerdği haberlerin doğruluğu, fesahat ve belagatinin üstünlüğü ve diğer sahip olduğu vasıflar açısından ilahi ve mucizevi bir kelam olduğu haberi verilmektedir. Âyet üzerinde yapılan bu açıklama da yine âyette gönderge işlevinin bir özelliğini bize göstermektedir.

Gönderge işlevinin önemli bir özelliği de muhataba nesnel, doğru ve faydalı bilgi vermektir. Bu bağlamda âyetteki “gerçek şu ki” ifadesinin, bu anlatılan bilgilerin doğru ve gerçek olduğunu; “en güzel kıssa” ibaresinin de sadece doğru ve gerçek bir bilgi değil faydalı bir kıssa olduğunu vurgulamaktadır. Bu anlamda, âyetin anlatım üslubuna hakim olan dilin gönderge işlevinin, gerçeği aktarmanın yanı sıra, ahlaki, dini ve sosyo-kültürel anlamda insanları eğiten bir fonksiyonu da yerine getirdiği anlaşılmaktadır.

Bu açıklamalar ışığında, bu âyet, dilin gönderge işlevinin somut bir örneği teşkil etmektedir. Özellikle, “kıssa” ve “gafilin” terimleri, dilin anlam aktarma ve gerçeği yansıtma işlevini pekiştirmekte, böylece dilin gönderge işlevine dair önemli bir gösterge oluşturmaktadır. “Gafilin” kelimeside, Peygamber Efendimize daha önce bilmediği bir bilginin aktarıldığını ifade ederken, âyetteki “gerçek şu ki” ifadesi, aktarılan bilginin doğruluğunu ve güvenilirliğini teyit etmektedir. “En güzel kıssa” ifadesi ise sadece doğru değil, aynı zamanda ahlaki ve dini açıdan faydalı olan bir bilginin aktarıldığını belirtmektedir. Bu unsurlar, âyetin dilsel yapısının gönderge

¹⁹⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/202.

¹⁹⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/205.

işlevini güçlendiren öğeleridir. Ayrıca, tefsirlerde yapılan açıklamalarda, âyetin üslûbunun, dilin gönderge işlevini nasıl yansıttığını açıkça ortaya koymaktadır.

4. **Âyet:** إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ {يوسف/4} "

Meal: “Bir gün Yûsuf, babasına demişti ki: “Babacığım! Ben rüyamda on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederken gördüm.”¹⁹⁷

Tablo 4: Ayette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hiz. Yûsuf	Hiz. Ya’kûb	Hiz. Yûsuf’un gördüğü rüyayı babası Hiz. Ya’kûb’a anlatması.	Âyette, Ya’kûb(as.) ile Hiz. Yûsuf arasındaki iletişim sürecinde, mesajın aktarımı hava yoluyla iletilen ses dalgaları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu durum, sözlü iletişimin temel unsurlarından biri olan fiziksel kanalın (hava) rolünü ortaya koymaktadır.	Arapça	Âyette, Hiz. Yûsuf’un rüyası, onun gelecekteki hayatına dair sembolik işaretler içermekte ve ilahi takdirin bir göstergesi olarak sunulmaktadır.

İbn Âşûr, kıssanın Hiz. Yûsuf’un rüyasıyla başlamasını, Allahû Teâlâ’nın Hiz. Yûsuf’u peygamberliğe hazırlama sürecinin bir parçası olarak değerlendirmektedir.¹⁹⁸ Bu bağlamda, Hiz. Yûsuf’un gördüğü rüya, sadece bireysel bir tecrübe değil, aynı zamanda ilahi bir mesajın başlangıcını temsil etmektedir. Bu durum, dilin gönderge işleviyle ilişkilendirildiğinde, rüyanın, gelecekte gerçekleşecek olaylara dair ilahi bir bilgi aktarımını içerdiği görülür. Nitekim Peygamber efendimiz’in de vahiy sürecindeki ilk işaretlerin sadık rüyalarla başladığına dair rivayet, bu paralelliği desteklemektedir. Rivayette ifade edildiği gibi, “Allah resulüne gelen ilk vahiy uykuda sadık rüya ile olmuştur. Onun gördüğü her rüya sabah aydınlığı gibi ortaya çıkardı.”¹⁹⁹

¹⁹⁷ Yûsuf 12/4.

¹⁹⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve ’t-Tenvîr*, 12/206.

¹⁹⁹ Buhârî, *el-Câmi ’u ’ş-şahîh*, “Bed’u’l-Vahy”, 1.

Bu ifadeler, dilin gönderge işlevinin önemli bir özelliği olan bilgi aktarma ve gerçeği açıklama fonksiyonunu ortaya koymaktadır. Rüyanın ilahi mesajın bir parçası olarak sunulması da bu işlevi daha belirgin hale getirmektedir.

Âyette belirgin olarak nida üslûbunun kullanıldığı görülmektedir. Âyette nida üslûbunun kullanılmış olması âyette çağrı işlevinin varlığını bize göstermektedir. Fakat İbn Âşûr âyette geçen nida ifadesinin Hz. Yûsuf'un babasına anlatacağı bilginin önemine işaret amacıyla geldiğini ifade etmektedir.²⁰⁰ Diğer bir taraftan âyetin baş kısmı da âyette bir bilgi ve olay aktarımının varlığına işaret etmektedir. **إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ** “Bir zamanlar Yûsuf babasına şöyle demişti” ibaresi âyette bir haber ve bilgi aktarımının varlığına delalet etmektedir. Bu ifade, dilin gönderge işlevinin temel özelliklerinden biri olan bilgi iletme ve açıklama fonksiyonunu açıkça ortaya koymaktadır. Devamında Hz. Yûsuf'un rüyasını babasına anlatırken ay, güneş ve yıldız gibi somut sembolleri kullanarak detaylandırması, âyetin bilgi aktarma amacını daha da belirgin hale getirmektedir. Bu anlatım tarzı, dilin gönderge işlevinin bir gerekliliği olan bilgi ve anlamın somut unsurlarla desteklenerek iletilmesini sağlamaktadır. Böylece âyette kullanılan sembolik ifadeler, yalnızca rüyanın içeriğini zenginleştirmekle kalmayıp, aynı zamanda mesajın alıcı tarafından daha net bir şekilde anlaşılmasını da temin etmektedir. Bu durum, gönderge işlevinin açıklık ve nesnellik ilkeleriyle örtüşen bir dilsel strateji olarak karşımıza çıkmaktadır.

أَحْسَنَ **إِذْ قَالَ يُوسُفُ** “Hani Hz Yûsuf demişti ki” kısmı, (bir önceki âyette yer alan) **أَلْقَصَصَ** “en güzel anlatım” ibaresinden bedel-i iştimal olarak değerlendirilmiştir. Çünkü burada kullanılan **إِذْ** edatı, bir zaman dilimine işaret etmekle birlikte, o zaman diliminde gerçekleşen olayların da anlatımını içermektedir. Bu bağlamda, bir kıssanın zamanına atıfta bulunulması, aynı zamanda o kıssanın kendisinin de aktarılmasını sağlamaktadır.²⁰¹ İfade edilen “Bir zamanlar Yûsuf demişti” bölümü, önceki âyette yer alan “en güzel kıssa” ifadesini detaylandıran bir açıklama niteliğindedir. Bu bağlamda bedel, kendisinden önce geçen ifadeyi açıklayan, tamamlayan veya onun bir özelliğini ön plana çıkaran bir yapı olarak dilin gönderge işlevine hizmet eder. Bedelin bu işlevi, âyette bilgi aktarımı ve açıklama süreçlerinin varlığını açık ve net bir şekilde ortaya koymaktadır. Aynı zamanda âyetin başında yer alan **إِذْ** ibaresi de bir anlatımın

²⁰⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/207.

²⁰¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/522; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/205.

başlangıcını işaret ederek, kıssa boyunca aktarılacak bilgilerin başlangıcına işaret etmektedir. Bu durum, âyetin bilgi verme ve açıklama özelliklerini öne çıkarmakta, böylece dilin gönderge işlevinin metin içinde belirgin bir şekilde varlık göstermesine katkı sağlamaktadır.

Genel bağlam içinde değerlendirildiğinde söz konusu âyet, esas itibarıyla dilin gönderge işlevi kapsamında ele alınabilir; zira burada temel amaç belirli bir bilgi veya mesajın iletilmesidir. Bununla birlikte, âyette geçen “ey babacığım” ifadesi, yalnızca gönderge işleviyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda dilin çağrı işlevi ve kanalı kontrol işlevi gibi iletişimsel boyutlarına da işaret etmektedir. Bu ifade, mesajın muhataba yöneltilmesini ve onun dikkatinin metne çekilmesini sağlaması bakımından çağrı işlevine, iletişim kanalının işlerliğini kontrol ederek sağlıklı bir etkileşim zemini oluşturması yönüyle de kanalı kontrol işlevine hizmet etmektedir. Ayrıca “ey babacığım” ifadesi, içerdiği duygusal tınıyla dilin duygusal işlevini de devreye sokmakta ve muhatapla kurulan ilişkinin içtenliğini yansıtmaktadır. Bu çok işlevli kullanım biçimi, Kur’an dilinin fonksiyonel zenginliğini ortaya koyarken, aynı zamanda belagat ve îcâz yönünden de dikkat çekicidir. Zira bu ifade, son derece kısa bir yapı içerisinde sevgi, saygı, uyarı ve dikkati bir arada barındırmakta; böylece hem yoğun bir anlam derinliği oluşturmakta hem de mesajın etkili ve ikna edici biçimde iletilmesine olanak tanımaktadır. Kur’an’ın bu anlatım tarzı, sadece bilgi verme amacını değil, aynı zamanda iletişimin niteliğini ve edebî etkinliğini de gözetten çok katmanlı bir dil kullanımına işaret etmektedir.

Dilin gönderge işlevinin özelliklerinden birisi de ilgili cümle içerisinde dini, sosyal, siyasi kavramların yanı sıra bazı özel isimlere de yer verilmesi cümlede dilin gönderge işlevinin varlığına bir işaret oluşturmaktadır. Âyette Yûsuf isminin kullanılması, dilin gönderge işlevinin varlığını pekiştiren bir unsur olarak öne çıkar. Zira İbranice kökenli olan Yûsuf ismi, aynı zamanda bu kıssanın tarihsel ve kültürel bağlamını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda âyette Yûsuf isminin kullanılması, kıssanın tarihsel bir çerçeve içerisinde de ele alınmasını mümkün kılmaktadır. Böylelikle, dilin bilgi aktarma ve anlam inşası görevini üstlenen gönderge işlevi, bu isim aracılığıyla daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Özetle âyette Hz. Yûsuf’un rüyasının anlatılması, sadece bireysel bir tecrübe değil, ilahi bir mesajın aktarımını temsil etmektedir. Bu mesaj, dilin gönderge işlevinin

temel özellikleriyle örtüşerek, anlam ve bilgi aktarımını somut sembollerle güçlendirmiştir. Ayrıca, âyetteki nida ifadesi, çağrı işlevini ve alıcının dikkatini çekme amacını ortaya koyarken, kullanılan sembolik dil de bilgi aktarımını açık ve net bir şekilde sağlamaktadır. Âyette yer alan Yûsuf ismi ise kıssanın tarihsel bağlamını belirleyerek dilin gönderge işlevini pekiştirmektedir. Genel olarak, âyetin dilsel yapısı, bilgi verme ve anlam inşasında dilin gönderge işlevinin etkili bir şekilde kullanıldığını göstermektedir.

5. **Âyet:** وَكَذَٰلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ آلِ يَعْقُوبَ
 " كَمَا أَتَمَّهَا عَلَىٰ أَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ {يوسف/6} "

Meal: “Anlaşılan böylece rabbin seni seçecek, sana rüyada görülenlerin yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrâhim ve İshak’a nimetini tamamladığı gibi sana ve Ya’kûb soyuna da nimetini tamamlayacaktır. Kuşkusuz rabbin çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.”²⁰²

Tablo 5: Ayette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hiz. Ya’kûb	Hiz. Yûsuf	Hiz. Ya’kûp’un Hiz. Yûsuf’un gördüğü rüyayı Allah’ın bildirmesi ve kendi tecrübeleri ile analiz ederek gelecekte neler yaşayacağına dair Hiz. Yûsuf’a bilgiler vermesi iletinin içeriğini oluşturmaktadır.	Âyette, Hiz. Ya’kûp ile Hiz. Yûsuf arasındaki iletişim sürecinde, mesajın aktarımı hava yoluyla iletilen ses dalgaları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu durum, sözlü iletişimin temel unsurlarından biri olan fiziksel kanalın (hava) rolünü ortaya koymaktadır.	Arapça	Âyette ileriki yaşantısında Hiz. Yûsuf’a başta peygamberlik olmak üzere, liderlik, rüyaları yorumlama, olayları anlama ve problemleri çözme gibi bazı hususiyetlerin verileceğine işaret olunmaktadır.

Zemahşerî âyetin tefsirine başlarken şu açıklamalara yer vermektedir; Hiz. Ya’kûb, Hiz. Yûsuf’un rüyasını dinledikten sonra O’nun rüyasının taşıdığı mana üzerinden Hiz. Yûsuf’a Cenab-ı Hakkın hikmet vereceğini, O’nun mertebesini

²⁰² Yûsuf 12/6.

yükselteceğini, peygamberlik görevi için seçeceğini, atalarına bahşettiği gibi ona da iki dünya şerefini bahşedeceğini idrak etmiş ve kardeşlerinin bundan dolayı ona hasetlenerek ona kötülük yapmalarından korkmuştur.²⁰³ Zemahşerî'nin yaptığı bu açıklama, dilin geçmişteki bir olayı ve o olayın taşıdığı mesajı geleceğe yönelik bazı gerçekliklerle ilişkilendirerek iletmesi, âyetin anlatım üslubunda dilin gönderge işlevini gösterme bakımından önem arz etmektedir.

Âyetin bu bölümünde yer alan “işte böylece Rabbin seni” ifadesi, Yûsuf'un özel bir seçimle belirli bir misyona hazırlanacağını ifadesidir. Bu açıklama, Yûsuf'un rüyasında görülen büyük bir şeref, azamet ve büyüklüğe işaret eden anlamın sadece bir başlangıç olduğuna işaret eder. Âyetin genel bütünlüğü, Yûsuf'un yalnızca rüya aracılığıyla belirlenen yüksek bir mertebeye değil, aynı zamanda Allah tarafından belirli ve önemli işlerde görevlendirileceğine de işaret etmektedir. Bu çerçevede, seçme ve tayin etme anlamına gelen ifadeler, Yûsuf'un gelecekteki görevine dair bir hazırlık sürecini ve bu sürecin taşıdığı yüksek anlamı vurgulamaktadır.²⁰⁴ Zemahşerî'nin âyetin baş kısmında yer alan **وَكَذَلِكَ يَجْثِيكَ رَبُّكَ** ibaresi üzerinde yaptığı bu açıklama Hz. Yûsuf'un Allah tarafından önemli bazı işlere tayin edileceğini göstermektedir. “Seçmek” ve “tayin etmek” gibi kelimeler, dilin gönderge işlevinin temel özelliklerinden biridir. Bu ifadeler, bir durumu belirleme ve yönlendirme işlevi görür. Buradaki dilsel yapı, Yûsuf'un hayatında büyük bir değişimi ve gelecekteki önemli misyonunu belirleyecek bir mesajı taşır. Dil, burada hem bir seçim hem de bir tayin anlamı taşıyan gönderge işlevinin fonksiyonunu taşımaktadır. Zira bilgi verme, belirleme ve tayin etme dilin gönderge işlevinin özellikleri arasında yer almaktadır.

Âyetin bu bölümünde yer alan **وَيُعَلِّمُكَ** (seni bilgilendirecek) ibaresi yeni bir cümleye giriş olup, öncesinde geçen benzetmenin (işte böylece **وَكَذَلِكَ** ibaresinin) kapsamına girmemektedir. Burada yeni bir başlangıç ile “O sana öğretecek ve sana senin üzerindeki nimetini tamamlayacak.” denilmiştir. Âyetin bu kısmında yer alan özellikle **وَيُعَلِّمُكَ** “Sana öğretecek” ifadesinde başta fiilin taşımış olduğu (Hz. Ya'kûb'un Hz. Yûsuf'a ileriki hayatına yönelik haber vermesi) bilgi verme anlamı, âyette gönderge işlevinin varlığının bir göstergesini oluşturmaktadır. Dilsel olarak, bu ifadenin taşımış olduğu anlam, başlıca bilgi verme işleviyle ilişkilidir; zira burada

²⁰³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/522.

²⁰⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/530-533.

Yûsuf'a yönelik bir öğretim ve bilgilendirme sürecinin başlayacağı anlaşılmaktadır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, dilin gönderge işlevinin bir diğer yönü, ifadenin muhataba doğrudan hitap ederek anlamını pekiştirmesidir. Bu bağlamda, وَيُعَلِّمُكَ ibaresindeki “Kaf” zamirinin, bilgi aktarımının gerçekleşeceği şahsı doğrudan işaret etmesi, âyetin gönderge işlevinin bir başka tezahürünü oluşturmaktadır.

Bu âyet, dilin gönderge işlevi çerçevesinde değerlendirildiğinde, Hz. Ya'kûb'un, evladı Hz. Yûsuf'a dair sözlerinin bir anlam aktarımını amaçladığı görülmektedir. Bu durumda وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَى آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَى أَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ âyetin bu kısmında da gönderici konumunda bulunan Hz. Ya'kûp alıcı tarafında bulunan oğlu Hz. Yûsuf'a bilgi aktarımına devam etmektedir. Zira müfessirlerden bazıları da burada âyet üzerinde açıklamalarda bulunurken Hz. Ya'kûb'un bu ifadesinden geçmişten ve gelecekte bazı olay ve hadiseleri oğluna aktardığını işaret etmişlerdir. Bu bağlamda onların üzerinde nimetin tamamlanması ifadesinin, âyette adı geçenlere verilen dünya nimetlerine ahiret nimetlerini de eklemek anlamına gelmektedir ki bu da onların dünya hayatında peygamber ve lider kılınması, sonra da ahirette yüksek derecelere çıkarılmaları anlamına gelmektedir. Bu açıklamaların yanı sıra âyet üzerinde, Cenab-ı Hakkın İbrâhim (as.) olan nimetini, Hz. İbrâhim ile dost olarak, onu ateşten ve evladını da kurban edilmekten kurtararak tamamladığı; İshak (as.) karşı olan nimetinde, onu kurban olmaktan kurtarıp onun yerine bir koç göndererek ve onun neslinden Hz. Ya'kûb'u ve soyundan gelen peygamberler göndererek tamamladığı dile getirilmektedir. Ayrıca Hz. Ya'kûb'un, yıldızların ışıklarından hareket ederek Hz. Yûsuf'un ve diğer kardeşlerinin peygamber olacağını anladığı, bundan dolayı da وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَى آلِ يَعْقُوبَ “Rabbin Ya'kûp ailesine nimetini tamamlayacaktır” şeklindeki ifadesiyle oğluna haber verdiği belirtilmektedir.²⁰⁵ Müfessirlerin yaptığı bu açıklamalarda âyetin anlatım üslubunda dilin gönderge işlevinin somut yansımalarıdır.

Âyetin sonunda da Hz. Ya'kûb'un ağzından oğlu Hz. Yûsuf'a Cenab-ı Hakk'ın önemli iki sıfatı hakkında bilgi verilmektedir. Bu bağlamda إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ifadesiyle Cenab-ı Hakk'ın mutlak bilgi sahibi olduğu, her şeyden haberdar ve evreni hikmetle yöneten olduğuna vurgu yapılmaktadır.²⁰⁶ Âyetin bu kısmında da dilin gönderge işlevinin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Zira âyette Allahû Teâla'nın her şeyden

²⁰⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/532; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/216-217.

²⁰⁶ Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 3/185.

haberlar olan ve evreni hikmetle yöneten bir varlık olduğunun, “âlim” ve “hâkim” sıfatları ile muhataba tanıtılması dilin gönderge işlevinin tanımlama özelliği ile örtüşmektedir.

Âyette yer alan, “İbrâhim”, “İshak” gibi özel isimler ve آل یَعْقُوب “Yakup Ailesi” anlamında bir topluluğa işaret eden ibarede âyette dilin gönderge işlevinin varlığını gösteren bir karine olarak karşımıza gelmektedir. Zira burada geçen özel isimler, belirli tarihi şahsiyetlere ve bir topluluğa işaret ederek aktarılan bilginin muhatabın zihninde netleşmesini sağlar. Bu şekilde tarihteki bazı özel isimler ve topluluk isimleri ile muhataplara bilgi aktarımının yapılması âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevini güçlendirmektedir.

Tefsir kaynakları ve dilbilimsel argümanlardan hareketle yapılan analizler, ilgili âyetin dilin gönderge işlevini açıkça ortaya koyan çok sayıda karineler içerdiğini gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda, âyetin anlam aktarımında benimsenen anlatım üslûbu, yalnızca mesajın muhataba ulaşmasını sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda dilin gönderge işlevinin belirgin bir biçimde ön plana çıkmasına da vesile olmaktadır. Âyetin her bir ibaresi, dilin iletişimdeki açıklayıcı ve yönlendirici özelliğini pekiştirerek, muhatabın zihninde aktarılan bilgilerin netleşmesini sağlamaktadır. Böylece, âyetin hem içeriği hem de üslûbu, gönderge işlevinin çok boyutlu bir yansımasını sergilemektedir.

6. Âyet: فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَأَجْمَعُوا أَن يَجْعَلُوهُ فِي غِيَابَةِ الْجَبِّ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ {يوسف/15} "

Meal: “Onu götürüp (kör) kuyunun dibine bırakmaya ittifakla karar verince bunu yaptılar. Onlar farkında değilken biz de Yûsuf’a vahyettik ki, “Onlara bu yaptıklarını elbet bir gün anlatacaksın.”²⁰⁷

Tablo 6: Ayette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Allah	Hız. Yûsuf alıcı konumunda bulunmakla birlikte âyette geçen إِلَيْهِ deki aid zamirin Hız. Ya’kûb olduğunu ileri süren	Bu âyette Hız. Yûsuf’un kardeşlerinin onu kuyuya atmaya karar vermeleri üzerine onu	Âyette haberi alıcıya aktaran vahiy meleği kanal	Kaynak konumunda bulunan Allah’u Tealanın alıcı konumundaki peygamberle kurduğu bu iletişimde kodu	Âyet Hız. Yûsuf’un abilerinin kardeşleri Hız. Yûsuf’a yönelik olarak yaptıkları çirkin fiili kuyuya atma

²⁰⁷ Yûsuf 12/15.

	müfessirlerimizde bulunmaktadır.	kuyuya atmaları ve Allah tarafından Hz. Yûsuf'a vahiy ile bildirilerek ya da ilham edilerek Hz. Yûsuf'a onların bu yaptıklarını elbet yüzlerine bir gün vuracağını haber verilmesi âyetin taşıdığı mesajıdır.	konumunda olmaktadır.	İbranice oluşturmaktadır. Fakat Kur'an-ı Kerim üzerindeki bu anlatımda kod Arapça olmaktadır.	fiilini ve onun öncesinde yaptıkları eziyetleri ve devamında da Hz. Yûsuf'a Allah tarafından ilham edilerek gelecekte abilerinin yaptıkları bu kötülükle yüzleşeceklerinin bildirilerek bir taraftan da Hz. Yûsuf'a teselli verilmesi âyetin bağlamı hakkında bize bilgiler sunmaktadır.
--	----------------------------------	---	-----------------------	---	--

Âyetin bağlamını açıklarken Hz. Yûsuf'a yönelik olarak kardeşlerin onu kuyuya atma hadisesinin yanında bir de ona eziyet ettiklerini ifade etmiştik. Bu çıkarım Zemahşerî'nin, فَلَمَّا'nın cevabının hazfedildiğini ve anlamın, “yapacakları işkenceyi yaptılar” şeklindeki açıklamasına dayandırılmaktadır. Anlatılana göre Hz. Yûsuf'u çöle götürdüklerinde ona vurmaya, aşağılamaya, işkence yapmaya ve düşmanca davranmaya başlamışlardır. Hz. Yûsuf hangi kardeşinden yardım istediye darp edilerek itilip kakılmıştır. Öyle ki bu eziyetlerinin onu öldürecek hale geldiği rivayet edilmektedir.²⁰⁸ Zemahşerî'nin söz konusu vakayı ayrıntılı bir şekilde betimleyip muhataplarına aktarma biçimi, dilin gönderge işlevinin teorik çerçevesi içinde belirgin bir örnek teşkil etmektedir. Bu yaklaşım, anlatının olay örgüsündeki gerçeklik unsurlarını okuyucunun zihin dünyasında canlı bir biçimde canlandırmayı hedefleyen bir üslup örneği olarak değerlendirilebilir.

Bu âyet şart cümlesi tarzında haberî isnad olarak gelmektedir. Aynı zamanda şart cümlesi muzâfun ileyh olarak belirtilen بِهِ cümlesidir. Müfessirlerin bu cümleyi olumlu geçmiş zaman formatında faide-i haber ve cümle başlangıcı olarak nitelemesi²⁰⁹ âyette gönderge işlevini göstermektedir. Faide-i haber muhataba

²⁰⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/546.

²⁰⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 12/233-234.

bilmediği bir konuda bilgi aktarmayı ifade eder.²¹⁰ Bu nedenle cümlelerin faide-i haber ile başlaması dilin gönderge işlevinin bir özelliğini bize yansıtmaktadır. Zira bir konuda bilgi aktarımı dilin gönderge işlevinin bir özelliği olarak görülmektedir.

Âyetin وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ (biz ona vahyettik/ilham ettik) kısmı da dilin gönderge işlevi ile ilgili bir özelliği taşımaktadır. Çünkü bu cümle müfessirler tarafından faide-i haber ve cümle başlangıcı olarak açıklanmaktadır.²¹¹ Hem bu durum hem de fiilin taşıdığı anlam (bilgi/haber verme) âyetin anlatım tarzında dilin gönderge işlevini ortaya çıkarmaktadır.

لَتُنَبِّئَهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا cümlesi bir önceki وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ cümlesinin açıklaması kabilinden olduğu ifade edilmektedir.²¹² Ayrıca لَتُنَبِّئَهُمْ بِأَمْرِهِمْ cümlesinin başında yer alan “lam” ve “nun” ile tekid ifade ederek Hz. Yûsuf’un kardeşlerinin şimdi ya da gelecekte yaptıkları işler hakkında bilgi vermesi de dilin gönderge işlevi kapsamına girmektedir. Zira, bir bilginin aktarımı ve olayın muhataplara sunumu, dilin gönderge işlevinin temel vasıflarından biridir.

Âyet üzerinde gerçekleştirdiğimiz analizler ve elde edilen bulgular, âyette baskın olan ve öne çıkan işlevin, dilin gönderge işlevi olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü bir konu üzerinde gerekli analizleri yaptıktan sonra o işi gerçekleştirme yönünde kararın belirlenmesi, şart üslûbu, cümlelerin haber verme biçiminde başlaması ve bazı fiillerin taşıdığı haber verme anlamları âyet üzerinde dilin gönderge işlevinin hâkim olmasını sağlamıştır.

7. **Âyet:** " إِذْ قَالُوا لِيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَيْنَا مِمَّا وَتَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ "

Meal: “Gömleğinin üstünde uydurma bir kan izi de gösterdiler. Ya ‘kûb, “Hayır! Nefsiniz sizi kötü bir iş yapmaya sürüklemiş; artık (bana düşen) güzelce sabretmektir. Anlattığınız şeyler karşısında, kendisine sığınılacak olan ise ancak Allah’tır” dedi.”²¹³

²¹⁰ Hatîb el-Kazvînî, *el-Îzâh fî Ulûmi’l-Belâga* (Beyrut: Dâru’l Kütübi’l İlmiyye, 1405), 1/17.

²¹¹ Mahmûd b. Abdurrahîm Sâfî, *el-Cedvel fî İ’râbi’l-Kur’ân* (Şam: Mü’essesetü’l-Îmân-Beyrut: Dâru’r-Reşîd, 1995), 6/393.

²¹² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/547-548.

²¹³ Yûsuf 12/18.

Tablo 7: Ayette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hız Ya'kûp	Hız. Yûsuf'un kardeşleri	Hız. Yûsuf kuyuya atıldıktan sonra kardeşlerin onun gömleğini alıp üzerine kan bulaştırıp babalarına gelmeleri ve Hız. Ya'kûb'un bu duruma tepkisi ayetin iletisini göstermektedir.	Âyette Hız. Ya'kûp ve Hız. Yûsuf'un kardeşleri arasındaki iletişim sürecinde, mesajın aktarımı hava yoluyla iletilen ses dalgaları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu durum, sözlü iletişimin temel unsurlarından biri olan fiziksel kanalın (hava) rolünü ortaya koymaktadır.	Kendi aralarında o dönem konuştukları dil İbranice, kodu oluşturken; hadisenin bize aktarıldığı Kur'an'daki anlatımda kod Arapçadır.	Âyette yer alan bazı ifadeler; yalancı kan ifadesi, size nefisleriniz kötü bir iş yaptırması ifadesi ve sabır cemil ifadesi âyetin bağlamı hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca kaynaklarda aktarılan şu rivayette; “Hayret verici vallahi! Evladımı yiyen bu kurt kadar merhametli bir kurt görmedim, oğlumu yemiş, fakat üzerinde bulunan gömleği paralamamış, şeklindeki rivayette olayın bağlamı hakkında bilgi vermektedir.

Âyet üzerinde yapılan cümle bazlı analizler, âyetin genelinde dilin gönderge işlevinin baskın bir şekilde varlık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ancak, âyetteki bazı pasajlar ve ilgili rivayetlerin aktardığı duygusal derinlik dikkate alındığında, dilin heyecana bağlı işlevinin de dikkate değer bir şekilde tezahür ettiği görülmektedir.

Âyetin *وَجَاؤُوا عَلَىٰ قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ* bu bölümü faide-i haber olarak nitelenmektedir. Faide-i haber muhataba bilmediği bir konuda bilgi aktarmayı hedefler. Dolayısıyla burada yer alan faide-i haber dilin gönderge işlevinin bilgi aktarma fonksiyonu ile örtüşmektedir. Ayrıca *كَذِبٍ* kelimesi de *بِدَمٍ* kelimesinin sıfatı olarak nitelenmektedir. Bundan dolayı geçen bu cümlede itnâb sanatı bulunmaktadır. Sıfatlar, hangi kelimeye tabi iseler o kelimenin taşıdığı bir özelliği nitelemek için kullanılan bir açıklama şeklidir. Zira sıfatın kullanılmasının, tabi olduğu şeyin daha iyi bilinmesine ve metbusunda bulunan kapalılığının giderilmesi gibi gayeleri vardır.²¹⁴ Bir düşüncenin fazla sözle ifade edilmesi anlamına gelen itnâb sanatı, bazen sıfatlar aracılığıyla yapılmaktadır.²¹⁵ Bu bağlamda itnâb sanatının taşıdığı izah, açıklama fonksiyonu dilin gönderge işlevine denk gelen bir fonksiyon olarak karşımıza gelmektedir. Zira bir konuda açıklama yapmak, bilgi vermek dilin gönderge işlevinin özelliklerinden birisi olarak görülmektedir.

Âyetin *وَجَاؤُوا عَلَىٰ قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ* bu bölümü, olayın dışsal bir tasvirini sunarak, muhataba somut bir bilgi iletmeyi de hedefler. Bu bağlamda, dilin gönderge işlevi devreye girmekte; somut bir ifadeyle olayın gerçekliği hakkında muhatabın zihninde farkındalık oluşturularak bilgi aktarımı gerçekleştirilmektedir.

Âyetin *قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْراً فَصَبْرٌ جَمِيلٌ* bu kısmı da faide-i haber olarak ifade edilmektedir. Bu durum onun dillin gönderge işlevi ile olan bağını ortaya çıkarmaktadır. *قَالَ* fiilinin mekulü hazfedilmiş olan cümlede îcâz-ı hazif sanatı bulunmaktadır. Cümlenin takdiri *لم تصدقوا في كلامكم بل سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْراً* (Siz doğruyu konuşmuyorsunuz fakat nefsiniz size bu işi güzel göstermiş.) biçimindedir. Hazfedilen mekulü için *بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْراً* Hz. Ya'kûb'un söylediği bu cümle müfessirler tarafından ta'liliyye hükmünde ve müspet mazi fiil formatında faide-i haber olarak beyan edilmektedir.²¹⁶ Bu bağlamda, Hz. Ya'kûb'un söz konusu ifadesi, oğullarının ileri sürdüğü iddialara karşı bir analiz ve tahlil niteliği taşımaktadır. İfade, yalnızca bir değerlendirme yapmakla kalmamakta, aynı zamanda olayı neden-sonuç ilişkisi

²¹⁴ Celâlüddîn es-Süyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1433), 2/855-858.

²¹⁵ Ebû Hilâl Askerî, *Kitâbu's-Smâ'ateyn*, nşr. Muhammed el-Bicâvî-Ebu'l-Fazl İbrâhim (Kâhire: Dâru'l-Kütübi'l-Hadîse, 1971), 318.

²¹⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/552; Ahmed Mustafa el-Merâğî, *Tefsîrû'l-Merâğî* (Mısır: Mektebetü Mustafa el-Bâbî, 1946), 12/122.

çerçevesinde açıklamaya yönelmektedir. Bu açıklama ve tahlil, dilin gönderge işlevinin temel özelliklerinden biri olan bilgi verme ve durumu izah etme amacını açıkça yansıtmaktadır. Âyetteki جَمِيلٌ kelimesi de فَصَبْرٌ kelimesine sıfat olarak bağlanmıştır. Bu sıfat-mevsuf ilişkisi, itnâb sanatının kullanımına işaret etmektedir. İtnâb sanatı, bir düşüncenin detaylı bir şekilde ifade edilmesi anlamına gelir ve sıfatlar bu tür açıklamaların aracı olarak kullanılır. Bu bağlamda, itnâb sanatı dilin gönderge işleviyle örtüşen bir özelliktir; çünkü bu işlev, anlamın netleştirilmesi ve derinleştirilmesi amacıyla açıklamalar yapmayı hedefler. Dolayısıyla, âyetteki dilsel yapı, dilin gönderge işlevinin bir örneği olarak, anlamın açığa çıkartılması ve pekiştirilmesi amacını taşımaktadır.

Âyetin اللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ cümlesiyle muhataplara sığınılacak yerin Allah olduğunun bilgisinin verilmesi de cümlenin faide-i haber olduğunu göstermektedir.²¹⁷ Bu durum, dilin gönderge işlevinin özelliğini bir kez daha gözler önüne sermektedir. Bu cümlede اللَّهُ mübteda, الْمُسْتَعَانُ kelimesi de onun haberi konumunda gelmektedir.²¹⁸ Bu cümledeki haberin mübteda hakkında bilgi vermesi dilin gönderge işlevini yansıtan bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Zira dilin gönderge işlevi, bilginin aktarılmasını ve muhataba bir durumun açıklanmasını amaçlar; burada da aynı işlevin gerçekleştiği görülmektedir.

Âyet üzerinde yaptığımız inceleme ve tahliller âyetin dilin gönderge işlevini ön plana çıkarmaktadır. Zira جَاءُوا عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ gibi ifadeler, somut bir durumu aktarırken; قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ gibi açıklamalar ise olayın neden-sonuç ilişkisini izah eder. Son olarak, اللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ cümlesi de muhataplara bilgi aktararak âyetin anlatım üslubunda dilin gönderge işlevini pekiştirir. Fakat âyetin فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ifadesi, Hz. Ya'kûb'un içsel duygu halini ve bu duyguya bağlı olarak geliştirdiği tavrı yansıtan önemli bir dilsel yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Buda âyetin anlatım üslubunda dilin heyecana dayalı işlevini temsil etmektedir.

²¹⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 12/240.

²¹⁸ Sâfî, *el-Cedvel fî I'râbi'l-Kur'ân*, 6/396.

8. **Âyet:** وَأَرْسَلُوا قَارِئَهُمْ قَادِلِي دَلُوهُ قَالَ يَا بَشْرِي هَذَا غُلَامٌ وَأَسْرُوهُ بِضَاعَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ

Meal: “Derken bir kervan geldi, sucularını gönderdiler, adam kovasını kuyuya saldı; “Müjde! İşte bir oğlan çocuğu!” diye bağırdı. Onu alıp bir ticaret malı olarak sakladılar. Allah onların yaptıklarını çok iyi biliyordu.”²¹⁹

Tablo 8: Ayette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Kervandaki sucu.	Diğer kabile mensupları.	Kuyuya atılan Hz. Yûsuf’un, bir kervan tarafından bulunarak çıkarılması ve onun ticari bir meta olarak değerlendirilmesi, âyetin temel iletisini yansıtmaktadır.	Âyette kervandaki sucu ve kervanda bulunan diğer yolcular arasındaki iletişim sürecinde, mesajın aktarımı hava yoluyla iletilen ses dalgaları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu durum, sözlü iletişimin temel unsurlarından biri olan fiziksel kanalın (hava) rolünü ortaya koymaktadır.	Kervan da bulunan yolcuların o dönem konuştukları dil.	Âyetin bağlamından, Yûsuf’un kuyuya atılması, bir kervanın çocuğu bulması ve onun ticaret malı olarak görülmesi anlatılarak dönemin toplumsal yapısına dikkat çekilmektedir.

Âyeti başından itibaren bölüm bölüm incelediğimiz zaman âyetin anlatımında dilin gönderge işlevinin varlığı ortaya çıkmaktadır. Nitekim وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ ifadesiyle muhataplara bir kervanın gelişini belirten doğrudan bir bilgi aktarımı yapılarak dış dünyada gerçekleşen bir olayın anlatılması dilin gönderge işlevinin örneğini teşkil etmektedir. Âyetin قَادِلِي دَلُوهُ kısmı da su çekmek için kovanın kuyuya salınması işlemini betimlemektedir. Burada da dilin, bir eylemi, bir hareketi somut olarak, doğrudan ve net bir şekilde betimlemesinde âyetin anlatım üslubunda dilin gönderge işlevini yansıtmaktadır. Burada sucunun, kuyudan çıkarılan bir çocuğu görüp ona dair bir müjdeyi içsel bir tepki olarak iletmesi dilin heyecana bağlı işlevini yansıtırken; kullanılan يَا بَشْرِي nida ve münâdası dilin çağrı işlevini ortaya koymaktadır. Bu açıklamaların yanı sıra bu ifadenin tümü dilin somut bir durumu bildirmesi, yani

²¹⁹ Yûsuf 12/19.

bir çocuğun bulunması gibi bir gerçeği aktarması açısından âyetin anlatım üslubunda dilin gönderge işlevini gösterir.

Âyetin *وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ* kısmında da dilin gönderge işlevinin varlığı görülmektedir. Burada dilin gönderge işlevi kullanılarak muhataplara ilahi bir bilgi verilmektedir. İşte bu da, dilin gönderge işlevinin sadece fiziksel gerçeklikleri değil, aynı zamanda soyut ve ilahi bilgileri de yansıttığını göstermektedir.

Sonuç olarak, bu âyet dilin gönderge işlevinin belirgin bir örneğini temsil etmektedir. Zira burada dilin gönderge işlevi, olayları doğrudan ve açık bir şekilde, bir kervanın gelmesi, su çekilmesi, bir çocuğun bulunması ve onu ticaret malı olarak saklama gibi somut gerçekliklerle betimleyerek anlatmaktadır. Yine âyetin son kısmında muhataplara soyut ve ilahi bilgiler anlatılması da dilin gönderge işlevini pekiştirmektedir.

9. **Âyet:** " *وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ* "

Meal: “(Mısır’da) onu yok pahasına, birkaç dirheme sattılar. Zaten ona pek değer vermemişlerdi.”²²⁰

Tablo 9: Ayette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Allah	Hız. Peygamber ve diğer insanlar.	Kuyudan çıkarılan Hız. Yûsuf’un değersiz bir meta gibi yok pahasına satılması âyetin iletisini ve konusunu meydana getirmektedir.	Bu âyette kanal yazılı bir metin halinde bulunan Kur’an-ı Kerim olmaktadır.	Arapça	Tefsir kaynaklarının aktardığı rivayetlere göre kervan sahiplerinin yolda buldukları Hız. Yûsuf’u onun kıymetinden bî haber bir şekilde esir pazarında çok düşük bir fiyat karşılığında satmaları ve bu satış üzerindeki rivayetler âyetin bağlamı hakkında bilgi vermektedir.

²²⁰ Yûsuf 12/20.

Âyeti incelediğimiz zaman âyet üzerinde yer alan bazı karineler âyette dilin gönderge işlevinin varlığını bize göstermektedir. Âyetin ilk cümlesi, وَأَسْرُوهُ ibaresi üzerine atfedilen مَعْدُودَةٍ بِخُسٍ ذَرَاهِمٍ kısmı, müfessirlerin âyetin muhataplarına bilgi vermek için verdikleri bilgiler, mazi fiil faide-i haber ve cümle başlangıcı olduğu beyan edilmektedir.²²¹ Faide-i haber'in gayesi muhataba bilmediği bir konuda bilgi vermektir. Bu sebeple âyetin مَعْدُودَةٍ بِخُسٍ ذَرَاهِمٍ bu kısmının dilin gönderge işlevinin bir özelliğini taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda âyetin anlatım üslubu, hem Yûsuf'un yaşadığı olayın tarihsel bir tasvirini sunmakta hem de insanların onun asıl değerinin farkında olmadıkları mesajını vermektedir. Böylece dilin gönderge işlevi hem muhatapı bilgilendirme hem de bağlamı pekiştirme açısından belirgin hale gelmektedir.

Âyetin ilk cümlesinde, sıfat-mevsuf ilişkilerinin dikkat çekici bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda, مَعْدُودَةٍ kelimesi ذَرَاهِمٍ kelimesinin sıfatı, بِخُسٍ kelimesi ise مَعْدُودَةٍ kelimesinin sıfatı olarak karşımıza çıkmaktadır.²²² Bu sıfat-mevsuf ilişkileri, cümlede ayrıntıyı artırarak itnâb sanatının varlığını ortaya koymaktadır. Sıfat, nitelediği mevsufu detaylandırarak açıklama işlevi görmektedir. Bu da âyette, dilin gönderge işlevini güçlendiren önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir. Cümlede sıfatlar aracılığıyla aktarılan bu açıklamalar, hem okuyucunun zihninde daha net bir tasvir oluşturmakta hem de verilen bilginin anlamını derinleştirmektedir. Sonuç olarak, sıfat-mevsuf ilişkileri ile ortaya çıkan itnâb sanatı, âyette dilin gönderge işlevinin belirgin bir şekilde kullanıldığını göstermektedir.

Âyetin başına atfedilen وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّالِمِينَ kısmı da Hz. Yûsuf'u satanların ona değer vermediklerini tasvir eden hal cümlesi olması ve hal cümlelerinin de açıklama ve tanımlama fonksiyonunun olması²²³ âyetin anlatım üslubunda dilin gönderge işlevinin varlığını ortaya çıkarmaktadır.

²²¹ Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi 'İlmi't-Tefsîr*, thk. Abdurrezzâk el-Mehdî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1422), 2/422-423.

²²² Muhyiddîn b. Ahmed Mustafa Dervîş, *I'râbu'l-Kur'ânî ve Beyânuhu* (Beyrut: Dâru'l-Yemâme, 1994), 4/463.

²²³ Sem'ânî, Ebü'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, thk. Yâsin b. İbrâhîm-Abbâs b. Ğanîm (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1997), 3/18.

Tüm bu açıklamaların neticesinde âyetin dilsel yapısı, dilin gönderge işlevinin güçlü bir şekilde kullanıldığını ortaya koymaktadır. İlk cümlede yer alan **وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ** ifadesi, müspet mazi fiil formatında bilgilendirme işlevi görerek muhataba yeni bir bilgi sunmaktadır. Bu, dilin gönderge işlevine hizmet eden bir özelliktir. Ayrıca, sıfat-mevsuf ilişkileri ve ıtnâb sanatı, âyette detaylı bir açıklama yaparak anlamı derinleştirip gönderge işlevini pekiştirmektedir. Âyetin **وَكَانُوا فِيهِ مِنْ** kısmı da hal cümlesi olarak, Yûsuf'a değer verilmediğini açıklayarak dilin açıklama ve tanımlama işlevini yansıtmaktadır. Özetle âyetin anlatım üslûbu hem bilgilendirme hem de anlam derinliği açısından dilin gönderge işlevinin somut bir örneğini sunmaktadır.

10. Âyet: **وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ**

Meal: “Onu satın alan Mısırlı adam karısına, “Ona değer ver, güzel bak! Umarım ki bize faydası dokunur veya onu evlât ediniriz.” dedi. İşte böylece Yûsuf’a orada bir yer sağladık ve bunu (rüyada görülen) olayların yorumunu ona öğretilim diye de yaptık. Allah, emrini yerine getirmeye kâdirdir. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.”²²⁴

Tablo 10: Ayette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Âyetin baş kısmında ilk plan da kaynaklarda adı; Kıfttır, Etfir, Potifar ya da Aziz olarak bilinen bir kişi kaynak iken âyetin devamında kaynak Allah olmaktadır.	Âyetin baş tarafında alıcı Zeliha, Rahil yada Züleyha adıyla aktarılan Aziz’in eşidir. Devamında alıcı Kur’an-ı okuyan ve dinleyen herkes olmaktadır.	Hiz. Yûsuf’u köle olarak satın alan Mısırlı kişinin eşine Hiz. Yûsuf’a iyi davranması konusundaki nasihati, Hiz. Yûsuf’un Mısırdaki gelecek hayatı açısından önemli bir yere Allah’ın emri ve kudreti dahilinde yerleştirilmesi	Bu âyette ilk başta iki kişi arasında geçen sözlü konuşmada kanalı hava oluştururken devamındaki anlatımında kanalı yazılı bir metin halinde bulunan Kur’an-ı Kerim olmaktadır.	O dönem Mısırdaki insanların konuştukları dil ve Arapça kodu meydana getirmektedir.	Âyetin bağlamı, Mısırdaki Hiz. Yûsuf’un köle olarak satıldığı, bir hizmetçi olarak yeni bir eve yerleştirildiği ve bu olayın daha büyük bir ilahî planın parçası olduğu bir durumu ifade eder. Yine bağlam, Hiz. Yûsuf’un ve tüm insanların

²²⁴ Yûsuf 12/21.

		ayetin iletisini meydana getirmektedir.			yaşadığı sıkıntıların Allah'ın kontrolünde olduğuna ve her olayın bir hikmet taşıdığına işaret eder.
--	--	---	--	--	--

Âyeti incelediğimiz zaman âyetin ilk cümlesi konumunda olan وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِّصْرَ لِمَ أَكْرَمِي faide-i haber niteliği taşıyan bir yapıdadır ve bilgi aktarımı amacı taşıdığı için dilin gönderge işlevini barındırmaktadır. Yapılan bu açıklama dilin gönderge işlevinin bu âyetteki varlığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Fakat âyet aynı zamanda hikmet, ibret ve ilahi planı anlamaya yönlendiren diğer dil işlevlerini de barındırır. Bu bağlamda, cümledeki bazı dilsel unsurlar, diğer işlevlerin varlığını da desteklemektedir. Örneğin, fiilin faili pozisyonunda yer alan ve bir ism-i mevsûl olan الَّذِي ifadesi, sılasının mazi fiil formatında gelmesiyle dikkat çeker. Müsnedün ileyhin ism-i mevsul aracılığıyla marifelenmesi, habere dikkati çekme amacına hizmet eder. Bu yapı, muhatabın ilgisini yoğunlaştırmayı hedefleyen dilin çağrı işlevini açıkça ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, قَالَ fiilinin mekulü'l-kavli olan أَكْرَمِي مَثْوِيه ibaresi, emir formatında bir talep ifadesi taşımaktadır.²²⁵ Ayrıca bu cümlede yer alan emir ifadeleri de yine cümlede dilin çağrı işlevine işaret etmektedir.

Mısır Aziz'in eşine hitaben, ileride kendilerine bir fayda sağlayabileceği veya evlatlık olarak kabul edilebileceği şeklindeki ifadeleri içeren عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا kısmı bir fâsıla ile gelen taliliye cümlesidir.²²⁶ Mısır Aziz'in karısına gelecekte kendilerine faydası olabileceğini, onu evlatlık edebileceklerini bildirmesi,²²⁷ âyetin faide-i haber cümlesi olduğunu göstermektedir. Cümlelerin ta'lil cümlesi olması, âyetin ilk kısmındaki ifadelerin devamı mahiyetinde olduğunu ve bu ifadelerin, önceki bir soruya cevap teşkil edecek şekilde açıklayıcı bir tarzda dile getirildiğini ortaya koymaktadır. Ta'lil cümlelerinin özelliklerinden birisi de anlama açıklık kazandıran

²²⁵ Sâfi, *el-Cedvel fî l-râbi'l-Kur'ân*, 6/40.

²²⁶ el-Merâğî, *Tefsîrû'l-Merâğî*, 12/126.

²²⁷ Reşit Rızâ, *Tefsîrû'l-Menâr* (Mısır: Heyetü'l-Mısriyyeti'l-Âmmeti li'l-Kitâb, 1990), 12/225.

itnâb sanatı özelliği taşımalardır.²²⁸ Bu bağlamda, söz konusu cümlelerin bir ta'lil cümlesi olması ve itnâb sanatıyla birlikte faide-i haber hüviyeti taşıması, âyetin gönderge işlevini ön plana çıkaran bir özellik olarak değerlendirilebilir.

Âyetin *أَيُّهَا يَٰيُوسُفُ فِي الْأَرْضِ* cümlesi de müspet mazi fiil formatında faide-i haber cümlesi olarak nitelenmektedir. Bu cümlelerin faide-i haber kategorisinde yer alması, muhataba yeni bir bilgi iletme amacı taşıdığına işaret etmektedir. Dolayısıyla, âyetin bu yapısal özelliği, dilin gönderge işlevini ortaya koyan bir diğer delil olarak karşımıza çıkmaktadır.

Âyetin bu kısmında *وَلَنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ* yer alan *ل* harfinin, gizli bir *أَنْ* ile *نُعَلِّمُ* fiilini nasb ederek fiilin manasını sebep bildiren bir masdar yapısına çevirmektedir. Cer harfi olan *ل*'nin âyetin bu kısmına dahil olarak cümleye ta'lil anlamı katması dilin gönderge işlevini yansıtan başka bir özellik olarak karşımıza gelmektedir.

Âyetin *وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ* bu son kısmında iki adet mübteda-haber ilişkisi görülmektedir. *وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ* cümlesi mübteda ve haberden meydana gelen faide-i haber ibtidaî kelimeler arasında yer almaktadır. *وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ* kısmının da âyetin faide-i haber olarak yer alması âyetin anlatım tarzında gönderge işlevini güçlendiren karineler olarak ortaya çıkmaktadır.

وَاللَّهُ غَالِبٌ cümlesi mütekellim sigasıyla başlamış devamında ise *وَاللَّهُ غَالِبٌ* şeklinde gaib siga ile devam ettirilerek iltifat sanatı yapılmıştır. İltifat sanatı terim olarak cümlede beklenmedik bir anda zaman, şahıs ve üslûpta değişiklikler yapmaktır. İltifat'ın amacı muhatabı iletişimde canlı tutmak, muhatabın dikkatini çekmek ve muhatap için önemli olan bir şeyi dile getirmek amacıyla yapılır.²²⁹ Bu bağlamda iltifat sanatı muhatabı iletişimde tutma yönüyle kanalı kontrol işlevinin yapısına, muhatabın dikkatini çekme yönüyle de çağrı işlevine yakın bir işlev olması bu iki işlevin varlığını da ortaya koymaktadır. Fakat âyetin bu kısmında iltifat sanatı daha çok çağrı işlevini yansıtan bir pozisyonda yer almaktadır.

Âyetin yer alan “Mısır” ve “Yûsuf” özel isimleri daha önce de ifade edildiği üzere metnin bilgi aktarımında önemli rol oynamaktadır. Bu özel isimler, sahip

²²⁸ Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhirü'l-Belâğa fî'l-Ma'ânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'* (Londra: Müessesetü Hindâvî, 2019), 226.

²²⁹ Sa'düddîn et-Teftâzânî, *el-Mutavvel* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001), 302-305; Câhiz, Ebû Osman Amr b. Bahr, *el-Beyân ve't-Tebyîn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 123-125.

oldukları tarihsel ve dini çağrışımlar sayesinde muhatabın zihninde anlatılanların daha net bir şekilde kavranmasını sağlamaktadır. İşte bu durum da âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işleviyle gerçekleşmektedir.

İlgili âyetin analizi, dilin gönderge işlevinin metindeki baskın rolünü açıkça ortaya koymakla birlikte, çağrı ve kanalı kontrol işlevlerinin de etkin bir şekilde varlık gösterdiğini göstermektedir. Faide-i haber cümleleriyle bilgi aktarımını öncelikli kılan âyet, ism-i mevsûl الَّذِي ve emir kipindeki أَكْرَمِي gibi dil unsurları aracılığıyla dikkat ve ilgiyi habere yönlendirerek çağrı işlevini güçlendirmektedir. Ayrıca, iltifat sanatı gibi ince retorik teknikler, okuyucunun metinle dinamik bir bağ kurmasını sağlayarak metindeki iletişimsel derinliği artırmaktadır. Tarihî ve dinî çağrışımlara sahip özel isimlerinde, metnin bağlamını zenginleştirerek göndergesel işlevi daha da belirgin hale getirdiği anlaşılmaktadır.

11. Âyet: " وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ "

Meal: “Yûsuf olgunluk çağına erişince, ona hikmet ve ilim verdik. İşte güzel davrananları biz böyle mükâfatlandırırız.”²³⁰

Tablo 11: Ayette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Biz ona verdik ifadesinden kaynağın Allah’u Teala olduğu anlaşılmaktadır.	Âyeti okuyan herkes ve âyette belirtilen muhsin vasfına sahip olanlar âyetin muhatabı konumunda yer almaktadır.	Hız. Yûsuf’un bir zamanlar sabretmek zorunda kaldığı durumlar karşılığında Allah’u Tealanın kendisine olgunluk çağına eriştiğinde ilim, olaylara vukûfiyet, idare, rüyaları yorumlama ve peygamberlik gibi nimetler vermesi	Bu âyetin kanalı yazılı bir metin halinde bulunan Kur’an-ı Kerim olmaktadır.	Âyetin kodunu Kur’an-ı Kerimin de indiği dil olan Arapça meydana getirmektedir.	Hız. Yûsuf’un eriştiği olgunluk çağı ve kendisine verilen hikmet ve ilmin verildiği otuz üç ve kırk yaş civarı zaman dilimi âyetin bağlamının oluştuğu dönemi göstermektedir. Yine bu dönem Mısır Azizin’in evinde olduğu bir zaman dilimine denk gelmektedir.

²³⁰ Yûsuf 12/22.

		âyetin iletisini teşkil etmektedir.			
--	--	---	--	--	--

Âyet, şart cümlesi yapısında kurulmuş olup, gerçekleşen bir durumu bildirmesi yönüyle haber cümlesi işlevi taşımaktadır. Aynı zamanda muzafun ileyh formunda şart cümlesi olan بَلَغَ أَشُدَّهُ cümlesi, müspet mazi fiil biçiminde faide-i haber kabul edilmektedir. Müspet mazi fiil formunda olan أَتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا cevap cümlesinin, müfessirlerin yaptığı açıklamalardan muhataba bilgi veren üslûbu ile faide-i haber cümlesi olduğu anlaşılmaktadır.²³¹ Âyette yer alan حُكْمًا وَعِلْمًا kelimeleri üzerine müfessirlerimizin yaptığı, anlayış kabileyeti, ilim, Peygamberlik ve rüyaları yorumlama²³² açıklamaları ve verdiğimiz diğer bilgiler âyette dilin gönderge işlevini ortaya koymaktadır.

Âyetin وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ikinci kısmı olan bu kısım için Zeccac (ö. 311/923); muhataplara Yûsuf kıssasın da olduğu gibi iyilik edenler ödüllendirilir mesajının verildiğini söylemesi cümleinin faide-i haber olduğunu ortaya koymaktadır.²³³ Bu durum âyette dilin gönderge işlevinin varlığını gösteren başka bir delil olmaktadır. Âyetin birinci kısmı ile ikinci kısmı arasında bulunan sebep sonuç bağlantısı iki kısım arasında analiz yapıldığını ortaya koymaktadır. Buda, âyette dilin gönderge işlevinin başka bir yönünü yansıtan önemli bir detaydır.

Sonuç olarak âyet üzerinde yapmış olduğumuz inceleme ve araştırmalar âyette dilin gönderge işlevinin ön planda olduğunu göstermektedir. Zira dilin gönderge işlevi âyette açık bir şekilde gerçek bir durumu (Yûsuf'un olgunlaşması ve ilahi hikmet kazanması) ve bununla ilişkili olarak güzel davrananlara verilecek mükâfatı muhataplara bir bilgi olarak aktarmaktadır.

²³¹ Ebû İshâk İbrâhîm ez-Zeccâc el-Bağdâdî, *Me'âni'l-Ku'ân ve Î'râbüh* (Beyrut: Âlemü'l Kütüb, 1988), 3/99; Sem'ânî *Tefsîrüh'l-Kur'ân*, 3/20.

²³² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/248; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/562; Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 5/189.

²³³ Zeccâc, *Me'âni'l-Ku'ân ve Î'râbüh*, 3/99.

12. **Âyet:** وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا اَنْ رَّأٰى بُرْهَانَ رَبِّهٖ كَذٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهٗ السُّوْءَ وَالْفَحْشَآءَ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِيْنَ

Meal: “Kadın onu kesinlikle arzulamıştı; eğer rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadını arzuları. Böylece onu, kötülükten ve ahlâksız bir iş yapmaktan uzak tutmak istedik. Şüphesiz o samimi kullarımızdandı.”²³⁴

Tablo 12: Ayette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Allah	Hız. Peygamber ve tüm insanlar.	Hız. Yûsuf'un, Züleyha'nın teklifini kabul etmeye eğilimli olduğu bir anda, Allah'ın uyarısı ile bu fiilden uzaklaşması ve O'nun Allah'ın samimi kullarından olması âyetin iletisini oluşturur.	Bu âyetin kanalı yazılı bir metin halinde bulunan Kur'an-ı Kerim olmaktadır.	Âyetin kodunu Kur'an-ı Kerimin de indiği dil olan Arapça meydana getirmektedir.	Hız. Yûsuf'a verilen ikazın ne olduğu ve bu konu hakkında aktarılan rivayetler âyetin bağlamını ortaya çıkarmaktadır. Âyetten Hız. Yûsuf'un içsel ahlaki mücadelesi de çıkarılmaktadır.

Bu **وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ وَهَمَّ بِهَا** âyetinde yer alan **هَمَّ** fiili kelime anlamı itibariyle duygu aktarımının yapıldığı bir fiildir.²³⁵ Bu yönüyle âyetin bu kısmında dilin heyacana bağlı işlevinin varlığı ortaya çıkmaktadır. Ancak âyeti dilin heyacana bağlı işlevi altında değerlendirmek için yeterli bir karine olmamaktadır.

Âyetin **وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ وَهَمَّ بِهَا** bu cümlesinin baş kısmındaki “lam” hazfedilmiş bir kasemin cevabı olarak gelmektedir. Hazfedilmiş bir kasem ve cevap cümlesinin terkibi gayri talebi inşâdır. Burada gayri talebi inşânın varlığı âyetteki yemin ifadesi ile ilgili bir durumdur.²³⁶ Yemin ifadeleri de muhatabın dikkatini çekmeyi hedefleyen ifadeler olmaktadır. Bu bakımdan burada yer alan gayri talebi inşâ çağrı işlevinin bir fonksiyonunu yansıtmaktadır.

²³⁴ Yûsuf 12/24.

²³⁵ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, 845; Ebü't-Tâhir Mecdüddin Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhît* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2005), 1445.

²³⁶ Derviş, *Îrabu'l Kur'ân ve Beyânihi*, 4/471; “Kur'an Seferberliği”.

لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ Cümlesi haber cümlesidir. لَوْلَا Edatı şart ilişkisi oluşturur. Şart konumunda olan olumsuz hal sebebiyle cevabın bulunmadığını ortaya koyar. Gerçekleşmiş olan bir fiil ile gerçekleşmeyen bir fiil arasında sebep-sonuç ilişkisi meydana getiren şart edatıdır.²³⁷ لَوْلَا ‘nın oluşturduğu sebep-sonuç ilişkisi ve cümlelerin haber cümlesi olması âyette dilin gönderge işlevini desteklemektedir.

Sebebi bildiren ل harf-i cerri gizli bir أَنْ ile لَنْصُرَفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ cümlesini masdarı müevvel yapmaktadır. Oluşan bu masdar-ı müevvel kısmı, muzari fiil formunda faide-i haber olarak nitelenmektedir.²³⁸ Hem sebep bildiren “lam” hem de cümlelerin faide-i haber olması cümlede dilin gönderge işlevine işaret etmektedir.

Sonuç olarak bu âyet, bir olayın betimlemesidir. Züleyha’nın Hz. Yûsuf’u arzulaması ve Hz. Yûsuf’un da buna karşılık benzer arzuyu hissetmesi, dış dünyada gerçekleşen bir olay olarak betimlenmektedir. Zira Züleyha’nın arzusu, Yûsuf’un içsel mücadelesi ve Allah’ın müdahalesi, doğrudan yaşanan olayları ve bu olayın somut gerçekliğini anlatır. Buda, dilin gerçekliği aktarma amacı olan gönderge işlevi ile örtüşmektedir. Bunun yanı sıra âyette dilin gönderge işlevi başat olmakla birlikte âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevini ve heyecana bağlı işlevini yansıtan dilsel argümanlarda bulunmaktadır.

13. Âyet: "وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ"

Meal: “İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın onun gömleğini arkadan yakalayıp yırttı. Kapının önünde kocasıyla karşılaştılar. Kadın kocasına dedi ki: “Senin ailene kötülük etmeye kalkışanın cezası, ancak zindana atılmak veya ağır fiziksel cezaya çaptırılmak olmalıdır.”²³⁹

Tablo 13: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Âyetin ilk kısmında kaynak Allah iken devamında	Hiz. peygamber, tüm insanlar ve Aziz alıcı	Aziz’in karısının “senin ailene kötülük etmeye kalkışanın	Bu âyetin kanalı yazılı bir metin halinde bulunan	Âyetin kodunu Kur’an-ı Kerimin de indiği dil olan Arapça	Âyette Hiz. Yûsuf’un Aziz’in karısının bu çirkin

²³⁷ Abdullah Hacibekiroğlu, *Arap Dilinde Edatların Metinde Kurduğu Anlamsal İlişkiler* (Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 181.

²³⁸ Derviş, *İrabu’l Kur’ân ve Beyânihi*, 4/470.

²³⁹ Yûsuf 12/25.

konuşan kaynak Aziz'in karısı olmaktadır.	konumunda yer almaktadır.	cezası, ancak zindana atılmak veya ağır fiziksel cezaya çaptırılmak olmalıdır” şeklindeki ifadesi âyetin iletisini oluşturmaktadır.	Kur'an-ı Kerim ve o dönem Aziz ve karısı arasındaki sözlü konuşmada hava olmaktadır.	meydana getirirken Aziz ve karısı arasındaki konuşmada kod o dönem Mısır toplumunun konuştuğu dildir.	teklifinden kaçıp kurtulmak amacıyla kapıya doğru koşması ve kapıda Aziz ile karşılaşmaları ve gömleğinin arkadan yırtılması olayın bağlamı ve gerçekleşme şekli hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca azizin karısının konuşmasından toplumdaki ceza sisteminin yapısı da anlaşılmaktadır.
---	---------------------------	---	--	---	--

Âyetin bu *وَاسْتَبَقَا الْبَابَ* ilk kısmı kıssayı okuyan tüm okuyucularına olayın gelişimi hakkında bilgi veren, süreci anlatan bir yapı sunmaktadır. Ardından onun üzerine atıf ile gelen diğer *وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ* cümlesi ve *وَالْفَتَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ* cümlesi sahip oldukları yapısal formları sebebiyle haber verici cümleler olarak değerlendirilmekte ve olayın gelişimini belirli bir sırayla aktarmaktadır.²⁴⁰ Bu cümlelerin, olayın akışını açıklamak amacıyla kullanılması, âyetin muhataba olayın vuku bulma biçimini açıklayan bir anlatım üslûbu sergilemesini sağlamaktadır. Bu sebeple, bu durum dilin gönderge işlevini yansıtan bir kullanım olarak öne çıkmaktadır. Burada yer verdiğimiz her üç cümle, olayı nesnel, somut ve objektif bir şekilde muhataba betimlemesi de dilin gönderge işlevini pekiştirmektedir.

قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ Cümle, olumlu bir yapıda mazi fiil faide-i haber olarak zikredilmektedir. Bu husus âyetinde gönderge işlevinin varlığını gösterirken *قَالَتْ* fiilinin mekulü'l-kavli olarak belirtilen *مَا جَزَاءُ* istifham üslûbunun talebî inşâ olarak belirtilmesi çağrı işlevine işaret etmektedir. *أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا* cümlesi

²⁴⁰ Derviş, *Îrabu'l Kur'ân ve Beyânihi*, 4/474.

de müspet bir yapıda mazi fiil biçiminde faide-i haber olarak nitelenmesi dilin gönderge işlevini göstermektedir.

مَا جَزَاءُ Ifadesinde yer alan مَا hakkında iki görüş bulunmaktadır. Bu bağlamda bu مَا nâfiye anlamındadır. Bu durum da anlam; “Onun cezası zindana atılmaktan başka bir şey değildir” şeklinde olmaktadır. مَا ‘yı Nafiye olarak kabul edersek âyetin dilin çağrı işlevinin bir özelliği ortaya çıkmaktadır. Ancak bu مَا istifham مَا’sı kabul edilirse anlam; “onu cezası zindandan başka ne olabilir ki?” şeklinde olmaktadır.²⁴¹ Bu durumda istifhamdan dolayı âyetin dilin kanalı kontrol işlevinde olduğu söylenebilir.

Âyetin bütünü ele alındığında, muhataba belirli bir bilgi aktarımının yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, her iki şahsın kapıya doğru koşması, Hz. Yûsuf’un gömleğinin arkadan yırtılması, kapıda kadının kocasıyla karşılaşması ve o döneme ait Mısır kanunlarına göre böyle bir suçun cezai karşılıkları hakkında verilen bilgiler, âyetin dilin gönderge işlevini ortaya koyan unsurlar arasında yer almaktadır. Âyet, hem olayın gelişim şeklini somut bir şekilde tasvir etmekte hem de dönemin hukuki düzeni hakkında bilgi sunmaktadır. Bu bağlamda, dış gerçeklik ve toplumsal normlar hakkında doğrudan bilgi aktarılması, âyetin anlatım dilinde, gönderge işlevinin güçlü bir şekilde kullanıldığını göstermektedir.

Sonuç olarak âyetin analizi, dilin gönderge işlevinin metindeki belirginliğini ortaya koyarken, aynı zamanda çağrı ve kanalı kontrol işlevlerinin de etkili biçimde kullanıldığını göstermektedir. وَاسْتَبَقَا الْبَابَ ifadesi, olayın gelişim sürecini detaylı ve nesnel bir şekilde aktararak gönderge işlevini desteklerken, قَالَتْ مَا جَزَاءُ gibi istifham yapıları, dilin çağrı ve iletişim sürecine yönelik işlevlerini öne çıkarmaktadır. Özellikle مَا edatının farklı yorumları, âyetteki anlam zenginliğini artırarak metnin iletişimsel derinliğini güçlendirmektedir. Bununla birlikte, olayların sıralı ve somut bir şekilde aktarımı, dönemin hukuki düzenine ve toplumsal normlarına atıf yaparak gönderge işlevinin ne denli güçlü kullanıldığını göstermektedir.

²⁴¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/574.

14. **Âyet:** قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ أَهْلِهَا إِن كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ

Meal: “Yûsuf, "O benden arzusunu elde etmek istedi" dedi. Kadının ailesinden bir şahit de şöyle şahitlik etti: "Eğer onun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, O (Yûsuf) yalancılardandır.”²⁴²

Tablo 14: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Âyette iki konuşan bulunmaktadır. Birinci olarak Hz. Yûsuf ikinci olarak da Aziz'in karısının ailesinden birisi kaynak konumunda yer almaktadır.	Âyette alıcı bu konuşma sahnesinin geçtiği ortamda bulunan Hz. Yûsuf, Aziz, Aziz'in karısı, onun bir yakını ve ortamda bulunan diğer insanlardır.	Hız. Yûsuf'un bu çirkin teşebbüsten sonra kendisine atılan iftira karşısında gerçeği söyleyerek kendini savunması ve olaya kadının ailesinden birisinin bir çözüm yoluyla şahitlik etmesi âyetin iletisini ortaya koymaktadır.	Olayın geçtiği ortamda bulunan kişilerin sözlü konuşmaları sebebiyle kanalı hava meydana getirmektedir.	Âyetin kodu o dönem Mısırdaki insanların iletişim esnasında kullandıkları dildir.	Hız. Yûsuf'un bu çirkinlik ve haksızlık karşısında kendini savunmaya geçmesi ve tefsirlerde olay hakkında şahitlik eden kişi hakkında ki rivayetler olayın bağlamı hakkında bilgi vermektedir.

Âyetin *قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي* bu ilk kısmı ibtidâî kelim ve faide-i haber olarak gelmektedir. Ayrıca bu kısım mübteda ve haberden oluşmaktadır. Devam eden bu kısmın da müfessirlerin açıklamalarından faide-i haber olduğu anlaşılmaktadır.²⁴³ Bu bağlamda hem faide-i haber hem de mübteda haber ilişkisi sahip oldukları muhataba bilgi verme fonksiyonu ile dilin (gönderge), bilgiyi aktarma ve referans gösterme işleviyle uyumlu bir anlatım tarzına sahiptir

âyetin bu kısmı hem bir şart cümlesi hem de *كَانَ*'nin ismi ve haberinden oluşan bir faide-i haberdur. *فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ* Bu cümlemin ilk kısmında

²⁴² Yûsuf 12/26.

²⁴³ Derviş, *İrabu'l Kur'an ve Beyânihi*, 4/475.

müspet mazi fiil formunda cevap cümlesi ve faide-i haber olarak gelmektedir.²⁴⁴ Âyetin taşıdığı bu dilsel birimler âyette dilin gönderge işlevinin varlığını ortaya çıkarmaktadır. Zira şart cümlelerinin sebep sonuç, ta'lil anlamı taşıması, mübteda haberin varlığı ve faide-i haberin muhataba bilgi verme anlamı taşıması, dilin gönderge işlevinin üslûbunu destekleyen hususlar olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca âyetin bu kısmında فَصَدَقْتُ ve الْكَاذِبِينَ sözcükleri arasında iltifat sanatı bulunmaktadır.²⁴⁵ İltifat sanatının temel özelliği muhatabın dikkatini canlı tutmak ya da onun dikkatini çekmek amacıyla yapılmaktadır.²⁴⁶ Bu yönleriyle iltifat sanatı âyette dilin çağrı işlevinin varlığını da ortaya koymaktadır.

Âyete bir bütün olarak bakıldığında Hz. Yûsuf'un savunması ve devamında şahitlik yapan kişinin gözlem yaparak hakikati ortaya koyma çabası, şahidin sözlerinin özellikle somut bir delile dayanması okuyucuya hem olayın mahiyeti hem de çözüm yöntemi hakkında net bir bilgi sunmaktadır. Gönderge işlevinin tam da bu tür nesnel açıklamalarla ilişkili bir işlev olması âyetin anlatım üslûbunun gönderge işlevinin önemli bir örneğini oluşturduğunu göstermektedir.

Açıklamalar bağlamında, âyette dilin gönderge işlevinin (bilgi aktarma ve referans gösterme) egemen olduğu görülmekle birlikte, dilin çağrı işlevi (hitap etme ve iletişim kurma) de belirgin bir şekilde mevcuttur. Dolayısıyla, burada iki işlevin birbiriyle ilişkili olduğu ve aralarında bir korelasyon bulunduğu anlaşılmaktadır.

15. Âyet: " وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدٌّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَّبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ "

Meal: “Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa kadın yalan söylemiştir. O (Yûsuf) ise, doğru söyleyenlerdendir.”²⁴⁷

Tablo 15: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Âyette Aziz'in karısının ailesinden birisi kaynak	Âyette alıcı bu konuşma sahnesinin geçtiği ortamda bulunan Hz.	Hiz. Yûsuf'un bu çirkin teşebbüsten sonra kendisine atılan iftira	Olayın geçtiği ortamda bulunan kişilerin sözlü konuşmaları sebebiyle	Âyetin kodunu o dönem Mısırda insanların iletişim esnasında	Olayın çözümü için kadının ailesinden birinin çözüm önerisi ve tefsirlerde olay

²⁴⁴ Dervîş, *İrabu'l Kur'an ve Beyânihi*, 4/475-476.

²⁴⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/258.

²⁴⁶ Ali Bulut, *Belâğat Meâni-Beyân-Bedî* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2019), 97.

²⁴⁷ Yûsuf 12/27.

konumunda yer almaktadır.	Yûsuf, Aziz, Aziz'in karısı, onun bir yakını ve orada bulunan diğer kişilerdir.	karşısında kendini gerçeği söyleyerek savunması ve olaya kadının ailesinden birisinin bir çözüm yoluyla şahitlik etmesi âyetin iletisini ortaya koymaktadır.	kanalı hava meydana getirmektedir.	kullandıkları dil oluşturmaktadır.	hakkında çözüm sunan kişi hakkındaki rivayetler olayın bağlamı hakkında bilgi vermektedir.
---------------------------	---	--	------------------------------------	------------------------------------	--

Âyetin şart cümlesi yapısı, olayın neden-sonuç ilişkisini ortaya koyarak okuyucunun olayı daha iyi anlamasını ve faide-i haber formunda muhataba bilgi verme pozisyonunda yer alması, âyetle dilin gönderge işlevinin üstünlüğünü artırmaktadır. Aynı zamanda bir önceki âyetle olduğu gibi الصَّادِقِينَ ve فَكَذَّبَتْ kelimeleri arasında bulunan iltifat sanatının varlığı doğru ile yalanı zıtlıştırarak okuyucuyu düşünmeye ve doğru olanı seçmeye davet ederek âyetle çağrı işlevini, dolayısıyla da bu iki işlevin aynı anda bir âyetle birlikteliğini ortaya koymaktadır. Âyetle yer alan iltifat, mukabele ve tıbakı icab sanatı²⁴⁸ hem âyetin belâgi yapısını hem de âyetle dilin şiirsel işlevinin varlığını göstermektedir. Sonuç itibarıyla âyetin anlatım üslûbunda gönderge işlevi, âyetin temel işlevi olmakla birlikte, diğer işlevler de bu işlevi destekleyerek âyetin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamışlardır.

Âyete önceki bağlamı da düşünülerek bir bütün halinde bakıldığında, olayda var olan kişilerin doğruluğu ve yalancılığı somut bir nesne olan gömlek üzerinden ortaya konulmaktadır. Bu sayede olay muhataba daha etkili bir şekilde ve hiçbir belirsizliğe yer vermeden anlatılmaktadır. Bu netlik, dinleyenin veya okuyanın olayı kolayca anlamasını sağlamaktadır. Bu bağlamda olayın muhataplara somut verilerle, nesnel bir şekilde anlatılması âyetin anlatımında dilin gönderge işlevini ön plana çıkarmaktadır.

²⁴⁸ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/64.

16. **Âyet:** " فَلَمَّا رَأَىٰ قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ "

Meal: “Kadının kocası Yûsuf’un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce dedi ki: "Şüphesiz bu, siz kadınların tuzağıdır. Şüphesiz sizin tuzağınız çok büyüktür.”²⁴⁹

Tablo 16: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Âyette konuşan kaynak Azizdir.	Alıcı Aziz’in karısıdır.	Aziz Hz. Yûsuf’un gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce karısının suçlu olduğunu anlaması ve onun suçlu olduğunu kendisine söylemesi âyetin iletisini meydana getirmektedir.	İki kişi arasında sözlü iletişim sebebiyle kanal hava yoluyla olmaktadır.	Âyetin kodunu o dönem Mısırda insanların iletişim esnasında kullandıkları dil oluşturmaktadır.	Âyette özellikle kadınların tuzağının büyük olduğu beyan edilerek insan doğasında var olan duruma vurgu yapılmaktadır. Nitekim müfessirlerde bu bağlamla ilgilenmişlerdir. Ayrıca Aziz’in verdiği genelleme tepkisi toplumsal stereotiplerin oluşumuna da bir örnek teşkil etmektedir.

Âyetin başında yer alan فَلَمَّا رَأَىٰ قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ ifadesi Hz. Yûsuf’un masumiyetini, onun kadına saldırmadığını, Aziz’in karısının da suçlu olduğunu gösteren somut bir karinedir.²⁵⁰ Bu yönüyle bu ifade muhataplarına somut verilerle desteklenmiş nesnel bilgiler vermektedir. Bu bağlamda dilin göndergesel işlevi, burada hem bilgi aktarma hem de muhabata nesnel bilgiler sunarak olayı aydınlatma ve adaletin sağlanmasını sağlamıştır.

Âyetin devamında gelen إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ kısıma bakıldığında tekid edatlarının ve muhatap zamirlerinin varlığı âyette çağrı işlevini ortaya koymaktadır.

²⁴⁹ Yûsuf 12/28.

²⁵⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 'Tenvîr*, 12/258.

Diğer taraftan Aziz'in durumu bu şekilde yorumlayarak açıklaması âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevinin varlığını göstermektedir.

Sonuç olarak âyetin olayla ilgili somut bir şekilde veri sunması, olay karakterlerinden olan Aziz'in tepkisini net bir şekilde aktarması ve olayın sebep ve sonuçları arasında bağlantı kurarak olayı muhataba objektif bir şekilde aktarması âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevini güçlendirmektedir.

17. **Âyet:** " فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ "

Meal: "Rabbi onun duasını kabul etti ve kadınların tuzaklarını ondan uzaklaştırdı. Şüphesiz ki o, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."²⁵¹

Tablo 17: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Allah	Hız. Peygamber ve tüm insanlar.	Allah'ı Teâlân'ın Hız. Yûsuf'un duasını kabul etmesi, kadınların tuzaklarından onu koruması ve Allah'ın hakkıyla işiten ve bilen olması.	Vahiy meleği Cebrail ile Kur'an-ı Kerimdir.	Arapça	Allah'ı Teâlâ'nın samimi bil halde dua edenlerin dualarını hemen kabul etmesi ve Hız. Yûsuf'un duasıyla ilgili rivayetler bağlam hakkında bilgi vermektedir.

Âyetin *فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ* cümlesinin müspet bir yapıda mazi fiil biçiminde faide-i haber olması, *إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ* kısmının ta'liliye olarak fâsıla ile gelmesi, ta'liliye cümlelerinin anlamı zenginleştiren itnâb sanatı olarak kabul edilmesi, müsned konumunda olan *السَّمِيعُ الْعَلِيمُ* kelimelerinin Allah hakkında bilgi vermesi ve *إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ* cümlesinin takip *ف* 'sı ile atıf yapılan *اسْتَجَابَ* fiili için sebep konumunda olması²⁵² âyetin anlatım üslûbunda gönderge işlevini ortaya çıkaran hususlar olarak karşımıza gelmektedir.

²⁵¹ Yûsuf 12/34.

²⁵² İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 12/267.

Burada **إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ** cümlesinde yer alan tekid harfi **إِنَّ** ve fasıl zamiri konumunda pekiştirme anlamı taşıyan **هُوَ** zamiri de buradaki fonksiyonu itibariyle çağrı işlevinin varlığını gösteren karineler arasında yer almaktadır. **هُوَ** Zamiri ihtisas anlamı taşıması²⁵³ yönüyle de kendisinden sonrasını haber kıldığı için gönderge işlevinin fonksiyonunu da taşımaktadır.

Âyette bulunan bu dilsel ve yapısal özellikler, âyetin anlatım üslûbunda önemli bir gönderge işlevi görmektedir. Zira bu yapılar Allah'ın gücü, merhameti, insan yaşamında duanın yeri, önemi ve kaderin insan yaşamındaki yeri hakkında muhatabı etkileyen bilgiler sunmaktadır. Âyetin bu üslûbu da onun anlatımında dilin gönderge işlevinin varlığını yansıtmaktadır.

Sonuç olarak, âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevinin baskın bir şekilde ön planda olduğu görülmektedir. Âyet, içerdiği dilsel ve yapısal özelliklerle muhatabına bazı mesajlar iletmektedir. Tekid harfi **إِنَّ** ve ihtisas anlamı taşıyan **هُوَ** zamiri, yalnızca anlamı güçlendiren unsurlar değil, aynı zamanda Allah'ın mutlak bilgi ve kudretini tanıtan ifadeler olarak öne çıkmaktadır. Bu dilsel ögeler, ta'liliyye ve itnâb sanatını gözler önüne sererken, Allah'ın her şeyi işiten ve bilen **السَّمِيعُ الْعَلِيمُ** sıfatlarını etkili bir şekilde vurgulamaktadır. Ayrıca, **ف** takısı ile **اسْتَجَابَ** fiili arasında kurulan sebep-sonuç ilişkisi hem duanın insan yaşamındaki önemini hem de Allah'ın bu duaya verdiği karşılığı ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, âyet, Allah'ın azametini, rahmetini ve mutlak iradesini etkili bir şekilde ifade ederek dilin gönderge işlevinin varlığı ön plana çıkmaktadır.

18. Âyet: " **ثُمَّ بَدَأَ لَهُمْ مِّنْ بَعْدِ مَا رَأَوْا الْآيَاتِ لَيْسَجُنَّهُ حَتَّىٰ جِئَ** "

Meal: "Sonra onlar, Yûsuf'un suçsuzluğunu ortaya koyan delilleri gördükten sonra yine de mutlaka onu bir süre zindana atmayı uygun buldular." ²⁵⁴

Tablo 18: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Allah	Hiz. Peygamber ve tüm insanlar.	Hiz. Yûsuf'un suçsuz olmasına rağmen zindana atılması	Vahiy meleği ve Kur'an-ı Kerimdir.	Arapça	Âyetin bağlamından Aziz ve çevresindeki insanların, Hiz. Yûsuf'un

²⁵³ Sâfi, *el-Cedvel fî l-râbi'l-Kur'ân*, 6/423.

²⁵⁴ Yûsuf 12/35.

		âyetin iletisini meydana getirmektedir.			suçsuz olduğunu bildikleri halde toplumsal itibar kaygılarından dolayı adaletsiz bir karar verdikleri ve Hz. Yûsuf'un bir süreliğine zindana atıldığı anlaşılmaktadır.
--	--	---	--	--	--

Âyetin *لَيْسَ جُنَّةٌ حَتَّىٰ جِينِ* bu ilk kısmı ve devamında gelen kısmının faide-i haber olarak nitelenmesi, delil ve medlûl arasında yer alan ilişkiler âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevinin varlığını göstermektedir. Zira delil ile medlûl arasında ilişki kurularak bir karara varılmıştır. Burada âyet, bu karar anını aktarmakta ve o kararın gerekçelerini dolaylı bir şekilde ifade etmektedir. Deliller *رَأَوْا الْآيَاتِ* şeklinde bir öncül olarak verilmiş ve bu öncülün bir sonucu olarak alınan karar *لَيْسَ جُنَّةٌ حَتَّىٰ جِينِ* muhataplara bildirilmiştir.

Sonuç olarak, âyetin anlatımında dilin gönderge işlevinin baskın olduğu açıkça görülmektedir. Delil ve medlûl arasında kurulan ilişki, karar sürecini ve bu kararın gerekçelerini etkili bir şekilde yansıtarak, ilahî mesajın anlam derinliğini muhataba güçlü bir biçimde aktarmaktadır. Bu üslûp hem alınan kararın mantıksal bağlamını hem de ilahî iradenin etkisini tanıtarak dilin gönderge işlevini egemen kılmaktadır.

19. Âyet: *وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانٍ قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَانِي أَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ الْآخَرُ إِنِّي أَرَانِي أُحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْرًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِئْنَا بِتَأْوِيلِهِ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ*

Meal: "Onunla beraber zindana iki delikanlı daha girdi. Biri, "Ben rüyamda şaraplık üzüm sıkığımı gördüm" dedi. Diğeri, "Ben de rüyamda başımın üzerinde, kuşların yediği bir ekmek taşıdığımı gördüm. Bize bunun yorumunu haber ver. Şüphesiz biz seni iyilik yapanlardan görüyoruz" dedi."²⁵⁵

Tablo 19: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Allah, Kralın	Hz. Yûsuf, Hz.	Âyetin iletisi, Hz.	Önce vahiy meleği, Kur'an-ı	Arapça ve o zaman Mısır	Âyetin bağlamı incelendiğinde,

²⁵⁵ Yûsuf 12/36.

aşçısı ve sakisi.	Peygamber ve tüm insanlardır.	Yûsuf'un iki genç ile birlikte hapse konulması ve bu gençlerin gördükleri rüyaları Hz. Yûsuf'a aktararak ondan yorumu hakkında yardım istemeleridir.	Kerim. Sonrasında aşçı, saki ve Hz. Yûsuf arasındaki iletişim sürecinde, mesajın aktarımı hava yoluyla iletilen ses dalgaları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu durum, sözlü iletişimin temel unsurlarından biri olan fiziksel kanalın (hava) rolünü ortaya koymaktadır.	halkının kendi içlerinde konuştukları yerel dilleridir.	o zamanın toplumunda rüya olgusunun bilinen bir olgu olduğu, rüya yorumlama yeteneğine sahip kişilerin önemli olduğu ve Hz. Yûsuf'un, çevresindekilere güven veren, itimat edilen bir kişilik olduğu anlaşılmaktadır.
-------------------	-------------------------------	--	---	---	---

قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَيْتِي أَعْصِرُ خَمْرًا وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانٍ cümlesinin olumlu bir yapıda mazi fiil biçiminde faide-i haber gelmesi, âyetin ikinci kısmında yer alan قَالَ fiilinin, إِنَّ ile tekid edilmiş mekulü olan isim cümlesinin, faide-i haber ve inkârî kelam olması, أَعْصِرُ خَمْرًا cümlesinin hal olarak anlamı zenginleştiren ıtnâb sanatı barındırması, وَقَالَ الْآخَرُ إِنِّي أَرَيْتِي أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْرًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ cümlesinin kendinden öncesine وَ ile atfedilmiş olumlu bir yapıda mazi fiil olarak faide-i haber özelliği taşıması, hal durumundaki أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي cümlesinin anlamı zenginleştiren ıtnâb sanatı içermesi, تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ cümlesinin خُبْرًا için sıfat ve sıfatların da ıtnâb sanatı olarak görülmesi, إِنَّا نَرِيكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ cümlesinin beyânî istînâf veya ta'liliyye cümlesi olarak nitelenmesi, نَبِّئْنَا fiilinin açık bir şekilde haber, bilgi verme anlamını taşıması, âyetin bağlamı hakkında tefsirlerde yer alan diğer bilgi mahiyetinin de ki rivayetler²⁵⁶ âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevini merkeze oturtmaktadır. Zira bu açıklamalar, âyetteki ifadelerin hepsinin dilin gönderge işlevine odaklandığını işaret etmektedir. Çünkü âyette, olaylar ve rüyalar üzerine bilgi verme ve açıklık kazandırma gayesi anlaşılmaktadır. Bu da dilin bilgi aktarma ve gerçekliği betimleme işlevini ön plana çıkarmaktadır.

وَقَالَ الْآخَرُ إِنِّي أَرَيْتِي أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْرًا قَالِ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَيْتِي أَعْصِرُ خَمْرًا cümlesinde ve تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ cümlesinde mûsned, muzâri fiil formuyla yer alarak, hükmü güçlendirme, hudûs ve yenilik ifade etmesi, muzari fiilin bu tecessüm özelliğinin muhatabın

²⁵⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/270; Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 9/188-191.

muhayyile gücünü harekete geçirerek olayın daha iyi anlaşılmasına katkı sağlaması, *وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ مَا كَانَ لَنَا أَنْ نُشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ذَلِكَ* kısmının emir üslubunda talebî inşâ olması ve muhatabın dikkatini toplayan *إِنَّ* edatının kullanılması²⁵⁷ da âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevinin göstergeleri arasında sayılmaktadır.

Sonuç olarak âyetin anlatım üslûbunda, dilin çağrı işlevi bulunsa da, anlatımda asıl egemen olan unsurun dilin gönderge işlevi olduğu görülmektedir. Çünkü âyetin anlatım üslûbunda, olayların aktarımı ve rüyaların içeriğiyle ilgili bilgi verme amacı öne çıkmakta, bu da dilin gönderge işlevinin anlatıma hâkim olmasını sağlamaktadır. Çağrı işlevi ise, daha çok muhatabın dikkatini çekmeye ve taleplerin iletilmesine hizmet eden tamamlayıcı bir işlev olarak karşımıza gelmektedir.

20. Âyet: *وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ مَا كَانَ لَنَا أَنْ نُشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ذَلِكَ* *من فضل الله علينا وعلى الناس ولكن أكثر الناس لا يشكرون*

Meal: “Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine uydum. Bizim Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız (söz konusu) olamaz. Bu, bize ve insanlara Allah'ın bir lütfudur, fakat insanların çoğu şükretmezler.”²⁵⁸

Tablo 20: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hız. Yûsuf	Aşçı, saki, zindandakiler ve tüm insanlar.	Hız. Yûsuf'un peygamber olan atalarının dinine tabi olduğunu, Allaha karşı şirkten uzak olduklarını ve insanların şükürsüz olduğunu açıklaması, bize âyetin iletisini vermektedir.	Aşçı, saki, zindandakiler ve Hız. Yûsuf arasındaki iletişim sürecinde, mesajın aktarımı hava yoluyla iletilen ses dalgaları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu durum, sözlü iletişimin temel unsurlarından biri olan fiziksel kanalın (hava) rolünü ortaya koymaktadır.	O dönemde Mısır halkının kendi aralarında kullandıkları dil, “kod” olarak adlandırılan iletişim sisteminin temelini oluşturmaktadır.	Hız. Yûsuf'un peygamber oluşunun ilanı kapsamında olan bu âyetin öncesinde gayba ait bilgi vermesi sonrada burada kendisinin peygamber soyundan olduğunu bildirmesi ve özellikle o dönem insanları tarafından da bilinen bazı peygamber

²⁵⁷ Zeccâc, *Me'âni'l-Ku'ân ve İ'râbüh*, 3/109; Derviş, *İrabu'l Kur'ân ve Beyânihi*, 4/493.

²⁵⁸ Yûsuf 12/38.

					isimlerinin zikredilerek dini geleneğin sürekliliği ve doğru inancın kökenlerine vurgu yapılmaktadır.
--	--	--	--	--	---

Bu تَرَكْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ âyet, و harfi ile önceki âyette yer alan تَرَكْتُ kısmına atfedilmiştir. Hz. Yûsuf'un, zindanda yanındakilere hitaben Hz. İbrâhim, Hz. İshak ve Hz. Ya'kûb'un ataları olduğunu bildirmesi,²⁵⁹ âyetin ilk kısmı olan bu cümlelerin müspet mazi fiil formunda faide-i haber olduğunu göstermektedir. İsmi de mecrur konumda ki آبَائِي 'den, إِبْرَاهِيمَ'e atfedilen إِسْحَاقَ ve يَعْقُوبَ isimleri de آبَائِي 'den bedel olarak gelmektedir. Bedel ise, cümlede tabi olduğu kelimeyi açıklayan bir husus olarak açıklanmaktadır.²⁶⁰ Aynı zamanda âyette yer alan tarihi ve dini şahsiyetler muhataplara verilen bilginin doğruluğunu, gerçekliğini pekiştirmektedir. Bu bağlamda âyetin ilk kısmında yer alan bu dilsel yapılar âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevinin varlığını ortaya koymaktadır.

مَا كَانَ لَنَا أَنْ نُشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ Cümlesi, menfi bir yapı taşıyan كَانَ fiili ile oluşturulmuştur. Bu yapı, Hz. Yûsuf'un atalarına hakkında muhataplarına bilgi verdiği ve tebliğde bulunduğu bilgilendirme amacı taşıyan haber cümlesi olarak işlev görmektedir. Car mecrur olan لَنَا nakıs fiil كَانَ 'nin hazfedilmiş ve mukaddem haberine müteallık olarak zikredilmektedir. Masdar harfi olan أَنْ ve devamında yer alan نُشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ kısmı, masdar konumunda ve muahhar mübtedadır. Cümledeki mübteda-haberin ve faide-i haberin varlığı,²⁶¹ bu cümlelerin, dilin gönderge işlevinin anlatım üslubu özelliklerini taşıdığını göstermektedir.

Âyetin bu cümlesi de zindandaki muhataplarına verdiği bilgi aktarımı sebebiyle faide-i haber olduğu anlaşılmaktadır.²⁶² وَلَكِنْ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ Âyetin bu son cümlesi وَ ile öncesine atfedilen faide-i haber ve inkârî kelam

²⁵⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri*, III/218-219.

²⁶⁰ Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdullah İbn Hîşam el-Ensârî, *Katru'n-Nedâ ve Bellüs-Sadâ* (Beyrut: Mektebetü'l Asriyyeti, 2011), 332-333; Çörtü, *Nahiv*, 365.

²⁶¹ Zeccâc, *Me'âni'l-Ku'ân ve İ'râbühû*, 3/110; Sâfi, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'ân*, 6/ 430.

²⁶² Reşit Rıza, *Tefsiru'l Menâr*, 12/253.

olarak görülmektedir.²⁶³ Aynı zamanda bu son cümlelerin anlatım üslûbu öncesi ile birlikte tahlil anlamı taşıırken diğer taraftan cümlelerin kendisinin de bir yargı bildirmesi âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevinin varlığını desteklemektedir.

Muhatabın dikkatini işaret edilene çekmek amacıyla, mûsnedün ileyhin uzak bir unsuru işaret etmek için ism-i işaret kullanılarak marife hale getirilmesi,²⁶⁴ muhatapların dikkatini âyetin mesajına yoğunlaştıran önemli bir dilsel stratejidir. Olumsuzluk ما'sının, لا'sının ve istidrak harfinin kullanılması muhatapların dikkatini âyete odaklayan hususlar olarak âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevinin varlığını yansıtmaktadır. Fakat âyetin genel yapısındaki muhataplara bilgi aktarma niteliği, belirttiğimiz diğer hususlar ve âyetin anlatım üslûbu dilin gönderge işlevinin belirgin bir şekilde ön planda olduğunu ortaya koymaktadır.

21. Âyet: يَا صَاحِبِي السِّجْنِ أَمَا أَحْذُكُمَا فَيَسْقِي رَبَّهُ خَمْرًا وَأَمَّا الْآخَرُ فَيُصْنَبُ فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ قُضِيَ الْأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ

Meal: “Ey zindan arkadaşlarım! (Rüyanızın yorumuna gelince,) biriniz efendisine şarap sunacak, diğeri ise asılacak ve kuşlar başından yiyecektir. Yorumunu sorduğunuz iş böylece kesinleşmiştir.”²⁶⁵

Tablo 21: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hız. Yûsuf	Aşçı ve sâki.	Hız. Yûsuf'un zindanda ki aşçı ve sâkinin rüyalarını analiz edip onların rüyalarını yorumlayarak onlara başlarına gelecek olan şey hakkında bilgi vermesi âyetin iletisini	Aşçı, sâki ve Hız. Yûsuf arasındaki iletişim sürecinde, mesajın aktarımı hava yoluyla iletilen ses dalgaları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu durum, sözlü iletişimin temel unsurlarından biri olan fiziksel kanalın (hava) rolünü ortaya koymaktadır.	O dönemde Mısır halkının kendi aralarında kullandıkları dil, kod olarak adlandırılan iletişim sisteminin temelini oluşturmaktadır.	Âyetin bağlamından Hız. Yûsuf'un zindan arkadaşlarının rüyasını yorumlamasından ötürü onun böyle bir mucizesinin olduğu ya da rüyanın insan hayatında önemli, farklı ve gizemli bir yönü olduğu anlaşılmaktadır.

²⁶³ Sâfi, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'ân*, 6/440.

²⁶⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/271.

²⁶⁵ Yûsuf 12/41.

		meydana getirmektedir.			
--	--	---------------------------	--	--	--

Hız. Yûsuf'un bu âyette zindan arkadaşlarının rüyalarını tahlil etmesi, baş kısımda yer alan nidanın cevabı şeklinde gelen *أَمَّا أَحَدُكُمْ* cümlesinin şart üslubu ile faide-i haber olması, ف karînesi ile getirilmiş olan cevap cümlesinin *فَيَسْقِي رَبَّهُ خَمْرًا* mübteda konumunda bulunan *أَحَدُكُمْ*'nın haberi şeklinde gelerek müspet muzari fiil formunda faide-i haber olması ve yine ف karînesiyle ile gelmiş olan cevap cümlesinin *فَيَصْلُبُ فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ* mübteda olan *الْأَخْرُ*'nun haberi şeklinde müspet muzari fiil formunda faide-i haber olarak nitelenmesi, *فُضِيَ الْأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ* cümlesinin istînâfiyye şeklinde fâsıla ile gelmesinin yanı sıra müsbet mazi fiil formunda faide-i haber olarak görülmesi, *الَّذِي* has ism-i mevsûlû için *الْأَمْرُ* kelimesinin sıfat konumunda sayılması ve *الَّذِي* 'nin sılası kabul edilen *فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ* cümlesinin de müspet muzari fiil formunda faide-i haber olarak tespit edilmesi²⁶⁶ âyetin anlatım üslubunda gönderge işlevini güçlendiren dilsel unsurlar olarak gelmektedir. Tüm bunların yanı sıra âyetin başındaki nida harfinin varlığı ve muhatap zamirlerinin varlığı âyet üzerinde çağrı işlevinin de varlığını bize göstermektedir.

Sonuç olarak hem yaptığımız açıklamalar hem de âyetin bütünsel olarak yapısı âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevini güçlendirmektedir. Âyette, Hız. Yûsuf'un zindan arkadaşlarının rüyalarını yorumlaması sürecinde kullanılan şart üslûbu, mübteda-haber ilişkisi, muzari ve mazi fiil formlarındaki faide-i haber, istînâfiyye cümleleri ve ism-i mevsûl gibi dilsel unsurlar, metnin anlam katmanlarını zenginleştirirken, özellikle gönderge işlevini ön plana çıkarmaktadır. Nida harfî ve muhatap zamirleri ise metnin çağrı işlevini vurgulayarak, okuyucuya veya dinleyiciye yönelik bir iletişim kurmaktadır.

²⁶⁶ Sâfi, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'ân*, 6/433-434; Zeccâc, *Me'âni'l-Ku'ân ve İ'râbühû*, 3/111; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/277-278.

22. **Âyet:** وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِّنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ

Meal: “Yûsuf, onlardan kurtulacağını düşündüğü kişiye, "Efendinin yanında beni an", dedi. Fakat şeytan O'nu efendisine hatırlatmayı unutturdu da bu yüzden o, birkaç yıl daha zindanda kaldı.”²⁶⁷

Tablo 22: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Âyetin baş kısmında kaynak Hz. Yûsuf devamında Allah'tır.	Âyetin baş kısmında alıcı saki devamında alıcı Hz. Peygamber ve tüm insanlardır.	Hiz. Yûsuf'un, serbest kalacağını düşündüğü kişiden, kralın huzurunda kendi durumunu anlatmasını istemesi, bu isteği o kişinin unutulması ve Hiz. Yûsuf'un bir müddet daha zindanda kalması âyetin iletisini meydana getirmektedir.	Hiz. Yûsuf ve kurtulacağını düşündüğü kişi arasında geçen sözlü iletişimde kanal hava iken âyetin devamında kanal Kur'an-ı Kerim ve vahiy meleği olmaktadır.	Âyetin baş kısmında o dönem Mısırlıların kendi aralarında konuştukları dil kod'u oluşturulan devamında kod'u Arapça oluşturmaktadır.	Âyetin son kısmı üzerinde müfessirlerin farklı yorumları ve bu kısım hakkında Hiz. Peygamber'e dayandırılan rivayet âyetin bağlamı hakkında bize bilgi vermektedir. Ayrıca insanın istediği bazı şeylerin farklı nedenlerle engellendiği anlaşılmaktadır.

Âyeti iki kısma ayırarak incelediğimizde, her iki kısmın da fâide-i haber (bilgi aktarma işlevi) özelliği taşıdığı görülmektedir. Müfessirlerin özellikle فَأَنسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ “Fakat şeytan O'nu efendisine hatırlatmayı unutturdu” ibaresi hakkında ve فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ “bir müddet daha zindan da kaldı” ifadesinde geçen السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ibaresi üzerinde de farklı analizler yapmışlardır.²⁶⁸ Muhataba bilgi aktaran haber cümleleri ve yapılan analizler, âyetin bilgi aktarım üslûbunun, dilin gönderge işlevini (bilgiyi referans gösterme ve aktarma işlevini) ön plana çıkardığını göstermektedir. Bunun yanı sıra âyette yer alan اذْكُرْنِي emir ifadesi de çağrı işlevinin fonksiyonunu bize

²⁶⁷ Yûsuf 12/42.

²⁶⁸ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr* 2/65; Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vîl* (Beyrut: Dâru l-Hyâyi't-Türâsi'l-Arâbî, 1418) I/485; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân* (Mekke: Dâru't-Terbiyyeti ve't-Türâs, ts.), 4/359; Ebu'l-Fidâ İsmâîl İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Sâmi b. Muhammed Selâme (Riyad: Dâru Taybe, 1999), 4/390.

göstermektedir. Ancak, âyetin anlatım üslûbunda belirgin olan ana işlev gönderge işlevidir. Zira âyet dilin gönderge işlevini kullanarak olayı ve onun sonuçlarını net bir biçimde aktarmaktadır. Buda âyet metninin bilgilendirici bir anlatım üslûbu kullandığını ortaya koymaktadır.

23. Âyet: وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ إِن كُنْتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ

Meal: “Kral, "Ben rüyamda yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yediğini; ayrıca yedi yeşil başak ve yedi de kuru başak görüyorum. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumluyorsanız, rüyamı bana yorumlayın" dedi.”²⁶⁹

Tablo 23: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Kral	Kralın danışma meclisi.	Kralın gördüğü rüyayı danışma meclisine anlatması ve onlara gördüğü rüyasını yorumlatmak istemesi âyetin iletisini meydana getirmektedir.	Kral ve danışma meclisi arasında geçen konuşmada iletişim kanalı hava olmaktadır.	Âyetin anlatımında o dönem Mısırlıların kendi aralarında konuştukları dil kod'u oluşturmaktadır.	Kralın gördüğü rüyanın yorumu hakkında yardım istemesi, onun bu rüyayı defaatle gördüğünü ve rahatsız olduğunu göstermektedir. Bu durum o dönem toplumunda hem rüya yorumlamanın varlığını ve önemini hem de âyetin bağlamını bize yansıtmaktadır.

Âyet üzerinde yaptığımız incelemeler, âyette fâide-i haber cümlelerinin bulunduğunu göstermektedir. Özellikle سِمَانٍ kelimesinin بَقَرَاتٍ kelimesine, يَأْكُلُهُنَّ fiil cümlesinin de بَقَرَاتٍ kelimesine sıfat olarak gelmesi, şart üslûbunun cümlede tahlil anlamı taşıması ve âyette kralın danışma meclisine rüyasını açıklaması gibi unsurlar,

²⁶⁹ Yûsuf 12/43.

âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevini (bilgi aktarma ve referans gösterme işlevini) ön plana çıkarmaktadır.

Kral, rüyada gördüklerini ayrıntılı bir şekilde betimleyerek bilgi aktarımı yapmaktadır. Kralın yaptığı bu betimleme, rüyasını tanımlayıp muhataplarına ne gördüğüne dair açık bir bilgi sunmayı hedefler. Ayrıca âyette “yedi semiz inek” ve “yedi zayıf inek” gibi nesnel bilgilerin sunulması da âyetin anlatımında dilin gönderge işlevinin varlığını yansıtmaktadır. Burada rüya kavramı ve rüya tabiri üzerine müfessirlerin muhataba bilgi verme gayesiyle yaptığı açıklamalarda²⁷⁰ âyetin bilgi aktaran bir üslûbunun olduğunu göstermektedir.

Âyette yer alan يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ emir fiilinin varlığı çağrı işlevinin de âyet üzerindeki varlığına işaret etmektedir. Bu durum âyette bu iki işlevin korelasyonunu bize göstermektedir. Fakat açıklamalardan da anlaşıldığı üzere âyetin anlatım üslûbuna egemen olan işlevin gönderge işlevi olduğu anlaşılmaktadır.

24. Âyet: "قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأْبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّا تَأْكُلُونَ {يوسف/48} ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّا تُحْصِنُونَ {يوسف/47} ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْرِضُونَ"

Meal: “Yûsuf şöyle dedi: “Her zaman yaptığınız gibi yedi sene ekin ekeceksiniz. Sonra yemek için ayıracağınızdan ibaret olan az bir miktar hariç, hasat ettiğiniz ürünü başağında iken bırakın (böyle saklayın). (47) Sonra bunun ardından yedi kıtlık yılı gelecek ve o yıllar, saklayacaklarınızdan az bir miktar (tohumluk) hariç, biriktirdiklerinizi yiyip bitirecektir. (48) Sonra bunun ardından bir yıl daha gelecek; artık o yıl insanlar ilâhî yardıma mazhar olacaklar ve o yılda sıkma besinler üretecekler. (49)”²⁷¹

Tablo 24: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hiz. Yûsuf	Sâki	Hiz. Yûsuf'un Kralın gördüğü rüyayı yorumlayarak açıklaması âyetlerin	Hiz. Yûsuf ve Sâki arasında geçen konuşmada iletişim kanalı	Âyetin anlatımında o dönem Mısırlıların kendi aralarında konuştukları dil	Âyetlerin bağlamı, ciddi bir kuraklık ve kıtlık sürecine işaret etmekte ve bu durumla başa çıkmak

²⁷⁰ Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 5/197-203; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 7/227; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/610-614; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 4/392.

²⁷¹ Yûsuf 12/47-49.

		iletisini meydana getirmektedir.	hava olmaktadır.	kod'u oluşturmaktadır.	için gerekli tedbirlerin neler olduğunu ortaya koymaktadır.
--	--	----------------------------------	------------------	------------------------	---

Bu üç âyeti özellikle tek bir tabloda ele almayı uygun gördük. Zira her üç âyette bir bütünlük içerisinde Hz. Yûsuf'un, Kralın gördüğü rüyayı yorumladığı ve açıkladığı görülmektedir. İşte bu durum, söz konusu âyetleri dilin gönderge işlevi çerçevesinde bir arada değerlendirme gerekliliğini ortaya koymaktadır. Çünkü her üç âyette de gönderge işlevinin âyetlerin anlatım üslûbuna hâkim olduğu görülmektedir. Bu bağlamda her üç âyette yer alan faide-i haber cümleleri, sıfatlar, sayısal ifadeler, şart ve cevap cümleleri, analiz ve yorumlamanın yapılması âyetlerin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevini kuvvetlendiren hususlar olarak görülmektedir. Sonuç olarak âyette nesnel bilgi aktarımı ve nesnel gerçekliğe dayalı çözüm önerileri âyetlerin anlatımında dilin gönderge işlevini pekiştiren bir nitelik taşıdığını göstermektedir.

25. Âyet: وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَّبِعُوا مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ {يوسف/56} وَلَا أُجْرُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَنْقُوتُونَ

Meal: “Böylece Yûsuf’a orada dilediği gibi hareket etmek üzere ülke içinde yetki verdik. Biz dilediğimiz kimseye rahmetimizi eriştiririz. Güzel davrananların mükâfatını zayi etmeyiz. İman edip de sakınanlar için âhiret mükâfatı daha hayırlıdır.”²⁷²

Tablo 25: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Allah	Tüm insanlar	Hiz. Yûsuf’a yaşadığı sıkıntılardan sonra Allah tarafından verilen nimetler zikredilerek aynı konumda olan insanlara da Allah’ın dünyada ve ahirette	Burada Allah ve insanlar arasında meydana gelen iletişimde sırasıyla kanal Cebail, Hiz. Muhammed (sav.) ve Kur’an-ı Kerimin	Kur’an’ın indiği dil olan Arapça âyetin kodunu oluşturmaktadır.	Âyetlerin bağlamından Hiz. Yûsuf’un yaşadıkları karşısında ortaya koyduğu duruş neticesinde Allah tarafından Mısırdaki çok önemli bir konuma

²⁷² Yûsuf 12/56-57.

		mükâfat vereceği ve bunun zayi olmayacağının dile getirilmesi âyetin iletisini meydana getirmektedir.	yazılı ve sesli varyantlarıdır.		getirildiği ve aynı şekilde yaşayanlara da dünyada ve ahirette mükâfat verileceği çıkarılmaktadır.
--	--	---	---------------------------------	--	--

İki âyet birlikte değerlendirildiğinde hem gönderge işlevinin hem de çağrı işlevinin varlığına rastlanmaktadır. Fakat müfessirlerin tefsirlerinde ilk âyette Hz. Yûsuf'un Mısırda vezirlik, mali işlerden sorumlu bir bakan, kılıç kuşanması, mühür verilmesi, tac giydirilmesi vb. daha başka ülkede önemli bir pozisyona getirildiğine²⁷³ dair açıklamalara yer vermeleri âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevini öne çıkaran unsurlar olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca her iki âyette de Allah tarafından dünyada güzel davrananların dünyada ve ahirette mükafatlandırılacağına bildirilmesi, her iki âyette yer alan hal cümleleri, itnâb sanatının varlığı, faide-i haber cümleleri ve tarihsel ve dini bir özel isim olarak kıssanın baş kahramanının isminin zikredilmesi âyetlerde dilin gönderge işlevinin varlığını güçlendiren dilsel ve edebi unsurlar olarak karşımıza gelmektedir.

Sonuç olarak âyetlere bütünsel olarak bakıldığında, ilk âyetin Hz. Yûsuf'un Mısır'daki yönetsel konumuna nasıl eriştiğini hakkında muhataplara tarihsel bir bilgi vermesi, ikinci âyetin ilahi bir yasayı muhataplara öğretmesi ve her iki âyetin de Allah'ın kudret ve rahmetini muhataplara anlatması âyetin anlatımın üslûbunda dilin gönderge işlevini ön plana çıkarmaktadır.

26. Âyet: " وَجَاءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ "

Meal: "Yûsuf'un kardeşleri (tahıl almak üzere) gelip huzuruna girdiler.

Kardeşleri onu tanımadıkları halde Yûsuf onları tanıdı."²⁷⁴

Tablo 26: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
--------	-------	-------	-------	-----	--------

²⁷³ Taberî, *Câmi 'u 'l-Beyân* 16/150-153; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/632-634, Yazır, *Hak Dîni Kur 'ân Dili*, 5/213-215.

²⁷⁴ Yûsuf 12/58.

Allah	Tüm insanlar	Hız. Yûsuf'un kardeşlerinin kıtlık yıllarında yardım almak için Mısır'a gitmeleri ve Hız. Yûsuf'tan yardım talebinde bulunmalarına rağmen onu tanımamaları Hız. Yûsuf'un ise onları tanımaları âyetin iletisini meydana getirmektedir.	Burada Allah ve insanlar arasında meydana gelen iletişimde sırasıyla kanal Cebail, Hız. Muhammed (sav.) ve Kur'an-ı Kerim olmaktadır.	Kur'an'ın indiği dil olan Arapça âyetin kodunu oluşturmaktadır.	Âyetin bağlamından Hız. Yûsuf ve kardeşlerinin uzun zaman sonra ilk kez buluştukları kardeşlerin Hız. Yûsuf'u hiç tanımadıkları fakat Hız. Yûsuf'un onları tanıdığı ve kardeşlerinin de o dönem yaşanan kıtlık olayından etkilendikleri anlaşılmaktadır.
-------	--------------	--	---	---	--

Âyette Hız. Yûsuf ve kardeşlerinin uzun zaman sonra ilk kez kıtlık olayı sebebiyle karşılaşmaları bu karşılaşmada Hız. Yûsuf'un onları tanıdığı halde onların onu tanımadığı bilgisinin verilmesi âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevini gösterir. Çünkü âyetin anlatımı, muhataba açık bir şekilde bilgi sunma amacı taşımaktadır.

Âyetin ilk kısmı olan *وَجَاءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ* “Yûsuf'un kardeşleri (tahıl almak üzere) gelip huzuruna girdiler”, tarihsel olarak Hız. Yûsuf'un bulunduğu konumu ve kardeşlerinin onun yanına gelme nedeni hakkında bilgi verir. Bu ifade hem olayın başlangıcını hem de karakterlerin bulundukları durumu tasvir ederek âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevini güçlendirmektedir.

Âyette, Yûsuf ve kardeşleri gibi karakterlerin varlığı ve aralarındaki ilişki, doğrudan olayın bir parçası olarak aktarılır. Bu, dilin gönderge işlevi kapsamında, karakterlerin olay içindeki rollerini ve ilişkilerini nesnel bir şekilde sunar.

Âyetin ikinci kısmı olan *فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ* “Kardeşleri onu tanımadıkları halde Yûsuf onları tanımıştı” ifadesi de hal cümlesi şeklinde olayın detayı hakkında muhataplara bilgi vermektedir.²⁷⁵ Bu cümlede, Yûsuf'un kardeşlerini tanıyışı ve kardeşlerinin onu tanıyamayışını açıklığa kavuştururken, âyetin anlatımındaki

²⁷⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 13/12.

bilgilendirici ve tasvir edici niteliği pekiştirmektedir. Bu açıklamaların yanı sıra âyetin olayı, muhatabın geçmişle bağlantı kuracak şekilde öyküleyici bir üslûp ile aktarması da âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevini hâkim kılmaktadır.

Sonuç olarak bu âyet, dilin gönderge işlevi açısından incelendiğinde, bir olayı nesnel ve doğrudan bir şekilde aktarmayı amaçlayan bir metin olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu âyet, dış dünyadaki bir gerçekliği olduğu gibi ifade ederek, okuyucuya veya dinleyiciye belirli bir bilgiyi iletmektedir. Âyet, Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin onu tanımadığı, ancak Hz. Yûsuf'un onları tanıdığı gerçeğini tarafsız bir şekilde aktarır ve bu durum, dilin gönderge işlevinin temel özelliklerini yansıtır.

27. **Âyet:** وَقَالَ لِفَتِيَائِهِ اجْعَلُوا بَضَاعَهُمْ فِي رَحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

Meal: “Yûsuf, emrindeki gençlere dedi ki: “Ödedikleri bedeli yüklerinin içine koyun. Umarım ki ailelerine döndüklerinde bunun farkına varırlar ve umarım yine gelirler.”²⁷⁶

Tablo 27: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hız. Yûsuf	Yûsuf'un (as.) emrinde çalışmakta olan kişiler.	Hız. Yûsuf kardeşlerinin tekrar geri gelmelerini sağlayacak iyilikte bulunması ve bu şekilde küçük kardeşine hatta babasına kavuşma düşüncesi âyetin iletisini ortaya koymaktadır.	Hız. Yûsuf ve çalışanları arasında geçen bu konuşmada kanal hava olmaktadır.	Mısırdaki halkın kendi aralarında konuştukları dil kodu vermektedir.	Âyetin bağlamından kıtlık döneminde dağıtılan erzakın bir bedel karşılığında verildiği, kardeşlerinin geri dönmelerini kolaylaştırmak ve onların tekrar dönmelerini özendirmek için onlara ikramda bulunduğu anlaşılmaktadır. Burada Hız. Yûsuf'un ince bir düşünceyle hareket ettiği görülmektedir.

²⁷⁶ Yûsuf 12/62.

Âyete dilsel açıdan bakıldığında yer alan şart, ta'lil ve haber cümleleri gönderge işlevinin fonksiyonunu ortaya koyan unsurlardır. Ayrıca âyette yer alan emir ifadesi de dilin çağrı işlevini yansıtmaktadır. Fakat âyetin genel üslûbunda yer alan bilgi aktarma durumu dilin gönderge işlevini daha çok ön plana çıkarmaktadır. Zira âyette stratejik bir düşünceyle kardeşlerinin yüklerinin içerisine bedellerinin geri yerleştirildiği bilgisi verilmektedir. Hz. Yûsuf'un bu stratejik düşüncesiyle, kardeşlerinin tekrar geri geleceği bilgisi de muhataba verilmektedir.²⁷⁷ Dolayısıyla âyetin bu bilgi aktarma fonksiyonu âyette dilin gönderge işlevini pekiştirmektedir.

28. Âyet: وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مَا نَبْغِي هَذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا وَنَمِيرُ أَهْلَنَا وَنَحْفَظُ أَخَانَا وَنَزِدَادُ كَيْلَ بَعِيرٍ ذَلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ

Meal: “Eşyalarını açtıklarında ödedikleri bedelin kendilerine geri verildiğini gördüler. Dediler ki: “Ey babamız! Daha ne istiyoruz? İşte ödediğimiz bedel de bize geri verilmiş; yine ailemize yiyecek getiririz; kardeşimizi koruruz ve bir deve yükü de fazla alırız. Çünkü bu (getirdiğimiz) az bir miktardır.”²⁷⁸

Tablo 28: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hız. Yûsuf'un kardeşleri.	Hız. Y'akûb	İleti, kardeşlerin ödedikleri ücretin kendilerine iade edildiğini fark ettikten sonra, erzak temin etmek amacıyla Mısır'a tekrar gitme arzularının güçlenmesi, Bünyamin'i yanlarında Mısır'a götürebilmek için babalarına karşı daha fazla ısrar etmeleri ve onu koruyacaklarına dair söz vererek	Hız. Y'akûp ve oğulları arasında geçen bu konuşmada kanal hava olmaktadır.	O dönem kardeşlerin kendi aralarında konuştukları dil kodu vermektedir.	Âyetin bağlamından, Hız. Yûsuf'un kardeşlerinin tekrar gelmesini sağlamak için önceden hazırladığı planın, tam olarak tasarlandığı şekilde işlediği ve amacına ulaştığı anlaşılmaktadır.

²⁷⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/640.

²⁷⁸ Yûsuf 12/65.

		babalarını ikna etmeye çalışmalarıdır.			
--	--	--	--	--	--

Âyetin **وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ** kısmında yer alan müsbet mazi fiil formundaki faide-i haber ve şart cümlesinin varlığı, âyetin anlatım üslûbunda dilin göndere işlevini yansıtmaktadır. Âyetin **قَالُوا يَا أَبَانَا مَا نَبْغِي** bölümünde bulunan nida edatı ve soru ifadesi ise âyetin anlatım üslûbunda çağrı işlevini göstermektedir. Mübteda ve haberden oluşan bu cümle **هَذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا** bir isim cümlesidir. Âyetin dilsel unsurları arasında mübteda ve haberin kullanımı, anlatım üslûbunda gönderge işlevinin belirgin bir şekilde yansıtıldığını göstermektedir. Âyetin **وَنَمِيرُ أَهْلَنَا وَنَحْفَظُ أَخَانَا وَنَزِدَادُ كَيْلُ بَعِيرٍ** kısmında geçen temyiz ifadesi ve âyetin muhataba bilgi aktarma şeklindeki anlatım üslûbu gönderge işlevini ortaya çıkarmaktadır. Son olarak **ذَلِكَ كَيْلُ يَسِيرٍ** kısmında bulunan sıfat mevsufun varlığı da âyetin anlatım üslûbunda gönderge işlevini ön plana çıkaran hususlar arasında yer almaktadır. Aynı zamanda âyetin muhataba bilgi aktarma fonksiyonu ve müfessirlerin bu minvaldeki açıklamaları²⁷⁹ da âyetin anlatım üslûbunda gönderge işlevini ön plana çıkarmaktadır. Fakat tüm bu açıklamaların yanı sıra Hz. Ya'kûb'un oğullarının babalarını ikna etmeye çalıştıkları durumda âyetin anlatım üslûbundan çıkarılmaktadır. Bu, âyet içerisinde çağrı işlevinin varlığını gösteren önemli bir unsurdur. Âyet üzerinde yer alan bu ikili anlatım üslûbu iki işlevin birbiriyle olan korelasyonunu bize yansıtmaktadır.

Sonuç olarak âyette, “ödedikleri bedelin kendilerine geri verildiğini gördüler” ifadesi, geri verilen ödemenin bilgisinin babalarına bildirilmesi ve kardeşlerin, “yine ailemize yiyecek getiririz; kardeşimizi koruruz ve bir deve yükü de fazla alırız” şeklindeki ifadeleri, âyetin anlatım üslûbunda olayı detaylı bir şekilde muhataba resmeden ve betimleyen gönderge işlevinin özelliklerini göstermektedir.

29. Âyet: **وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةٌ فِي نَفْسٍ يَعْغُوبَ قَضَاهَا وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لَمَّا عَلِمْنَاهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ**

Meal: “Şehre babalarının kendilerine emrettiği şekilde girdiler ama bu, Allah'tan gelecek hiçbir şeyi onlardan savacak değildi. Şu var ki, Ya'kûb'un içinde

²⁷⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/643-644; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 13/17-18; es-Sem'ânî *Tefsîrû'l-Kur'ân*, 3/45.

taşıyıp onlara açıkladığı kaygıyı gidermiş oldu. Şüphesiz o, bizim kendisine öğrettiğimiz bir bilgiye sahipti. Fakat insanların çoğu (bu hakikati) bilmezler.”²⁸⁰

Tablo 29: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Allah	Tüm insanlar	Hız. Ya'kûb'un oğullarının babalarının tavsiye ve tedbirlerine uymaları âyetin iletileri arasında yer almaktadır. Aynı zamanda âyette insanların olaylar karşısında aldıkları tedbirleri yanında Allah'ın takdirinin de olduğu mesajı, insanlara iletilmektedir.	Vahyin insanlara ulaştırılması aşamasında kanal Cebrail, Hız. Peygamber ve Kur'an olmaktadır.	Âyetin kodu Arapçadır.	Âyetin bağlamından Hız. Ya'kûb'un oğullarının karşılabileceğini düşündüğü problemler karşısında almış olduğu tedbire uydukları anlaşılmaktadır. Ayrıca bağlamdan Hız. Ya'kûb'un tedbir almasına rağmen takdirin Cenab-ı Hakka ait olduğunu da bilenlerden birisi olduğu çıkarılmaktadır.

Âyetin genel anlatım üslûbuna bakıldığında muhataba bilgi ve nasihat veren bir özelliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevini yansıtmaktadır. Aynı zaman da âyette yer alan şart-cevap cümlesi, sıfat-mevsufun²⁸¹ varlığı da âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevini pekiştiren unsurlar arasında yer almaktadır. Bu açıklamaların yanı sıra âyette yer alan nefiy ifadelerinin varlığı da âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevini ortaya çıkaran dilsel birimler olarak karşımıza gelmektedir.

Âyet, Hız. Ya'kûb'un içindekiler de dahil olmak üzere durumu bir bütün halinde muhataplara betimleyerek hem anlatmakta hem de bu açıklamalarla muhataplara farklı nasihatlar vermektedir. İşte bunlarda âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevini güçlendiren unsurlar olmaktadır. Âyette çağrı işlevine dair yer alan unsurlar âyetin

²⁸⁰ Yûsuf 12/68.

²⁸¹ Sâfî, *el-Cedvel fî l-râbi'l-Kur'ân*, 7/28-30.

anlatımında daha çok gönderge işlevini destekleyen yapılar konumunda yer almaktadır.

Bu âyet, dilin gönderge işlevini kullanarak, hem somut olayları hem de metafizik ve psikolojik gerçeklikleri etkili bir şekilde aktarmaktadır. Âyette, kardeşlerin şehre girişi gibi somut bir eylem, Ya‘kûb’un içsel kaygısı ve rahatlaması gibi psikolojik bir durum, Ya‘kûb’a öğretilen ilahi bilginin üstünlüğü gibi metafizik bir gerçeklik ve insanların çoğunun bu hakikatten habersiz oluşu gibi toplumsal bir gerçeklik, birbiriyle uyumlu bir şekilde sunulmaktadır. Bu çok katmanlı anlatım, okuyucunun olayı zihninde canlandırmasını ve okuyucunun metinle bütünleşmesini sağlamaktadır.

30. Âyet: "فَبَدَأَ بِأَوْعِيَّتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ أَخِيهِ كَذَلِكَ كُنَّا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَن نَّشَاءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ {يوسف/76} قَالُوا إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ فَأَسْرَهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ أَنْتُمْ شَرُّ مَكَانًا وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ"

Meal: “Bunun üzerine Yûsuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra da su kabını kardeşinin yükünden çıkardı. İşte biz Yûsuf’a böyle bir tedbiri öğrettik, yoksa Allah dileyip bunu öğretmeseydi kralın kanununa göre kardeşini alıkoyamazdı. Biz dilediğimizi derecelerle yükseltiriz. Her bilenün üstünde daha çok bilen biri vardır.(76) Dediler ki: “Eğer o çaldıysa, daha önce onun kardeşi de çalmıştı.” Yûsuf onlara belli etmeksizin içinden şunları geçirdi: “Asıl sizin durumunuz kötü! Allah, sizin suçladığınız hususu çok iyi bilmektedir.”²⁸²

Tablo 30: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
İlk âyette kaynak Allah sonraki âyette kaynak Hz. Yûsuf’un kardeşleri ve Hz. Yûsuf olmaktadır.	Birinci âyette tüm insanlar ikinci âyette Hz. Yûsuf ve onun emrinde çalışan insanlar ve Kur’an-ı okuyan herkes muhatap olmaktadır.	İlk âyette Hz. Yûsuf’un planını uygulama aşaması, ikinci âyette de kardeşler daha önce yalan söyledikleri gibi bu olayda da yalan söylemeleri	Yetmiş altıncı âyette vahyin insanlara ulaştırılması aşamasında kanal Cebrail, Hz. Peygamber ve Kur’an; diğer âyette kanal, kardeşler ve saray görevlileri arasında geçen	İlk âyetin kodu Arapçadır. Fakat ikinci âyetin kodunu o dönem Mısırda konuşulan dil meydana getirmektedir.	İlk âyetin bağlamından Hz. Yûsuf’a bu tedbirin Cenab-ı Hak tarafından öğretildiği, ikinci âyette de kardeşlerin gene yalana başvurdıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca bu âyetler, muhataplara Allah’ın

²⁸² Yûsuf 12/76-77.

		ve iftira atma mesajı veriliyor.	konuşmada hava olmaktadır.		kudretinin herşeyin üzerinde olduğunu öğretmektedir.
--	--	----------------------------------	----------------------------	--	--

Âyetleri genel üslûbu açısından ele aldığımız zaman birinci âyetin bu ilk kısmında *فَبَدَأَ بِأَوْعِيَّتِهِمْ قَبْلَ وَعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وَعَاءِ أَخِيهِ* Hz. Yûsuf'un emri altında arama yapan kişilerin arama süreci detaylı bir şekilde betimlenmektedir. Bu olayın nasıl gerçekleştiğinin anlatılması âyetin anlatım üslûbunda gönderge işlevinin varlığını bize yansıtmaktadır. Âyetin devam eden şu kısmında da *مَا كَانَ لِأَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ* Allah'ın yardımıyla Hz. Ya'kûb'un şeriatinde olan hırsızlık cezasına karşılık gelen uygun bir plan öğretilmesi de âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevini ön plana çıkarmaktadır. Aynı zamanda tefsir kaynaklarında, bu ceza uygulamasının ayrıntıları hakkında yapılan açıklamalar da²⁸³ âyetin anlatım dilindeki gönderge işlevinin önemini güçlendiren unsurlar arasında yer almaktadır. İlk âyetin *نُزِفُ دَرَجَاتٍ مِّنْ نَّشَاءَ* bu son kısmında da Allah'ın insanların birbirlerine olan derecelerini dilediği şekilde yükselten olduğunun ve her ilim sahibinin üstünde bir bilenin olduğunun mesajının aktarılmasında, muhataba bilgi veren bir anlatım üslûbu olarak karşımıza gelmektedir. Nitekim muhataba bilgi verme özelliği dilin gönderge işlevinin önemli bir özelliğidir.

İkinci âyete bakıldığında âyetin şu kısmında *قَالُوا إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ* yer alan şart ve cevap cümlesinin varlığı âyetin anlatım üslûbunda gönderge işlevini gösteren dilsel argümanlar arasında yer almaktadır. Ayrıca *قَالُوا* ve *قَبْلُ* ifadeleri de bir olayın muhataba hikâye edildiğini, açıklandığını göstermektedir. Olayın hikâye edilmesi de âyetin anlatım üslûbunda gönderge işlevini desteklemektedir. Âyetin son kısmında da olay esnasında Hz. Yûsuf'un içinden geçirdiklerinin anlatılması, muhataba bu konuda bilgi verilmesi âyetin anlatım üslûbunda yine gönderge işlevini güçlendiren özellikler arasında yer almaktadır.

Sonuç itibariyle bu âyetler dilin gönderge işlevi bağlamında bir olayın, durumun mantıklı, düzenli ve bilgi odaklı bir şekilde aktarılmasına odaklandığı görülmektedir.

²⁸³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/660; Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 5/233-234.

Özellikle, okuyucuyu olayların iç yüzü ve arka planı hakkında bilgilendirme amacı, âyetlerin üslûbunda dilin gönderge işlevini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

31. Âyet: " قَالُوا تَاللّٰهِ تَفْتَأُ تَذْكُرُ يُوَسِّفُ حَتَّىٰ تَكُونَ حَرَضًا أَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ "

Meal: “Oğulları, “Allah’a andolsun ki, sen ‘Yûsufum!’ diye diye sonunda ya hasta olacaksın ya da büsbütün helâk olacaksın!” dediler.”²⁸⁴

Tablo 31: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hız. Ya’kûb’un oğulları	Hız. Ya’kûb	Âyette Hız. Ya’kûb’un evlatları, babalarının Yûsuf’a duyduğu derin üzüntü dolayısıyla kendisine zarar vereceğini bildirmeleri âyetin iletisini ortaya koymaktadır.	Baba ve oğulları arasında geçen sözlü iletişimde kanalı hava oluşturmaktadır.	O dönem Hız. Ya’kûb’un kavminde konuşulan dil iletişimin kodu olmaktadır.	Âyetin bağlamı birkaç şekilde anlaşılabilir. Nitekim müfessirlerde farklı şekillerde çıkarımlarda bulunmuşlardır. Bu cümleyi oğullar babalarına nasihat vermek, azarlamak ya da onun durumunu düşünüp üzüldükleri için söylemiş olabileceklerini dile getirmişlerdir.

Âyetin genel anlatımına bakıldığında Hız. Ya’kûb’un çocuklarının, babalarına bu şekilde üzülmeye devam ederse durumunun daha kötüye gideceğini haber vermektedirler. Bu durum âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevini ön plana çıkarmaktadır. Aynı zamanda kardeşler bir durum tespiti yaparak bunun neticesinde meydana gelebilecek bir sonucu da ifade ettikleri için âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevinin varlığı güçlenmektedir. Burada “Hasta olacaksın” veya “helâk olacaksın” gibi ifadeler, birer çıkarım olsa da nesnel bir gerçekliği ifade eder. Bu yönüyle âyetin anlatım üslûbu, göndergesel bir anlatım sergilemektedir. Bu açıklamaların yanı sıra Hız. Ya’kûb’un oğullarının babalarının halinden endişe ve kaygı duydukları anlaşılmaktadır. Onların bu endişe ve kaygıları âyetin anlatım tarzında dilin heyecana bağlı işlevini yansıtmaktadır. Bu durum âyette dilin heyecana

²⁸⁴ Yûsuf 12/85.

bağlı işlevini daha baskın hale getirmektedir. Ancak biz çocuklarının burada babalarına yönelik söyledikleri sözleri daha çok eleştirel ifadeler olduğu kanaatine vardık. Zira müfessirlerden bazıları bu ifadelerin azarlama ve nasihat anlamına geldiğini ifade etmişlerdir.²⁸⁵ Bu açıdan bakıldığında, kardeşlerin sözlerinin yalnızca duygusal bir kaygıdan değil, aynı zamanda eleştirel bir tutumdan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple de, âyetin dilin gönderge işlevi başlığı altında değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

32. Âyet: فَلَمَّا أَن جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْقَاهُ عَلَى وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

Meal: “Müjdeci gelince, gömleği yüzüne koyar koymaz Ya’kûb tekrar görür hale geldi. Dedi ki: “Ben size, ‘Allah tarafından sizin bilmediklerinizi bilirim’ demedim mi?”²⁸⁶

Tablo 32: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Âyetin birinci kısmında kaynak; Allah devamında ise Hz. Ya’kûb olmaktadır.	İlk kısımda muhatap tüm insanlar devamında ise Hz. Ya’kûb’un yanında olanlardır.	Âyetle Hz. Ya’kûb’a habercinin gelmesi, onun gözlerine Hz. Yûsuf’un gömleğini koymas ve Hz. Ya’kûb’un gözlerinin açılması âyetin iletisini gösterir.	Âyetin ilk kısmında kanal sırasıyla önce Cebail, Hz. Peygamber, Kur’an iken; Hz. Ya’kûb’un yanındakiler ile olan konuşmasında kanal hava olmaktadır.	Âyetin ilk kısmında kod Arapça iken; devamında o dönem Hz. Ya’kûb’un kavminde konuşulan dil iletişimin kodu olmaktadır.	Âyetin bağlamı, önceki âyetlerle birlikte ele alındığında, Hz. Ya’kûb’un peygamberliğini, vahiy aldığını ve Allah’ın ona bir mucize lütfettiğini ispatlayan bir nitelik taşımaktadır.

Âyetin genel anlatım üslûbuna bakıldığında gönderge ve çağrı işlevinin ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Âyetin özellikle فَلَمَّا أَن جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْقَاهُ عَلَى وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا kısmı bir olayı muhatapın zihninde canlandırarak hikâye etmesi âyetin anlatım üslûbunda gönderge işlevini ortaya koymaktadır. Fakat âyetin kalan bölümünde yer

²⁸⁵ Yazır, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, 5/240; Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 18/123.

²⁸⁶ Yûsuf 12/96.

alan ألم soru harfi ve nefiy harfi, لَكُمْ muhatap zamiri, إِنِّي tekid edatı ve لَا تَعْلَمُونَ nefiy harfi²⁸⁷ âyette dilin çağrı işlevini yansıtan dilsel özellikler arasında yer almaktadır. Âyetin لَا تَعْلَمُونَ Allah'ın bilmediğini ifade etmesi sebebiyle âyetin anlatımında dilin heyecana bağlı işlevi de görülmektedir. Müfessirler, âyetin bu ikinci kısmı ile Hz. Ya'kûb'un evvelce söylediği "Yûsuf'un kokusunu alıyorum" gibi bazı sözleri ve Hz. Yûsuf'un rüyası arasında bağ kurarak bu cümleyi açıklamaları²⁸⁸ âyetin anlatım üslûbu üzerinde dilin gönderge işlevini belirginleştirmektedir. Âyette heyecana bağlı işlevin varlığına ve çağrı işlevini yansıtan dilsel argümanların çokluğuna rağmen yukarıda yapmış olduğumuz bu açıklamalar, ilgili âyeti, gönderge işlevi başlığı altında değerlendirmemize etki etmiştir.

33. Âyet: قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ {يوسف/98} فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ آوَى إِلَيْهِ أَبْوِيهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مَصْرَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِينَ {يوسف/99} وَرَفَعَ أَبْوِيهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَا أَبَتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُم مِّنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِّمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ {يوسف/100} رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيِّ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ

Meal: "Ya'kûb, "Sizin için biraz sonra rabbimden af dileyeceğim. Şüphesiz O çok bağışlayan, pek esirgeyendir" dedi.(98) Yûsuf'un yanına girdiklerinde anne babasını bağrına bastı ve "Allah'ın izniyle Mısır'a güven içinde girin" dedi.(99) Anne babasını makamına çıkardı. Hepsi onun huzurunda yere kapandılar; Yûsuf dedi ki: "Babacığım! İşte daha önce gördüğüm rüyanın mânası buymuş; rabbim onu gerçekleştirdi. Doğrusu rabbim bana lutuflarda bulundu: Beni zindandan çıkardı, sizi çölden (çıkarıp buraya) getirdi, üstelik şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra! Şüphesiz rabbim dilediğine çok lütüfkârdır. Kuşkusuz O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.(100) Ey rabbim! Bana iktidar verdin ve bana rüyaların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada da âhirette de beni yönetip himaye eden sensin. Müslüman olarak canımı al ve beni iyi kulların arasına kat!"²⁸⁹

²⁸⁷ Derviş, *İrabu'l Kur'ân ve Beyânih*, 5/55.

²⁸⁸ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 3/692; Sem'ânî, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, 3/64; Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 5/252.

²⁸⁹ Yûsuf 12/98-101.

Tablo 33: Âyetle Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Birinci âyetle konuşan Hz. Ya'kûb, ikinci âyetle kaynak önce Allah sonra Hz. Yûsuf, üçüncü âyetle önce kaynak Allah sonra Hz. Yûsufdur.	İlk âyetle muhatap Hz. Ya'kûb'un oğulları, ikinci âyetle muhatap önce tüm insanlar sonra Hz. Ya'kûb ve ailesi, üçüncü âyetle tüm insanlar ve Hz. Ya'kûbdur.	İleti, Hz. Ya'kûb'un çocukları için olan istiğfarı, Hz. Ya'kûb ve çocuklarının Mısır'a gidişleri, şükür secdesi, Hz. Yûsuf'a verilen nimetlerin anlatımıdır.	İlk âyetle kanal hava, ikinci âyetle ve üçüncü âyetin ilk kısmında Cebail, Hz. Peygamber, Kur'an üçüncü âyetin ikinci kısmında kanal hava olmaktadır.	Âyetlerde kod yerine göre ya o dönem konuşulan diller veya Arapçadır.	Âyetin bağlamından Hz. Ya'kûb'un çocukları için hemen af dilemediği, Hz. Yûsuf'un anne babasına kavuştuğu, babası ile görmüş oldukları rüyayı hatırlayıp tahlil ettikleri, Hz. Yûsuf'un Allah'a şükrettiği ve onun verdiği nimetleri saydığı anlaşılmaktadır.

Âyetler birer birer incelendiğinde farklı dil işlevlerini gösteren dilsel birimler bulunmaktadır. Bu bağlamda ilk âyetle yer alan كُمْ muhatap zamiri ve إِنَّهُ bulunan tekid edatı dilin çağrı işlevini yansıtmaktadır. Fakat müfessirler özellikle âyetin قَالَ سَوْفَ أَغْفِرُ لَكُمْ kısmı üzerinde yoğunlaşarak Hz. Ya'kûb'un çocuklarını affetmesi konusunda, istiğfarı seher vaktine, cuma gecesine bıraktı gibi farklı açıklamalar yapmaları²⁹⁰ âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevini yansıtmaktadır. Zira bu istiğfarı geleceğe bırakmasının sebebini muhataba açıklayarak ona bilgi vermeyi amaçlamışlardır. Bu manada âyetin anlatım üslûbundaki muhataba bilgi verme fonksiyonu gönderge işlevinin bir özelliğini yansıtır. Aynı zamanda âyetle إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ kısmında Allahû Tealan'ın merhametli olduğunu muhataplarına haber veren mübteda-haber cümleleri de²⁹¹ dilin gönderge işlevini âyetin anlatım üslûbunda güçlendirmektedir. Sonraki gelen iki âyetle de hem anlatım üslûbu hem de dilsel argümanlar dilin gönderge işlevini öne çıkarmaktadır. Bunun yanı sıra bu iki âyetle yer alan ادْخُلُوا وَخَرُّوا emir fiilleri; يَا أَبْتَ nida edatı; إِنَّ tekid edatı بَكُمْ muhatap zamiri²⁹²

²⁹⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/694; Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâ'iku't-Te'vîl*, thk. Yûsuf Ali Bûdeyvi (Beyrut: Dâru'l-Kelimü't-Taybe, 1998), 2/134-135; Ebussuûd, *İrşâdü'l-'aqli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm* (Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l Arâbi, ts.) 4/306.

²⁹¹ Dervîş *İrabu'l Kur'ân ve Beyânih*, 5/55.

²⁹² Dervîş, *İrabu'l Kur'ân ve Beyânih*, 5/56-57.

âyetin anlatımında dilin çağrı işlevini gösteren dilsel birimler arasında yer almaktadır. Fakat âyette yer alan mübteda-haber cümleleri, şart-cevap cümleleri²⁹³, Hz. Yûsuf'un rüyasının yorumlanması, Hz. Yûsuf'un başından geçenleri babasına haber vermesi âyetin anlatım üslûbunda gönderge işlevini egemen kılmaktadır.

Âyete bütüncül olarak bakıldığında Hz. Ya'kûb'un Allah'ın "çok bağışlayan ve pek esirgeyen" sıfatları hakkında muhataplarına bilgi vermesi, kıssa bağlamında ve tarihsel anlamda önemli yeri olan bazı özel isimlerin kullanılması, rüyanın gerçekleştiğinin dile getirilmesi ve Hz. Yûsuf'un başından geçenlerin muhataplara anlatılması âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevini belirgin kılmaktadır.

Sonuç olarak, Yûsuf Sûresi'nde yapılan çözümlemeler, dilin göndergesel işlevinin bilgi aktarma ve açıklama amacına yönelik dilsel unsurlar aracılığıyla kullanıldığını ortaya koymuştur. Faide-i haber cümleleri, mübteda-haber ilişkileri, hal cümleleri, temyiz ve bedel yapıları, sıfatlar, işaret isimleri, betimlemeler ve somut nesnelerle yapılan anlatımlar (güneş, ay, yıldız ve gömlek gibi) bu işlevin dilbilgisel düzeydeki yansımalarını oluşturmaktadır. Ayrıca Hz. Yûsuf ve Hz. Ya'kûb gibi tarihe mal olmuş özel isimlerin kullanımı, muhatapın zihninde mevcut bilgiyle ilişki kurmasını kolaylaştırmakta ve böylece gönderge işlevinin etkinliğini artırmaktadır. Bu bağlamda, göndergesel işlevin muhataba bilgi sunma ve anlamı netleştirme fonksiyonu açısından sûrenin neredeyse tüm âyetlerinde bu ve benzeri dilsel yapılar aracılığıyla aktif biçimde kullanıldığı söylenebilir.

Sûrenin bu bölümünde, dilin gönderge işlevi açısından yapılan kapsamlı tahlil, kıssanın sona ermesiyle tamamlanmış olmakla birlikte, sûrenin kalan âyetlerinin de dilin işlevleri bağlamında genel bir değerlendirmeye tabi tutulması, metnin bütünlüğünü korumak ve anlam derinliğini ortaya çıkarmak açısından büyük önem taşır; zira kıssanın devamındaki âyetler, hem genel anlatım üslûbu hem de dilsel unsurlar açısından incelendiğinde, metnin mesajını ve iletişim stratejilerini anlamamıza önemli katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda Yûsuf Suresi'nin 102-111. âyetlerinde, Yûsuf kıssasının sona ermesinin ardından, geçmişteki peygamberlerin mücadeleleri, inkârcıların durumu ve Allah'ın varlığı, birliği, azabı gibi konular hakkında muhataplara bilgi verilmektedir.²⁹⁴ Bu bilgi aktarımı, âyetlerin anlatım

²⁹³ Derviş, *Îrabu'l Kur'ân ve Beyânih*, 5/57-59.

²⁹⁴ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 16/283-315.

üslûbunda dilin gönderge işlevini egemen kılmaktadır. Özellikle geçmiş kıssalara atıflar yapılması ve muhataplara ibret almaları için tarihsel ve teolojik bilgiler sunulması, bu işlevin baskınlığını açıkça ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, âyetlerde dilin diğer işlevlerine de rastlanmaktadır. Örneğin, bazı âyetlerde inkârcıların durumu eleştirilerek ikaz edildikleri âyetlerde çağrı işlevinin varlığına rastlanmaktadır. Bazı âyetlerde, peygamberlerin ümitlerini yitirdiği anda Allah'ın yardımının geldiği hatırlatılarak müminlerin manevi motivasyonu artırılmaktadır. Bu tür âyetlerde, dilin heyecana bağlı işlevi (duygusal ve motivasyonel işlev) ön plana çıkmaktadır. Ancak, özellikle geçmiş kıssalardan bahsedilmesi ve muhataplara farklı konularda bilgi verilmesi, âyetlerin genel anlatım üslûbunda gönderge işlevinin daha baskın olduğunu göstermektedir.

3.2.2 Heyacana Bağlı İşlevin Egemen Olduğu Âyetler

Dilin işlevlerinden biri olan heyecana bağlı işlev, aynı zamanda duygusal işlev olarak da adlandırılmaktadır. Bu işlev, iletişim sürecinde göndericinin, yani konuşucunun, mesaj karşısındaki duygusal durumunu ifade etmesine hizmet eder. Dil, bu bağlamda yalnızca bilgi aktarmak için değil; aynı zamanda bireyin iç dünyasını, hislerini ve ruh hâlini dışa vurmak amacıyla kullanılır. Heyecana bağlı işlev, genellikle birinci tekil şahıs kullanımıyla, duygusal yük taşıyan fiil ve ifadelerle, merak, öfke, hayranlık, korku, hayal kırıklığı, sitem gibi çeşitli duyguların dile getirilmesiyle açığa çıkar. Bu tür ifadelerde doğruluk ya da yanlışlık gibi ölçütler gözetilmez; önemli olan, duygunun varlığı ve bu duygunun dilsel olarak nasıl ifade edildiğidir.²⁹⁵

İfade işlevi, belirli bir konuşma durumuna göre gerçekleştirilen mesajın doğasıyla tutarlı olmalı ve ses oluşumu, bu farklı kazanımların duygusal durumlarının ritmiyle tutarlı olmalıdır. Gönderen öge düzeyinde bu ritmik oluşum mevcut olduğunda, anlatım işlevi iletişim sürecine hâkim olur ve böylece gönderen, özel düşünce ve duygularını ifade ederek metinde merkezi konuma gelir.²⁹⁶

Bu işlev, gönderenin bir durumu konuşarak veya yazarak doğrudan ifade etmesi ve doğru ya da yanlış olsun göndericinin duygusal hissi etrafında döner. Dolayısıyla

²⁹⁵ Âbadî, “Vazâifu’l-luğa ve tevzîfu’r-risâle fî hitâbâtî Sûret-i Hûd min manzûri Roman Jakobson”, 113.

²⁹⁶ el-Âni-Yûsuf, “Vazâifu’t-Tevâsul ‘inde’l-‘Arab el-Evâ’il”, 113.

bu fonksiyonun önemi gönderenin ne hakkında konuştuğu ya da ne hakkında iletişim kurduğu hislerini gösteren izlenimde ortaya çıkar.²⁹⁷

Gönderenin sevinç, öfke gibi duygularını yansıttığı taaccub ifadeleri ve bu duygularını yansıtırken oluşan ses vurguları, tonlamaları da bu işlevin kapsamına girmektedir.²⁹⁸ Bu açıklamalardan sonra şimdi Yûsuf Sûresinde dilin heyecana bağlı işlevi hakkında bazı âyetleri tahlil edelim:

1. **Âyet:** "إِذْ قَالُوا لِيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَيْنَا مِمَّا نَحْنُ غُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ"

Meal: “Hani kardeşleri demişlerdi ki: “Yûsuf ile öz kardeşi babamızın gözünde bizden daha değerli. Halbuki bizim sayımız daha çok. Şüphesiz ki babamız apaçık bir yanılğı içinde!”²⁹⁹

Tablo 1: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hiz. Yûsuf'un kardeşleri.	Hiz. Yûsuf'un kardeşleri.	Burada Hiz. Yûsuf'un ağabeyleri tarafından Hiz. Yûsuf ve öz kardeşinin (Bünyamin) Hiz. Ya'kûb'un yanında daha değerli ve sevgili olduğunun fakat bu konuda babalarının yanıldıkları yönündeki duygularını birbirlerine dile getirmeleri iletiyi oluşturmaktadır.	Âyette Hiz. Yûsuf'un kardeşleri arasında sözlü bir iletişim meydana gelmektedir. Bu sebeple burada yer alan sözlü iletişim de kanalı hava oluşturmaktadır.	Kendi aralarında o dönem konuştukları dil kodu oluşturulmuş; hadisenin bize aktarıldığı Kur'an'daki anlatım da kod Arapçadır.	Âyetin aktardığı mesajdan Hiz. Ya'kûb'un küçük çocukları olan Hiz. Yûsuf ve Bünyamin'e olan sevgisinin diğer kardeşlere olan sevgisinden daha çok olduğu ve bunun kardeşler tarafından kıskanılması âyetin bağlamını oluşturmaktadır.

Âyetin içeriğine bakıldığında âyette kardeşlerin kendi aralarında Hiz. Yûsuf'a ve kardeşi Bünyamin'e karşı olan duygularının dile getirildiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda âyetin başından itibaren Hiz. Yûsuf'un kardeşlerinin Hiz. Yûsuf'a ve

²⁹⁷ Aliyye, *Vazâifu'l-Luğa ve Ef'âlu'l-Kelâm fî Dîvân Mevâkibi'l-Bûh li's-Şâ'ir Sa'd Mirdef*, 24.

²⁹⁸ Aliyye, *Vazâifu'l-Luğa ve Ef'âlu'l-Kelâm fî Dîvân Mevâkibi'l-Bûh li's-Şâ'ir Sa'd Mirdef*, 24.

²⁹⁹ Yûsuf 12/8

Bünyamin'e olan olumsuz yöndeki duygularına vurgu yapılmaktadır. قَالُوا لَيُوسُفُ (Bir zamanlar demişlerdi ki Yûsuf kesinlikle) ifadesinde yer alan “Lam'ın”, ibtida “Lam'ı” olduğu ve cümlelerin anlamını tahkik ve tekit eden bir “Lam” olduğu ifade edilmektedir. Burada Yûsuf kelimesinin başındaki “Lam” ile Hz. Yûsuf'un ağabeylerinin özellikle babaları Hz. Ya'kûb'un Hz. Yûsuf'a ve Bünyamin'e olan sevgisinin çok derin bir sevgi olduğu vurgulanmaktadır.³⁰⁰ Âyette yer alan bu “Lam” ile kardeşlerin Hz. Yûsuf'a ve Bünyamin'e olan duygu tezahürlerinin bir boyutunu göstermesi sebebiyle âyette dilin duygusal işlevinin varlığı ortaya çıkmaktadır.

Gelecekte peygamberlik gibi üstün bir görevle görevlendirilecek olan Hz. Yûsuf üstün karakteri ve dürüstlüğü ile babasının ilgisini ve sevgisini kendisine çekerken kardeşi Bünyamin'de en küçük çocuk olması sebebiyle babası Hz. Ya'kûp tarafından çok sevilmektedir.³⁰¹ Bundan dolayı Hz. Yûsuf'un ağabeyleri; أَحَبُّ إِلَى آبِينَا مِنَّا “Yûsuf ve kardeşi babamızın yanında bizden daha değerli” ifadesinde yer alan أَحَبُّ ibaresi ile onlar babalarının Hz. Yûsuf'a ve kardeşine karşı olan sevgi duygularının kendilerinden daha üstün olduğunu ifade ederek Hz. Yûsuf'a ve kardeşi Bünyamin'e karşı hasetlik ve kıskançlık duygularını ortaya koymuşlardır. Kardeşlerin kendi aralarındaki bu konuşmasında duygularını açığa çıkarmaları ve dile getirmeleri âyette heyacana bağlı işlevin varlığını bize göstermektedir. Zira Hz. Yûsuf'un ağabeyleri أَحَبُّ ismi tafidili ile kardeşleri Hz. Yûsuf ve Bünyamin'in babalarının yanında daha kıymetli ve değerli olduğunu kıyaslayarak âyette kardeşlerine karşı oluşan duygularını yansıtmaktadırlar.

وَنَحْنُ عُصْبَةٌ (Oysa bizler kuvvetli bir topluluğuz) ifadesinin başında yer alan “Vav” hâliyye anlamında olup burada anlam; “babamız Hz. Ya'kûp o ikisini (Hz. Yûsuf ve Bünyamin'in) bize karşılık tercih ediyor, onları daha fazla seviyor, halbuki onlar hiçbir işe güçleri yetmeyen ve hiçbir işe de yararı olmayan iki çocuk bizler ise istediğini elde edebilen yetişkin ve güçlü insanlarız; onun her türlü işine yaramaktayız. Bu sebeple daha yararlı ve daha çok sayıda olduğumuz için onun sevgisini Hz. Yûsuf ve kardeşi Bünyamin'den daha fazla layığız” şeklindedir.³⁰² وَنَحْنُ عُصْبَةٌ ibaresinin hal olduğu ve bu halin de bir taaccub anlamını taşıdığı ifade edilmektedir.³⁰³ Buradaki taaccub halinin Hz. Yûsuf'un ağabeylerinin, babaları Hz. Ya'kûb'un, Hz. Yûsuf'a ve

³⁰⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/536; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/220.

³⁰¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri*, III/218

³⁰² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/536.

³⁰³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/221.

kardeşine olan sevgisine karşı bir şaşırmasıdır. Çünkü ağabeyler kendilerini daha kuvvetli ve daha çok işe yarayan olarak görmekte iken kardeşlerini ise işe yaramaz olarak görmektedirler. Bundan dolayı kardeşler, onların (Hz. Yûsuf ve Bünyamin'in) bu işe yaramaz haline rağmen Hz. Ya'kûp tarafından daha çok ilgi görmelerine şaşırırlar.³⁰⁴ Daha önce de ifade edildiği üzere taaccub ifadeleri, dilin heyecana bağlı işlevde kullanıldığına dair dil içi bir karinedir.

İbn Âşûr, *وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَيَّ* “Biz güçlü bir topluluğuz” cümlesinin *يُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَيَّ* “Yûsuf ve kardeşi babamıza daha sevimlidir” ifadesi üzerine atıf olduğunu dile getirmektedir. Bu açıklamanın devamında da İbn Âşûr; *وَنَحْنُ عُصْبَةٌ* ifadesinin de sûrenin başka ayetlerinde; *أَقْتُلُوا يُوسُفَ* “Yûsuf'u öldürün”³⁰⁵ ve *إِنَّا إِذَا* *وَنَحْنُ عُصْبَةٌ* *إِنَّا إِذَا* “Eğer onu bizim güçlü bir topluluk olduğumuz halde bir kurt yerse bu durumda kesinlikle aciz kimseler sayılırız”³⁰⁶ kısımlarında olduğu gibi burada da âyetin bu kısmının birbirlerini cesaretlendirmek için bir iğra üslubu içerdiğini dile getirmektedir.³⁰⁷ İğra üslubu, dilin heyacana bağlı işlevde kullanıldığına dair güçlü bir karinedir. Zira iğrada, muhatap güzel bir iş yapmaya teşvik edilmektedir.³⁰⁸ Fakat burada aslında muhataplar birbirlerine kötü bir işe teşvik etseler de içerisinde bulundukları ruh hali onların bu kötü fiillerini kendilerine güzel göstermektedir. Burada âyet üzerinde müfessirler tarafından yapılan bu açıklamalara baktığımız zaman âyette dilin heyacana bağlı işlevinin varlığı ortaya çıkmaktadır.

İbn Âşûr, *إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ* “Şüphesiz ki babamız apaçık bir yanılğı içinde!” kısmında bir taacub ifadesi olduğu anlaşılmaktadır. Âyetin bu son kısmı hakkında da ibarenin bu kısmının hem iğranın bir uzantısı hemde iğranın bir açıklaması olduğu dile getirilmektedir.³⁰⁹ Burada Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin hem babalarına karşı olan duygularını dile getirmeleri hemde iğra üslubunun bir açıklaması mahiyetinde kabul edilmesi ayette dilin duygusal işlevinin varlığını göstermektedir.

³⁰⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 12/221.

³⁰⁵ Yûsuf 12/9

³⁰⁶ Yûsuf 12/14

³⁰⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 12/221-222.

³⁰⁸ İbn Hişâm, Cemâlüddin Abdullah b. Yûsuf, *Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfîyyeti İbn Mâlik*, nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid (Beyrut: Mektebetu'l-Asriyye, 2003), 4/74.

³⁰⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 12/222.

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle, ilgili âyette dilin heyecana bağlı işlevinin baskın olduğu söylenebilir. Zira hem âyetin üslûbu hem de kardeşlerin duygularına yer verilmesi, dilin duygusal işlevini ön plana çıkarmaktadır. Kardeşler, kendi aralarındaki konuşmada hem haklılık iddialarını ortaya koymak hem de Hz. Yûsuf'a karşı birbirlerini etkilemek amacıyla duygularını ifade etmektedirler.

2. **Âyet:** "اَقْتُلُوا يُوسُفَ أَوْ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ"

Meal: "Yûsuf'u öldürün veya onu (uzak) bir yere atın ki babanızın teveccühü yalnız size kalsın! Ondan sonra da (tövbe ederek) iyi kimseler olursunuz!"³¹⁰

Tablo 2: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hız. Yûsuf'un kardeşleri	Hız. Yûsuf'un kardeşleri	Burada Hız. Yûsuf'un ağabeyleri tarafından Hız. Yûsuf'un öldürülmesi ya da bir yere atılması şeklinde ki duyguları ve sonrasında da nefislerinin ve kendilerinin aldatmacası karşısında tövbe eder kurtuluruz duygusu ve düşüncesi iletiyi oluşturmaktadır.	Âyette Hız. Yûsuf'un kardeşleri arasındaki iletişim sürecinde, mesajın aktarımı hava yoluyla iletilen ses dalgaları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu durum, sözlü iletişimin temel unsurlarından biri olan fiziksel kanalın (hava) rolünü ortaya koymaktadır.	Kendi aralarında o dönem konuştukları dil kodu oluşturulmuş; hâdisenin bize aktarıldığı Kur'an'daki anlatımda kod Arapçadır.	Hız. Yûsuf'un abilerinin artan kıskançlık duygularının, merhamet ve şefkat gibi kardeşlik duygularını bastırıp Hız. Yûsuf'u öldürmeye ya da ondan başka türlü kurtulmaya sevk edişi, böylelikle babalarının sevgisinin kendilerine kalacağı duygusu ve sonrasında Allah'a tövbe ile bundan kurtulma hissi âyetin bağlamını oluşturmaktadır.

³¹⁰ Yûsuf 12/9.

Bazı tefsirlerde bu âyet daha önceki âyetle irtibatlandırılmaktadır. Önceki âyetin bu âyette ifade edilen filleri gerçekleştirmek için zemin hazırlayıcı vasfa sahip olduğu dile getirilmektedir. Sekizinci âyet ile kardeşler, dokuzuncu âyette beyan ettikleri kötü filleri gerçekleştirebilmek için kendilerinin kardeşleri Hz. Yûsuf ve Bünyamin'den daha önemli vasıflara sahip olmalarına rağmen babalarının sevgisinin Hz. Yûsuf'a yönelik olduğunu birbirlerine anlatmaktadırlar.³¹¹ Böylelikle kendilerini Hz. Yûsuf'a karşı yapacakları kötülük karşısında haklı bir duruma çıkarma duygusu ve düşüncesi içerisindeyler.

Âyetin başındaki اقْتُلُوا emri ve âyetin devamında yer alan اطْرَحُوْهُ emirleri âyette ki çağrı işlevinin göstergeleri olmakla birlikte âyete egemen olan islev heyecana bağlı işlevdir. Zira âyetteki bu emir ifadeleri kardeşlerin Hz. Yûsuf'a karşı olan haset ve kıskançlık duygularının boyutunun tezahürlerini ortaya koymaktadır. Bu emir ifadeleri kardeşlerin Hz. Yûsuf'a zarar vermeye, kurtulmaya hatta daha da ileri derece öldürmeye kadar varan bir hasetlik yaşadıklarını göstermektedir. Bu sebeple âyet üzerinde duygu işlevi daha çok ön plana çıkmaktadır.

Bu iki açıklama iki farklı işlevi, çağrı ve duygu işlevinin âyetteki korelasyonunu ortaya koymaktadır. Yine bu iki emir ifadesinde bir iğra üslubunun varlığı da görülmektedir. Zira her iki emir üslûbu da kardeşleri bir şeyler yapmaya sevk etmektedir.³¹² İğrada muhataplar iyi bir şeyler yapmaya sevk edilmektedir. Fakat burada kardeşler kötü bir fiil yapıyor olsalar da kendilerince ortaya koydukları gerekçelere göre doğru ve haklı bir şey yaptıklarını duygusu içerisinde hareket etmektedirler. Bu durum, âyetin anlatım üslûbundaki duygu durumunu ve kardeşlerin psikolojik durumunu daha da derinleştirmektedir.

Âyetin يَخْلُ لَكُمْ وَجْهَ أَبِيكُمْ kısmı da âyette kardeşlerin duygularının tezahür ettiği bir ifade olduğu anlaşılmaktadır. Bu ifade, kardeşlerin babalarının ilgisini ve sevgisini kaybetme endişesi taşıdıklarını yansıtmaktadır. يَخْلُ İrab açısından meczum muzari bir fiil ve devamında gelen وَجْهَ أَبِيكُمْ “babanızın yüzü, sevgisi ve ilgisi” ibaresi يَخْلُ muzari fiilinin faili (talebi) konumunda yer almaktadır. Âyetin bu ikinci kısmı da kardeşlerin

³¹¹ Kurtubî, *el-Câmi 'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 9/220; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 4/450.

³¹² İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 12/221-222.

nasıl duygu ve düşüncelere sahip olduklarını bize göstermesi sebebiyle âyet üzerinde duygu işlevinin varlığını daha çok ön plana çıkarmaktadır.

Artan haset ve kıskançlık duyguları, kardeşlikten doğan merhamet ve şefkati büyük ölçüde bastırmış; bu durum, kardeşlerini öldürme ya da ortadan kaldırma konusunda ortak karar almalarını kolaylaştırmış ve tereddüt etmeksizin harekete geçmelerine zemin hazırlamıştır. Böyle yaparak çarpık ve yanlış bir mantıkla, kardeşleri Hz. Yûsuf'u ortadan yok ettikten sonra tövbe ederek iyi insanlar olacaklarını ve Hz. Ya'kûb'un ilgisinin sadece kendilerine olacağını zannetmektedirler.³¹³ Âyet üzerinde bazı tefsir kaynaklarında ortaya konulan bu ifadeler de âyette dilin heyecana bağlı işlevinin varlığı ortaya çıkarmaktadır. Çünkü âyetin anlatım üslûbunda kardeşlerin Hz. Yûsuf'a karşı özellikle kıskançlık ve öfke gibi olumsuz duygular taşıdıkları anlaşılmaktadır. Âyette geçen, “onu öldürün” ya da “uzak bir yere atın” ifadeleri kardeşlerin nefret ve öfke söylemlerini aksettirmektedir. Bu hususlar da âyetin anlatım tarzında dilin heyecana bağlı işlevini güçlendirmektedir.

3. **Âyet:** "قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الدِّبُّ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ"

Meal: “Babaları, “Doğrusu onu götürmeniz beni endişelendiriyor; farkında olmadığınız bir sırada onu kurt yer diye korkuyorum” dedi.”³¹⁴

Tablo 3: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hiz. Ya'kûb	Hiz. Yûsuf'un kardeşleri	Hiz. Ya'kûb'un evladı Hiz. Yûsuf'a karşı oluşan kaygı, endişe ve korkularının diğer çocuklarına karşı nazik bir üslupla dile getirilmesi âyetin iletisini oluşturmaktadır.	Âyette Hiz. Yûsuf'un kardeşleri ve babaları Hiz. Ya'kûb arasındaki iletişim sürecinde, mesajın aktarımı hava yoluyla iletilen ses dalgaları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu durum, sözlü iletişimin temel unsurlarından biri olan fiziksel kanalın (hava)	Kendi aralarında o dönem konuştukları dil kodu oluştururken; hadisenin bize aktarıldığı Kur'an'daki anlatımda kod Arapçadır.	Âyette Hiz. Ya'kûb'un, Hiz. Yûsuf'u göndermeme ile ilgili olarak oğullarına iki duygusal gerekçe sunması bağlamı oluşturmaktadır. Hiz. Ya'kûb'un ilk gerekçesi Hiz. Yûsuf'u onların götürmesinin ve Hiz. Yûsuf'tan uzak kalacağım

³¹³ Karaman vd., *Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri*, 3/219; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/538.

³¹⁴ Yûsuf 12/13.

			rolünü ortaya koymaktadır.		üzüntüsü İkincisi ise, kardeşlerin oyuna, eğlenmeye, hayvanlarla ilgilenmeye dalarak Hz. Yûsuf'u unutacakları ve Hz. Yûsuf'tan gafil oldukları anda onu kurt yer düşüncesidir.
--	--	--	----------------------------	--	---

Âyetin bu ilk cümlesi müspet mazi fiil formatında faide-i haber olduğu belirtilmektedir.³¹⁵ Cümlelerin faide-i haber şeklinde oluşu dilin gönderge işlevi ile ilgili bir durumdur. Zira faide-i haber; kaynak konumunda bulunan kişinin muhataba bilmediği bir şeyi bildirmesi anlamına gelmektedir.³¹⁶ Dolayısıyla cümlelerin bu şekilde başlaması âyette dilin gönderge işlevinin de varlığını bize göstermektedir. Ancak âyete bir bütün halinde baktığımız zaman kaynak konumunda bulunan Hz. Ya'kûb'un Hz. Yûsuf'a karşı olan korku, endişe ve kaygı halini yansıtan duygularını dile getirdiği anlaşılmaktadır. Bu durum âyette dilin heyecana bağlı işlevini ortaya koymaktadır.

Muzari fiili âyette müsneddur. Cümlede müsnedin muzari fiil gelmesi fiile teceddüd ve istimrar anlamı katmaktadır.³¹⁷ Ayrıca muzari fiilin anlatılanı zihinde canlandırma özelliği bulunmaktadır. Bu ise muhatabın anlatılanı ya da olayı kendi zihninde canlandırarak onu daha iyi anlamasını sağlamaktadır.³¹⁸ Bu bağlamda Hz. Ya'kûb'un hüznünü anlatan muzari fiil, semantik ve imgesel anlamlarıyla metnin duygusal işlevini güçlendiren önemli bir unsurdur. Fiilin bu şekilde kullanımı, muhatapların Hz. Ya'kûb'un duygusal durumunu daha derinden anlamalarına ve

³¹⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/542.

³¹⁶ Ahmet Gezek, "Arap Belâgatında Lâzım-ı Fâide-i Haber Kavramı ve Müfessirlerin Bu İfadelerine Dair Görüşleri", *Yalova İslam Araştırmaları Dergisi* 1/2 (Haziran 2021), 224.

³¹⁷ Ebû Muhammed Abdullah Cemâlî'd-Dîn İbn Hişâm el-Ensârî, *Muğni'l-Lebîb*, thk. Mâzin el-Mubârek – Muhammed Ali Hamdullah (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992), 1/184-185.

³¹⁸ Ebû Yakûb Yûsuf b. Ebîbekr Muhammed. Alî es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1983), 208-209.

metnin duygusal atmosferini daha iyi hissetmelerine katkı sağlar. Ayrıca, “hüzünlendirme” veya “endişelendirme” fiilleri anlam itibariyle doğrudan duygulara yöneliktir. Bu unsurlar, âyette dilin heyecana bağlı işlevle kullanıldığını açıkça ortaya koymaktadır.

لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ Masdar-ı müevvel önce geçen muzari fiilin faili konumundadır. Fiil ve failden oluşan bu cümlelerin tamamı faide-i haber ve ibtidai kelimelerdir. Bu bakımdan faide-i haberin varlığı âyette dilin gönderge işlevinin varlığını ortaya koymaktadır. Fakat cümlelerin bu kısmında da cümleye hâkim olan ve ön plana çıkan durumun Hz. Ya’kûb’un korkusu ve endişesi olduğu görülmektedir. Bu sebeple Hz. Ya’kûb’un içsel dünyasını ve duygusal durumunu yansıtan وَأَخَافُ fiili, âyette dilin heyecana bağlı işlevini ön plana çıkarmaktadır.

Bazı müfessirlerin âyet üzerinde yaptığı açıklamalarda âyette dilin duygusal işlevinin varlığını destekler mahiyettedir. Hz. Yâkûp oğullarına hitaben dedi ki: (O’nu) oğlum Hz. Yûsuf’u yanınızda kırlara götürmeniz (beni mutlaka üzer) çünkü; O’nun yanımdan uzaklaşmasını istemem, onun yani oğlum Hz. Yûsuf’un yanımdan gitmesi beni kalben keder, üzüntü ve kaygıya düşürür, onun yokluğuna dayanamam. Bununla birlikte (siz ondan gafil olduğunuz) kendi içinizde yemeğe içmeğe, gezip oynamaya koyulduğunuz bir sırada (onu bir kurdun yemesinden korkarım) zira, o bölgede pek çok kurt bulunurmuş ki sizin bir dikkatsizliğiniz ve dalgınlığınız onu tehlikeye düşürebilir düşüncesi, kaygısı ve endişesi Hz. Ya’kûb’un taşıdığı duygu ve ruh halini bize yansıtmaktadır.³¹⁹ Bu açıklamalar âyette dilin heyecana bağlı işlevinin daha belirgin olduğunu gösterir.

وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ Âyetin bu son kısmı bir durum bildirmektedir. Burada yer alan أَنْتُمْ munfasıl zamiri çağrı işlevinin bir göstergesi konumundadır. Bu göstergenin yanı sıra Hz. Ya’kûb’unda diğer oğullarının, kardeşleri Hz. Yûsuf’u ihmal edecekleri kaygısını, car mecrurun takdim edildiği, tahsis ifade eden isim cümlesiyle belirtilmiştir.³²⁰ Bu sebeple bu kısma bir bütün halinde ve dilsel veriler ışığında bakıldığında Hz. Ya’kûb’un endişe ve kaygısının durumu ortaya çıkmaktadır. Bu

³¹⁹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur’an-ı Kerimin Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985), 3/1543-1544.

³²⁰ Sâfi, *el-Cedvel fî I’râbi’l-Kur’ân*, 6/391.

durum âyetin anlatım üslûbunda dilin heyecana bağlı işlevinin varlığını yansıtmaktadır.

Âyet bağlamında yapılan analizler sonucunda, dilin gönderge, heyecana bağlı ve çağrı işlevlerinin bir arada bulunduğu tespit edilmiştir. Bu durum, âyetle bu üç işlevin birlikte kullanıldığını göstermektedir. Ancak elde edilen bulgular ve âyetin anlatım üslûbu, duygusal işlevin diğerlerine kıyasla daha baskın olduğunu ve âyetin merkezî işlevini oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

4. Âyet: " قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذَّنْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَّخَاسِرُونَ "

Meal: “Dediler ki: “Biz böylesine kalabalık iken onu kurt yerse o zaman gerçekten bize yazıklar olsun!”³²¹

Tablo 4: Âyetle Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hiz. Yûsuf'un kardeşleri	Hiz. Ya'kûp	Hiz. Yûsuf'un kardeşleri, babalarını ikna etmek için kendilerinin güçlü bir grup olduklarını ve çıktıkları gezide Hiz. Yûsuf'u koruyacaklarını bunu yapamazlarsa kendilerinin aciz insanlar olduklarını dile getirmeleri iletiyi oluşturmaktadır.	Âyetle Hiz. Yûsuf'un kardeşleri ve babaları Hiz. Ya'kûp arasındaki iletişim sürecinde, mesajın aktarımı hava yoluyla iletilen ses dalgaları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu durum, sözlü iletişimin temel unsurlarından biri olan fiziksel kanalın (hava) rolünü ortaya koymaktadır.	Kendi aralarında o dönem konuştukları dil, kodu oluştururken; hadisenin bize aktarıldığı Kur'an'daki anlatım da kod Arapçadır.	13. ve 15. Âyet ile birlikte bu âyet bize kardeşlerin gittikleri yerin kurtların çok olduğu bir yer olduğuna işaret etmesi kıssada olayın başladığı yerin ve yani âyetin bağlamı hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca âyetle kardeşlerin bir grup olduklarından söz edilmesi onların güçlü bir topluluk olduğunu göstermesi açısından âyetin başka bir bağlamını

³²¹ Yûsuf 12/14.

					bize yansıtmaktadır.
--	--	--	--	--	-------------------------

Âyetin baş kısmında hazfedilmiş bir yemin olup takdiri de şöyledir; “Diyorlar ki eğer onu kurt yerse.” Buradaki لَنْ أَكَلَهُ ibaresinde yer alan “lam” harfinin yemin “lam’ı”dır. إِنَّا إِذَا لَخَّاسِرُونَ (O zaman, kesinlikle aciz kalmışsınız demektir) İfadesi de buradaki yeminin cevabı olup aynı zamanda şart cümlesinin cevabı yerine de geçmektedir.³²² Kasem ifadesi, âyette dilin çağrı işlevine ait bir özelliği yansıtırken; devamında gelen, “O zaman kesinlikle aciz kalmışsınız demektir” ifadesi ise duyguların dile getirildiği bir yapı sergilemektedir. Âyet bütün olarak ele alındığında, dilin duygusal işlevi çerçevesinde değerlendirilmesinin daha isabetli olacağı sonucuna varılmıştır.

وَنَحْنُ غُصْبَةٌ “Biz böylesine kalabalık iken” ifadesinde bulunan “Vav”, hâl “vav’ı”dır. Hz. Ya’kûb’un oğulları babalarının endişesini ortadan kaldırmak için kendilerine olan öz güvenlerini dile getirerek sahip oldukları duygu halini yansıtmışlardır. Hz. Ya’kûb’un oğulları yemin ederek; tehlikeler karşısında durabilecek ve zor işleri halledebilecek durumda güçlü bir toplum oldukları halde, babaları Hz. Ya’kûb’un, ‘Hz. Yûsuf’u bir kurdun gelip onların içinden alıp götürceği’ yönündeki kaygısı gerçekleşirse, işte o zaman ziyana ve hüsrana uğramış, yani acizlik ve perişanlıklarından dolayı helâk olmuş bir toplum sayılacaklarını veyahut da böyle bir halde helâk edilmeyi hak edeceklerini, çünkü böyle bir durumda yaşamlarının hiçbir anlamının kalmayacağını ya da kendilerine yok olma bedduasında bulunulmasına, kendileri hakkında “Hepsi orada bulunurken içlerinden birini kurt alıp götürdü ya, artık Allah onları yıkıp perişan etsin ve yok etsin” şeklinde beddua edilmesine müstahak olacaklarını ifade etmişlerdir. “Eğer içimizden birini dahi koruyamazsak, o zaman tüm hayvanlarımız telef olmuş, bizler ise hüsrana uğramışsınız çaresiz insanlarmışsınız” demeyi murat ettikleri de söylenmiştir.³²³ Bu açıklamalar, kardeşlerin babaları Hz. Ya’kûp’u ikna etmek amacıyla duygusal unsurları kullanarak, dilin heyecana bağlı işlevini öne çıkaran bir anlatım yöntemini benimsediklerini ortaya koymaktadır.

³²² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/544.

³²³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/544.

Anlatılanlar bağlamında kardeşlerin babalarını ikna etmek için kullandıkları dil, duygusal ifadelerle yüklü olup, onların özgüvenlerini ve hislerini yansıtmaktadır. Kardeşlerin sözleri, içlerinde bulunan karmaşık (çaresizlik, üzüntü ve pişmanlık gibi) duyguları dile getirirken, aynı zamanda babalarının şefkat ve merhamet duygularını da harekete geçirmeyi amaçlamaktadır. Netice olarak bu durum âyette dilin heyecana bağlı işlevini belirginleştirmektedir.

5. **Âyet:** *وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ*

Meal: “Evinde bulunduğu kadın, onunla birlikte olmak istedi. Kapıları iyice kapattı ve “haydi gel!” dedi. O da “Hâşâ, Allah’a sığınırım! Kocan benim velînimetimidir, bana iyilik edip evini açtı. Gerçek şu ki zalimler iflah olmaz!” dedi.”³²⁴

Tablo 5: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Züleyha	Hız. Yûsuf	Aziz’in karısının Hz. Yûsuf’a karşı oluşan duyguları ve ona karşı yaptığı tuzak ve bu tuzağın karşısında Hz. Yûsuf’un verdiği karşılık âyetin iletisini göstermektedir.	İki kişi arasında olan bu sözlü konuşmada kanal hava olmaktadır.	O dönem Mısır da konuşulan dil konuşanlar arasında asıl kodu oluştururken Kur’an’daki haliyle kod Arapça olmaktadır.	Âyetin bağlamı Hz. Yûsuf’un Züleyha tarafından ayartılmaya çalışıldığı zaman Hz. Yûsuf’un ahlaki duruşunu ortaya koyar. Ayrıca olayın Hz. Yûsuf’un barındığı, yetiştiği, birkaç kapısı bulunan bir yerde geçtiği anlaşılmaktadır.

Âyeti incelediğimiz zaman âyette dilin gönderge işlevi ve çağrı işlevinin varlığına da rastlanmaktadır. Bu bağlamda *وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ* cümlesi müspet mazi şeklinde faide-i haber formatında muhataba bilgi verme üslubu ile gelmektedir. Bu cümlede mûsned ileyhın ism-i mevsul olarak marife gelmesi, devamında gelen haberin önemine muhatabın dikkatini çekmek içindir. Bu sebeple bu husus âyette çağrı

³²⁴ Yûsuf 12/23.

işlevinin varlığını ortaya koymaktadır. Âyetteki **وَعَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ** cümlesi, **قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ** cümlesi, **إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ** kısmı faide-i haber niteliği taşımaktadır. Aynı zamanda bu son cümle talil cümlesi ve itnâb sanatının yer aldığı cümle konumunda bulunmaktadır.³²⁵ Dolayısıyla bu açıklamalar âyetle dilin gönderge işlevinin varlığını destekleyen dilbilimsel ve bağlamsal karineler olarak değerlendirilebilir.

Bedeni duygu ve isteklerine hâkim olamayan Aziz'in karısının, bulunduğu nefsanî duyguların içerisinde sergilediği tutum ve davranışlar ve bunun karşısında Hz. Yûsuf'un Allah korkusu ile ona sığınması, kendisine sahip çıkan ev sahibine karşı nankörlük yapamayacağını bildirmesi ve böyle bir işi yapan zalimlerin asla iflah olmayacağını dile getirmesi âyetin anlatım üslûbunda dilin heyecana bağlı işlevini ön plana çıkarmaktadır. Zira burada hem gönderenin hem de alıcının duygusal durumlarının yoğunluğu belirgin bir halde hissedilmektedir. Her ne kadar âyetle dilin gönderge işlevini yansıtan dilbilgisel karineler fazla olsa da âyetle Aziz'in karısının yaşadığı duygu durumu ve onun içerisinde ortaya koyduğu tutumlar ve bunun karşılığında da Hz. Yûsuf'un yaşadığı Allah korkusu karşısında sarfettiği söylemler anlatımda daha çok ön plana çıkmaktadır. Bu sebeple de âyeti dilin heyecana bağlı işlevi kapsamında değerlendirmemiz daha uygundur.

Sonuç olarak, âyetin anlatım üslûbunda, kadının nefsanî duyguları ve bunun karşısında Hz. Yûsuf'un Allah'a karşı taşıdığı sorumluluk duygusu, Aziz'e karşı da minnet ve ahde vefa duygularının öne çıkması, heyecana bağlı işlevi başat hale getirmektedir.

6. **Âyet:** **وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَنْ نَفْسِهِ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرَاهَا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ**

Meal: “Şehirde birtakım kadınlar, "Aziz'in karısı, (hizmetçisi olan) delikanlısından murad almak istemiş. Ona olan aşkı yüreğine işlemiş. Şüphesiz biz onu açık bir sapıklık içinde görüyoruz" dediler.”³²⁶

³²⁵ Sâfi, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'ân*, 6/405; Derviş, *İrabu'l Kur'ân ve Beyânihi*, 4/469-470.

³²⁶ Yûsuf 12/30.

Tablo 6: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Şehirdeki bir grup kadın.	Aziz'in karısı	Şehirdeki bazı kadınların Aziz'in karısı hakkında konuşmaları âyetin iletisini meydana getirmektedir.	Kadınların arasındaki bu sözlü konuşmada kanal hava olmaktadır.	O dönem Mısır'da konuşulan dil, konuşanlar arasında asıl kodu oluştururken Kur'an'daki haliyle kod Arapça olmaktadır.	Âyetin bağlamı Züleyhan'ın Hz. Yûsuf'a olan duyguları ve bu duyguların toplum içerisindeki yansımasıdır.

Âyetin *أَمْرَاتُ الْعَزِيزِ* *وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَنْ نَفْسِهِ* kısmında *أَمْرَاتُ الْعَزِيزِ* ifadesi mübteda, *تُرَاوِدُ* fiili ise haber konumundadır. Âyetteki bu mübteda-haber ilişkisi, muhataba bilgi sunan faide-i haberin varlığını ortaya koymakta;³²⁷ dolayısıyla bu yapı, dilin gönderge işlevini ön plana çıkarmaktadır. Ancak *أَمْرَاتُ الْعَزِيزِ* ifadesi ayrıca dilin heyecana bağlı işlevini de yansıtmaktadır. Zira bazı tefsirlerde bu ifadenin kınama anlamı taşıdığı belirtilmektedir.³²⁸ İfadenin kınayıcı bir ton içermesi, konuşan kadınların duygu durumlarını yansıtmakta ve bu âyette dilin duygusal işlevinin de etkili olduğunu göstermektedir.

تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَنْ نَفْسِهِ Cümlesinde de olayın geçmişte yapılmasına rağmen şimdiki zamanda yapılmış gibi fiili muzarinin kullanıldığı görülmektedir. Burada olayın geçmişte yapılmasına rağmen muzari fiil kullanılmasını İbn Âşûr, olayın acayipliğini muhatabın gözünde canlandırmak, yapılan fiili kendi aralarında çirkin görmek ve fiili yapanı kınamak amacıyla olduğunu beyan etmektedir.³²⁹ Âyette söz konusu olayı aktaran kadınlar, hem olayın olağanüstü ve şaşırtıcı niteliğini öne çıkarmak hem de bu durumu kınamak amacıyla duygusal bir dil kullanmışlardır. Bu durum, dilin heyecana bağlı işlevinin âyetin anlatım üslûbunda etkin bir rol oynadığını ortaya koymaktadır

فَقَدْ شَغَفَهَا حُبًّا Cümlesi tahkik harfiyle desteklenmiş faide-i haber ve talebi kelimelerdir. Bu yönüyle dilin gönderge işlevi âyetin anlatım üslûbunda belirler. Fakat burada yer alan *شَغَفَهَا* ve *حُبًّا* kelimeleri bizzat taşıdıkları kelime anlamları

³²⁷ Derviş, *İrabu'l Kur'an ve Beyânihi*, 4/ 480.

³²⁸ Ebû Hayyan el-Endülûsî, *el-Bahrü'l-Muhît* (Beyrut: Dâru'l Fikr, 2000), 5/301.

³²⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/261.

itibariyle insanın duygu halini yansıtan kelimeler olduğu görülmektedir. Bu bakımdan âyette dilin heyacana bağlı işlevini destekleyen unsurlar olmaktadır. Ayrıca buradaki شَعَفَهَا kelimesi üzerine müfessirlerin, birisi için yanıp tutuşmak, birisinin sevdasının kalbin derinliklerine ulaşması, kalbin içi, kalbin kararması (sevdaya tutulması), kalbin dili, kalbin örtüsü³³⁰ gibi anlamlar yüklemeleri kaynağın duygularının aktarıldığı bir fiil olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan, âyetin ifade tarzında dilin duygusal işlevinin belirgin bir şekilde ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Zeccâc da شَعَفَتْ kelimesinin kalbin en iç noktası anlamında, “kadının sevgisi, onun kalbinin ta içlerine kadar işlemiştir.” şeklinde olduğunu ifade etmektedir.³³¹ Temyiz konumunda bulunan حُبَّ kelimesindeki tenvinin de sevginin çokluğundan kinaye olduğu dolayısıyla bütün bunların, aşırı sevmek ve aşktan kinaye³³² olduğunun ifade edilmesi de dilin heyacana bağlı işlevini destekleyen bir anlatım üslûbu olmaktadır.

Âyetin bu kısmı bir cümle halinde faide-i haber inkarı kelimeler olarak gelmektedir.³³³ مُبِين kelimesi de ضَلَّال kelimesinin sıfatı olarak gelmektedir.³³⁴ Sıfatlar itnâb sanatının varlığını göstermektedir. Bu tespit ve açıklamalar, âyetin anlatım tarzında dilin gönderge işlevinin kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Ayrıca bu cümle olayı gerçekleştiren faili kınamak ve onu kötülemek amacıyla yeni bir cümle olarak gelmektedir.³³⁵ ضَلَّال kelimesinde yer alan tenvin de herhangi bir olay ya da varlıkla ilgili olarak çokluğu, çeşidi ve tahkiri ifade etmektedir.³³⁶ Burada da yer alan tenvin olayın faili olan kadını tahkir etme ve onu kötüleme fonksiyonu icra etmektedir. Bu açıklamalar bağlamında da âyetin anlatım üslûbunda dilin heyacana bağlı işlevinin varlığı görülmektedir. Tekid edatları olan إِنَّ, onun haberinin başına gelen lam-ı muzahlaka ve muhatabın muhayyilesini canlandırarak onun dikkatini alıcıya çeken fiili muzari de âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevini de ortaya çıkarmaktadır.

³³⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/582; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/260; Endelüsî, *el-Bahrü'l-Muhît*, 6/261.

³³¹ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*, 3/105.

³³² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/582.

³³³ Sâfî, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'ân*, 6/415.

³³⁴ Dervîş, *İrabu'l Kur'ân ve Beyânihi*, 4/ 480.

³³⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/261.

³³⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 18/130.

Sonuç olarak, âyetin anlatım üslûbunda birden fazla dil işlevinin bir arada bulunduğu görülmektedir. Ancak heyecana bağlı işlevin, âyetin anlatımına hâkim olan temel işlev olduğu anlaşılmaktadır. Zira olay hakkında konuşan kadınların ifadeleri, kınama, tahkir ve kötüleme gibi yoğun duygular içermektedir. Diğer dil işlevleri ise bu duygusal tonun aktarımını destekleyen tamamlayıcı unsurlar olarak işlev görmektedir. Bu yönüyle âyette dilin heyecana bağlı işlevi belirgin biçimde ön plana çıkmaktadır.

7. **Âyet:** فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ

Meal: “Kadın, bunların dedikodularını işitince haber gönderip onları çağırdı. (ziyafet düzenleyip) onlar için oturup yaslanacakları yer hazırladı. Her birine birer de bıçak verdi ve Yûsuf’a, “Çık karşılarına” dedi. Kadınlar Yûsuf’u görünce onu pek büyüttüler ve şaşkınlıkla ellerini kestiler. “Haşa! Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir” dediler.”³³⁷

Tablo 7: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Allah	Hız. Peygamber ve tüm insanlar.	Aziz’in karısının şehirde kendisi hakkında dedikodu yapan kadınları evine çağırması, Hız. Yûsuf’un güzelliği karşısında şehirdeki kadınların hayranlıkları ve şaşkınlıkları âyetin iletisini meydana getirmektedir.	Kanal Kur’an-ı Kerimdir.	Arapça	Aziz’in karısının şehrin kadınlarını davet ettiği mekan, Hız. Yûsuf’un güzelliği ile ilgili rivayetler, şehrin kadınlarının Hız. Yûsuf’a olan hayranlıkları ve şaşkınlıkları karşısında ellerini kesmeleri bağlam hakkında bilgi vermektedir.

³³⁷ Yûsuf 12/31.

Şart cümlesi olan *فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ* cümlesi ve cevap cümlesi olan *أَرْسَلْتُ إِلَيْهِنَّ* cümlesi olumlu bir yapıda mazi fiil biçiminde faide-i haber olarak gelmiştir. Âyetin devamında gelen *فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ* şart cümlesi ve cevap cümlesi olan *أَكْبَرْنَهُ* cümleside, olumlu geçmiş zaman kipinde (müspet mazi fiil sigasında) kurulmuş olup, haberî bir cümledir. *إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ* Cümlesi ve *مَا هَذَا بَشَرًا* Cümlesi beyânî istinâf şeklinde fasılla gelmiş, kasr ile tekid edilmiş isim cümlesi olarak faide-i haber ve ibtidaî kelam olarak nitelenmektedir. *كَرِيمٌ* kelimesi de, *مَلَكٌ* kelimesi için sıfat olarak ifade edilmektedir.³³⁸ Bu nedenle, cümlede dilin gönderge işlevini destekleyen ve anlatımın etkisini artıran itnâb sanatı da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu açıklamalar bağlamında âyetin faide-i haber olması, sıfat-mevsuf ilişkileri, itnâb sanatının varlığı ve şart-cevap cümleleri arasındaki yapısal ilişki âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevinin var olduğunu göstermektedir.

أَخْرَجَ عَلَيْهِنَّ Cümlesi, emir üslûbunda olup taleb-i inşâîdir. *هُنَّ* Zamirinin âyette altı kez, *هَذَا* ve *لَمَّا* kelimeleri ikişer kez tekrarlanmaktadır. Bu kelime ve ibare tekrarlarında muhatabın dikkatini çeken reddü'l-acüz ale's-sadr, “sözün sonundaki bir unsurun, başta tekrar edilerek vurgulanması” sanatı bulunmaktadır.³³⁹ İsim cümlesi formunda ve menfi olarak gelen *مَا*’nın nefy harfî olan *لَيْسَ* gibi amel etmesi ve *مَا*’nın isminin işaret ismi ile zikredilmesi işaret edilen varlığa dikkat çekme amacı taşımaktadır.³⁴⁰ Bu dilsel ve edebî özellikler, âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevinin varlığını açıkça ortaya koymaktadır.

“Ellerini kestiler” ibaresinin, kadınların Hz. Yûsuf’un güzelliği karşısında bir şok hali yaşayarak hayrete düşmelerinden kinayedir. Aynı zamanda kadınların yaşadıkları şaşkınlık, “Bu yüce bir melekten başka bir şey değildir” şeklinde onların sözlerinin mübalağa amacıyla kasr üslûbunda ifade edilmiştir.³⁴¹ Ayrıca *فَلَمَّا سَمِعَتْ* *أَرْسَلْتُ إِلَيْهِنَّ* cümlesinde yer alan “kadınların dedikodusu” ifadesi, insanların içlerindeki haset, kıskançlık ve benzeri duyguların sözlere yansımaları temsil etmektedir. Dedikodu, genellikle bu tür duyguların dışı vurumu olarak kabul edilir ve

³³⁸ Sâfî, *el-Cedvel fî l-râbi'l-Kur'an*, 6/417.

³³⁹ Kazvînî, *Îzah*, II/390, 393; Sa'düddîn et-Teftâzânî, *el-Muhtaşar: Şerhu Telhîşi'l-Miftâh*, thk. Yahyâ Mahmûd b. İbrâhîm (Dımaşk: Dâru't-Tevfîk, 2021), 426.

³⁴⁰ Sâfî, *el-Cedvel fî l-râbi'l-Kur'an*, 6/416.

³⁴¹ *İbn Âşûr, et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/263.

bu durum, kadınların Hz. Yûsuf hakkındaki sözlerinde de kendini göstermektedir.³⁴² Sonuç olarak, bu dilsel ve edebî özellikler, âyetin anlatım üslûbunda dilin heyecana bağlı işlevinin varlığını açıkça ortaya koymaktadır. Kinaye ve mübalağa gibi sanatlar, kadınların yaşadıkları duygusal şoku ve hayranlığı etkili bir şekilde aktarmakta ve bu durum, dilin heyecana bağlı işleviyle doğrudan ilişkilidir. Zira bu tür anlatım teknikleri, muhatapın duygusal olarak olaya dahil olmasını sağlamakta ve âyetin muhatap üzerindeki etkisini artırmaktadır.

Âyet incelendiğinde, dilin gönderge işlevi ve çağrı işlevi ile ilgili dilsel birimlerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Ancak âyetin anlatım üslûbuna bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşıldığında, muhatapın dikkatini en çok çeken unsurun, Hz. Yûsuf'un güzelliği karşısında kadınların yaşadıkları şaşkınlık ve hayranlık duygularını ifade ettikleri heyecana bağlı işlev olduğu anlaşılmaktadır. Zira âyetin genel yapısı incelendiğinde, muhatapın odaklandığı temel hususların, kadınların Hz. Yûsuf'u gördüklerinde yaşadıkları şaşkınlık, hayranlık ve bunun sonucunda onu yücelterek ellerini kesmeleri ve onu "şerefli bir melek" olarak nitelendirmeleri olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, kadınların içsel duygularının dışa yansımaları olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla, âyetin anlatımında duygusal işlevin ön planda olduğu ve bu durumun muhatapın algısını şekillendirmede etkili bir rol oynadığı söylenebilir.

8. **Âyet:** قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُن مِّنَ الْجَاهِلِينَ

Meal: "Yûsuf, "Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni dâvet ettiği şeyden daha sevimlidir. Onların tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan onlara meyleder ve cahillerden olurum" dedi."³⁴³

Tablo 8: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hiz. Yûsuf	Allah	Hiz. Yûsuf'un Aziz'in karısının çirkin teklifi karşısında Allah'ı Teâlâya	Burada Hiz. Yûsuf'un Allah ile olan iletişimi dua yoluyla olmaktadır.	O dönem Hiz. Yûsuf'un konuştuğu dil.	Hiz. Yûsuf'un bu duası esnasında bulunduğu ortam, şartlar, iç dünyasında yaşadığı duygular ve

³⁴² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 12/264; Zemahşeri, *Keşşâf*, 582.

³⁴³ Yûsuf 12/33.

		sığınarak ona dua ve niyazı.			Hız. Yûsuf'un duası ile ilgili gelen rivayetler ayetin bağlamı hakkında bize bilgi vermektedir.
--	--	---------------------------------	--	--	---

Âyetin anlatım üslûbunu incelediğimiz zaman çağrı işlevi ve gönderge işlevinin âyetin anlatım üslûbunda var olduğu görülmektedir. Âyette yer alan mahzûf bir nida harfinin varlığı ve أَحْبُّ kelimesinin ismi tafdil olarak gelmesi de âyette çağrı işlevini gösteren dil içi karinelerdir.

Âyetin ilk kısmının ve ikinci kısmının faide-i haber olması ve itnâb sanatının varlığı da âyetin anlatım üslûbunda gönderge işlevinin varlığını ortaya çıkarmaktadır. Gönderge işlevi, âyetin içeriğinde yer alan olayları, durumları ve duyguları nesnel bir şekilde aktarmayı hedefler. Bu bağlamda, Hz. Yûsuf'un içinde bulunduğu zorlu durum ve bu durum karşısında hissettiği endişe, âyetin gönderge işlevi aracılığıyla okuyucuya aktarılmaktadır. Ancak, âyetin anlatım üslûbunda öne çıkan asıl işlevin heyecana bağlı işlev olduğu gözlemlenmektedir. Diğer işlevler, Hz. Yûsuf'un duygularını ve içsel çatışmalarını aktarmak için kullanılan araçsal niteliktedir. Çünkü âyetin anlatım üslûbunda Hz. Yûsuf'un Allah'a bir yakarış ve niyazda bulunduğu, bu halinde onun içinde bulunduğu psikolojik ve duygusal durumu yansıttığı açıkça görülmektedir.³⁴⁴ Zira Hz. Yûsuf, o anın şartları ve yaşadığı duygu hali içerisinde, Aziz'in karısının çirkin teklifinin karşısında halini yaptığı bu duasıyla samimi bir halde Allah'ı Teâlâ'ya arz etmektedir.

Âyetin en baskın işlevlerinden biri, dilin heyecana bağlı işlevidir. Hz. Yûsuf'un duası, onun iç dünyasındaki korkuyu, Allah'a olan bağlılığını, iffetini koruma azmini ve çaresizliğini dile getirir. Özellikle şu ifade: “*Zindan bana, bunların beni davet ettiği şeyden daha sevimlidir.*” Hz. Yûsuf'un zorluklara rağmen iffeti ve Allah'a sadakati tercih ettiğini, bu uğurda zindanı bile arzulanır bulduğunu göstermektedir. Bu, duygusal yoğunluğun ve içsel samimiyetin dilsel düzlemde güçlü bir şekilde ifade edilmesidir.

³⁴⁴ Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, 16/87-90.

9. **Âyet:** قَالَ مَا خَطْبُكُمْ إِذْ رَاوَدْتُنَّ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ قَالَتْ امْرَأَةُ الْعَزِيزِ الْآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ أَنَا رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ

Meal: “Kral (kadınlara), “Yûsuf’u elde etmek istediğinizde beklentiniz ne oldu?” diye sordu. Kadınlar, “Hâşâ! Allah için, biz ondan hiçbir eğrilik görmedik” dediler. Aziz’in karısı da: “Şimdi gerçek ortaya çıktı, ben onunla beraber olmak istemiştim. Şüphesiz ki o doğru söyleyenlerdendir” dedi.”³⁴⁵

Tablo 9: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Kral	Kadınlar	Kralın olayı araştırması ve kadınların olayı itiraf etmesi âyetin iletişi olmaktadır.	Kral ve kadınlar arasında olan bu konuşmada kanalı hava oluşturmaktadır.	Mısır halkının kendi aralarında konuştukları dil kod’u meydana getirmektedir.	Kralın olayı araştırdığı, bazı delillere ulaştığı, Aziz’in karısının ve diğer kadınların bunun sonucunda olayı itiraf ettikleri ve o dönem toplumunda Allah inancının olduğu âyetin bağlamından anlaşılanlar arasındadır.

Âyet üzerinde yaptığımız inceleme bize âyette dilin gönderge işlevine götürmektedir. Ancak âyetin bağlamı üzerinde biraz derinlemesine düşünüldüğünde ve âyet hakkında müfessirlerin yaptığı açıklamalar incelendiğinde âyetin anlatım üslûbuna hâkim olan işlevin aslında heyecana bağlı işlev olduğu anlaşılmaktadır. Zira âyette, özellikle kadınların ve Aziz’in karısının konuşmaları, duygusal bir üslûpla şekillenmekte; vicdanlarının sesini dinleyerek içsel hislerini açıkça ifade ettikleri görülmektedir. Bu bağlamda حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ ifadesi âyette dilin heyecana bağlı işlevinin en önemli karinesi arasında yer almaktadır. Zira “Hâşâ!” ünlemi, bir tür

³⁴⁵ Yûsuf 12/51.

duygusal tepkiyi ortaya koyar ve Hz. Yûsuf'a yönelik herhangi bir kötülük isnadını reddederken, kadınların içten gelen bir duygusal durumunu ifade eder.³⁴⁶

Aziz'in karısının itirafıda, “şimdi gerçek ortaya çıktı, ben onunla beraber olmak istemiştim. Şüphesiz ki o doğru söyleyenlerdendir” şeklindedir. Bu itiraf, onun içinde bulunduğu suçluluk, pişmanlık ve başkaca arzu gibi karmaşık duygularını açığa vurur. “Ben onunla beraber olmak istemiştim” cümlesi, içsel bir itirafı yansıtırken, “o doğru söyleyenlerdendir” ifadesi ise Hz. Yûsuf'a olan saygısını ve vicdanının sesini ortaya koyar. Bu itiraf, dilin heyecana bağlı işlevinin en belirgin örneklerinden biridir.

Âyetin bağlamından kralın olayı tahkik ettiği ve olayın iç yüzünü kavradığı anlaşılmaktadır.³⁴⁷ Bu bağlamda kralın sorduğu soruda da bir kızgınlık ifadesinin sezilmesi de dilin heyecana bağlı işlevini göstermektedir. Sonuç olarak, yapılan açıklamalar âyetin anlatım üslûbuna hâkim olan işlevin, heyecana bağlı işlev olduğunu göstermektedir. Kadınların ve Aziz'in karısının konuşmaları, duygusal tepkileri, vicdani hesaplaşmaları ve içsel itirafları, bu işlevin âyette ne kadar baskın olduğunu göstermektedir. Özellikle “الآن حَصْحَصَ الْحَقُّ” (Şimdi gerçek ortaya çıktı) ifadesi, bir içsel rahatlamayı, itirafın ardından gelen bir duygu patlamasını ifade eder. Aziz'in eşinin duygusal bir yoğunluk içinde konuştuğu anlaşılmaktadır.³⁴⁸ Bu da dilin heyecana bağlı işlevinin devrede olduğunu gösterir.

10. Âyet: *ذَٰلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ*

وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَّحِيمٌ

Meal: “Yûsuf dedi ki: “Bu, Aziz'in, yokluğunda ona hainlik etmediğimi ve Allah'ın, hainlerin hilesini başarıya ulaştırmayacağını bilmesi içindi. Yine de ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis, rabbimin acıyıp koruması dışında, daima kötülüğü emreder; şüphesiz rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir.”³⁴⁹

Tablo 10: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
--------	-------	-------	-------	-----	--------

³⁴⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 12/289-292.

³⁴⁷ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 3/622-624.

³⁴⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 12/289-292.

³⁴⁹ Yûsuf 12/52-53.

H. Yûsuf	Kral ve diğ. meclisinde bulunanlar	H. Yûsuf'un ihanet etmediğı, ihanet edenlerin tuzaklarının hüsrân olacağı, Allah'ın koruması dışından nefsin daima kötülüğü emrettiğı ve Allah'ın rahman ve rahim olduğı âyette verilen mesajlar arasında yer almaktadır.	H. Yûsuf ve diğ. mecliste yer alanlar arasında olan bu konuşmada kanalı hava oluşturmaktadır.	Mısır halkının kendi aralarında konuştukları dil kod'u meydana getirmektedir.	Bu âyetlerde konuşanın kim olduğı konusunda iki farklı görüş vardır. Fakat âyetlerin bağlamından bu sözlerin bir peygamberin tebliğ ve irşad sözleri olduğı anlaşılmaktadır. Ayrıca âyetlerin bağlamından H. Yûsuf'un suçsuz olduğı bir kez daha ortaya çıkmıştır.
----------	------------------------------------	---	---	---	--

Yukarıdaki ilgili iki âyetin kimin sözü olduğı konusunda müfessirler arasında farklı söylemler bulunmaktadır. Bu noktada bazı müfessirler âyetin H. Yûsuf'a ait olduğunu söylerken bazıları da Aziz'in karısına ait olduğunu söylemişlerdir.³⁵⁰ Fakat bu sözü kim söylerse söylesin her iki âyette de duygu aktarımının ön plana çıktığı görülmektedir.

Âyeti incelediğimiz zaman âyette yer alan dilsel argümanlar bizi dilin hem çağrı hem de gönderge işlevine sevk etmektedir. Zira her iki âyette yer alan tâ'lil, nehiy ve tekid ifadeleri de bu durumu desteklemektedir. Fakat âyetlerin anlatım üslûbu düşünüldüğünde ise âyetlerde ön plana çıkan işlevin dilin heyecana bağlı işlevi olduğu anlaşılmaktadır.

Âyetin *أَتَى لَمْ أَخْضَهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ* kısmı H. Yûsuf'un masumiyetini ve dürüstlüğünü vurgularken, aynı zamanda bulunduğu zor durumdan hissettiğı rahatsızlığı ve endişeyi yansıtır.³⁵¹ Bu nedenle bu ifade, duygusal bir tepki olarak değerlendirilebilir. *وَمَا أَزْبَىٰ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ* Cümlesi de, H. Yûsuf'un insanın iç dünyasına dair derin bir farkındalığı yansıtırken aynı zamanda duygusal bir içtenliği

³⁵⁰ Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü'l-Muhît*, 5/580; Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, 13/105.

³⁵¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2/469-470.

de ortaya koyar. Âyetin *إِنَّ رَبِّيَ غَفُورٌ رَحِيمٌ* bu son kısmı da Hz. Yûsuf'un Allah'ın merhametine olan güvenini ve ona olan duygusal bağlılığını gösterir.³⁵² Bundan dolayı bu cümle, onun teslimiyetini yansıtan duygusal bir ifadedir.

Sonuç olarak bu âyetler, Hz. Yûsuf'un içsel duygularını, manevi mücadelesini ve Allah'a olan bağlılığını ifade etmektedir. Âyetlerde öne çıkan duygusal işlev, Hz. Yûsuf'un kişisel deneyimlerini ve duygusal tepkilerini yansıtmaktadır. Bununla birlikte, âyetlerde yer alan çağrı ve gönderge işlevi, duygusal işlevi destekleyerek âyetlerin bütüncül anlamını güçlendirmektedir.

11. Âyet: *"وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ آوَى إِلَيْهِ أَخَاهُ قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ"*

Meal: “Yûsuf’un huzuruna girdiklerinde öz kardeşini yanına aldı (ve ona gizlice) “Ben, gerçekten senin kardeşinim; onların yaptıklarına üzülmeyin!” dedi.”³⁵³

Tablo 11: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Kaynak âyetin ilk kısmında Allah devamında Hz. Yûsuf.	Alıcı âyetin ilk kısmında tüm insanlar devamında konuşmanın başladığı yerde Bünyamin.	Hiz. Yûsuf’un kardeşlerini kendi huzuruna getirdiği ve Bünyamin’e diğer kardeşlerinin olmadığı uygun bir zamanda onun kardeşi olduğunu açıklaması âyetin iletisini meydana getirmektedir.	Âyetin ilk kısmında vahiy meleği, Hz. Peygamber ve Kur’an kanal olurken devamında Hz. Yûsuf ve kardeşi arasında geçen konuşmada da kanalı hava oluşturmaktadır.	Âyetin ilk kısmında kod Arapça sonrasında o dönem konuşulan dil kod’u meydana getirmektedir.	Âyetin bağlamından, içerdiği bazı dilsel formlardan ve tefsir kaynaklarında yer alan bilgilerden hareketle uzun bir aradan sonra Hz. Yûsuf ve kardeşi Bünyamin arasında özlem ve hasretin hakim olduğu duygusal bir sahnenin yaşandığı anlaşılmaktadır.

³⁵² Yazır, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, 5/208-209.

³⁵³ Yûsuf 12/69.

Bu kısa âyette uzun bir aradan sonra bir araya gelen ve birbirlerine kavuşan iki kardeşin sahnesi aktarılmaktadır. Kur'an kardeşlerin bu sahnesinden önceki sahnelerini detaya girmeden sadece özetlemektedir. Fakat âyetin içerisinde yer alan bazı dilsel argümanlar bize bu kısa anlatımın öncesinde de yaşananların olduğunu düşündürmektedir. Bu bağlamda *أَوَى إِلَيْهِ أَخَاهُ* ifadesinin, sadece fiziksel bir yakınlaşmayı değil, aynı zamanda duygusal ve sembolik bir yakınlaşmayı da içeren mecazi bir anlam³⁵⁴ taşıdığına dikkat çekilmesi bu durumu desteklemektedir. Ayrıca Hz. Yûsuf'un kardeşine böyle bir hitapta bulunması kardeşinin uygulandığını ve hüznlendiğini ortaya koymaktadır. Nitekim *تَبْتَنِينَ* kelimesi açıklanırken de kardeşlerin yaşadığı hüzn³⁵⁵ dikkat çekilmektedir. Ayrıca müfessirler de Bünyamin'in yaşadıklarından ötürü ağlaması, hüznlenmesi ile alakalı bazı rivayetlerde bulunmaktadır.³⁵⁶

Sonuç olarak, Hz. Yûsuf ile kardeşi arasındaki duygusal buluşmayı aktaran bu açıklamalar, dilin heyecana bağlı işlevini ön plana çıkarmaktadır. Âyetin kısa ve özlü bu anlatım tarzı, geçmişte yaşanan olayların psikolojik etkisini ve karakterlerin içsel dünyalarındaki duygusal yoğunluğu yansıtmaktadır. Bu durum, metnin yalnızca olay örgüsünü aktarmakla kalmayıp, aynı zamanda karakterlerin duygusal ve psikolojik durumlarını da okuyucuya etkili bir şekilde aktardığını göstermektedir. Dolayısıyla, âyetin bu anlatım tarzı hem olayların dramatik yönünü hem de karakterlerin duygusal derinliğini vurgulayarak, metnin daha etkili ve derinlikli bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır.

12. **Âyet:** "وَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا أَسَفَى عَلَى يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ"

Meal: "Onlardan yüz çevirdi, "Âh Yûsufum âh! İçim yanıyor!" diyordu. Sonunda üzüntüden gözlerine boz geldi. Artık kederini içine gömüyordu."³⁵⁷

Tablo 12: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
--------	-------	-------	-------	-----	--------

³⁵⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 13/26.

³⁵⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 13/26; ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Ku'ân ve İ'râbüh*, 3/119; Neseî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâ'iku't-Te'vîl*, 2/125.

³⁵⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II/448; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 6/485; Endelüsî, *el-Bahrü'l-Muhîd*, 5/325; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, 1/490.

³⁵⁷ Yûsuf 12/84.

Allah	Tüm insanlar	Hz. Ya'kûb'un (Yûsuf ve Bünyamin) iki oğluna da yitirmenin verdiği üzüntü ile diğer oğullarından yüz çevirmesi ve yaşadığı hüznün derinliği ayetin iletisini vermektedir.	Burada vahiy meleği Cebrail, Hz. Peygamber ve Kur'an kanal konumunda yer almaktadır.	Âyetin dili olan Arapça Kodu oluşturmaktadır.	Âyetten Hz. Ya'kûb'un oğlu Hz. Yûsuf'tan dolayı yaşadığı hüznü içine attığı, Bünyamin'in hüznü ile de bu hüznün daha da derinleştiği, depreştiği ve gözlerine aklar düştüğü anlaşılmaktadır.
-------	--------------	---	--	---	--

Âyetin genel anlatım üslûbuna bakıldığında Hz. Ya'kûb'un halini okuyuculara tasvir eden bir anlatım üslûbu olduğu görülmektedir. Fakat âyette Hz. Ya'kûb'un oğlu Hz. Yûsuf'a duyduğu hüznü dile getiren nida üslûbu âyetin anlatım üslûbunu, okuyucuyu duygulandıran bir üslûp haline çevirmektedir. Zira âyet hem Hz. Ya'kûb'un yaşadığı derin hüznü yansıtmakta hem de okuyucuyu duygusal olarak etkileyen ve onu metnin atmosferine dahil eden bir nitelik kazandırmaktadır. Bu durum âyetin anlatım üslûbuna dilin heyecana bağlı işlevini hâkim kılmaktadır.

Hz. Ya'kûb'un üzüntüsünü ifade ettiği nidanın bir nudbe üslûbu olduğu ifade edilmektedir. Nudbe üslûbu; bir kişinin maruz kaldığı musibet ya da felaketten dolayı dolayı hissettiği acıyı açıklamak için yapılan üslûptur.³⁵⁸ Bu üslup, duygusal yoğunluğu ön plana çıkararak konuşanın içsel durumunu yansıtır. Bu nedenle, nudbe üslûbu, dilin heyecana bağlı işlevi ile örtüşen bir dilsel argüman olarak kabul edilebilir.

Âyette geçen *وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ* ifadesi, hem Hz. Ya'kûb'un yaşadığı derin kederin fiziksel bir tezahürünü göstermekte hem de muhatabı duygusal olarak etkilemektedir. Dolayısıyla bu ifade, âyetin anlatım üslûbunda dilin heyecana bağlı işlevini yansıtan önemli bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır. *فَهُوَ كَظِيمٌ* ifadesi de derdini, kederini, kızgınlığını içine atan atan³⁵⁹ bir insanı ifade etmektedir. Âyetin bu

³⁵⁸ İbn Hîşâm, *Katru'n-Nedâ ve Bellüs-Sadâ*, 247-250; Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 5/238-240; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 13/42-43; Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâ'iku't-Te'vîl*, 2/129.

³⁵⁹ Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 5/240; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 13/43.

kısmı da Hz. Ya'kûb'un yaşadığı duygu dünyasını yansıtmaya sebebiyle âyetin anlatım üslûbunda dilin heyecana bağlı işlevini ön plana çıkarmaktadır.

13. **Âyet:** " قَالَ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ "

Meal: "Ya'kûb da şöyle dedi: "Ben acımı ve kederimi ancak Allah'a arz ediyorum ve ben sizin bilmediklerinizi Allah'tan gelen bilgiyle biliyorum." ³⁶⁰

Tablo 13: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hiz. Ya'kûb	Evlatları	Hiz. Ya'kûb'un derdini ve hüznünü yalnızca Allaha havale ettiğini vurgulaması âyetin iletisini ortaya koymaktadır.	Hiz. Ya'kûb ve oğulları arasında geçen sözlü iletişimde kanal havadır.	Hiz. Ya'kûb ve oğulları arasında o dönem konuşulan dil kodu meydana getirmektedir.	Âyetten Hiz. Ya'kûb'un oğlu Hiz. Yûsuf'tan dolayı yaşadığı hüznü içine atıp Allaha havale ettiği gibi Bünyamin'in hüznünü de içine attığı ve Allaha havale ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Hiz. Ya'kûb'un Allah'ın ihsanı ile bazı olayların hikmetine vasıl olduğu çıkarılmaktadır.

Âyette yer alan **إِنَّمَا** hasr edatı ve nefy harfi **لَا** gibi bazı dilsel araçlar âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevini yansıtmaktadır. Fakat şu ifade **وَحُزْنِي بَثِّي** **إِنَّمَا أَشْكُو** âyetin anlatım üslûbunun tam merkezine oturmaktadır. Bu durum âyetin anlatım üslûbunda dilin heyecana bağlı işlevini ön plana çıkarmaktadır. Özellikle burada geçen hüznün, keder ve şikâyet kelimeleri duygu işlevini yansıtan kelimeler olmaktadır. Bu manada **بَثِّي** kelimesini müfessirler kişinin içini yakıp kavuran ³⁶¹ bir durumu açıklayan kavram olduğunu ifade etmişlerdir. Sonuç olarak, âyetteki **إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ** ifadesi, Hiz. Ya'kûb'un içsel acısını ve hüznünü yansıtarak, dilin heyecana bağlı

³⁶⁰ Yûsuf 12/86.

³⁶¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/678; Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 5/240; Neseî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâ'iku't-Te'vîl*, 2/130; Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm*, 4/302.

işlevini ön plana çıkarır. Ayrıca حُزْنِي ve بَيْي gibi kelimeler ve müfessirlerin bu kavramlara yüklediği derin anlamlar, âyetin anlatım tarzında dilin duygusal işlevinin varlığını desteklemektedir.

14. Âyet: {يوسف/94} وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَنْ تُقَدِّدُونِ {يوسف/94} قَالُوا تَاللَّهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ

Meal: “Kafîle Mısır’dan ayrılınca babaları, “Eğer bana bunamış demezseniz, inanın ben Yûsuf’un kokusunu alıyorum!” dedi. (94) Yanındakiler ise, “Vallahi sen hâlâ eski şaşkınlığındasın” dediler.”³⁶²

Tablo 14: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hiz. Ya’kûb	Hiz. Ya’kûb’un yanında bulunanlar.	Hiz. Ya’kûb’un duyguları açıklaması ve yanındakilerin bu duygularına karşı olan tavırları âyetlerin iletilerini oluşturmaktadır.	Hiz. Ya’kûb ve yanında bulunanlar arasında geçen sözlü iletişimde kanal havadır.	Hiz. Ya’kûb ve yanında bulunanlar arasında o dönem konuşulan dil kodu meydana getirmektedir.	Birinci âyette Hiz. Ya’kûb’un kervan Mısırdan ayrıldığı anda Hiz. Yûsuf’un kokusunu alıyorum demesi Hiz. Ya’kûb’un yaşadığı haleti ruhiyesinin ne derece olduğunu göstermektedir. İkinci âyette de yanındakiler Hiz. Ya’kûb’un şaşkınlık içinde olduğunu, onu hafife alarak, bu durumu ona azarlar bir tavırla ifade ettikleri anlaşılmaktadır.

Birinci âyette yer alan وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ ifadesi bir olayı hikâye eden bir üslûba sahiptir. Aynı zamanda âyette şart ve cevap cümleleri bulunmaktadır. Bu sebeple وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ ibaresinin üslûbu ve şart cevap cümleleri dilin gönderge işlevini

³⁶² Yûsuf 12/94-96.

yansıtmaktadır. **إِنِّي** tekid edatı, **كَ** muhatap zamiri, **تَاللّٰهِ** yemin ifadesi ve **لَا جُدُّ** yer alan tekid lamı³⁶³ da dilin çağrı işlevini gösteren dilsel argümanlar arasında sayılmaktadır. Fakat bu işlevler her iki âyette de dilin heyecana bağlı işlevini besleyen işlevler fonksiyonunu görmektedir. Zira birinci âyetin anlatım üslûbunda, Hz. Ya'kûb'un iç dünyasında yaşadığı duygu haline vurgu yapılmaktadır.

İkinci âyette, Hz. Ya'kûb'un yanındakilerin ona yönelik azarlayıcı ve sert bir hitap tarzı dikkat çekmektedir. Onların, “vallahî sen hâlâ eski şaşkınlığındasın” şeklindeki sözleri, Hz. Ya'kûb'un durumunu küçümseyen ve onun duygusal tepkilerini hafife alan bir tutumu yansıtmaktadır. Bu ifade, yanındakilerin Hz. Ya'kûb'un içinde bulunduğu duygusal durumu anlamak yerine, onu azarlayan bir tavır sergilediklerini göstermektedir. Bu azarlayıcı tutumda, âyetin anlatım üslûbunda dilin heyecana bağlı işlevi ile örtüşen bir anlatım tarzıdır.

Müfessirlerin Hz. Ya'kûb'un, yaşadığı duygu halinin bir vehim olmadığını ve gerçek bir hal olduğunu muhataplarına inandırmak için pekiştirme edatları³⁶⁴ kullanıldığını dile getirmektedirler. Aynı şekilde **أَنْ تُقَدُّونَ** ibaresinin de Hz. Ya'kûb'un kendi hissettiği duyguların gerçek olduğunu muhataplarına göstermek için³⁶⁵ söylenmiş bir ifade olduğunu dile getirmektedirler. Bu dilsel araçlar, Hz. Ya'kûb'un içsel deneyimlerinin samimiyetini ve derinliğini ortaya koyarak, onun duygusal durumunu daha inandırıcı hale getirmektedir. İşte saydığımız bu hususlarda anlatımda dillin heyecana bağlı işlevini ön plana çıkarmaktadır.

Sonuç olarak, âyetin anlatım üslûbunda duygusal işlev daha baskındır, çünkü Hz. Ya'kûb'un içsel dünyası, özlemi ve umudu, âyetin anlatım üslûbunun merkezinde yer alır ve okuyucuya derin bir duygusal etki bırakır.

15. Âyet: " قَالُوا يَا أَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ "

Meal: “Ey babamız! Bizim günahlarımızın affını dile! Çünkü biz gerçekten hata ettik” dediler.”³⁶⁶

³⁶³ Dervîş, *Îrabu'l Kur'ân ve Beyânihi*, 5/53-55.

³⁶⁴ Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 5/250-253; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/692; Ebüssuûd, *Îrşâdü'l-Akli's-Selîm*, 4/305

³⁶⁵ Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâ'iku't-Te'vîl*, 2/133; İbn Atıyye el-Endelûsî, *el-Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Abdu'sselam Abdu'sşâfi Muhammed (Beyrut: Dâru'l Kütübü'l İlmiyye, 1422), 3/279.

³⁶⁶ Yûsuf 12/97.

Tablo 15: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hız. Ya'kûb'un evlatları.	Hız. Ya'kûb	Âyette Hız. Ya'kûb'un evlatlarının hatalarını anlaması ve babalarından kendileri için Allahtan bağışlanma talebinde bulunmalarını istemeleri, âyetin iletisini ortaya koymaktadır.	Hız. Ya'kûb ve oğulları arasında geçen sözlü iletişimde kanal hava olmaktadır.	Hız. Ya'kûb ve oğulları arasında o dönem konuşulan dil kodu meydana getirmektedir.	Âyetin bağlamından Hız. Ya'kûb'un oğullarının hatalarını anladıkları ve pişmanlık duygusu içinde oldukları anlaşılmaktadır.

Âyetin genel anlatım üslubundan Hız. Ya'kûb'un çocuklarının hatalarını anladıkları ve bundan dolayı pişman oldukları dikkati çekmektedir. Âyette özellikle *اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ* ifadesi yaşadıkları pişmanlık duygusunun bir yansıması olmaktadır. Burada Hız. Ya'kûb'un oğullarının hata ve pişmanlık duyguları muhatabın dikkatini daha çok çekmektedir. Âyette bu duyguların dile getirilmesi âyetin anlatım üslubunda dilin heyecana bağlı işlevini ön plana çıkarmaktadır. Bu açıklamaların yanı sıra âyette geçen *يَا* nida edatı, *اسْتَغْفِرْ* emir fiili ve *إِنَّا* tekid edatı³⁶⁷ çağrı işlevinin göstergeleri arasında yer almaktadır. Bu unsurlar, Hız. Ya'kûb'un çocuklarının babalarından af dilemesini istemelerini ve bu yönde bir eyleme davet etmelerini ifade eder. Fakat âyetin anlatım üslubunda muhatabın dikkatini, Hız. Ya'kûb'un çocuklarının pişmanlık duyguları çekmektedir.

Sonuç olarak, âyetin anlatım üslubunda dilin heyecana bağlı işlevi daha baskındır. Zira çocukların pişmanlık ve af dileme duyguları, âyetin anlatım tarzının merkezine yerleşmektedir. Bu durum, âyetin iletişimsel boyutunda duygusal işlevin ön plana çıktığını göstermektedir.

Kur'an-ı Kerim'in anlatım gücünün önemli bir boyutunu oluşturan duygusal işlev, Yûsuf Sûresi'nde çeşitli dilsel mekanizmalar vasıtasıyla tezahür etmektedir. İsmi tafdîl yapıları, taaccüb ifadeleri ve iğrâ üslubu, metnin duygusal derinliğini inşa eden

³⁶⁷ Dervîş, *Îrabu'l Kur'ân ve Beyânihi*, 5/55.

temel unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle olumlu ve olumsuz duygusal yük taşıyan fiiller, kinâye ve mübâlağa kullanımları, karakterlerin iç dünyalarına dair psikolojik tahliller sunmada kritik rol oynamaktadır. Bu dilsel stratejiler, sadece anlatıyı zenginleştirmekle kalmamakta, aynı zamanda muhatabın metinle kurduğu duygusal bağı güçlendirerek onu hikâyenin bir parçası haline getirmektedir. Netice itibariyle Yûsuf Sûresi, bu dilsel mekanizmalar sayesinde salt bir kıssa olmanın ötesine geçerek, okuyucuda güçlü psikolojik yankılar uyandırmaktadır.

3.3.3 Çağrı İşlevinin Egemen Olduğu Ayetler

Bu işlev alıcıyı etkilemesi ve sınırlı bir iş yapmaya teşvik etmesi sebebiyle; التوجيهية الوظيفية (yönlendirme işlevi), الإيعازية الوظيفية (emir, tavsiye işlevi), الاشتراكية الوظيفية (katılım işlevi), الندائية الوظيفية (nida işlevi), التأثيرية الوظيفية (etki işlevi), التعبيرية الوظيفية (açıklama işlevi) gibi isimlerle de ifade edilmektedir.³⁶⁸ Bu bağlamda bu işlevin alıcıya التأثير (etki etme), الإقناع (ikna etme), التمتع (tatmin etme) ve الإثارة (onu harekete geçirme) gibi dört temel özelliği olduğuna dikkat çekilmektedir.³⁶⁹

Bu işlevinin temel amacı muhatabı etkileyerek onun davranışlarında değişiklik meydana getirmektir. Alıcıyı etkileme ve onun dikkatini çekmek amacıyla bu işlevde nida, emir, nehiy ve nefiy gibi Arapçada bilinen inşa üslûpları ön plana çıkmaktadır. Yine takdim, tehir, umum has ve teşbih, temsil gibi söylem yöntemleri de bu işlevin etkisini artıran özellikleri arasında yer almaktadır.³⁷⁰

Bu işlevin temel özelliklerinden biri olan nida üslûbu Kur'an'ın nazımının Yûsuf Sûresinde dayandığı açık bir üslûpsal özellik olarak kendini göstermektedir. Bu noktada nida üslûbun önemi mürsel ile mürsel'ün ileyh arasında sözlü iletişim aracı olmasından ileri gelmektedir.³⁷¹

Dilin çağrı işlevi, yani dilin insanları bir şeye davet etme, ikna etme veya yönlendirme gücü, Yûsuf sûresi'nin anlatımında belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Bu işlev, özellikle Hz. Yûsuf'un hayatındaki diyaloglar ve iletişim stratejileri

³⁶⁸ Tâhir Bumzber, *et-Tevâsilü 'l-Lisâniyyu ve 'ş-Şi'riyyetu* (Cezayir: Dâru'l-İntizâr, 2007), 39.

³⁶⁹ Kutub, "Teceliyâtü'l-Vazîfeti'l-İfhâmiyyeti fi'l-Kur'âni'l-Kerîm", 52.

³⁷⁰ Kutub, "Teceliyâtü'l-Vazîfeti'l-İfhâmiyyeti fi'l-Kur'âni'l-Kerîm", 53.

³⁷¹ İzzet Marangozoğlu, "Yûsuf Suresinde Nidâ Üslûbunun Sözlü Bir İletişim Aracı Olarak Manaya Etkisi", *Kur'an ve Dil İlimleri*, ed. Emrullah Ülgen vd. (Ankara: İlahiyat Yayınları 2021), 152.

aracılığıyla somut örneklerle işlenmiştir. Bu bağlamda, Yûsuf Sûresi'nde yer alan ve dilin çağrı işlevini yansıtan âyetlerin incelenmesi, dilin insanlar arasındaki iletişimdeki rolünü ve ilahi mesajın etkili bir şekilde aktarılmasındaki önemini anlamak açısından büyük bir değer taşımaktadır. Yapılan incelemeler neticesinde, aşağıda belirtilen âyetlerde bu işlevin özelliklerinin daha belirgin ve etkileyici bir şekilde ön plana çıktığı tespit edilmiştir.

1. **Âyet:** قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ

Meal: “Babası, “Yavrucuğum” dedi, “Rüyayı sakın kardeşlerine anlatma, sonra sana tuzak kurarlar! Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır.”³⁷²

Tablo 1: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hiz. Ya'kûb	Hiz. Yûsuf	Âyetin iletisi, Hiz. Yûsuf'un babası Hiz. Ya'kûb tarafından gördüğü rüyayı kardeşlerine anlatmaması yönündeki uyarısı ve bu durumun potansiyel sonuçlarına dair bir öngörü sunmasıdır.	Hiz. Ya'kûb ve Hiz. Yûsuf arasında gerçekleşen bu konuşma da kanalı hava oluşturmaktadır.	Arapça	Âyetin bağlamından rüyaların güçlü bir sembolik anlam taşıdığı, rüyanın kardeşler arasında kıskançlık ve rekabete yol açabileceği, aile birliğinin koruma düşüncesi ve şeytanın düşmanlığından korunulmak istendiği anlaşılmaktadır.

Âyetin baş kısmında bir nida üslûbunun varlığı görülmektedir. Cümle nida üslûbu ile başladığı zaman nida üslûbu cümlede iletişimsel etkinliğe sahip önemli bir üslûp olarak kabul edilmektedir. Konuşmacı nida üslûbu vasıtasıyla alıcıdan kendisinin kabul edilmesini ister. Nida gönderici ile alıcı arasında doğrudan iletişim

³⁷² Yûsuf 12/5.

kurulmasını sağlayan bir araçtır. Bu bağlamda nida üslûbu dilsel iletişimin önemli edatlarından biri haline gelmektedir.

Âyet يَا بُنَيَّ şeklinde bir nida ile başlanması alıcıyı hem bir işe hazırlama hem de bir tembih anlamı taşımaktadır. Aynı zamanda burada nidaya yer verilmesi muhatap üzerinde tesir gücünü artırmaktadır. Zira Suyûtî (ö. 911/1505) nidanın muhatap üzerinde bir işi yapma konusunda tesir gücünü artırdığını beyan etmektedir.³⁷³ İbn Âşûr da muhatabın huzurunda yapılan bu nida hakkında, zihninin ele alınan amaca ilgiyle odaklanmasını talep etmek için olduğunu söylemektedir.³⁷⁴ Muhatap üzerinde bir işi yapma konusunda kelamın tesir gücünü artıran, muhatabı alıcıdan gelecek olan bilgiye karşı hazırlayan ve tembihleyen nida üslûbu âyette dilin çağrı işlevinin varlığını ön plan çıkarmaktadır.

Âyetteki nidadan sonra gelen münada da âyette dilin çağrı işlevini gösteren bir karine olarak karşımıza gelmektedir. Zira âyette yer alan يَا kelimesini bazı müfessirler mütekellim “ya”sına mûzaf olmuş bir ismi tasgir olarak açıklamaktadırlar. Bu ismi tasgirinde şefkat ve samimiyetten kinaye olduğunu beyan edilmektedir. Burada da ismi tasgir ile de büyük olanın küçüğün konumuna indiğini belirtmektedirler. Böylece Hz. Ya’kûb nasihatının tesir gücünü artırarak alıcı konumunda bulunan Hz. Yûsuf’u etkilemeye çalışmaktadır.³⁷⁵ Muhatabı bir konuda uyarmayı ve onu etkilemeyi ifade eden âyet üzerindeki bu açıklamalarda dilin çağrı işlevinin varlığını bize göstermektedir.

Cümle içerisinde kullanılan emir ve nehiy üslûpları da dilin çağrı işlevinin varlığını ortaya koyan karineler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda âyetlerde kullanılan emir ve nehiy üslûplarının kullanılmasındaki amaç, muhatabın dikkatini çekmek ve onun gönderenin zihnindeki düşüncesinden, onun haberdar olmasını sağlayacak fikirleri muhatabın aklına getirmektir. Ayrıca bu üslûplar göndericinin kısa ve öz konuşmasını sağlarken aynı zamanda alıcı ve gönderici arasındaki iletişimin

³⁷³ Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahîm (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1433), 5/1721.

³⁷⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/212.

³⁷⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/213.

daha etkin olmasına ve muhatabında iletişim olayın da daha aktif bir katılımcı olmasına da vesile olmaktadır.³⁷⁶

Bu âyetin, لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَى إِخْوَتِكَ “Rüyanı kardeşlerine anlatma” kısmında, لَا, “nehiy ve cezm” harfî bulunmaktadır. Burada Hz. Ya’kûb’un özellikle böyle bir nehiy üslûbunu seçmesine etki eden sebebe baktığımız zaman Hz. Yûsuf’un gördüğü rüyanın ehemmiyetini ve kardeşlerinin ona bir kötülük edebileceğini anlamış olmasındandır. Muhatabı olan Hz. Yûsuf’a hadisenin ehemmiyetini kavratılabilmek ve onun dikkatini çekebilmek için böyle bir üslûp kullandığı acizane kanaatimizce düşünülmektedir. Zira İbn Âşûr da bu âyetin açıklamasında Hz. Yûsuf’un gördüğü rüyanın önemini, Hz. Ya’kûb’un anladığını ve eğer kardeşlerine de bu rüyayı anlatırsa onların hasetliklerinin artacağına ve Hz. Yûsuf’a zararlarının dokunabileceğini dile getirmektedir.³⁷⁷

Tefsirlerde فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا “Sana tuzak kurarlar” ibaresinde yer alan “lam”’ın mefulü ile olan bağımlıyı güçlendirmek için geldiği ifade edilmektedir.³⁷⁸ “Lam”’ın mefulü olan “kaf” zamiri, Hz. Yûsuf’un yerini tutmaktadır. Bu da muhatap konumunda bulunan Hz. Yûsuf’un olayın önemini anlaması ve dikkatini anlatılana vermesi için var olan bir üslûp olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla muhatapın ilgisini ve dikkatini toplamayı hedefleyen böyle bir kullanım âyette çağrı işlevinin başka bir görünümünü oluşturmaktadır. Yine âyetin bu kısmında yer alan, كَيْدًا kavramının da tenvinli olarak gelmesinin muhatap olarak bulunan Hz. Yûsuf’a gördüğü rüyasını kardeşlerine anlatmaması yönündeki nehyin hem önemini, büyüklüğünü anlatmak hem de muhatapı uyarmak için böyle bir dilsel üslûp ile geldiği ifade edilmektedir.³⁷⁹ Netice olarak فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا ifadesi üzerinde tefsirlerde yapılan bu açıklamaların dilin çağrı işlevinin varlığı ile uyuşan ve ona delil olan açıklamalar olduğu görülmektedir.

Âyetin إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُبِينٌ “Şüphesiz şeytan insanın apaçık bir düşmanıdır” kısmı bir bütün halinde ve cümlede üstlendiği fonksiyon itibarıyla aslında dilin gönderge işlevinin varlığını göstermektedir. Çünkü âyette bir analiz ve gerekçe durumu görülmektedir. Fakat âyetin bu kısmında dilin çağrı işlevine delalet eden başkaca dilsel işaretlerin varlığı da görülmektedir. Zira âyetin bu bölümü إِنَّ الشَّيْطَانَ

³⁷⁶ Âbadî, “Vazâifu’l-luğa ve tevzîfu’r-risâle fî hitâbâtî Sûret-i Hûd min manzûri Roman Jakobson”, 117.

³⁷⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 12/213.

³⁷⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 12/214.

³⁷⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/529-531.

لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ için bazı müfessirler, kardeşlerine rüya anlatma yasağının izahına konu olarak açıklamaktadırlar. Çünkü şeytanın insanlara olan düşmanlığı, onları birbirlerine zarar vermeye itmektedir.³⁸⁰ Âyetin bu kısmının özellikle nehiy ifadesi ile ilişkilendirilmesi ve muhatap konumunda bulunan Hz. Yûsuf'u etkileyen hem bir tembih hem bir uyarı içermesi âyette çağrı işlevinin varlığını bize gösteren bir karine haline gelmektedir.

Âyet bağlamında yapılan analizler, dilin çağrı işlevinin bu metinde ağır bastığını ortaya koymaktadır. Bu durum, öncelikle Hz. Ya'kûb'un evladı Hz. Yûsuf'a yönelik hitabında ve devamında yer alan nehiy (yasaklama) ifadesinde açık bir şekilde görülmektedir. Hz. Ya'kûb, oğluna rüyasını kardeşlerine anlatmamasını söyleyerek, onu belirli bir davranışa yönlendirme amacı taşımaktadır. Bu tür bir dil kullanımı, alıcıyı (Hz. Yûsuf) etkilemeyi ve onu uyarmayı hedeflediğinden, çağrı işlevinin tipik bir örneğini oluşturmaktadır. Ayrıca, âyetin devamında Hz. Ya'kûb'un, oğlunu ikna etmek ve onu etkilemek amacıyla kardeşlerinin kendisine tuzak kurabileceklerine dair ifadeleri ve şeytanın insanın apaçık bir düşmanı olduğu yönündeki uyarıları, çağrı işlevinin egemenliğini daha da belirgin hale getirmektedir.

2. **Âyet:** قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ وَالْقَوْهَ فِي غِيَابَةِ الْجُبِّ يَلْتَقِطُهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ

Meal: “Onlardan biri, “Yûsuf'u öldürmeyin, eğer mutlaka yapacaksanız, onu (kör) kuyunun dibine bırakın. Nasıl olsa gelip geçen kervanlardan biri onu bulup alır” dedi.”³⁸¹

Tablo 2: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
H. Yûsuf'un kardeşlerinden birisi.	H. Yûsuf'un kardeşleri.	Bu âyette, H. Yûsuf'un kardeşlerinden birisinin vicdanının sesine karşı gelemeyince H. Yûsuf'un öldürülmek yerine kör bir kuyuya	Âyette H. Yûsuf'un kardeşleri arasındaki iletişim sürecinde, mesajın aktarımı hava yoluyla iletilen ses dalgaları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu durum, sözlü	Kendi aralarında o dönem konuştukları dil, kodu oluştururken; hadisenin bize aktarıldığı Kur'an'daki anlatım da	Konuşan kaynak konumunda bulunan kardeşlerden birisinin vicdanının sesine kulak vererek kardeşlerini yönlendirmeye

³⁸⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 12/214; Endelûsî, *el-Bahrü 'l-Muhîr*, 6/238-240.

³⁸¹ Yûsuf 12/10

		bırakılması teklifini sunması âyetin iletisini meydana getirmektedir.	iletişimin temel unsurlarından biri olan fiziksel kanalın (hava) rolünü ortaya koymaktadır.	kod Arapçadır.	çalıştığı anlaşılmaktadır.
--	--	--	--	-------------------	-------------------------------

Bu âyette Hz. Yûsuf'un kardeşlerinden birisinin, kaynakların belirttiğine göre bu kardeşin ismi Rubil, Yehuda ya da Şemun olarak açıklanmaktadır.³⁸² Söz konusu kardeşin vicdani muhalefetini aşmadığı ve bu nedenle alternatif bir teklif sunduğu belirtilmektedir. *إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ* "Eğer mutlaka bir şey yapmak istiyorsanız" şeklindeki ifadesi, psikolojik bir manipölasyon stratejisi olarak yorumlanabilir. Bu ifade, Hz. Yûsuf'a zarar verme konusunda kararlı olan kardeşlerin zihinlerinde şüphe uyandırmayı ve onları bu eylemden caydırmayı amaçlayan bir girişim olarak değerlendirilebilir. Bu durum, bir tür geciktirme ve engelleme taktiği olarak tanımlanabilir. Söz konusu kardeşin bu ifadelerinden, Yûsuf'a yönelik kötü niyetli girişimlerden duyduğu rahatsızlık açıkça anlaşılmaktadır. Ancak, diğer kardeşlerin yoğun kıskançlık ve öfke dolu tutumlarını en az zararla bertaraf edebilmek adına, alternatif bir öneri sunmaktan başka bir çözüm bulamamıştır. Ayrıca, diğer kardeşlerin bu konudaki kararlılıklarını ve geri adım atmaya niyetli olmadıklarını da fark etmiştir. Bu durum, onun stratejisinin sınırlarını ve içinde bulunduğu ikilemi ortaya koymaktadır.³⁸³ Başka kaynaklarda da bu konuşmayı yapan kardeşin diğer kardeşler arasında en çok akli olgunluğa sahip olması onun böyle bir işi yapmak yerine onu kuyuya atalım fikrini ortaya koymasında etkili olduğu ifade edilmektedir.³⁸⁴ Açıklamalar bu kardeşin vicdanın sesini dinleyerek kardeşlerini kötü bir işi yapmaktan vazgeçirmeye çalıştığını göstermektedir. Bu durum (kardeşlerini vazgeçirme ve vicdanın sesi) âyetin anlatım üslubunda hem duygusal işlevi hem de çağrı işlevinin birlikteliğini yansıtmaktadır.

Âyet üzerinde yer alan bazı göstergeler *لَا تَقْتُلُوا* nehiy ve *وَأَقْبُوا* emir ifadeleri âyette dilin çağrı işlevinin özellikleri arasında yer almaktadır. Zira bu iki emir ve nehiy ifadesi dilin çağrı işlevinin temel özellikleri arasında görülmektedir. Âyetin

³⁸² Taberî, *Câmi'u'l-Beyan*, 13/20-21; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/225.

³⁸³ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/219.

³⁸⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/225.

devamında yer alan **يَلْتَقِطُهُ** ifadesi de yine dilin çağrı işlevinin bir göstergesini oluşturmaktadır. Çünkü bu ifadenin **الْقَوَّة** emrinin cevabı niteliğinde olduğu ve takdirinin **يَلْتَقِطُهُ** **إِنْ تُلْقُوهُ يَلْتَقِطُهُ** şeklinde olduğu açıklanmaktadır. Dolayısıyla burada yer alan gizli emir ifadesi de yine dilin çağrı işlevinin bir göstergesi olmaktadır.

Âyetin son kısmında, teklifi sunan kardeşin diğer kardeşlerine yönelik olarak kullandığı **فَاعْلَيْنِ كُنْتُمْ** **إِنْ** ifadesinde, “siz” çoğul şahıs zamirinin kullanıldığı görülmektedir. “Siz” zamirinin kullanımı, muhataba yönelik bir nida üslûbu oluşturmakta ve bu da dilin çağrı işlevinin belirgin bir özelliği olarak değerlendirilmektedir. Çoğul şahıs zamirinin tercih edilmesi, hitabın doğrudan ve kolektif bir nitelik taşımasını sağlamakta ve bu sayede muhatap grubun dikkatini çekme, onları bir eyleme yönlendirme amacını taşımaktadır. Dolayısıyla buradaki “siz” zamiri, yalnızca bir hitap biçimi olmanın ötesinde, âyetin çağrı işlevini vurgulayan ve muhatabı harekete geçirmeyi amaçlayan dilsel bir araç olarak işlev görmektedir.

Âyet üzerinde yapılan analizler, dilin çağrı işlevinin metne büyük ölçüde hâkim olduğunu göstermektedir. Bu durum, özellikle âyette yer alan muhatap zamiri, emir ve nehiy ifadeleriyle desteklenmektedir. Bu tür dilsel göstergeler, muhatabı bir eyleme yönlendirme veya bir eylemden alıkoyma amacı taşıdığından, çağrı işlevini ön plana çıkarmaktadır. Ancak, konuşan konumunda bulunan ve kimliği tam olarak belirtilmeyen kardeşin, vicdanının sesine karşı gelemediği de anlaşılmaktadır. Bu durum, âyette dilin heyecana bağlı işlevinin de varlığına işaret etmektedir. Dolayısıyla, âyette dilin çağrı işlevi ile heyecana bağlı işlevi bir arada bulunmakta ve bu iki işlev arasında bir uyum söz konusu olmaktadır. Bu birliktelik, âyetin dilsel ve iletişimsel derinliğini gösteren önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir.

3. Âyet: "أَرْسَلُهُ مَعَنَا عَدَا يَرْتَعْ وَيَلْعَبُ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ"

Meal: “Yarın onu bizimle beraber (kıra) gönder de bol bol yesin içsin, oynasın; onu mutlaka koruruz.”³⁸⁵

³⁸⁵ Yûsuf 12/12.

Tablo 3: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hız. Yûsuf'un kardeşleri	Hız. Ya'kûb	Âyette Hız. Yûsuf'un diğer kardeşlerinin ona karşı yapmış oldukları planlarını gerçekleştirebilmek için Hız. Ya'kûb'u ikna etmeye devam etmeleri âyetin iletisini oluşturmaktadır.	Hız. Yûsuf'un kardeşleri ve Hız. Ya'kûb arasındaki iletişim sürecinde, mesajın aktarımı hava yoluyla iletilen ses dalgaları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu durum, sözlü iletişimin temel unsurlarından biri olan fiziksel kanalın (hava) rolünü ortaya koymaktadır.	Kendi aralarında o dönem konuştukları dil kodu oluştururken; hadisenin bize aktarıldığı Kur'an'daki anlatım da kod Arapçadır.	Âyette Hız. Ya'kûb'un oğullarının babalarını ikna etmek amacıyla kurdukları iletişimin yine onu ikna edebilmek için; "Yûsuf bizimle gezsün, yesün, içsün, oynasın ve eğlensün" şeklindeki ifadelerle Yûsuf'un eğlence ve özgürlük içinde vakit geçireceği imajını çizerek, Hız. Ya'kûb'un endişelerini hafifletmeyi ve onu rahatlatmayı amaçlamaktadır.

Dilin çağrı işlevinin ortaya çıktığı temel üslûplardan birisi emir ve nida üslûbudur. Âyeti incelediğimiz zaman baş kısmında âyetin bir emir ifadesi ile başladığı görülmektedir.³⁸⁶ Dolayısıyla âyette yer alan bu emir ifadesi âyette dilin çağrı işlevini güçlendiren ve âyete çağrı işlevinin hâkim olmasını sağlayan göstergeler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda âyete baktığımız zaman âyetin başındaki أَرْسَلْهُ emrinin alıcıyı yani Hız. Ya'kûb'a bir şey yapmaya sevk etmek amacıyla kullanıldığını göstermektedir.

يَرْتَعْ وَيَلْغَبْ Bu iki meczum muzari fiil emrin cevabı konumundadır. Hız. Ya'kûb'un çocuklarının babaları Hız. Ya'kûb'u ikna etmek amacıyla "eğer onu bizimle gönderirsen" şeklindeki emir ve taleplerine karşılık olarak "oynar, eğlenir" şeklindeki

³⁸⁶ Sâfî, *el-Cedvel fî l-râbi'l-Kur'ân*, 6/389.

ifadeleri de bu emrin cevabını oluşturmaktadır. Bu iki ifadenin arka arkaya ikna amacıyla ve aralarında atıf harfinin kullanılması da dilin çağrı işlevinin bir özelliği olarak belirtilmektedir.³⁸⁷

وَأِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ Hz. Yûsuf'un kardeşleri burada babalarını ikna etmek ve etkilemek amacıyla âyetin bu kısmında geçen إِنَّا ve ل (in ve lam) ile sözlerini tekid etmeleri³⁸⁸ dilin çağrı işlevinin bir özelliğini oluşturmaktadır. Zira daha önce de ifade ettiğimiz üzere muhatabı bir konuda etkilemek ve onu ikna etmek etmek dilin çağrı işlevinin bir özelliği olarak kaydedilmektedir. Âyetin tamamının da Hz. Ya'kûb'u etkilemek amacıyla söylenmiş bir ifade olması da dilin çağrı işlevinin bir özelliği olarak anlaşılmaktadır.

Âyet üzerinde yaptığımız açıklamalar bağlamında âyetin başında yer alan emir ifadesi, bu emir ifadesinin cevabı olarak gelen meczum muzari fiiler, bu iki fiilin de birbirine atıf ile bağlanması ve son cümlede de “in” ve “lam” ile muhatabı ikna etmek amacıyla tekidli gelmesi, âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevinin egemen olmasını sağlamıştır. Ayrıca âyetin bütününde yeme, içme, oynama ve eğlenme ifade eden sözlerle muhatabı etkileyerek onu ikna etme amacının güdülmeside, âyetin anlatım üslubunda dilin çağrı işlevini belirgin hale getirmektedir.

4. Âyet: " وَجَاؤُوا أَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ "

Meal: “Akşam ağlayarak babalarına geldiler.”³⁸⁹

Tablo 4: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hız. Yûsuf'un kardeşleri	Hız. Ya'kûp	Hız. Yûsuf'un kardeşleri yaptıkları kötü fiilin neticesinde akşam eve dönerken babalarını kendilerinin bu kötü fiili yapmadığını düşünmesi için ağlayarak onu	Hız. Yûsuf'un kardeşleri ve babaları Hız. Ya'kûp arasındaki iletişim sürecinde, mesajın aktarımı hava yoluyla iletilen ses dalgaları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu durum, sözlü iletişimin temel	Kendi aralarında o dönem konuştukları dil, kodu oluştururken; hadisenin bize aktarıldığı Kur'an'daki anlatım da kod Arapçadır.	Âyette özellikle kardeşlerin eve dönüşlerinin akşamleyin oluşunun dile getirilmesi bazı tefsirlerde kardeşlerin; suçluluk duygularını, pişmanlıklarını

³⁸⁷ Aliyye, *Vazâifu'l-Luğa ve Ef'âlu'l-Kelâm fî Dîvân Mevâkibi'l-Bûh li's-Şâ'ir Sa'd Mirdef*, 30-31.

³⁸⁸ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr* 2/43; Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm*, 4/257.

³⁸⁹ Yûsuf 12/16.

		etkilemeye ve ikna etmeye çalışmaları âyetin iletisini oluşturmaktadır.	unsurlarından biri olan fiziksel kanalın (hava) rolünü ortaya koymaktadır.		ve yalanlarını saklamak için uygun bir zaman olarak görülmüş olduğu ifade ediliyor. ³⁹⁰ Hem bu cümle hem de ayette geçen kardeşlerin yalandan ağlayarak gelmesinin ifade edilişi, âyetin bağlamı hakkında bize bilgi vermektedir.
--	--	---	--	--	--

Bu âyete yakından bakıldığında, Hz. Ya'kûb'un oğullarının, babalarını, Hz. Yûsuf'un başına gelenler konusunda ikna edebilmek ve onu inandırabilmek amacıyla sahte bir hal sergiledikleri anlaşılmaktadır. Öyle ki bu cümlenin meskutun anlı da bu durumu ortaya çıkarmaktadır. Zira kardeşlerin asıl niyetinin, babalarını Hz. Yûsuf'a herhangi bir zarar vermediklerine inandırmak ve suçluluklarını örtbas etmek olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, dilin çağrı işleviyle doğrudan bağlantılıdır, çünkü kardeşler, babalarını belirli bir inanca yönlendirmek ve onun tepkisini kontrol etmek için sözlerini ve davranışlarını bilinçli bir şekilde gerçekleştirmişlerdir.

Âyete ilk bakışta ön plan çıkan hususun, Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin ağlamaları olduğu görülmektedir. Bu ağlama aslında âyet üzerinde duygu işlevinin daha çok ön plana çıktığı izlenimini uyandırmaktadır. Fakat âyetin bağlamından bu ağlamanın gerçek bir ağlama olmadığı ve kardeşlerin, babalarını kendilerinin Hz. Yûsuf'a kötü bir iş yapmadıklarına inandırmak amacıyla gerçekleştirdikleri bir manipülasyon olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı âyette duygu işlevinden ziyade muhatabı bir konuda ikna etmek ve onu etkilemek amacı olduğundan âyette dilin çağrı işlevi ön plana çıkmaktadır. Zira dilin çağrı işlevinin temel özelliklerinden birisinin de muhatabı etkilemek ve ikna etmek olduğu bilinmektedir.

³⁹⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi 'l-Kur'an*, 9/144-145.

Tefsir kaynaklarında âyette geçen ağlamanın gerçek bir ağlama olmadığı, bu ağlamanın yapay bir ağlama olduğu ve babalarını kandırmak amacıyla yapılan bir ağlama olduğu dile getirilir. Bu bağlamda kaynaklarda aktarılan şu rivayette ağlamanın yapay bir ağlama olduğunu göstermektedir. Rivayete göre bir kadın Kâdî Şüreyh'e (ö. 80/699) gelmiş ve o sırada gözyaşı dökmüş, Şa'bî de (ö. 104/722) bu durum karşısında kadıya, "Ey Ebû Ümeyye! Görmüyor musun, kadın ağlamaktadır?" diye çıkmış. Bu tepkiye Kâdî Şüreyh, "Hz. Yusuf'un ağabeyleri de babalarına ağlayarak gelmişlerdi, fakat zalimdiler! şeklinde cevap vermiştir.³⁹¹ Hem gelen bu rivayet hem de âyetin bağlamı buradaki ağlamanın duygusal bir durum olmaktan ziyade karşı tarafı aldatmak amacıyla yapılan bir ağlama olduğunu bize göstermektedir.

Âyet, zaman (*akşam*), mekân (*babalarına geldiler*) ve durum (*ağlıyorlardı*) bilgisi sunmaktadır. Bu yönüyle anlatılan olay hakkında muhataba somut bilgi verir ve bu da dilin gönderge işlevini temsil eder. Burada anlatıcı konumunda olan kardeşler, gerçekliğe dair bir betimleme sunar.

Âyet üzerinde tefsir kaynaklarından elde ettiğimiz veriler ışığında âyette dilin çağrı işlevinin daha çok ön plan çıktığı anlaşılmaktadır. Çünkü âyette, muhatap olan Hz. Ya'kûb'a yönelik bir etkileme ve onu bir şeye inandırma gayesi görülmektedir. Kardeşlerin suçluluk hallerini gizlemek için eve özellikle akşamüzeri dönmesi ve babalarını kendilerinin suçsuz olduğuna inandırmak için sahte bir ağlama rolü yapmaları bu işlevi âyette güçlendiren özellikler arasında yer almaktadır.

5. **Âyet:** قَالَوَا يَا اٰبَانَا اِنَّا دَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَاَكَلَهُ الدِّبُّ وَمَا اَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِيْنَ

Meal: "Ey babamız! Biz yarış için uzaklaşmış, Yûsuf'u da eşyamızın yanında bırakmıştık; onu kurt yemiş! Ama doğru söylemiş olsak da sen bize inanmazsın" dediler."³⁹²

Tablo 5: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
--------	-------	-------	-------	-----	--------

³⁹¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/548; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/236.

³⁹² Yûsuf 12/17.

Hiz. Yûsuf'un kardeşleri	Hiz. Ya'kûp	Hiz. Yûsuf'un ağabeyleri onu kuyuya attıktan sonra akşam eve döndükleri zaman babalarına, biz yarış yapar iken Hiz. Yûsuf'u kurt yemiş yalanını anlatarak onu kendilerine inandırmaya çalışmaları ayetin iletisini oluşturmaktadır.	Âyette Hiz. Yûsuf'un kardeşleri ve babaları Hiz. Ya'kûp arasında sözlü bir iletişim meydana gelmektedir. Bu sebeple burada yer alan sözlü iletişim de kanal'ı hava oluşturmaktadır.	Kendi aralarında o dönem konuştukları dil, kodu oluştururken; hadisenin bize aktarıldığı Kur'an'daki anlatım da kod Arapçadır.	Bazı tefsirlerde yer alan şu rivayet âyetin bağlamı hakkında bize bilgi vermektedir. Rivayete göre Hiz. Ya'kûp oğullarının ağlama seslerini duyunca telaşlanarak; "Evlatlarım neyiniz var, sürümüzün başına bir şey mi geldi?" diyerek onlara sormuş. Onlar, "Hayır" cevabını verince, "Neyiniz var o halde, Yûsuf nerede?" ³⁹³ diye bir daha soru sorması ayetin bağlamı hakkında bilgi vermektedir.
--------------------------	-------------	---	---	--	--

Âyette hem çağrı işlevinin hem de gönderge işlevinin varlığı görülmektedir. Fakat âyette yer alan nida edatı, muhatap zamiri ve muhatapı inandırma amacı taşıyan ifadeler, âyetin özellikle dilin çağrı işlevi kapsamında kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca bu âyet ve önceki âyet arasında meskûtu anh olduğu beyan edilmektedir. Bu meskûtun anh, Hiz. Ya'kûb'un oğullarına yönelttiği, "Evlatlarım, neden ağlıyorsunuz? Yûsuf nerede?" şeklindeki bir soru olarak takdir edilmektedir.³⁹⁴ Âyeti bu meskûtu anh ile düşündüğümüz zaman âyette örtülü olarak kanalı kontrol işlevinin de varlığı

³⁹³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/550.

³⁹⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmî 'l-Kur'ân*, 9/215; Taberî, *Câmi' u'l-Beyân*, 13/75.

da düşünülmektedir. Zira Hz. Ya'kûb'un oğullarına soru yönelterek iletişim kanalını açık tutma ve onlardan bilgi alma çabası, kanalı kontrol işlevinin bir göstergesidir.

Âyetin baş kısmında قَالُوا يَا أَبْنَا yer alan nida edatı âyette çağrı işlevinin varlığını gösteren dil içi bir karinedir. Nida üslûbunun özünde yönlendirme bulunmaktadır. Yönlendirme, sevk etme, ikna etme ve bir şeyi yaptırma da çağrı işlevinin bir özelliği olarak öne çıkmaktadır. Âyette yer alan nida üslûbu, Hz. Ya'kûb'un dikkatini oğullarının söylediklerine yönelten ve onları daha dikkatle dinlemesini sağlayan odaklayıcı bir ifade tarzı olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda, söz konusu nida, dilin çağrı işlevinin bir tezahürü olarak değerlendirilmelidir.

Âyetteki nidanın cevabı إِنَّا ile tekid edilmiş إِنَّا دَهَبْنَا نَسْتَبِقُ isim cümlesi formatında ve faide-i haber olarak gelmiştir. Faide-i haber bir konu hakkında muhataba bilgi aktarmayı ifade eder. Hal konumunda bulunan نَسْتَبِقُ cümlesi de muzari fiil şeklinde faide-i haberdur. Benzer bir üslûpla birbiri üzerine atfedilerek gelen وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا cümlesi ve فَالْكَلْبُ الدَّنْبُ cümlesi de faide-i haber olarak gelmiştir.³⁹⁵ Hal cümleleri ise anlama zenginlik katan, onu izah eden itnâb sanatı olmaktadır.³⁹⁶ Bu açıklamalar, âyette dilin temel işlevlerinden biri olan gönderge işlevinin belirgin bir şekilde var olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, âyetin bu bölümünde yer alan söylemin, aynı zamanda muhatap üzerinde bir etki oluşturmayı ve bir düşünceye yönlendirmeyi hedeflemesi, dilin çağrı işlevini de ön plana çıkarmaktadır. Bu durum, âyetin anlatım üslûbunun, dilin hem bilgi aktarma hem de muhatapı etkileme ve yönlendirme fonksiyonlarını eş zamanlı olarak barındırdığını göstermektedir.

Âyetin وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا kısmında yer alan muhatap zamiri ve nefy edatı “mâ”, dilin çağrı işlevine dair bir yönü ortaya koymaktadır. Zira bu tür dilsel unsurlar, özellikle muhatapı etkileme ve ikna etme amacı taşıyan çağrı işlevinin temel bileşenleri arasında yer alır. Âyette geçen “na” zamiri, kardeşlerin kendilerini aklama ve babalarını ikna etme yönündeki ısrarlı çabalarının dilsel bir tezahürü olarak yedi defa tekrar edilmiştir.³⁹⁷ Bu tekrar, söz konusu zamirin, dilin çağrı işlevini somut bir biçimde temsil ettiğine işaret etmektedir. Âyetin son kısmında yer alan وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ

³⁹⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 12/78-80; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV/45-47.

³⁹⁶ Abdulkâhir el-Cürcânî, *Delâilü'l-İ'câz*, 145-150.

³⁹⁷ Suyûtî, *el-itkân*, 3/179.

ifadesi, anlam bakımından muhatabı etkileme ve onu ikna etme amacı taşımaktadır.³⁹⁸

Bu şart cümlesi, muhataba zihni bir sorgulama yaptırarak belirli bir sonuca yönlendirmeyi hedeflemektedir. Şart cümlesinin bu üslûbu, muhatabın duygusal ve zihinsel tepkilerini harekete geçirmektedir. Dolayısıyla, bu ifade, âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevinin varlığını ortaya koymaktadır.

Âyet üzerinde yaptığımız inceleme ve araştırmalar âyette dilin çağrı işlevi daha çok ön planda olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra âyette dilin gönderge işlevinin de varlığı görülmektedir. Ayrıca âyette örtülü bir şekilde kanalı kontrol işlevine de rastlanmaktadır. Bu üç işlevin aynı metin içerisinde bir arada bulunması, dilin farklı işlevlerinin senkronize bir şekilde işlediğini ortaya koymaktadır. Bu durum, âyetin hem iletişimsel hem de anlamsal boyutunun ne kadar zengin ve çok katmanlı olduğunu gösteren önemli bir örneğini teşkil etmektedir.

6. **Âyet:** "يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ إِنَّكَ كُنتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ"

Meal: "Ey Yûsuf! Sen bundan sakın kimseye bahsetme. (Ey Kadın,) sen de günahının bağışlanmasını dile. Çünkü sen günah işleyenlerdensin."³⁹⁹

Tablo 6: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Aziz	Hiz. Yûsuf ve Aziz'in karısı.	Aziz, olayın aslını öğrenince, önce Hiz. Yûsuf'a olaydan kimseye bahsetmemesini sonra da karısına ceza vermeyerek günahından tövbe etmesini istemesi âyetin iletisi hakkında bilgi vermektedir.	Aziz, onun karısı ve Hiz. Yûsuf arasında geçen konuşmanın sözlü bir iletişim olması sebebiyle kanalı hava oluşturunor.	O dönem Mısırdaki insanların kendi aralarında konuştukları dil kod'u oluşturmaktadır.	Âyetin bağlamından, Hiz. Yûsuf'un iffetini koruduğu ve Züleyha'nın yalan söylediği anlaşılırken Züleyha'ya yönelik "günahının bağışlanmasını dile" ifadeside, tövbe ve bağışlanmanın önemini ortaya koyar.

³⁹⁸ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 3/550.

³⁹⁹ Yûsuf 12/29.

Âyetin ilk kısmında muhatap olarak yakında bulunması sebebiyle يُوسُفُ kelimesinin nidası hazfedilmiştir.⁴⁰⁰ Dolayısıyla يُوسُفُ kelimesinin başında gizli bir nida harfinin bulunması, bulunması nedeniyle cümle nida üslûbu olup inşâ talebidir.⁴⁰¹ Âyette nida üslûbunun varlığı âyetin anlatım üslûbunda çağrı işlevinin varlığını göstermektedir.

Nidanın cevabı olan bu أَعْرِضْ عَنْ هَذَا cümlesi emir üslûbu tarzında talebî inşâ olarak nitelenmektedir.⁴⁰² Talebi inşâ, dilbilimsel açıdan, henüz gerçekleşmemiş bir fiilin yapılmasını talep etmeyi ifade eder. Taleb-i inşâ, soru, emir, nehiy, temenni ve nida gibi üslûpları içermektedir.⁴⁰³ Emir, nehiy ve nida gibi talebî inşâ cümlelerinde dilin çağrı işlevinin öne çıktığı söylenebilir. Aynı zamanda وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ cümlesi de emir üslûbunda talebî inşâ özelliği taşımaktadır. Bu ifade, muhatapı tövbe etmeye ve günahının bağışlanmasını dilemeye yönlendiren bir talep içerir. Dolayısıyla âyetin bu kısmı da âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevinin varlığını destekleyen bir özellik taşımaktadır.

Âyetin ikinci kısmı olarak gelen إِنَّكَ كُنْتَ مِنَ الْخَاطِئِينَ cümlesinde tekid harfi olarak bulunan إِنَّ, muhatap konumunda bulunan Aziz'in karısının dikkatini çekmek ve mesajın kesinliğini vurgulamak amacıyla kullanılmıştır. Bu durum, âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevinin varlığını göstermektedir. Ayrıca bu cümle bir ta'liliye cümlesi olarak gelmektedir.⁴⁰⁴ Ta'liliye cümleleri de gönderge işlevinin varlığını gösteren karineler kapsamında yer almaktadır. Bu bakımdan âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevi ile dilin gönderge işlevinin uyumu da görülmektedir. مِنَ الْخَاطِئِينَ ifadesi, aralarındaki bir ilgi sebebiyle bir kavramın diğer başka bir kavramın anlamını kapsayacak şekilde kullanması tağlîb sanatına örnek teşkil eder.⁴⁰⁵ Zira burada müzekkerlere ait çoğul kip kullanılarak, kadınlar da bu ifadenin kapsamına

⁴⁰⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/580.

⁴⁰¹ Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, 12/29; Suyûtî, *El-İtkân*, 2/123-125.

⁴⁰² Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, 12/29.

⁴⁰³ Ebû'l-Me'âlî Celâluddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdîrrahmân el-Kazvînî, *el-İzâh fî Ulûmi'l-Belâğâ*, thk. Muhammed 'Abdilmun'im el-Hafâcî (Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1993), 3/51-52-93.

⁴⁰⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 9/197; Endelûsî, *el-Bahrü'l-Muhîd*, 5/323.

⁴⁰⁵ Abdülaziz Atûk, *el-Belâğatü'l-Arabiyye: Ulûmühâ ve Funûnühâ*, (Kahire: Dâru'n-Nehdati'l-Arabiyye 1985), 245-248.

dahil edilmişlerdir.⁴⁰⁶ Bu sebeple tağlîb sanatı, âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevini destekleyen bir özellik olarak öne çıkmaktadır.

İbn Âşûr da Aziz'in buradaki sözlerinin iltifat sanatına dair örnek içerdiğini ifade etmektedir. Müfessir, Aziz'in Hz. Yûsuf'a hitap ederken bu hitabından geçiş yaparak hitabını Hz. Yûsuf'tan sonra karısına çevirmesinin iltifat sanatı olduğunu, iltifatın da dinleyenlerin ilgisini canlı tutmak için kullanılan bir belagat örneği olduğunu ifade etmektedir.⁴⁰⁷ Bu bağlamda, iltifat sanatı, âyetlerin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevinin kapsamında yer alan ve bu işlevin varlığını destekleyen bir edebî üslup olarak değerlendirilebilir. İltifat sanatı, muhatabın dikkatini canlı tutarak mesajın daha etkili bir şekilde iletilmesini sağlar ve bu özelliğiyle dilin çağrı işlevini güçlendirir. Dolayısıyla, iltifat sanatı, âyetin anlatım üslubunda çağrı işlevinin varlığını ortaya koyan ve bu işlevi destekleyen önemli bir belagat örneği olarak öne çıkmaktadır.

Tüm bu açıklamalar ve unsurlar, âyetin anlatımında dilin çağrı işlevinin belirgin bir şekilde öne çıktığını ve mesajın muhataba etkili bir şekilde ulaştırıldığını göstermektedir.

7. **Âyet:** "قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا أَمَرُهُ لَيُصْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِرِينَ"

Meal: "Bunun üzerine kadın onlara dedi ki: "İşte bu, beni hakkında kınadığınız kimsedir. Andolsun, ben ondan murad almak istedim. Fakat o iffetinden dolayı bundan kaçındı. Andolsun, eğer emrettiğimi yapmazsa mutlaka zindana atılacak ve zillate uğrayanlardan olacak."⁴⁰⁸

Tablo 7: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Aziz'in karısı	Şehrin kadınları ve Hz. Yûsuf.	Aziz'in karısının kendisinden murad almak istediği Hz. Yûsuf'u evine davet ettiği şehrin kadınlarının huzuruna	Aziz'in karısı ve şehrin kadınları arasında geçen konuşmanın sözlü bir iletişim olması sebebiyle	O dönem Mısırda insanların kendi aralarında konuştukları dil kod'u oluşturmaktadır.	Bu âyetin bağlamı, Züleyha'nın Hz. Yûsuf'un iffetli davranışı karşısında düştüğü çıkmazdır. Züleyhan'ın, toplumdaki

⁴⁰⁶ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr* 12/53.

⁴⁰⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/258.

⁴⁰⁸ Yûsuf 12/32.

		çıkarak, murad almak istediği kişinin köle dahi olsa ne kadar yakışıklı biri olduğunu ve kendisini bu sebeple mazur göstermek istemesi âyetin iletisini oluşturur.	kanalı hava oluşturuyor.		itibarını kurtarmak ve durumu lehine çevirmek için, Hz. Yûsuf'u suçlayarak ve tehdit ederek durumu lehine çevirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.
--	--	---	-----------------------------	--	--

Âyette geçen قَالَتْ fiil cümlesidir ve ardından gelen الَّذِي لَمُنْتَنِي فِيهِ ifadesi, mübteda-haber yapısıyla kurulmuş bir isim cümlesidir. Bu yapı, faide-i haber özelliği taşır. Burada الَّذِي لَمُنْتَنِي فِيهِ kısmı, ذلكن işaret isminden bedel olup, işaret edilen kişinin kim olduğunu açıklayan sıla cümlesidir. Bu yapı, dilin göndergesel işlevini yansıtır; çünkü Züleyha somut bir kişiyi işaret ederek onun kimliğini açıklamakta ve nesnel bir durumu bildirmektedir. Böylece dil, bilgi verme ve gerçeği gösterme amacıyla kullanılmaktadır. Ayrıca وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ cümlesinin faide-i haber olarak nitelenmesi ve وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا أَمْرُهُ لَيُسْجَنَ وَلَيَكُونَا مِنَ الصَّاعِرِينَ cümlesinin de şart-cevaptan oluşan talil cümlesi olması âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevini gösteren diğer karinelerdir.⁴⁰⁹

Âyette geçen قَالَتْ ifadesindeki كُنْ zamiri ile لَمُنْتَنِي fiilinde yer alan تَنْ zamirleri, doğrudan hitap içeren öğeler olarak dilin çağrı işlevine hizmet etmektedir. Aynı şekilde وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ cümlesinin قَدْ ve لَ ile tekid edilmesi, muhatabı ikna ve etkilemeye yönelik çağrı işlevinin bir başka göstergesidir.

Sonrasında gelen وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ cümlesi, kasem üslubunu içermesi ve gayr-i talebî inşâî yapısıyla muhatabın zihinsel ilgisini yoğunlaştırmayı hedefler. Burada فَاسْتَعْصَمَ fiilinin mübalağa kalıbında kullanılması ise Hz. Yûsuf'un üstün iffet ve ahlaki direncini vurgularken, muhatapta hayranlık ve dikkate sevk edici bir tesir oluşturur. Ayrıca, Hz. Yûsuf'un hemen yanı başında bulunmasına rağmen onun için

⁴⁰⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 12/264; Râzî, *Mefâtîhu 'l-Ğayb*, 18/134.

ذَلِكَ işaret isminin tercih edilmesi de dikkat çekici olup, muhatabın zihinsel odağını doğrudan Hz. Yûsuf'a yönlendirmeyi amaçlar. Bütün bu unsurlar, âyetin anlatımında dilin çağrı işlevinin belirgin göstergeleri arasında yer almaktadır.⁴¹⁰

Âyete bir bütün halinde bakıldığında Aziz'in karısının muhataplarını etkilemeye, onları kendi zaafiyeti konusunda haklı olduğuna inandırmaya çalışması, Hz. Yûsuf'a istediğini yaptırmaya çalışması, âyette çağrı işlevinin fonksiyonunu ortaya koymaktadır.

Âyetin anlatım üslûbunda hem gönderge işlevi hem de çağrı işlevi belirgin bir şekilde görülmektedir. Ancak, âyetin genel hitap şekli ve içerdiği dilsel unsurlar dikkate alındığında, ön plana çıkan işlevin çağrı işlevi olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, özellikle muhatabın dikkatini çekmeye yönelik kullanılan zamirler, tekid harfleri, kase üslûbu, mübalağa formu ve işaret isimleri gibi unsurlarla desteklenmektedir. Ayrıca, Aziz'in karısının muhataplarını etkileme ve Hz. Yûsuf'u yönlendirme çabaları, âyetin anlatımında çağrı işlevinin baskınlığını ortaya koymaktadır.

8. **Âyet:** قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ إِلَّا نَبَّأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا ذَلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ

Meal: “Yûsuf dedi ki: "Sizin yiyeceğiniz yemek size gelmeden önce onun ne olduğunu bildiririm. Bu, bana Rabbimin öğrettiklerindendir. Ben, Allah'a inanmayan ve ahireti inkâr eden bir milletin dinini bıraktım.”⁴¹¹

Tablo 8: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hız. Yûsuf.	Aşçı ve saki.	Hız. Yûsuf'un aşçı ve sakiye gelecek hakkında bilgi vermesi, bunun Rabbinin kendisine bir lütfu olduğunu söylemesi ve inanmayan ve inkâr eden bir toplumun dinini	Hız. Yûsuf ile aşçı ve saki arasında geçen konuşmanın sözlü bir iletişim olması sebebiyle kanalı hava oluşturmaktadır.	O dönem Mısırdaki insanların kendi aralarında konuştukları dil kod'u oluşturmaktadır.	Âyetten, Hız. Yûsuf'un peygamberlik görevi üstlendiği, bu sebeple kendi inancını tebliğ etmeye başladığı ve içinde bulunduğu toplumun, tevhid inancına aykırı

⁴¹⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 12/264; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/590.

⁴¹¹ Yûsuf 12/37.

		bıraktığını söylemesi iletiyi oluşturmaktadır.			olan inançlarını reddettiği bu ortam, bağlamı meydana getirmektedir.
--	--	--	--	--	--

Âyetin bu $\text{قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِي إِلَّا نَبَأُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا}$ ilk kısmında Hz. Yûsuf sakiye ve aşçıya kendilerine verilecek yiyeceklerin neler olduğunu bildireceğini nefy harfi لَا ve istisna harfi olan إِلَّا ile cümleyi tekid ederek muhatabın dikkatini çeken kasr üslubuyla ifade etmektedir. Bu husus âyetin anlatım üslûbunda çağrı işlevini ortaya çıkarmaktadır. $\text{ذَلِكُمْ مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي}$ Kısmında müsnedün ileyh olarak işaret isminin kullanılması, muhatabın dikkatini işaret edilen varlığa çekmeye yöneliktir;⁴¹² bu da âyette dilin çağrı işlevinin kullanıldığını gösterir.

Âyetin bu $\text{وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ}$ cümlesinde de ikinci kez tekrar gelen munfasıl zamir هُم muhatabın dikkatini çekmek ve vurguyu artırmak amacıyla kullanılmıştır. Muhataba bu inkârın onlara ait olduğunu tekid yoluyla anlatılması ve cümlede بِالْآخِرَةِ kelimesinin, amili olan كَافِرُونَ 'na, önemine binaen takdim edilmesi, Arap dilinin çağrı işlevini yansıtan bir özelliği olarak değerlendirilebilir. Ayrıca رَبِّي ile بِاللَّهِ kelimeleri arasında yan anlam açısından bir iltifat sanatı bulunması muhatabın dikkatini çeken iltifat sanatının varlığını ortaya çıkarmaktadır.⁴¹³ Dolayısıyla iltifat sanatının varlığı da retorik bir özellik olarak âyetin anlatım üslûbunda çağrı işlevini göstermektedir.

Âyetin genelinde üslûbü'l-hakîm “hikmetli üslûp” sanatının olduğu görülmektedir. Üslûbü'l-hakîm sanatı ise; muhatabın yaptığı baskıdan kurtulmak ya da espri ve latife yapmak gayesiyle yapılan bir sanattır. Bu sanat, cümlede beklenmedik bir karşılık veya anlam kırılması yaratarak muhatabın dikkatini çeker ve onun ilgisini metne odaklar.⁴¹⁴ Bu özelliğiyle Üslûbü'l-hakîm, dilin çağrı işlevini ön plana çıkaran ve muhatabı etkileme amacı taşıyan retorik bir araç olarak değerlendirilebilir. Muhatabın dikkatini çekerek âyette dört defa tekrarlanan كَمَا ve iki

⁴¹² Cürçânî, *Delâilü'l-İ'câz*, 145-150; Endelûsî, *el-Bahrü'l-Muhît*, 5/345.

⁴¹³ Müşerref Ulusu Ülger, *Arap Dili ve Belâgatında İltifat Sanatı* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 152.

⁴¹⁴ İsmail Durmuş, “Üslûb-ı Hakîm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 42/381

defa tekrarlanan هُمْ zamirleri de muhatabın ilgisini çekmesi⁴¹⁵ sebebiyle âyette dilin çağrı işlevini belirgin hale getiren unsurlar arasında yer almaktadır.

Âyetin ilk cümlesi olan قَالِ لَا يَأْتِيَكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِي إِلَّا نَبَأْتُكُمَا بِنَأُولِيهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا kısmının beyânî istînâf yapısıyla başlaması, mazi formunda faide-i haber olarak gelmesi, قَالِ fiilinin mekulü'l-kavlinin, olumsuz muzari fiil formunda faide-i haber inkârî kelim olması, تُرْزَقَانِي cümlesi ve نَبَأْتُكُمَا muzari fiil cümlesinin طَعَامٌ kelimesi için sıfat konumunda bulunması⁴¹⁶ gibi dilsel özellikler, âyetin anlatım üslubunda gönderge işlevinin varlığında ortaya koymaktadır. Ayrıca âyetin bu ذَلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي ile bölümünün ta'liliye olarak fasılla gelmesi, إِنَّ كَيْفَ تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ kısmının ile tekid edilen bu isim cümlesinin mübtada-haber içermesi ve faide-i haber inkârî kelim olarak beyan edilmesi, لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ cümlesinin قَوْمٍ için sıfat olması, sıfatların aynı zamanda itnâb sanatı sayılması ve وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ cümlesinin faide-i haber ve inkârî kelim olarak nitelenmesi âyetin anlatım üslûbundaki dilin gönderge işlevinin karineleri arasında yer almaktadır.

Âyeti bir bütün halinde incelediğimiz zaman ise muhatapların ilgisini ve dikkatini çekmeye çalışan tekid üslûbunun, âyetin anlatım üslûbunda ön planda olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda tekid edatları, nefy-kasr üslubu ve zamirlerin tekrarlı kullanımı, âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevini daha belirgin hale getirmektedir.

9. **Âyet:** " يَا صَاحِبِي السِّجْنِ أَرَبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمْ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ "

Meal: “Ey zindan arkadaşlarım! Ayı ayrı ilahlar mı daha iyidir, yoksa mutlak hakimiyet sahibi olan tek Allah mı?”⁴¹⁷

Tablo 9: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hiz. Yûsuf.	Aşçı ve saki.	Hiz. Yûsuf'un aşçı ve sakiye tevhid inancını tebliğ etmesi iletiyi meydana getirmektedir.	Hiz. Yûsuf ile aşçı ve saki arasında geçen konuşmanın sözlü bir iletişim olması	O dönem Mısırda insanların kendi aralarında konuştukları dil kod'u oluşturmaktadır.	Hiz. Yûsuf'un muhataplarının durumlarını göz önüne alarak tebliğ yapması âyetin bağlamı hakkında bilgi

⁴¹⁵ Merağî, *Tefsîru'l-Merağî*, 12/67.

⁴¹⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/270-271.

⁴¹⁷ Yûsuf 12/39.

			sebebiyle kanalı hava oluşturuyor.		vermektedir. Zira muhataplar bir efendiye mi birden çok efendiye mi hizmetin kolay olacağını bilmektedirler. Bu noktada Hz. Yûsuf da muhataplarına tebliğ için bir ilah mı birden çok ilah mı şeklinde soru sormaktadır.
--	--	--	------------------------------------	--	--

Âyeti incelediğimiz zaman âyet talebi inşâ olduğu, âyetin başında nida ve münadanın bulunduğu, genellikle soru edatlarıyla ile kullanılan *أَمْ* atıf harfinin muhatabından atıf harfinin öncesi ile sonrası arasında birini tercihte bulunmaya sevk eden yapısı⁴¹⁸, bu atıf harfi ile kullanılan soru yapısı ve ismi tafdil kalıbı âyetin anlatım üslûbunda çağrı işlevini destekleyen dilsel özellikler olarak değerlendirilebilir. Zira buradaki nida işlevi, soru işlevi, karşılaştırma işlevi ve tevhide davet gibi hususlar muhatabın dikkatini çekme ve onu yönlendirme fonksiyonu taşımaktadır. *أَرْبَابٌ مُّتَفَرِّقُونَ* terkibi ve *الْوَّاحِدُ الْقَهَّارُ* terkinde bulunan sıfat mevsuf ilişkileri de âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevinin varlığını da göstermektedir.

Sonuç olarak bu âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevinin daha belirgin olduğu anlaşılmaktadır. Nida, soru, karşılaştırma ve ikna gibi dilsel unsurlar aracılığıyla muhatap; düşünmeye, tercih yapmaya ve tevhid inancını benimsemeye davet edilmektedir. Âyet, özellikle “Ey zindan arkadaşlarım!” hitabıyla muhatabın dikkatini çeker ve “Ayrı ayrı ilahlar mı daha iyidir, yoksa mutlak hakimiyet sahibi olan tek Allah mı?” sorusuyla onu bir karar vermeye yönlendirir. Bu çağrı hem duygusal hem de akılsal bir etki yaratarak muhatabı doğru olanı seçmeye teşvik eder ve yönlendirir.

⁴¹⁸ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 4/365.

10. **Âyet:** مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءُ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مِمَّا أُنْزِلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنَّ الْخُكْمَ لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

Meal: “Siz Allah’ı bırakıp; sadece sizin ve atalarınızın taktığı birtakım isimlere (düzmece ilahlara) tapıyorsunuz. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allah’a aittir. O, kendisinden başka hiçbir şeye tapmamanızı emretmiştir. İşte en doğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.”⁴¹⁹

Tablo 10: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hız. Yûsuf.	Zindanda bulunan kişiler ya da Mısır halkı.	Hız. Yûsuf muhataplarına tevhid inancının genel niteliklerine ve temel prensiplerine dikkatlerini çekmesi âyetin iletisini meydana getirmektedir.	Hız. Yûsuf ile zindandaki muhataplar arasında geçen konuşmanın sözlü bir iletişim olması sebebiyle kanalı hava oluşturmaktadır.	O dönem Mısırda insanların kendi içlerinde kullandıkları ve konuştukları dil kod’u oluşturmaktadır.	Âyetin bağlamından Mısır halkının o dönem birçok tanrıya inandığı buna karşın Hız. Yûsuf’un tevhid inancını anlatmaya başladığı görülmektedir.

Âyet genelinde bulunan مَا ‘ların olumsuzluk anlamı taşıyan nefy harfi olması, âyet içerisinde muttasıl muhatap zamirlerinden olan تُمْ ve كُمْ zamirlerinin varlığı, tef’il babı formunda bir tarafa yönelme anlamı taşıyan سَمَّيْتُمُوهَا fiilinin varlığı, nefy harfi olan اِنَّ kullanılması, muhatapın dikkatini bir yöne çeviren hasr edatı اِلَّا’nın varlığı, nefy ve nehy harfi olan لَا’nın kullanılması, ismi tafdil kalıbında olan أَكْثَرُ kelimesi, اِنَّ gibi amel eden لَكِنَّ harfinin müfessirlerin bazısına göre muhatapın dikkatini toplama gayesiyle اِنَّ gibi kabul edilmesi, ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ mütekellimin işaret edilen varlığın önemine dikkat çekmek için müsnedi ileyhinin ismi işaret yoluyla marife yapılması ve لَا يَعْلَمُونَ kelimesi içerisinde müennes olanın müzekkere katılarak tağlib sanatı yapılması⁴²⁰ âyetin anlatım üslûbu üzerinde çağrı işlevinin fonksiyonunu gösteren özellikler olarak görülmektedir.

⁴¹⁹ Yûsuf 12/40.

⁴²⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 18/145-147; Kurtubî, *el-Câmi ‘ li-Ahkâmi'l-Kur’ân*, 9/170-172; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve ‘t-Tenvîr*, 12/276-277.

مَا أَنزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ cümlesinin سَمَّيْتُمُوهَا fiili اَسْمَاءُ 'in, اَلْقَيْمُ kelimesinin اَلدِّينُ 'nün sıfatı olması, مَا أَنزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ olumsuz geçmiş zaman kipinde kurulmuş olup, haber ifade eden bir yapı olarak nitelenmesi⁴²¹ âyette dilin gönderge işlevinin anlatım özelliklerini yansıtmaktadır. Âyetin مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءُ سَمَّيْتُمُوهَا ذَٰلِكَ الدِّينُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ kısmının istinafiyye şeklinde olumsuz muzari fiil formunda gelmesi اَلْقَيْمُ cümlesinin istinâfiyye olarak fasıl ile gelerek mübteda haberden oluşması, اَلْقَيْمُ kısmı da dahil edilerek üç cümlelerin hepsinin faide-i haber inkârî kelam olarak açıklanması⁴²² dilin gönderge işlevinin özelliğini göstermektedir.

Sonuç olarak bu âyet hem çağrı işlevi hem de gönderge işlevinin özelliklerini içermekle birlikte, genel üslûbu ve bağlamı itibarıyla öncelikle dilin çağrı işlevi bağlamında değerlendirilmelidir. Zira Hz. Yûsuf'un muhataplarının dikkatini tevhid inancına çekmeye yönelik kullandığı dilsel ve edebi unsurlar, bu işlevin öne çıkmasını sağlamaktadır. Âyetteki nida ifadeleri, sorular, karşılaştırmalar ve ikna edici üslûp, muhatabı harekete geçmeye ve doğru olanı seçmeye davet etmektedir. Gönderge işlevi ise, bu çağrıyı destekleyici bir rol oynayarak, batıl inançların geçersizliği ve tevhid inancının doğruluğu hakkında bilgi aktarmaktadır.

11. Âyet: " وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا أُنَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ "

Meal: “O iki kişiden, hapisten kurtulup bunca zaman geçtikten sonra Yûsuf’un tembihini hatırlayan genç, “Ben size bu rüyanın yorumunu bildireceğim; beni hemen gönderin” dedi.”⁴²³

Tablo 11: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Saki.	Kral ve O'nun meclisinde bulunanlar.	Sakinin Hz. Yûsuf'u hatırlaması ve Hz. Yûsuf'un yanına giderek rüyanın yorumunu	Saki ve Kralın meclisinde bulunanlar arasında geçen konuşmada sözlü bir iletişim olması sebebiyle kanalı	O dönem Mısırda insanların kendi aralarında konuştukları dil kod'u oluşturmaktadır.	Âyetin bağlamına göre, kralın meclisindekiler rüyasını yorumlayamayınca, orada bulunan bir kişi (saki), zindanda Hz. Yûsuf'un kendisine

⁴²¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 12/276-277.

⁴²² Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1988), 1/156.

⁴²³ Yûsuf 12/45.

		öğreneceğini meclistekilere söylemesi âyetin iletisi olmaktadır.	hava oluşturmaktadır.		ve arkadaşına rüyalarını doğru yorumladığını hatırlar. Bu kişi, meclise Hz. Yûsuf'un rüya yorumlama yeteneğini anlatır ve onun kralın rüyasını çözebileceğini söyler.
--	--	--	-----------------------	--	---

Âyeti genel bütünlüğü içerisinde ele aldığımız zaman âyette gönderge işlevinin hâkim olduğu düşünülmektedir. Fakat âyeti biraz tahlil ettiğimiz zaman âyette konuşan kişinin bir su sakisi olarak Kral'ın ve onun meclisinde bulunan eşrafın dikkatini çekmek için kullandığı üslûplar ve dilsel stratejiler âyette çağrı işlevini destekleyen göstergeler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda fiilin faili konumunda bulunan الذِّين ismi mevsulunün sılası نَجَا مِنْهُمَا mazi fiil formunda gelmiştir. نَجَا fiilinin faili gizli olarak bulunan müsnedün ileyh konumundaki هو zamirinin ism-i mevsûl ile marife yapılması ise devamında gelecek habere muhatapların dikkatini çekmek amacıyla kullanılmıştır. Ayrıca âyette müsnedin muzari fiil ile gelmesi muhatabın olayı zihninde canlandırmasını sağlayarak muhatabın daha iyi anlamasını sağlamaktadır.⁴²⁴ İbn Âşûr âyette yer alan أَمَّةً ibaresinin de muhatabın dikkatini çekmek için kullanılan bir mübalağa ifadesi olduğunu söylemeside⁴²⁵ dilin çağrı işlevini destekleyen unsurlar arasına girmektedir.

أَنْبِئُكُمْ Fiilinde bulunan muhatap zamiri ve “rüyanın yorumunu bildireceğim” anlamı, muhatabın ilgisini çekmeye ve onu bu bilgiyi dinlemeye ikna etmeye yöneliktir. فَأَرْسِلُون “Beni hemen gönderin” ifadesi, açık bir şekilde emir kipi içermektedir.⁴²⁶ Bu açıklamalarda âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevini güçlendiren unsurlar arasında yer almaktadır.

Sonuç olarak, âyetin anlatım üslûbu ve dilsel yapısı incelendiğinde, gönderge işlevinin yanı sıra, özellikle muhatabın dikkatini çekmeye ve onu harekete geçirmeye

⁴²⁴ Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, 1/123-125; İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, thk. Mâzin el-Mübârek (Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1985), 2/67-70; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, 78-80.

⁴²⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/283-284.

⁴²⁶ Sâfî, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'ân*, 6/440-442.

yönelik çağrı işlevinin yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda âyetin anlatım üslûbu, hitap edilen kitlenin dikkatini çekmek için, muhatapların sosyo-kültürel durumunu göz önünde bulunduran bir üslûp çerçevesinde şekillendiği anlaşılmaktadır.

12. Âyet: *يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعُ عَجَافٍ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَّعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ*

Meal: “(Zindana gelerek) “Yûsuf! Ey özü sözü doğru arkadaş! (Rüyada görülen) yedi arık ineğin yediği yedi semiz inek ile yedi yeşil, bir o kadar da kuru başak hakkında bize yorum yap. Umarım ki, bu bilgiyle insanlara dönerim ve umarım onlar da belki (ne yapacaklarını) bilirler” dedi.”⁴²⁷

Tablo 12: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Saki	Hiz. Yûsuf	Sakinin rüyayı Hiz. Yûsuf'a anlatarak yorumu hakkında onlardan yardım istemesi iletiyi oluşturur.	Saki ve Hiz. Yûsuf arasında geçen konuşmada sözlü bir iletişim olması sebebiyle kanalı hava oluşturmaktadır.	O dönem Mısır'da insanların kendi aralarında konuştukları dil kod'u oluşturmaktadır.	Bağlam, sakinin rüyayı yorumlatma talebidir. Bu rüya, gelecekle ilgili bir bilgi veya uyarı içermektedir. Gönderici, bu bilgiyi insanlara iletmek ve onların bu bilgiye göre hareket etmelerini sağlamak istemektedir.

Âyeti incelediğimiz zaman âyette hem gönderge hem de çağrı işlevinin göstergelerinin varlığına rastlanmakla birlikte çağrı işlevinin göstergelerinin ve anlatım üslûbunun daha fazla ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda يُوسُفُ kelimesinin mahzûf bir nidanın münadası olması, أَيُّهَا bulunan nida ve tenbih harfi, الصِّدِّيقُ kelimesinin muhatapı etkileme amacıyla mübalağa formunda gelmesi, âyetteki konuşmanın bağlamı ve أَفْتِنَا emir fiilinin bulunması âyette çağrı işlevini yansıtan

⁴²⁷ Yûsuf 12/46.

özellikler arasında yer almaktadır. Aynı zamanda أَیُّهَا الصِّدِّيقُ ifadesinde karşısında bulunandan bir şey isteyen kişinin isteğini elde etmek amacıyla muhatabını hem öven hem de onun dikkatini çeken bir ifade üslûbu ile söze başlaması berâat-i istihlâl sanatı olarak nitelenmektedir.⁴²⁸ Muhatabın dikkatini çeken bu üslûpda âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevini ortaya koymaktadır. Âyette muhatabın dikkatini uyandıran terecci harflerinin varlığı da⁴²⁹ âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevinin özelliğini yansıtan dilsel birimler arasında yer almaktadır. Bu açıklamaların yanı sıra âyette yer alan sıfatlar ve âyetin anlatım üslûbu, âyette dilin gönderge işlevinin varlığını göstermektedir.

Sonuç olarak âyetteki talep, nida, emir fiili, mübalağa formu, berâat-i istihlâl sanatı ve tereccî harfleri gibi dilsel unsurlar âyetin anlatım üslûbunda çağrı işlevini ön plana çıkarmaktadır.

13. Âyet: وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ الَّتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ

Meal: “Kral “Onu bana getirin!” dedi. Elçi Yûsuf’a geldiğinde Yûsuf, “Efendine dön de sor ona, ‘Ellerini kesen o kadınların zoru neydi?’ Şüphesiz rabbim onların hilesini çok iyi bilir” dedi.”⁴³⁰

Tablo 13: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Âyetin başında kaynak Kral devamında Hz. Yûsuf’tur.	Âyetin baş kısmında Hz. Yûsuf devamında Kral alıcı olmaktadır.	Kral ve halkın nezdinde de Hz. Yûsuf’un kendini temize çıkarmak için başlattığı girişim, âyetin iletisi hakkında bilgi vermektedir.	Kral ve Hz. Yûsuf arasında geçen konuşmada elçi kanalı oluşturuyor.	O dönem Mısırda insanların kendi aralarında konuştukları dil kod’u oluşturmaktadır.	Hz. Yûsuf bu âyette iffetli oluşunu Kralın ve halkın nezdinde de ispatlaması ve Hz. Yûsuf’u değersizleştiren diğer kutsal kitaplardaki yaklaşımın yerine bu âyet bir peygambere uygun bir davranış modeli ortaya

⁴²⁸ Sâbûni, *Safvetü’l-Tefâsîr*, II/74; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/456; İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-Azîm*, 4/365.

⁴²⁹ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 2/56.

⁴³⁰ Yûsuf 12/50.

					koyması âyetin bağlamı hakkında bilgi vermektedir.
--	--	--	--	--	--

Âyetin *وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ* giriş kısmı olan bu kısımın müsbet mazi fiil biçiminde faide-i haber olması, *فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ الَّتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ* cümlesinin bütün halinde şart cümlesi ve bazı kısımlarının faide-i haber olarak nitelenmesi, *إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ* kısmının şart cümlesi ve faide-i haber olması⁴³¹ gibi hususlar âyette gönderge işlevini gösteren göstergeler olarak karşımıza gelmektedir.

Üsteki açıklamaların yanı sıra âyetin *قَالَ* fiilinin mekulü'l-kavli sayılan *ائْتُونِي بِهِ* kısmının, emir tarzında talebî inşâ olması, âyetin devamında yer alan *قَالَ* fiilinin mekulü'l-kavli konumunda bulunan *ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ* kısmının emir tarzında talebi inşai isnad sayılması, âyetteki *مَا بَالُ النِّسْوَةِ الَّتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ* bölümünün soru tarzında talebî inşâ isnad olması, *إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ* kısmında yer alan tekid edatı ve mübalağa ifadesi⁴³² muhatapın dikkatini çeken hususlar olması sebebiyle dilin çağrı işlevini desteklemektedir.

Özetle ilgili âyet, dilin çağrı işlevini ön plana çıkaran bir anlatım üslûbuna sahiptir. Âyetteki emir fiilleri, soru ifadeleri, tekid edatı ve mübalağa ifadeleri, muhatapta bir eylemi gerçekleştirme isteği uyandırarak onun dikkatini belirli bir noktaya çekmektedir. Bu dilsel ve iletişimsel stratejileri, âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevini güçlendirmektedir.

14. Âyet: *وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِي فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أُمِينٌ*

Meal: “Kral dedi ki: “Onu bana getirin, onu kendime özel danışman edineyim.” Onunla konuşunca, “Bugün sen katımızda yüksek yeri olan, güvenilir birisin” dedi.”⁴³³

Tablo 14: Âyetle Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Kral	Alıcı âyetin ilk	Kralın emri altındakilere	Kral, emri altındakiler ve	O dönem Mısırda	Âyetin bağlamından

⁴³¹ Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 3/145; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/478.

⁴³² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 12/89; Kurtubî, *el-Câmi ' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 9/123; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/345.

⁴³³ Yûsuf 12/54.

	kısımında Kralın emri altındakiler devamında da Hz. Yûsuf olmaktadır.	verdiği emir ve Hz. Yûsuf'u idarede yer almaya teşvik eden ve ondan bunu talep eden ifadeler âyetin iletisini meydana getirmektedir.	H. Yûsuf arasında geçen sözlü konuşmada kanalı hava oluşturmaktadır.	insanların kendi aralarında konuştukları dil kod'u oluşturmaktadır.	Kral'ın H. Yûsuf ile görüşmesinde onun H. Yûsuf hakkında olumlu bir düşünce, kanaat geliştirdiği ve ondan etkilendiği, bu etkilenme, düşünce ve kanaat sebebiyle de H. Yûsuf'u yüksek ve önemli bir mevkiye getirmeyi teklif ettiği anlaşılmaktadır.
--	---	--	--	---	--

Âyetin anlatım üslûbuna bir bütün halinde herhangi bir dilsel inceleme yapmadan bakıldığında âyette hem bir emir hem de bir talep üslûbunun ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. *وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ اَسْتَخْلِصُهُ لِنَفْسِي* âyetin özellikle bu bölümü bir emir ve emrin cevabı ile bir talep içermektedir.⁴³⁴ Bu bakımdan âyetin bu kısmı dilin çağrı işlevi ile örtüşmektedir. *فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ* bu kısmına baktığımız zaman ilk bakışta dilin gönderge işlevinin varlığı düşünülmektedir. Fakat âyette örtülü bir şekilde Kralın H. Yûsuf'tan bir talepte bulunduğu anlaşılmaktadır. Zira âyetin açıklamasını yaparken Mevdudin'in de bu doğrultuda bir açıklama yaptığı görülmektedir.⁴³⁵ Aynı zamanda sonraki gelen âyette H. Yûsuf'un kraldan talepte bulunması da Kralın ondan bu âyette belirttiği talebi üzerine gerçekleşmektedir. H. Yûsuf'un bu âyette Kral tarafından kendi yanlarında iyi bir mevki sahibi olduğunun belirtilmesi de Kralın H. Yûsuf'tan karşılaştıkları kıtlık dönemi için kendi yanlarında bulunmasını istediği anlaşılmaktadır.⁴³⁶ Âyetin her iki bölümünde de bir emir ve talep olması âyetin anlatım üslûbuna hâkim olan işlevin çağrı işlevi olduğu göstermektedir.

⁴³⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 12/345.

⁴³⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2/471-472.

⁴³⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/630.

15. **Âyet:** " قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلَيْمُ "

Meal: “Yûsuf da, “Beni ülkenin hazinelerine tayin et! Çünkü ben çok iyi korurum ve bu işi bilirim” dedi.”⁴³⁷

Tablo 15: Âyetle Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hız. Yûsuf	Kral	Bu âyet ve önceki âyet birlikte düşünüldüğünde âyetin iletisini, Hız. Yûsuf'un kendisine yöneltilen teklif karşısında kendisinin daha iyi yapabileceğini düşündüğü pozisyonu talep etmesi meydana getirmektedir.	Kral ve Hız. Yûsuf arasında geçen sözlü konuşmada kanal hava oluşturmaktadır.	O dönem Mısırdaki insanların kendi aralarında konuştukları dil kod'u oluşturmaktadır.	Âyetin bağlamından Hız. Yûsuf'un Kralın teklifi ve isteği karşısında kendisinin daha iyi yapabileceğini düşündüğü mevkide bir görev talebinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca böylesi hassas ve önemli bir görev talep etmesi Müslüman şahsiyetin duruşunu da yaşadığı topluma göstererek örnek olmak olduğu anlaşılmaktadır.

Âyetin anlatım üslûbuna bakıldığında bir talep ve istediğin varlığı görülmektedir. Hız. Yûsuf'un bir önceki âyetle kendisine yapılan teklif karşısında onun, kendisinin en iyi yapabileceği görevi düşünerek veya örnek olmak gibi başka nedenlerle bu görevi talepte bulunduğu anlaşılmaktadır.⁴³⁸ Bu sebeple âyetin anlatım üslûbunda bulunan talep ifadesi, âyetin anlatım üslûbunda çağrı işlevini ön plana çıkaran ve egemen kılan bir üslûp olarak karşımıza gelmektedir. Aynı zamanda ikna

⁴³⁷ Yûsuf 12/55.

⁴³⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/631-632.

edici bir üslûpla muhatabın dikkatinin çekilmesi de âyette dilin çağrı işlevinin varlığını yansıtmaktadır.

16. Âyet: وَلَمَّا جَهَّزَهُم بِجَهَّازِهِمْ قَالِ اِنَّنِي بِاَخٍ لَّكُمْ مِّنْ اَبِيكُمْ اَلَا تَرَوْنَ اَنِّي اُوفِي الْكَيْلَ وَاَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ

Meal: “Yüklerini hazırlayınca, “Sizin baba-bir kardeşinizi de bana getirin” dedi, “Görüyorsunuz ki ben ölçeği tam dolduruyorum ve ben iyi bir ev sahibiyim.”⁴³⁹

Tablo 16: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hiz. Yûsuf.	Hiz. Yûsuf'un kardeşleri.	Hiz. Yûsuf'un kardeşlerini tanıdıktan sonra onlardan küçük kardeşlerine de hakkınca pay vererek onu da yanlarında getirmelerini istemesi ayetin iletisini meydana getirir.	Hiz. Yûsuf ve kardeşleri arasında geçen bu konuşmada kanalı hava meydana getirmektedir.	O dönem Mısırdaki insanların kendi aralarında konuştukları dil kodu oluşturmaktadır.	“Yüklerini hazırlayınca” sözünden ve devamında gelen “Sizin baba-bir kardeşinizi de bana getirin” ifadesinden konuşma esnasında diğer kardeşlerinin ve babalarının da adı geçtiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda “Görüyorsunuz ki ben ölçeği tam dolduruyorum ve ben iyi bir ev sahibiyim” ifadesinden de babalarına ve kardeşlerine de birer pay verdiği çıkarılmaktadır. Bu sebeple babalarının yaşlılığı vb. nedenlerle gelemeyeceğini anladığı için kardeşlerini

⁴³⁹ Yûsuf 12/59.

					getirmelerini istemektedir.
--	--	--	--	--	-----------------------------

Âyetin ilk kısmında yer alan şart cevap üslûbu, emir fiilinin varlığı, devamında yer alan nehy harfi, tekid edatları ve muhatabın dikkatini alıcıya yönelten ismi tafdilin varlığı dilin çağrı işlevini karşılayan dilsel hususlar arasında yer almaktadır.⁴⁴⁰ “Sizin baba-bir kardeşinizi de bana getirin” ifadesi, açık bir talep içerir ve doğrudan bir çağrı işlevini yansıtır. “Görüyorsunuz ki ben ölçüyü tam dolduruyorum ve ben iyi bir ev sahibiyim” ifadesi de dolaylı bir çağrı işlevi özelliği taşımaktadır. Zira Hz. Yûsufun, talebini desteklemek için kendi adaletini ve misafirperverliğini vurgulaması, kardeşlerinde bir güven hissi uyandırarak talebin kabul edilmesini kolaylaştırmayı amaçlar. Sonuç olarak âyette yer alan emir ifadesi ve bu ifadeyi destekleyen âyetin diğer kısmındaki talep âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevini belirginleştirmektedir.

17. **Âyet:** "فَإِنْ لَّمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرَبُونِ"

Meal: “Eğer onu bana getirmezseniz artık bende size verilecek tahl yoktur; yanıma yaklaşmayın!”⁴⁴¹

Tablo 17: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hız. Yûsuf	Hız. Yûsuf'un kardeşleri	Hız. Yûsuf'un kardeşlerinin beyanı üzere yanlarında olmayan kardeşlerine pay verdiği için onlardan yanlarında olmayan diğer kardeşlerini de diğer gelişlerinde getirmelerini istemesi ve bu konuda onları uyarması âyetin iletisini	Hız. Yûsuf ve kardeşleri arasında geçen bu konuşmada kanalı hava meydana getirmektedir.	O dönem Mısırdaki insanların kendi aralarında konuştukları dil kodu oluşturmaktadır.	Âyetin bağlamından Hız. Yûsuf'un kardeşlerine yanlarında olmayan kardeşleri içinde pay verdiği bundan dolayı da onu diğer gelişlerinde yanlarında getirmelerini istediği anlaşılmaktadır.

⁴⁴⁰ Sâfi, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'ân*, 7/15-17.

⁴⁴¹ Yûsuf 12/60.

		meydana getirmektedir.			
--	--	---------------------------	--	--	--

Âyetin genel üslûbûna bakıldığında kıssanın bir bölümü hakkında bilgi veren bir üslûba sahip olduğu görülmektedir. Fakat âyeti dilsel argümanları bakımından incelediğimiz zaman لَمْ nefy harfi, فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي cümlesinde yer alan nefy harfi ve وَلَا تَقْرَبُونَ kısmında yer alan nehiy üslûbu ile talep bildirilmesi⁴⁴² âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevini gösteren özellikler olarak karşımıza gelmektedir. Çünkü bu dilsel öğeler, muhatapta bir eylemi gerçekleştirme veya kaçınma isteği uyandırarak iletişimi etkili kılmaktadır.

18. Âyet: " قَالُوا سَتَرَاوُدُ عَنْهُ أَبَاهُ وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ "

Meal: “Kardeşleri, “Onu babasından isteyeceğiz, kuşkusuz bunu yapacağız” dediler.”⁴⁴³

Tablo 18: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hız. Yûsuf'un kardeşleri.	Hız. Yûsuf.	Âyette Hız. Yûsuf'un kardeşleri, onunla konuşmaları esnasında bahsettikleri kardeşleri adına aldıkları yardımı tekrar alabilmek için onu getirmeye söz vermeleri, âyetin iletisini oluşturmaktadır.	Hız. Yûsuf ve kardeşleri arasında geçen sözlü iletişimde kanal hava olmaktadır.	O dönem Mısırda konuşulan dil iletişimin kodunu meydana getirmektedir.	Önceki iki âyette Hız. Yûsuf'un babasını ve kardeşini yanına getirme düşüncesiyle hem babası hem de kardeşi için pay verdiği anlaşılmaktadır. Bundan dolayı âyetin bağlamından kardeşlerin de tekrar pay alabilmek için Hız. Ya'kûb'u ikna edeceklerine dair Hız. Yûsuf'a güçlü bir taahhütte

⁴⁴² Sâfi, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'ân*, 7/15-17.

⁴⁴³ Yûsuf 12/61.

					bulundukları anlaşılmaktadır.
--	--	--	--	--	----------------------------------

Âyet, dilbilgisel yapısı, müfessirlerin yorumları ve anlatım üslûbu açısından incelendiğinde, dilin çağrı işlevini ön plana çıkaran bir nitelik taşımaktadır. Zira âyette muhatabı ikna etmeye yönelik olarak yer alan güçlü tekid ifadeleri,⁴⁴⁴ Hz. Yûsuf'a verdikleri vaadi yerine getirmek ve onu ikna etmek için azami derecede çaba harcayacaklarına dair müfessirlerin çıkarımları⁴⁴⁵ ve âyetin anlatım üslûbunda görülen muhatabı ikna etme çabası da dilin çağrı işlevini destekleyen unsurlardır.

Sonuç olarak, âyetin dilbilgisel yapısı, müfessirlerin yorumları ve anlatım üslûbu, dilin çağrı işlevini ön plana çıkarmakta ve bu işlevin âyetin genel mesajını şekillendirmede etkili olduğunu göstermektedir.

19. Âyet: "قُلْ مَا رَجَعُوا إِلَىٰ آبَائِهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَا آخَانَا نَكْتَلْ وَإِنَّا لَهُ لَخَافِظُونَ"

Meal: “Babalarına döndüklerinde, “Ey babamız! Artık (kardeşimiz olmadan) bize erzak verilmeyecek (çünkü kardeşimizi istiyorlar). Kardeşimizi bizimle beraber gönder de erzak alalım. Biz onu mutlaka koruyacağız” dediler.”⁴⁴⁶

Tablo 19: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hız. Yûsuf'un kardeşleri.	Hız. Ya'kûb.	Âyette Hız. Yûsuf'un kardeşleri, ona verdikleri sözü yerine getirmek için babalarını ikna etmeye çalışmaları âyetin iletisini ortaya koymaktadır.	Hız. Ya'kûb ve evlatları arasında geçen sözlü iletişimde kanal hava olmaktadır.	O dönem Hız. Ya'kûb ve oğulları arasında konuşulan dil iletişimin kodunu meydana getirmektedir.	Hız. Ya'kûb'un oğullarının kardeşlerini Mısra götürmek ve onu ikna etmek amacıyla yine bir plan yaptıkları anlaşılmaktadır.

⁴⁴⁴ Zeccâc, *Me'âni'l-Ku'ân ve İ'râbüh*, 3/117.

⁴⁴⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 13/14.

⁴⁴⁶ Yûsuf 12/63.

Âyette, Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin, Mısır'da erzak dağıtımı sırasında kendilerine yapılan ikramlardan bahsetmeksizin, babalarına bir daha erzak verilmeyeceği yönünde bir haber ilettikleri görülmektedir. Kardeşlerin bu şekilde bir ifade kullanmaları, babaları Hz. Ya'kûb'un dikkatini çekmeyi ve onu ikna etmeyi amaçlayan bir hitap stratejisi olarak⁴⁴⁷ yorumlanabilir. Bu tür bir hitap tarzı, dilin çağrı işlevinin temel özelliklerinden olan muhatabı etkileme ve yönlendirme amacını taşımaktadır. Aynı zamanda âyette yer alan يَا أَبْنَا نida ibaresi, مِّنَّا الْكَيْلُ ölçü bize yasaklandı biçimindeki yasaklama cümlesi, أَرْسِلْ emir fiili, وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ifadesindeki tekit unsurları (innâ, lâm-ı tekit ve lâm-ı müzâhlaka), kardeşlerin sözlerine kesinlik ve güvenilirlik katarak muhatabı ikna etme çabalarını güçlendirmekte⁴⁴⁸ ve إِنَّا haberine vurgu yapan lam-ı muzahlaka ile söz konusu taahhüdün ciddiyetine⁴⁴⁹ dikkat çekilmesi dilin çağrı işlevini ön plana çıkaran hususlar olarak yansımaktadır. Zira saydığımız bu dilsel hususlar muhatabın hem dikkatini çekmeye hem de onu ikna etmeye yöneliktir.

Sonuç olarak, âyetteki nida, yasaklama, emir ve tekit unsurları, dilin çağrı işlevini ön plana çıkararak muhatabın dikkatini çekmeyi ve onu ikna etmeyi hedefleyen bir iletişim stratejisi sunmaktadır. Bu dilsel özellikler, kardeşlerin Hz. Ya'kûb'u harekete geçirme çabalarını güçlendirmekte ve âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevini hâkim kılmaktadır.

20. Âyet: قَالَ هَلْ أَمْنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا أَمِنْتُكُمْ عَلَى أَخِيهِ مِنْ قَبْلُ قَالَ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

Meal: “Ya'kûb dedi ki: “Daha önce kardeşi Yûsuf hakkında size ne kadar güvendiysen, bunun hakkında da size ancak o kadar güvenirim! En iyi koruyucu Allah'tır. O, acıyanların en merhametlisidir.”⁴⁵⁰

Tablo 20: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hiz. Ya'kûb	Hiz. Yûsuf'un kardeşleri.	Hiz. Ya'kûb'un evlatlarına güvenmediğini ve güvenilmesi gerekenin	Hiz. Ya'kûb ve evlatları arasında geçen sözlü iletişimde	O dönem Hiz. Yâkûp ve oğulları arasında konuşulan dil iletişimin	Âyetin bağlamından Hiz. Ya'kûb'un derin bir acı duyduğu, evlatlarına karşı

⁴⁴⁷ Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili*, 5/222.

⁴⁴⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 13/15.

⁴⁴⁹ Dervîş, *Îrabu'l Kur'an ve Beyânihi*, 5/17.

⁴⁵⁰ Yûsuf 12/64.

		Allah olduğunu dile getirmesi âyetin iletisini ortaya koymaktadır.	kanal hava olmaktadır.	kodunu meydana getirmektedir.	güven duymadığı ve asıl güvenilmesi gerekenin Allah olduğunu söyleyerek inancı ile kendisini teselli ettiği anlaşılmaktadır.
--	--	--	------------------------	-------------------------------	--

Âyette kullanılan dilsel unsurlar, mesajın etkisini artırmak ve muhatabın dikkatini belirli noktalara odaklamak amacıyla özenle seçildiği anlaşılmaktadır. Zira هَلْ edatı, olumsuzluk ve inkâr anlamı taşıyarak, muhatabı geçmişteki olaylar üzerine düşünmeye yönlendirmektedir.⁴⁵¹ Ayrıca muhatapların dikkatini belirli bir noktaya odaklayan hasr edatı إِلَّا varlığı, فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا cümlesindeki esma-i hüsnâ'nın tamamını çağrıştıran اللَّهُ lafzı celali ve خَيْرٌ ismi tafdil ifadesi ile Allah'ın en iyi koruyucu olduğuna muhatapların dikkatleri çekilmektedir. وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ kısmında da Allah'ın rahman sıfatına muhatapların dikkatleri çekilerek Allah'ın koruyanların en hayırlısı olduğuna ve merhametlilerin en merhametlisi olduğuna vurgu yapılarak onlara önemli mesajlar verilmektedir.⁴⁵² Bu dilsel stratejiler, muhatapları düşünmeye sevk ederek onun dikkatini Allah'ın sıfatlarına çekmektedir.

Sonuç olarak muhatabı kaynağın konuşmasına odaklayarak onu düşündürmeye ve ibret almaya sevk eden bu üslûp, âyetin anlatımında dilin çağrı işlevini öne çıkarmaktadır.

21. Âyet: قَالَ لَنْ أَرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِّنَ اللَّهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِ إِلَّا أَن يُحَاطَ بِكُمْ فَلَمَّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ {يوسف/66} وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِن بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُّتَفَرِّقَةٍ وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِن شَيْءٍ إِنِ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ

Meal: “Ya ‘kûb şöyle cevap verdi: “Aşılamaz engellerle kuşatılmanız hariç, onu bana mutlaka getireceğinize dair Allah adına yeminle kesin söz vermediğiniz takdirde onu sizinle beraber göndermem!” Ona hepsi de kesin söz verince, “Söylediklerimize Allah şahittir” dedi. Sonra şunu söyledi: “Oğullarım!

⁴⁵¹ Yazır, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, 5/222; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 13/16.

⁴⁵² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/642; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 13/17; Merâğî, *Tefsîrü’l-Merâğî*, 13/13.

(Şehre) hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah'tan gelecek hiçbir şeyi sizden savamam. Hüküm Allah'tan başkasının değildir. Ben yalnız O'na güvenip dayandım. Güvenecek olanlar yalnız O'na güvenip dayansınlar.”⁴⁵³

Tablo 21: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hiz. Ya'kûb.	Hiz. Yûsuf'un kardeşleri.	Hiz. Ya'kûb'un oğullarına uyarı, tembih ve tavsiyeleri âyetlerin iletisini ortaya koymaktadır.	Hiz. Yûsuf'un kardeşleri ve babaları arasında geçen sözlü iletişimde kanal hava olmaktadır.	O dönem Hiz. Ya'kûb ve oğulları arasında konuşulan dil iletişimin kodunu meydana getirmektedir.	Âyetin bağlamı, Hiz. Ya'kûb'un oğullarına duyduğu güvensizliği ve Allah'a olan mutlak güvenini yansıtır. Geçmişte Yûsuf'u kaybetme acısı, onu tedbirli davranmaya yöneltmiş, ancak asıl güvenin Allah'a ait olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca şehre kalabalık bir şekilde girmenin onlar için problem çıkarabileceği de anlaşılmaktadır.

Âyetlerde yer alan bazı dilsel ve balagi hususlar âyetlerin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevini güçlendirmektedir. Nitekim لَنْ أَرْسِلَهُ yer alan muzari fiilin manasını istikbal manasında olumsuza çeviren tekid edatı⁴⁵⁴, مَوْثِقًا kelimesinin muhatabın dikkatini çeken yemin anlamına geldiğinin ifade edilmesi,⁴⁵⁵ لَتَأْتَنَّنِي بِهِ ibaresindeki tekid ifade eden “nunu sakile”, يَا بَنِيَّ nida cümlesi, لَا تَدْخُلُوا kısmında ki nefy hali,⁴⁵⁶ وَادْخُلُوا

⁴⁵³ Yûsuf 12/66-67.

⁴⁵⁴ Merâğî, *Tefsîrû'l-Merâğî*, 13/15.

⁴⁵⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 13/19; Sem'ânî *Tefsîrû'l-Kur'ân*, 3/46.

⁴⁵⁶ Neseî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâ'iku't-Te'vîl*, 2/123.

emir fiili, mesajın odak noktasını belirginleştiren وَمَا أُغْنِيْ bulunan olumsuzluk edatı, hasr edatı إِلَّا varlığı⁴⁵⁷ ve ayetlerde Allah'ın şahit ve tevekkül edilecek⁴⁵⁸ yegane varlık olduğunun vurgulanması âyetlerin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevini ön plana çıkarmaktadır.

Âyette kaynağın, muhatapların emredilen hususa dikkat etmeyebileceği endişesiyle, dilsel unsurları özenle seçtiği anlaşılmaktadır. Bu durum, الله (Lafzatullah) isminin iki kez kullanılmasıyla daha da belirginleşir. Bu üslûp, muhatapların dikkatini olayın ciddiyetine çekmeyi ve onları uyarmayı hedefler. Bu şekilde farklı bir üslûp kullanımı ile muhatapların dikkati olayın ciddiyetine çekilmektedir.⁴⁵⁹ Muhatapların dikkatini çeken bu üslûpta âyetin anlatımında dilin çağrı işlevini göstermektedir.

Netice itibari ile tüm bu dilsel ifadeler ve âyetin genel anlatım üslûbu âyetin anlatımında dilin çağrı işlevini ön plana çıkardığı anlaşılmaktadır.

22. Âyet: فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَّازِهِمْ جَعَلَ السَّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَيَّتُهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ

Meal: “Yûsuf, onlara yüklerini hazırlattığı zaman (saraya ait bir) su kabını kardeşinin yükü içine koydurdu. Sonra bir görevli, “Ey kafil! Siz kesinlikle hırsızsiniz!” diye bağırdı.”⁴⁶⁰

Tablo 22: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Âyetin ilk kısmında kaynak Allah devamında ise kaynak saray görevlisidir.	Âyetin ilk kısmında tüm insanlar konuşmanın başladığı kısımda Hz. Yûsuf'un kardeşleridir.	Hz. Yûsuf'un saraya ait bir kabı kardeşinin yükünün içine koyması ve kardeşlerin hırsızlıkla itham edilmesi âyetin iletisini oluşturmaktadır.	Âyetin baş kısmında kanal Cebrail, Hz. Peygamber ve Kur'an olurken devamındaki sözlü iletişimde kanal hava olmaktadır.	Mısır halkının o dönem kendi içlerinde kullandıkları ve konuştukları dil iletişimin kodunu meydana getirmektedir.	Âyetten hareketle, Hz. Yûsuf'un, kardeşi Bünyamin'i yanında tutabilmek için bir plan yaptığı, planın işlemeye başladığı, Hz. Yûsuf'un olayları öngören ve stratejik düşünebilen biri

⁴⁵⁷ Sem'ânî, *Tefsîrû'l-Kur'ân*, 3/46.

⁴⁵⁸ Sem'ânî, *Tefsîrû'l-Kur'ân*, 3/46.

⁴⁵⁹ Eyup Akşit, “Kur'an-ı Kerim'in Bazı Ayetlerinde Zamir Gelmesi Gereken Yerde İsmi Getirilmesi Ve Bunun Nedenleri”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48 (Aralık2018), 66.

⁴⁶⁰ Yûsuf 12/70.

					olduğu anlaşılmaktadır.
--	--	--	--	--	----------------------------

Âyetin bu ilk kısmında yer alan *فَلَمَّا جَهَّزَهُم بِجَهَّازِهِمْ جَعَلَ السَّفَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ* zaman zarfı *فَلَمَّا*, şart cevap cümlesi ve yine muhataba olayın gelişimi hakkında nesnel bilgiler aktarması âyetin anlatım üslûbunda dilin gönderge işlevini yansıtmaktadır. Ayrıca âyette yer alan *السَّفَايَةَ* lafzı üzerinde müfessirlerin yapmış oldukları açıklamalarda⁴⁶¹ gönderge işlevini yansıtmaktadır. Fakat âyetin bu bölümünde *ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَتَتْهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ* *ثُمَّ أَذَّنَ* yer alan nida harfi,⁴⁶² tekid harfi ve tekid lamı⁴⁶³ âyette çağrı işlevini yansıtan dilsel araçlar arasında yer almaktadır. Ayrıca âyetin genel bütünlüğünde daha çok dikkat çeken kısım bir görevlinin yapmış olduğu nida ve bu nidasını tekid eden dilsel argümanlardır. Zira görevlinin yaptığı bu nida, kabileyi doğrudan suçlayarak onları savunma yapmaya veya tepki vermeye yönlendirir. Bu sebeple âyetin anlatım üslûbuna hâkim olan işlev çağrı işlevidir. Aynı zamanda bu iki işlevin birlikte bulunması da işlevlerin korelasyonunu ve Kuran'ın da anlatımsal zenginliğini göstermektedir.

23. Âyet: "قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدًا مَكَانَهُ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ"

Meal: "Dediler ki: "Efendimiz! Gerçekten onun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine içimizden birini alıkoy. Şüphesiz biz seni iyilik sever biri olarak görüyoruz."⁴⁶⁴

Tablo 23: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hız. Yûsuf'un kardeşleri.	Hız. Yûsuf.	Kardeşlerin Hız. Yûsuf'u ikna etmeye çalışmaları âyetin iletisini ortaya koyuyor.	Hız. Yûsuf ve kardeşleri arasındaki iletişim sürecinde, mesajın aktarımı hava yoluyla iletilen ses dalgaları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu durum, sözlü	Mısır halkının o dönem kendi içlerinde kullandıkları ve konuştukları dil iletişimin kodunu meydana getirmektedir.	Âyetin anlatımından kardeşlerin babalarına verdikleri ağır sözü yerine getirmek için Hız. Yûsuf'u ikna etmeye çalıştıkları ve geçmişte

⁴⁶¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/654; Neseî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâ'iku't-Te'vîl*, 2/125; Sem'ânî, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, 3/49.

⁴⁶² Neseî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâ'iku't-Te'vîl*, 2/125.

⁴⁶³ Dervîş, *Îrabu'l Kur'ân ve Beyânih*, 5/25.

⁴⁶⁴ Yûsuf 12/78.

			iletişimin temel unsurlarından biri olan fiziksel kanalın (hava) rolünü ortaya koymaktadır.		Yûsuf'a karşı işledikleri hatanın farkında olarak, babalarının güvenini tekrar kazanmak istedikleri anlaşılmaktadır.
--	--	--	---	--	--

Âyette yer alan بِا nida harfi, هَا tenbih harfi, muhatabı ikna etmeye dönük olarak, kaynağın konuşmasını vurgulamak için gelen اِنَّ tekid harfi ve فَخُذْ emir fiili⁴⁶⁵ âyetin anlatım üslûbunda çağrı işlevini gösteren dilsel araçlar olarak karşımıza gelmektedir. Âyetin anlatım üslûbundan kardeşlerin, babalarının yaşlılığını ve Hz. Yûsuf'un iyi birisi olduğunu söyleyerek Hz. Yûsuf'u ikna etmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Tefsir kaynaklarında, kardeşlerin ikna çabalarının daha da detaylandırıldığı görülür. Bu manada kardeşlerin, babalarının kaybolan oğlu Yûsuf'un ardından Bünyamin ile teselli bulduğunu, yaşlı ve hasta olduğunu anlatıp, Hz. Yûsuf'un merhamet duygularını harekete geçirerek onu etkilemeye çalıştıkları tefsir edilir.⁴⁶⁶ Muhatabı ikna etmeye dönük olan bu açıklamalar, âyetteki diğer dilsel unsurlar ve kardeşlerin ikna stratejileri, âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevini ön plana çıkarmaktadır.

24. Âyet: فَلَمَّا اسْتَيْسَؤْا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا قَالَ كَبِيرُهُمْ أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ أَبَاكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا مِّنَ اللَّهِ وَمِن قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَن أَبْرَحَ الْأَرْضَ حَتَّى يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ

Meal: “Ondan ümitlerini kesince görüşmek üzere bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki: “Babanızın sizden Allah adına söz aldığını, daha önce de Yûsuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Babam gelmeme izin verinceye veya benim için Allah hükmedinceye kadar bu yerden asla ayrılmayacağım. O hükmedenlerin en iyisidir.”⁴⁶⁷

Tablo 24: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Kardeşlerin en büyüğü.	Hiz. Yûsuf'un	En büyük kardeşin babasına	Hiz. Yûsuf'un en büyük kardeşi ve	O dönem kardeşlerin kendi	Âyetin bağlamından en büyük kardeşin

⁴⁶⁵ Dervîş, *İrabu'l Kur'an ve Beyânih*, 5/31.

⁴⁶⁶ Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâ'iku't-Te'vil*, 2/127; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/66; Merâğî, *Tefsîrü'l-Merâğî*, 13/24.

⁴⁶⁷ Yûsuf 12/80.

	diğer kardeşleri.	verdiği sözü tutmak için daha önce Hz. Yûsuf'a karşı yaptıkları hatayı da kardeşlerine hatırlatarak Bünyamin'in yanında kalma konusunda kararlı olduğunu göstermeye çalışması âyetin iletisini vermektedir.	diğer kardeşleri arasında geçen sözlü iletişimde kanal hava olmaktadır.	aralarında konuştukları dil iletişimin kodunu meydana getirmektedir.	babasına verdiği sözü tutmak için çalıştığı ve kendisi hakkında babasının vereceği karara ve Allah'ın kendisi hakkındaki hükmüne kadar orada kalma kararlılığında olduğu anlaşılmaktadır.
--	-------------------	---	---	--	---

Âyetin genel anlatımından en büyük kardeşin babasına verdiği sözü tutmak için Mısırda kalma konusunda kararlı olduğu görülmektedir. Âyette bu kararlı tutumu ile kardeşlerine orada kalacağını ifade ettiği dilsel argümanlar da bulunmaktadır. Nitekim *أَلَمْ تَعْلَمُوا* ibaresinde yer alan soru ve nefiy harfi, *أَنَّ* tekid harfi, mazi fiile kesinlik anlamı katan *فَدَّ* tahkik harfi ve *فَلَنْ* nefy harfi⁴⁶⁸ bu kararlılığı gösteren dilsel araçlar arasında yer almaktadır. Bu araçlar, mesajın kesinliğini ve ciddiyetini artırarak, muhatabın dikkatini çekmektedir.

Âyette büyük kardeşin babalarının kendilerinden Allah adına söz aldığını vurgulaması, Hz. Yûsuf hakkında işlemiş oldukları hatayı soru sorarak hatırlatması, Mısırdan kendisi hakkında babasının vereceği karara ve Allah'ın hükmüne kadar ayrılmayacağını altını çizmesi, âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevini ön plana çıkarmaktadır. Son olarak, muhataplara Allah'ın hüküm verenlerin en hayırlısı olduğuna dikkat çekilmesi ve yukarıda ifade ettiğimiz diğer dilsel argümanlar âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevinin daha belirgin olduğu anlaşılmaktadır.

⁴⁶⁸ Derviş, *Îrabu'l Kur'ân ve Beyânih*, 5/31-33.

25. **Âyet:** "ارْجِعُوا إِلَىٰ آبَائِنَا إِنَّ ابْنَك سَرَقَ وَمَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلَّمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ {يوسف/81} وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعَيْرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا وَإِنَّا لَصَادِقُونَ"

Meal: “Babanıza dönün ve deyin ki: “Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti. Biz de ancak bilip gördüğümüze tanıklık ettik. (Koruma sözü verdik ama) bilgimiz dışında kalan olaylara karşı da onu koruyamazdık.(81) İstersen orada bulunduğumuz şehrin halkına ve aralarında geldiğimiz kafileye de sor. Biz gerçekten doğru söylüyoruz.”⁴⁶⁹

Tablo 25: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Birinci âyette kaynak Hz. Yûsuf’un en büyük kardeşi ikinci âyette Mısırdan babalarına dönen diğer kardeşler.	İlk âyette alıcı büyük kardeş dışında olanlar. İkinci âyette Hz. Ya’kûb alıcıdır.	Birinci âyette büyük kardeş olayı babalarına iletmelerini istemesi ikinci âyette de anlattıkları olayın doğru olduğunu inandırmalarını istemesi âyetlerin iletisini oluşturmaktadır.	Büyük kardeş ve diğer kardeşleri arasında geçen sözlü iletişimde ve kardeşler ile babaları arasında geçen sözlü iletişimde de kanal hava olmaktadır.	O dönem kardeşlerin kendi aralarında konuştukları dil iletişimin kodunu meydana getirmektedir.	Âyetin bağlamından kardeşlerin babalarına olayı anlatmaya ve onu doğru söylediklerine inandırmaya çalıştıkları çıkarılmaktadır.

Âyetlerin her ikisi de hem anlatım üslûbu açısından hem de sahip oldukları dilsel argümanlar bakımından çağrı işlevinin kapsamına girmektedir. Zira ilk âyette büyük kardeşin diğer kardeşlerine verdiği direktifler, tembihler ve bu manada kullanılan dilsel araçlar bunu desteklemektedir. Sırasıyla ilk âyette yer alan ارْجِعُوا emir fiili, كُمْ muhatap zamiri, فَقُولُوا emir fiili, يَا nida edatı, إِنَّ tekid harfi, كَ muhatap zamiri, muhatapın dikkatini belirli bir noktaya odaklayan إِلَّا ve مَا nefiy harfi⁴⁷⁰ âyetin anlatım üslûbunda çağrı işlevinin varlığını gösteren dilsel argümanlar arasındadır.

İkinci âyete bakıldığında da kardeşlerin, babalarını, kendilerinin doğruyu söyledikleri konusunda, ikna etmeye çalıştıkları görülmektedir. Âyette kullanılan bu ikna etme yöntemi de âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevini gösteren bir husus

⁴⁶⁹ Yûsuf 12/81-82.

⁴⁷⁰ Derviş, *İrabu’l Kur’ân ve Beyânih*, 5/34-35.

olarak karşımıza gelmektedir. Âyette kullanılan dilsel argümanlarda bu durumu desteklemektedir. Bu bağlamda yer alan *وَإِنَّا لَصَادِقُونَ* emir fiili ve *وَإِنَّا* ibaresindeki tekid harfi ve tekidin haberinin başına gelerek muhatabın dikkatini alıcıya yönlendiren lamı muzahlaka⁴⁷¹ çağrı işlevini yansıtan dilsel birimlerdir.

Sonuç olarak, her iki âyet de dilin çağrı işlevini öne çıkaran bir anlatım üslûbuna sahiptir. İlk âyette kullanılan emir fiilleri, nida edatları ve tekid harfleri, muhatabı harekete geçirme ve dikkatini çekme amacı taşır. İkinci âyette ise ikna etme çabası, emir fiilleri ve tekid unsurlarıyla desteklenerek çağrı işlevinin etkisi güçlendirilmiştir.

26. Âyet: *يَا بَنِي إِدْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُرْسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَيَّأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَيْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْكَافِرُونَ*

Meal: “Ey oğullarım! Gidin de Yûsuf’u ve kardeşini iyice araştırın, Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü inkâr edenlerden başkası Allah’ın rahmetinden ümit kesmez!”⁴⁷²

Tablo 26: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hiz. Ya’kûb.	Hiz. Ya’kûb’un oğulları.	Hiz. Ya’kûb’un oğullarına Hiz. Yûsuf’u ve kardeşi Bünyamin’i araştırmalarını istemesi âyetin iletisini vermektedir.	Hiz. Ya’kûb ve oğulları arasında geçen sözlü iletişimde kanal havadır.	O dönem Baba ve oğullarının kendi aralarında konuştukları dil iletişimin kodunu göstermektedir.	Âyetten, Hiz. Ya’kûb’un, çocuklarına hem Yûsuf’u aramaya teşvik ettiği hem de onlara Allah’ın rahmetine olan inancı aşlamaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Âyet genel olarak incelendiğinde muhataplarını yönlendiren ve onları ikna etmeye dönük bir üslûba sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu minvalde âyette yer alan dilsel araçlarda bu yapıyı desteklemektedir. Nitekim âyetin ilk başında gelen *يَا بَنِي* nidası, *ادْهَبُوا* emir fiili, *فَتَحَسَّسُوا* emri, *لَا تَيَّأَسُوا* de bulunan nefiy harfi, *لَا يَيْئَسُ* geçen nefiy harfi, *إِنَّهُ* tekid harfi ve ancak kafirlerin Allah’tan ümit keseceğini vurgulayan *إِلَّا* hasr edatı⁴⁷³ dilin çağrı işlevini yansıtan dilsel birimlerdir.

⁴⁷¹ Derviş, *İrabu’l Kur’ân ve Beyânih*, 5/35.

⁴⁷² Yûsuf 12/87.

⁴⁷³ Derviş, *İrabu’l Kur’ân ve Beyânih*, 5/44-47.

Özetle hem bu dilsel açıklamalar hem de muhatabı yönlendirmeye ve harekete geçirmeye yönelik ifadeler âyetin anlatım üslûbuna dilin çağrı işlevini hâkim kılmaktadır.

27. **Âyet:** رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مَا تَأْوِيلُ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيَّ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِنِّي بِالصَّالِحِينَ

Meal: “Ey rabbim! Bana iktidar verdin ve bana rüyaların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada da âhirette de beni yönetip himaye eden sensin. Müslüman olarak canımı al ve beni iyi kulların arasına kat!”⁴⁷⁴

Tablo 27: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hız. Yûsuf.	Allah.	Hız. Yûsuf'un Allah'ın kendisine verdiği nimetleri hatırlayıp ona dua etmesi âyetin iletisidir.	Bu âyette iletişim kanalı duadır.	Hız. Yûsuf'un konuştuğu o zamanki dili kodu oluşturmaktadır.	Bu âyetin bağlamı, dua eden Hız. Yûsuf'un Allah'ın lütfunu hissettiği, dünya ve ahiret bilinciyle hareket ettiği ve Allah'tan son bir dilekte bulunduğu bir durumu yansıtmaktadır.

Âyette geçen mahzûf nida harflerinin münadaları رَبِّ ve فَاطِرَ kelimeleri, أَنْتَ muhatap zamiri, تَوَفَّنِي ve أَلْحِنِّي dua anlamındaki talep içeren emir fiilleri⁴⁷⁵ âyetin anlatımında çağrı işlevini ön plana çıkarmaktadır. Özellikle âyetin son kısmında yer alan dua cümlesi, okuyucunun veya dinleyicinin en çok dikkatini çeken bölümdür. “Müslüman olarak canımı al ve beni iyi kulların arasına kat!” ifadesi hem bir talep hem de bir yakarış içerir. Bu dua cümlesi, âyetin genel anlatımında çağrı işlevini belirgin hale getirir. Çünkü bu ifade, alıcıyı harekete geçirmeyi ve ondan bir şey talep etmeyi amaçlar. Bu bağlamda, âyetin dilsel yapısı ve anlatım üslûbu, çağrı işlevinin etkisini güçlendirmektedir.

Yûsuf Sûresi'nde dilin çağrı işlevinin baskın olduğu âyetler incelendiğinde, bu işlevin temel olarak muhatabın dikkatinin çekilmesi, yönlendirilmesi ve etkileşim

⁴⁷⁴ Yûsuf 12/101.

⁴⁷⁵ Derviş, *İrabu'l Kur'an ve Beyânih*, 5/57.

kurulması gibi iletişimsel amaçlara hizmet ettiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, söz konusu işlevin gerçekleştirilmesinde Arap dili ve belâgatına özgü çeşitli dilsel ve retorik unsurların işlevsel bir şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Öne çıkan bu unsurlar arasında nida üslûbu, iltifat sanatı, istifhamî (soru) yapılar, kelime ve zamir tekrarları, reddü'l-acüz ale's-sadr sanatı, emir ve nehiy ifadeleri, doğrudan muhataba yönelik zamir kullanımları, te'kîd edatları ve tahkik harfleri, yemin kalıpları, üslûbü'l-hakîm sanatı, berâat-i istihlâl, tembih edatları, dua cümleleri ve hurûf-ı mukattaa gibi yapılar yer almaktadır. Bahsi geçen bu unsurlar, çağrı işlevinin dilbilgisel ve üslûp düzeyindeki tezahürleri olarak değerlendirilebilir.

Söz konusu dilsel ve belâğî araçlar, yalnızca metnin biçimsel yapısını şekillendirmekle kalmayıp aynı zamanda metin ile muhataplar arasındaki iletişimsel bağı güçlendiren ve mesajın etki düzeyini artıran stratejik unsurlar olarak işlev görmektedir.

3.3.4 Kanalı Kontrol İşlevinin Egemen Olduğu Ayetler

Kanalı kontrol işlevi gönderici ve alıcı arasında iletişim kurmak, iletişimi bitirmek ya da iletişim devam ettirilmek istendiği zaman ortaya çıkan bir işlevdir. Bu işlev iletişimi başlatma, sürdürme ya da bitirmenin yanı sıra iletişim kanallarının aktif olup olmadığını kontrol etme gayesi de gütmektedir.⁴⁷⁶

Kanalı kontrol işlevinin bir özelliği de gönderici ve alıcı arasında oluşan iletişimin zayıflamasını engelleyerek ikisi arasında var olan iletişimi yemin, tekid, nida gibi farklı dilsel yöntemlerle aktif halde tutmaktadır. Bu işlev kaynak tarafından gönderilen mesajın alıcı tarafından kabul edilmesini ve devamlılığını sağlar.⁴⁷⁷

Bu işlevin dikkat çeken özelliklerinden birisi de alıcı ile gönderici arasında gerçekleşen iletişimde ve iletişimin içeriği konusunda hem alıcı da hem de gönderende güven tesis etmektir.⁴⁷⁸ Buna günlük konuşmalarda ve Kur'an-ı Kerimde kullanılan yemin ifadeleri örnek olarak verilebilir. Zira Kur'an'ın muhataba verdiği mesajların

⁴⁷⁶ Doğan Günay, *Metin Bilgisi* (İstanbul: Papatya Bilim, 2013), 45-48.

⁴⁷⁷ Âbadî, "Vazâifu'l-luğa ve tevfîfu'r-risâle fî hitâbâtî Sûret-i Hûd min manzûri Roman Jakobson", 119-121.

⁴⁷⁸ Âbadî, "Vazâifu'l-luğa ve tevfîfu'r-risâle fî hitâbâtî Sûret-i Hûd min manzûri Roman Jakobson", 119-121.

bazısında karşı tarafa aktardığı iletinin doğru olduğunu göstermek ve muhatabını etkilemek için yemin ifadelerini kullanması bunu doğrulamaktadır.

İletişim esnasında sorulan sorular ve iletişimin devam edip etmediğini tespit eden emir ifadeleri de bu işlevin özellikleri arasında görülmektedir. Edep ve nezaket ifade eden; buyurun, kusura bakmayın, rica ederim, teşekkür ederim, ellerinize sağlık vb. ifadelerde bu işlevin özellikleri arasında sayılmaktadır.⁴⁷⁹ Bu işlevin önemli özelliklerinden birisi de anlatımda tek düzeliğin oluşmasına engel olması ve dinleyicinin zindeliğini aktif tutmaktır. Zira iletişim esnasında arada iletişimi kontrol eden bir sorunun gelmesi hem dinleyiciyi aktif tutmakta hem de tek düzeliği engellemektedir.

1. **Âyet:** " لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٍ لِّلسَّائِلِينَ "

Meal: “Andolsun ki Yûsuf ve kardeşlerinde, almak isteyenler için ibretler vardır.”⁴⁸⁰

Tablo 1: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Allah.	Hiz. Yûsuf kıssasını sorarak aslında Hiz. Peygamberin nübüvvetinin gerçekliğini, doğruluğunu anlamak isteyen müşrikler ve onlara bazı sorular sormaya sevk eden Yahudiler ve bu kıssayı araştıran tüm insanlar burada alıcı konumunda bulunmaktadır.	Hiz. Yûsuf ve kardeşlerini anlatan bu kıssanın taşıdığı ibretler, deliller ve diğer hikmetler âyetin ileti unsurunun temelini teşkil etmektedir.	Âyeti ve onun mesajını Allah’u Teâlâ’dan insanlara ulaşmasını sağlayan vahiy meleği, Hiz. Peygamber ve diğer unsurlar kanalı oluşturmaktadır.	Arapça	Sûrenin iniş sebebi hakkında Yahudi alimlerinin Mekke müşriklerine: “İsrail oğulları hangi sebeple Mısır’a gitmişlerdi, Muhammed’e sorun bakalım size ne söyleyecek?” Şeklinde telkinde bulunmaları ile Yûsuf kıssasını merak eden diğer insanların sorgulamaları âyetin bağlamını oluşturan unsurlardır.

⁴⁷⁹ Âbadî, “Vazâifu’l-luğa ve tevfîfu’r-risâle fî hitâbâtî Sûret-i Hûd min manzûri Roman Jakobson”, 119-121.

⁴⁸⁰ Yûsuf 12/7.

Âyetin başında yer alan لَقَدْ ifadesindeki ل harfi, kasem lamıdır ve قَدْ harfi ise tahkik anlamı taşır. Bu yemin ve tahkik ifadeleri hem iletişimi devam ettirme hem de anlatılacak olan kıssaya muhatapların ilgisini ve dikkatini çekme amacı taşımaktadır. Zira bu âyetten önceki kısımlar, kıssanın sahibi olan Hz. Yûsuf'un durumu hakkında bir önsöz niteliğindedir ve kıssanın başlangıcına işaret eder.⁴⁸¹ Bu nedenle, kıssanın başlangıcındaki bu ifadeler, kıssaya bir giriş cümlesi niteliği taşımakta ve kanalı kontrol işlevinin varlığını yansıtmaktadır.

Âyetin devamında bulunan لِّلْسَائِلِينَ ve onun öncesinde yer alan آيَات ifadeleri, tefsirlerde yer alan açıklamalar⁴⁸² bağlamında birlikte düşünüldüğü zaman âyette kanalı kontrol işlevinin varlığı görülmektedir. Zira âyetin bağlamına baktığımız zaman müşrikler, Yahudi alimlerin telkini ile Hz. Peygambere sorular yöneltmektedirler. آيَات ifadesi de kıssadan önce ya da daha sonra soruyu yönelten kişilerin niyetine göre kıssadan alabilecekleri cevaplar olduğunu göstermektedir. Âyette doğrudan veya dolaylı olarak yer alan soru ifadeleri ve bunlara verilen cevaplar, kanalı kontrol işlevinin varlığının göstergesidir. Çünkü iletişim başladıktan sonraki oluşturulan soru ifadeleri muhatapın ya ilgisini, dikkatini çekmek veyahut'ta iletişimi devam ettirme gayesi taşımaktadır.

Âyetteki yemin ve tahkik ifadeleri, kanalı kontrol işleviyle birlikte çağrı işlevinin de varlığını ortaya koymaktadır. Ancak, âyete bir bütün olarak bakıldığında, bu âyetten önce başlatılan bir iletişim sürecinin devam ettiği görülmektedir. Bu âyet, daha önce başlatılan iletişimi, muhatapın dikkatini çekecek argümanlarla sürdürme amacı taşımaktadır. Bu durum, âyette kanalı kontrol işlevinin ön plana çıkmasını ve iletişimin etkin bir şekilde devam etmesini sağlamaktadır.

2. **Âyet:** " قَالُوا يَا أَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ "

Meal: "Dediler ki: "Ey babamız! Niçin Yûsuf hakkında bize güvenmiyorsun? Oysa biz onun iyiliğini isteyen kimseleriz."⁴⁸³

⁴⁸¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 12/218.

⁴⁸² Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 5/175-176.

⁴⁸³ Yûsuf 12/11.

Tablo 2: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Hız. Yûsuf'un kardeşlerinden birisi.	Hız. Ya'kûb	Âyette Hız. Yûsuf'un diğer kardeşlerinin yapmış oldukları planlarını gerçekleştirebilmek için Hız. Ya'kûb'u ikna etmeye başlamaları söz konusu edilmektedir.	Âyette Hız. Yûsuf'un kardeşleri ve Hız. Ya'kûb arasındaki iletişim sürecinde, mesajın aktarımı hava yoluyla iletilen ses dalgaları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu durum, sözlü iletişimin temel unsurlarından biri olan fiziksel kanalın (hava) rolünü ortaya koymaktadır.	Kendi aralarında o dönem konuştukları dil, kodu oluştururken; hadisenin bize aktarıldığı Kur'an'daki anlatım da kod Arapçadır.	Âyetin giriş kısmında Hız. Ya'kûb'un evlatlarının babalarını ikna etme gayesiyle bu ifadelerinden öncede iletişim kurdukları fakat olumlu bir sonuç alamadıkları bu sebeple de tekrar babalarıyla bir iletişim kurarak onu ikna etmeye çalışmaları âyetin bağlamını oluşturmaktadır.

Nida üslûbu hem çağrı işlevinin bir özelliğini hem de kanalı kontrol işlevinin bir özelliğini taşımaktadır.⁴⁸⁴ Bu bağlamda âyetin başında yer alan قَالُوا يَا أَبَانَا ifadesindeki nida üslûbu, hem çağrı işlevi hem de kanalı kontrol işlevi özelliklerini birlikte yansıtmaktadır. Yapılan incelemelerde elde edilen verilere göre, kanalı kontrol işlevinde nida üslûbunun muhatapla iletişim kurmaya yönelik olduğu görülürken çağrı işlevinde, bu üslûbun daha çok muhatapın dikkatini çekmek amacıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu âyette de bu üslûbun iletişim kanalını kontrol ederek, muhatap ile kurulan iletişimi devam ettirme amacıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Devamında gelen soru ifadesi de bunu desteklemektedir. Bu bağlamda bu nida üslûbunun burada kanalı kontrol işlevinin bir özelliği olması yüksek bir ihtimal taşımaktadır.

Cümlede iletişim kurma ya da iletişimi kontrol gayesiyle sorulan sorularda cümlede kanalı kontrol işlevinin bir özelliği olarak bilinir. Bu doğrultuda âyette yer alan مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ soru ifadesi âyette kanalı kontrol işlevinin bir özelliği olarak düşünülmektedir. Çünkü âyette yer alan bu soru ifadesi Hız. Ya'kûp ve oğulları

⁴⁸⁴ Aliyye, *Vazâifu'l-Luğa ve Ef'âlu'l-Kelâm fî Dîvân Mevâkibi'l-Bûh li 'ş-Şâ'ir Sa'd Mirdef*, 30-31.

arasında daha öncesinde başlamış olan bir iletişimin varlığını bize göstermektedir. Bazı tefsir kaynakların da Hz. Ya'kûb'un başkalarından ya da kardeşlerinden kötülük gelir düşüncesiyle Hz. Yûsuf'u kardeşleriyle koşmaya ya da hayvan otlamaya göndermediği bundan dolayı da kardeşlerin babalarının kendilerine güvenmediğini ifade eden bir soru tarzı ile soru sordukları dile getirilmektedir. Kardeşler bu soru ifadesi ile babalarının güvenini kazanarak babaları ile kurdukları iletişimi devam ettirmek istemektedirler. Zira babaları ile kurdukları iletişimde istediklerine ulaşmak adına iletişimi devam ettirmek istemektedirler. Bu sebeple âyette yer alan bu soru ifadesinin kanalı kontrol işlevinin bir özelliği olması âyette kanalı kontrol işlevinin varlığına delalet etmektedir.

Âyetin devamında yer alan وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ ifadesi, مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا kısmı ile sonraki ayetteki أَرْسِلْهُ ifadesi arasında bir cümle-i mu'tarıza olduğu ifade edilmektedir. Bu cümlelerin takdirinin de "Onlar Yûsuf'a karşı hayırlı olan şeyi yaparlar" şeklinde olduğu dile getirilmektedir.⁴⁸⁵ Cümleyi mutarızanın birçok kullanım amacı bulunmaktadır.⁴⁸⁶ Buradaki kullanım amacının öncesinde geçen soru ifadesi ile bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle, kardeşlerin babalarının güvenini kazanarak iletişimi devam ettirme çabalarını destekleyen bu ifade, kanalı kontrol işlevinin bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Âyet bağlamında yapılan değerlendirmeler, kanalı kontrol işlevinin ön planda olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, âyette çağrı işlevinin de varlığından söz etmek mümkündür. Ancak, kanalı kontrol işlevine ait özelliklerin daha belirgin olması, âyetin bu işlev çerçevesinde ele alınmasını gerektirmektedir. Nitekim âyetteki nida üslûbu, soru ifadeleri ve cümle-i mu'tarıza gibi dilsel unsurlar, iletişim kanalını açık tutma ve iletişimi sürdürme amacına hizmet etmektedir.

3. **Âyet:** قَالُوا وَأَقْبَلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقَدُونَ {يوسف/71} قَالُوا نَقْصِدُ صَوَاعِ الْمَلَائِكَةِ وَلَمَّا جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ {يوسف/72} قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْتُمْ لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ {يوسف/73} قَالُوا فَمَا جَزَاؤُهُ إِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ {يوسف/74} قَالُوا جَزَاؤُهُ مَنْ وَجَدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاؤُهُ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ

Meal: "Kardeşleri onlara dönerek, "Ne arıyorsunuz?" dediler.(71) "Kralın su kabını arıyoruz; onu getirene bir deve yükü (bahşiş) var" diye cevap

⁴⁸⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, 12/228.

⁴⁸⁶ Halil Aldemir, "Mu'tarıza Cümle Ve Kur'ân'da Yer Alış Nedenleri", *Ekev Akademi Dergisi* 16/51 (Bahar 2012), 327.

verdiler. (İçlerinden biri) “Ben bu söze kefilim” dedi.(72) Onlar, “Allah’a andolsun ki bizim bu yerde fesat çıkarmak için gelmediğimizi siz de biliyorsunuz, biz hırsız da değiliz” dediler.(73) (Görevliler), “Peki, yalan söylüyorsanız (sizde) bunun cezası nedir?” diye sordular.(74) “Onun cezası, kayıp eşya kimin yükünde bulunursa onun buna karşılık alıkonulmasıdır. Biz zalimleri böyle cezalandırırız” dediler.(75)”⁴⁸⁷

Tablo 3: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Bu âyetlerde yer alan diyalogda geçen konuşmada sırasıyla kaynak önce Hz. Ya’kûb’un oğulları sonra da saray görevlileridir.	Alıcı da aynı şekilde sırasıyla önce saray görevlileri sonra Hz. Ya’kûb’un oğullarıdır.	Âyetlerin iletisi, kardeşlerin masumiyetlerini ispatlama çabalarını ve Mısır görevlilerinin adalet arayışını yansıtırken Hz. Yûsuf’un planının bir parçası olarak kardeşlerin sınanmasını da içerir.	Âyette Hz. Yûsuf’un kardeşleri ve saray görevlileri arasındaki iletişim sürecinde, mesajın aktarımı hava yoluyla iletilen ses dalgaları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu durum, sözlü iletişimin temel unsurlarından biri olan fiziksel kanalın (hava) rolünü ortaya koymaktadır.	Kendi aralarında o dönem konuştukları dil bize kodu vermektedir.	Âyet Hz. Yûsuf’un Mısır’daki yüksek konumunu, kardeşleriyle olan geçmişten gelen karmaşık ilişkilerini ve onların suçu nasıl ele aldıklarını anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Yetmişinci âyetin ikinci kısmı ile başlayan ve yetmiş beşinci âyete kadar devam eden bu kısımda hem dilin çağrı işlevine dair dilsel argümanlara hem de kanalı kontrol işlevine ait dilsel araçlara rastlanmaktadır. Ancak, âyetlerde yer alan çağrı işlevi ve diğer dil işlevlerine ait özellikler, kanalı kontrol işlevinin gerçekleşmesine hizmet eden dilsel unsurlar olarak değerlendirilebilir. Nitekim yetmişinci âyetin ikinci kısmında kurulan ve yetmiş beşinci âyete kadar devam eden diyalog kanalı kontrol işlevinin en belirgin özelliğini yansıtmaktadır. Zira kanalı kontrol işlevinde hem iletişim kurma hem de kurulan bu iletişimi devam ettirme özelliği bulunmaktadır. İlgili âyetler arasında da bu husus diğer dil işlevlerinin kullanımı ve aracılığıyla yapılmaktadır.

⁴⁸⁷ Yûsuf 12/71-75.

Âyetlerde yer alan مَاذَا, فَمَا gibi soru ifadeleri, buradaki diyalogun başladığı yetmişinci âyette yer alan أَيْتُهَا nida harfi⁴⁸⁸, مَا nefiy harfleri ve تَالله şeklinde gelen yemin ifadesi⁴⁸⁹ dilin hem çağrı işlevini hem de kanalı kontrol işlevini yansıtan özelliklerdir. Ancak bu özellikler burada kanalı kontrol işlevinin fonksiyonunu icrada kullanılmıştır. Çünkü yetmişinci âyette kurulan diyalog nida, soru yemin ve nefiy ifadeleri ile sürdürülmeye çalışılmaktadır. Tüm bunların yanı sıra özellikle yetmiş beşinci âyette dilin gönderge işlevinin var olduğu anlaşılmaktadır. Zira bu âyette o dönem Hz. Ya'kûb'un yaşadığı toplumun hukuk kuralları hakkında muhataplara bilgi verilmektedir. Müfessirlerinde bu âyet üzerinde özellikle muhataplara o dönem hukuku hakkında bilgiler vermeleri bu durumu desteklemektedir. Ancak, bu âyetin bir önceki âyetteki soruya cevap niteliği taşıması ve iletişimi devam ettirme amacı gütmesi, kanalı kontrol işlevinin varlığını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak âyetlerde yer alan bu hususlar kanalı kontrol işlevini ön plana çıkarmaktadır. Bu işlev, nida, soru, yemin ve nefiy gibi dilsel unsurlar aracılığıyla iletişimin başlatılmasını ve sürdürülmesini sağlamaktadır.

4. Âyet: فَأَوْفَ {يوسف/88} قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ {يوسف/89} قَالُوا إِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفَ قَالَ أَنَا يُوسُفَ وَهَذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ {يوسف/90} قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ أَتَرَكْنَا اللَّهَ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ {يوسف/91} قَالَ لَا تَثْرِبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَعُورُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ {يوسف/92} اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا فَاَلْفُوهُ عَلَى وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا وَأَتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ

Meal: “Yûsuf’un huzuruna girdiklerinde dediler ki: “Ey Aziz! Bizi ve ailemizi kıtlık bastı ve biz, az bir bedel ile geldik. Yine de bize talebimizi karşılayacak kadar ver; bize bağışta da bulun. Şüphesiz Allah bağış yapanları mükâfatlandırır.”(88) Yûsuf, “Siz, cahilliğiniz yüzünden Yûsuf ve kardeşine yaptıklarınızı biliyor musunuz? Dedi.(89) “Yoksa sen, gerçekten sen Yûsuf musun?” diye sordular. O da “Evet” dedi, “Ben Yûsufum, bu da kardeşim. Allah bize iyilik etti. Kim Allah’tan korkar ve sabrederse, şüphesiz Allah güzel davrananların mükâfatını zayi etmez.”(90) Dediler ki: “Allah’a andolsun, hakikaten Allah seni bize üstün kılmış.

⁴⁸⁸ Dervîş, *Îrabu’l Kur’ân ve Beyânihi*, 5/125.

⁴⁸⁹ Nesefî, *Medârikü’t-Tenzîl ve Hakâ’iku’t-Te’vîl*, 2/125; Sem’ânî, *Tefsîrü’l-Kur’ân*, 3/50; Zeccâc, *Me’âni’l-Ku’ân ve Îrâbüh*, 3/120.

Gerçekten biz hataya düşmüşüz.” (91) Yûsuf şöyle dedi: “Bugün yaptıklarınız yüzünüze vurulmayacak, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir. (92) Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, gözleri görececek duruma gelir. Bütün ailenizi de bana getirin.” (93) ”⁴⁹⁰

Tablo 4: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Bu âyetlerde yer alan diyalogda geçen konuşmada sırasıyla kaynak önce Hz. Yûsuf’un kardeşleri ve Hz. Yûsuf’tur.	Alıcı da aynı şekilde sırasıyla önce Hz. Yûsuf sonra diğer kardeşlerdir.	Hiz. Yûsuf’un kardeşlerine kendisini tanıtmayı ve sonra aralarında geçen diyalog.	Âyette Hiz. Yûsuf’un kardeşleri ve Hiz. Yûsuf arasındaki iletişim sürecinde, mesajın aktarımı hava yoluyla iletilen ses dalgaları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu durum, sözlü iletişimin temel unsurlarından biri kanal havadır.	Kendi aralarında o dönem konuştukları dil bize kodu vermektedir.	Bu âyetlerde Hiz. Yûsuf’un kendisini tanıtmayı zamanı geldiği için kardeşlerine kendini tanıttığı, kardeşlerin yaşadığı şaşkınlık, pişmanlık ve Allah’ın affedici olduğu gibi sonuçlara ulaşmaktadır.

Âyetlere bakıldığında âyetlerin anlatım üslûbunda dilin gönderge, çağrı, duygu işlevi gibi işlevlerinin olduğu görülmektedir. Fakat Hiz. Yûsuf ile kardeşleri arasında geçen diyalogların, ardışık âyetlerde sahne sahne ve doğal bir akış içerisinde sunulması, anlatının hem sürükleyiciliğini artırmakta hem de dilin iletişimsel işlevlerinden biri olan kanalı kontrol işlevinin bu pasajda belirgin bir şekilde devrede olduğunu ortaya koymaktadır. Zira kanalı kontrol işlevinin önemli özelliklerinden birisi kaynak ve alıcı arasında diyalog kurma ve kurulan bu diyalogu sürdürme yer almaktadır. İncelenen bu âyetlerde, söz konusu özelliğin metnin bütüncül anlatım yapısı içinde daha belirgin bir biçimde ortaya çıktığı görülmektedir.

Âyetlerde yer alan bazı dilsel birimler, kanalı kontrol işlevinin yanı sıra diğer işlevlerin varlığını da yansıtmakla birlikte, temelde iletişimin ve diyalogun sürekliliğini sağlama amacına hizmet eden kanalı kontrol işlevi ön plana çıkmaktadır.

⁴⁹⁰ Yûsuf 12/88-93.

Bu bağlamda ilk âyetteki iletişimi başlatan يَا أَيُّهَا nida üslûbu ve iletişimi devam ettiren, فَأَوْفِ emir fiili, إِنَّ tekid edatı hem çağrı işlevini hem de kanalı kontrol işlevinin özelliklerini yansıtmaktadır. Benzer şekilde, devam eden âyetlerde geçen هَلْ عَلِمْتُمْ مَا, هَلْ عَلِمْتُمْ gibi soru kalıpları, hem iletişimi devam ettirme amacını taşımakta hem de muhatapların şaşkınlık ve pişmanlık gibi duygusal tepkilerini ortaya koymaktadır. Bunların yanı sıra âyetlerde geçen diğer dilsel birimler فَإِنَّ gibi tekid edatı, لَا nefiy harfi, قَدْ tahkik harfi, تَاللَّهِ yemin ifadesi, اذْهَبُوا ve فَأَلْقُوهُ emir fiilleri ve muhatap zamirleri⁴⁹¹ hem çağrı işlevini hem de kanalı kontrol işlevini âyetlerin anlatım üslûbunda yansıtmaktadır. Ayrıca قَالُوا إِنَّكَ لَأَنْتَ يُرْسَفُ ifadesi kardeşlerin şaşkınlığı gösterdiği için âyetin anlatım üslûbunda dilin heyecana bağlı işlevini de bize yansıtmaktadır.

Diyaloğa bir bütün halinde bakıldığında çatı işlevin kanalı kontrol işlevi olduğu anlaşılmaktadır. Zira bir iletişim kurulmakta ve kurulan bu iletişim, farklı dil işlevlerini barındıran dilsel argümanlarla devam ettirilmektedir. Bu durum âyetlerin anlatım üslûbunda kanalı kontrol işlevini merkezi konuma getirmektedir.

Sonuç olarak, Yûsuf Sûresi'nde kanalı kontrol işlevinin, sûre boyunca yer yer belirginleşen ve anlatımın iletişimsel yapısını destekleyen önemli bir işlev olarak kendisini gösterdiği söylenebilir. Sûrede hitap kalıpları, istifhamî yapılar, yemin ifadeleri, tekid-tahkik edatları, nida ve tembih üslûpları, emir/nehiy kipleri, doğrudan muhataba yönelen zamirler ile reddü'l-acüz ale's-sadr, iltifat ve üslûbü'l-hakîm gibi retorik usuller, iletişim sürecinin başlatılması, sürekliliğinin sağlanması ve gerektiğinde sonlandırılması amacıyla kullanılmıştır. Bu dilsel ve belâgî mekanizmalar, gönderen ve alıcı arasındaki etkileşimin zayıflamasını önleyerek mesajın güvenilirliğini pekiştirmekte; aynı zamanda muhatabın dikkatini diri tutarak söylemsel akışın dinamik kalmasına imkân tanımaktadır. Âyet başlangıçlarında sıkça rastlanan kasem-tahkik ikilisi ve araya giren soru-nida yapıları, iletişim kanalının hâlen açık ve işlevsel olduğunu vurgulayan unsurlar olarak çalışmaktadır.

3.3.5 Şiîrsel İşlevin Egemen Olduğu Âyetler

⁴⁹¹ Derviş, *İrabu'l Kur'ân ve Beyânih*, 5/44-51.

Bu işlev metne getirdiği dinamizm nedeniyle dilin temel işlevlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Yazılı ve sözlü metinlerde dile canlılık ve renk katan, zenginleştiren bir işlevdir. Dilin bu işlevden hali olması dili statik ve ölü bir duruma getirir. Bu işlev bazı belîğ kelime ve lafızlarda, teşbih, istiare gibi sanatlarda⁴⁹² ve veciz ifadelerde kendini göstermektedir. Bu bağlamda Yûsuf Sûresinde yer alan veciz ve belîğ lafız ve kelimelerde, belagi sanatların olduğu âyetlerde bu işlevin varlığı görülmektedir.

1. **Âyet:** " قَالُوا أَضْغَاثٌ أَحْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعَالَمِينَ "

Meal: "Dediler ki: "Bunlar karma karışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin yorumunu bilmiyoruz."⁴⁹³

Tablo 1: Ayette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Kralın danışma meclisi.	Kral.	Kralın gördüğü rüyayı danışma meclisinin ya da orada bulunanların yorumlamaktan aciz kalmaları iletiyi meydana getirmektedir.	Âyette Kral ve etrafındakiler arasındaki iletişim sürecinde, mesajın aktarımı hava yoluyla iletilen ses dalgaları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu durum, sözlü iletişimin temel unsurlarından biri olan fiziksel kanalın (hava) rolünü ortaya koymaktadır.	Kendi aralarında o dönem konuştukları dil kodu oluşturmaktadır.	Danışma meclisi veya kralın etrafında bulunanların Kralın gördüğü rüyayı yorumlamaktan aciz kalmaları ve bunun neticesinde söyledikleri "karmakarışık düşler" anlamındaki terkip ayetin bağlamı hakkında bilgi vermektedir.

Âyetin anlatım üslûbunda iki hususun özellikle ön plan çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda ilk olarak أَضْغَاثٌ أَحْلَامٍ tabiri dikkatleri çekmektedir. Nitekim müfessirlerde bu terkip üzerinde yoğunlaşarak bu terkibi açıklamaya çalışmışlardır. Bazı müfessirler bu terkinin en latif ve en mübalağalı bir istiare çeşidi olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁹⁴ Yine bu terkip kelimelerinin asli anlamlarına benzetilerek de

⁴⁹² Aliyye, *Vazâifu 'l-Luğa ve Ef'âlu 'l-Kelâm fî Dîvân Mevâkibi 'l-Bûh li 'ş-Şâ 'ir Sa 'd Mirdef*, 42-45.

⁴⁹³ Yûsuf 12/44.

⁴⁹⁴ Endelûsî, *el-Bahrü 'l-Muhît*, 5/311; Sâbûnî, *Safvetü 't-Tefâsîr*, II/74; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/614.

açıklanmaya çalışılmıştır. Bu noktada أَصْعَاقُ kelimesi yaşı kurusu karışık ot destesi⁴⁹⁵ anlamına gelmektedir ki bu terkip “karmakarışık hayaller” olarak açıklanmıştır. Bu terkip ile istiare ve teşbihin yapılması, belîğ ve veciz bir ifadenin kullanılması âyette dilin şiirsel işlevinin varlığını göstermektedir. Bunun yanı sıra âyette ليس gibi amel eden مَا nefy harfinin varlığı da âyetin anlatım üslûbunda dilin çağrı işlevini de ortaya çıkarmaktadır. Fakat âyetteki göstergeler ve müfessirlerin açıklamaları âyette ön plana çıkan işlevin şiirsel işlev olduğunu göstermektedir.

2. **Âyet:** أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعٌ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ
وَأُخْرَى يَابِسَاتٍ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ إِن كُنْتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ"

Meal: “Kral dedi ki: “Rüyamda yedi arık ineğin yedi semiz ineği yediğini gördüm. Ayrıca yedi yeşil ve bir o kadar da kuru başak gördüm. Efendiler! Eğer rüya yorumluyorsanız bu rüyamı da bana yorumlayın.”⁴⁹⁶

Tablo 2: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Kral.	Kralın danışma meclisi.	Kralın gördüğü rüyayı danışma meclisine anlatması ve onlara gördüğü rüyasını yorumlatmak istemesi âyetin iletisini meydana getirmektedir.	Kral ve danışma meclisi arasında geçen konuşmada iletişim kanalı hava olmaktadır.	Âyetin anlatımında o dönem Mısırlıların kendi aralarında konuştukları dil kod'u oluşturmaktadır.	Kralın gördüğü rüyanın yorumu hakkında yardım istemesi, onun bu rüyayı defaatle gördüğünü ve rahatsız olduğunu göstermektedir. Bu durum o dönem toplumunda hem rüya yorumlamanın varlığını ve önemini hem de âyetin bağlamını bize yansıtmaktadır.

⁴⁹⁵ Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 5/197.

⁴⁹⁶ Yûsuf 12/43.

Bu âyette, “سِمَانٍ” (semiz) ve “عِجَافٌ” (arık) ineklerin, ayrıca “خَضِرٍ” (yeşil) ve “يَابِسَاتٍ” (kuru) başakların kullanılması, tıbak sanatı açısından önemli bir örnektir. Tıbak sanatı, birbirleriyle ilişkili iki zıt kelimenin, zıtlıkları farklı şekillerde olsa da bir arada kullanılmasını ifade eder.⁴⁹⁷ Burada, zıt kavramların farklı şekillerde bir araya gelmesi, anlamın güçlendirilmesi ve derinleştirilmesi için etkili bir yöntemdir. Bu bağlamda âyette yer alan bu sanat âyetin anlatım üslûbunda dilin şiirsel işlevinin varlığını göstermektedir.

3. Âyet: رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمَلِكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيِّ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ

Meal: “Ey rabbim! Bana iktidar verdin ve bana rüyaların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada da âhirette de beni yönetip himaye eden sensin. Müslüman olarak canımı al ve beni iyi kulların arasına kat!”⁴⁹⁸

Tablo 3: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Âyette kaynak Hz. Yûsuf'tur.	Allah	İleti, Hz. Yûsuf'un Allah'a olan şükranı, duası, teslimiyeti ve Allah'ın verdiği nimetlerdir.	Âyet, sözlü bir dua olarak geçmekte olup iletişim aracı dua dilidir.	Âyette kod o dönem Hz. Yûsuf'un konuştuğu dildir.	Sûrede anlatıldığı üzere, Hz. Yûsuf'un tüm dünyevî nimetlere kavuşmuşken bile, Müslüman olarak can vermeyi ve salihlerle birlikte ebedî saadete ermeyi dilemesi âyetin bağlamını yansıtmaktadır.

Kur'an'ın üslup zenginliği içerisinde önemli bir yer tutan belâgat sanatları, dilin şiirsel işlevini pekiştirerek hem anlamı kuvvetlendirmekte hem de hitabın tesirini artırmaktadır. Bu bağlamda âyette geçen السَّمَاوَاتِ “gökler” ile الْأَرْضِ “yer” ve yine الدُّنْيَا “dünya” ile الْأَرْضِ “yer” kelimeleri arasında, anlamca zıtlık üzerine kurulu tıbâk-ı îcâbî sanatına yer verilmiştir. Bu karşıtlık, ilişkisi, yalnızca semantik düzlemde bir karşıtlık ortaya koymakla kalmamakta, aynı zamanda metne estetik bir derinlik ve

⁴⁹⁷ Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 423; Kazvînî, *Telhîs*, 136.

⁴⁹⁸ Yûsuf 12/101.

ifade gücü kazandırmaktadır. Söz konusu belâgat sanatı, âyetin anlatımında estetik ve retorik etkiyi artırarak, metnin şiirsel işlevini daha görünür hâle getirmektedir.

4. **Âyet:** قَالَوَا يَا أَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَزْتَعْ وَيُغَبِّ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

Meal: “Dediler ki: “Ey babamız! Niçin Yûsuf hakkında bize güvenmiyorsun? Oysa biz onun iyiliğini isteyen kimseleriz. Yarın onu bizimle beraber (kıra) gönder de bol bol yesin içsin, oynasın; onu mutlaka koruruz.”⁴⁹⁹

Tablo 4: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Âyette kaynak Hz. Yûsuf’un kardeşleri.	Hiz. Ya’kûp	İleti, Kardeşlerin Hiz. Yûsuf’un kıra gönderilmesi talebidir. Masum bir gerekçe sunarak güvenlik vaadiyle destekleseler de, bu ileti altında kıskançlık ve gizli bir niyet bulunmaktadır.	Âyette sözlü iletişim olmasından dolayı iletişim kanalı havadır.	Âyette kod o dönem Hiz. Ya’kûp ve evlatlarının konuştuğu dildir.	Bu âyet, Hiz. Yûsuf’un kardeşlerinin, babaları Hiz. Ya’kûp’tan onu kıra göndermesini istemelerini anlatır. Görünürde masumca bir istek gibi dursa da, kardeşlerin Yûsuf’u yalnız bırakıp ona zarar vermeyi planladıkları anlaşılır.

Bu iki ayette geçen şu ibareler وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ ve وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ arasında seci’ sanatı vardır. Seci’ Belâgat âlimlerine göre, iki kelimenin son harflerinin birbirine benzemesi durumudur. Seci’nin en üstün türü ise, ifadelerin tamamen eşit olmasıdır.⁵⁰⁰ Bu ayette geçen وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ “biz ona gerçekten öğüt verenleriz” ve وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ “biz ona gerçekten koruyucularız” ifadeleri, seci’ sanatı açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Seci’ sanatı, iki kelimenin son harflerinin birbirine benzemesi durumudur. Bu ayette, نَاصِحُونَ “öğüt verenler” ve حَافِظُونَ “koruyucular” kelimelerinin sonlarındaki

⁴⁹⁹ Yûsuf 12/11-12.

⁵⁰⁰ Seyyid Ahmed Hâşimî, *Cevâhiru’l-belâga fi’l-me’ânî ve’l-beyân ve’l-bedî* (Beyrut: Mektebetü’l-Asriyye, ts.), 330.

“ن” harfî, bu iki kelimenin sonlarının benzemesini sağlar. Seci’ sanatı, kelimelerin sonlarındaki benzerlik sayesinde anlamın pekişmesine ve ifadenin daha etkili olmasına olanak tanır. Bu bağlamda, âyette yer alan bu dilsel sanat, metnin anlatım üslûbunda dilin şiirsel işlevini pekiştiren bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

5. **Âyet:** "أَذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا فَأَلْقُوهُ عَلَىٰ وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ"

Meal: “Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, gözleri görececek duruma gelir. Bütün ailenizi de bana getirin.”⁵⁰¹

Tablo 5: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Âyette kaynak Hz. Yûsuf.	Kardeşler.	Hiz. Yûsuf, gömleğini alıp babasının yüzüne koymalarını ve gözlerinin açılmasını sağlamalarını ister. Bu ileti, hem babasına şifa hem de ailesinin birleşmesine yönelik manevi bir mesaj taşır.	Âyette sözlü iletişim olmasından dolayı iletişim kanalı havadır.	Âyette kod o dönem Hz. Yûsuf ve kardeşlerinin konuştuğu dildir.	Bu âyetin bağlamından, Yûsuf’un babasına olan sevgisi ve sadakati, Allah’ın şifa verme gücü, aile bağlarının önemi ve sabırla beklemenin sonunda müjdelenen ödülleri çıkarılabilir.

Örnek olarak verdiğimiz bu âyette tevriye sanatı bulunmaktadır. Belâgat ilminin bedî dalında, anlamı güzelleştiren söz sanatları arasında önemli bir yere sahip olan tevriye, bir kelimenin, hem herkes tarafından kolaylıkla anlaşılan bir yakın anlamı hem de yalnızca uzmanların fark edebileceği bir uzak anlamı bulunması durumunda, gizli bir karineye dayanarak kelimenin uzak anlamının kastedilmesi sanatıdır.⁵⁰² Bu âyette tevriye sanatı قَمِيص “gömlek” kelimesi etrafında kurulmuştur. Lafzın zahirî anlamı, herkesin kolaylıkla anlayabileceği şekilde sıradan bir giysi iken; gizli anlamı ise, gömleğin mucizevî bir şifa vesilesi olmasıdır. Burada, iki farklı anlam arasında ince

⁵⁰¹ Yûsuf 12/93.

⁵⁰² İsmail Durmuş, “Tevriye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/45-47.

bir gizlilik bağı kurulmuş, özellikle uzak anlam kasdedilerek sözün derinliği ve etkileyiciliği artırılmıştır. Böylece, tevriye sanatının kullanımı, metnin anlatım derinliğini ve estetik değerini artırmış; aynı zamanda dilin şiirsel işlevinin belirgin bir şekilde tezahür etmesine imkân sağlamıştır.

6. **Âyet:** "وَلَمَّا جَهَّزَهُم بِجَهَّازِهِمْ قَالَ ائْتُونِي بِأَخٍ لَّكُمْ مِّنْ أَبِيكُمْ أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي أُوفِي الْكَيْلَ وَأَنَاْ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ"

Meal: “Yüklerini hazırlayınca, “Sizin baba-bir kardeşinizi de bana getirin” dedi, “Görüyorsunuz ki ben ölçeği tam dolduruyorum ve ben iyi bir ev sahibiyim.”

Tablo 6: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Âyette kaynak Hz. Yûsuf.	Kardeşler.	Yûsuf'un, bir sonraki gelişlerinde küçük kardeşleri Bünyamin'i de getirmelerini istemesi ve bu talebini güvenilirliği ile adaletine dayandırması, âyetteki iletiyi oluşturmaktadır.	Âyette sözlü iletişim olmasından dolayı iletişim kanalı havadır.	Âyette kod o dönem Hz. Yûsuf ve kardeşlerinin konuştuğu dildir.	Yûsuf'un kardeşlerini tanıdığı hâlde onların kendisini tanımadığı bir durumda, bu talebiyle güven inşa etmeye ve ailevi bütünlüğü yeniden sağlamaya yönelmesi, âyetin bağlamını oluşturmaktadır.

İlgili âyette cinas sanatı örneği vardır. Cinas, sözlükte “iki şeyin birbirine benzemesi” anlamına gelen bir masdardır. Terim olarak ise, yazılış veya söyleyiş bakımından aynı veya benzer seslere sahip, ancak farklı anlamlar taşıyan kelimelerin, nazım ve nesir türlerinde bir arada kullanılmasını ifade eden bir söz sanatıdır.⁵⁰³ Bu ayette de جَهَّزَهُمْ ve جَهَّازَهُمْ kelimeleri, aynı kökten türemeleri nedeniyle cinas-ı iştikak örneği oluşturur. Bu kullanım, anlamı pekiştirmenin yanı sıra dilin şiirsel işlevini de ortaya koyarak metne estetik bir derinlik kazandırır.

⁵⁰³ Cürçânî, *Esrârü 'l-belâğa*, 5-19.

7. **Âyet:** "وَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا أَسَفَى عَلَى يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ"

Meal: “Onlardan yüz çevirdi, “Âh Yûsufum âh! İçim yanıyor!” diyordu. Sonunda üzüntüden gözlerine boz geldi. Artık kederini içine gömüyordu.”⁵⁰⁴

Tablo 7: Âyette Yer Alan İletişim Unsurları

Kaynak	Alıcı	İleti	Kanal	Kod	Bağlam
Allah.	Tüm insanlar.	Hız. Ya’kûb’un (Yûsuf ve Bünyamin) iki oğluna da yitirmenin verdiği üzüntü ile diğer oğullarından yüz çevirmesi ve yaşadığı hüznün derinliği âyetin iletisini vermektedir.	Burada vahiy meleği Cebail, Hz. Peygamber ve Kur’an kanal konumunda yer almaktadır.	Âyetin dili olan Arapça Kodu oluşturmaktadır.	Âyetten Hz. Ya’kûb’un oğlu Hz. Yûsuf’tan dolayı yaşadığı hüznü içine attığı, Bünyamin’in hüznü ile de bu hüznün daha da derinleştiği, depreştiği ve gözlerine aklar düştüğü anlaşılmaktadır.

Bu âyetteki **يَا أَسَفَى عَلَى يُوسُفَ** “Âh Yusuf’um âh!”, ibaresindeki **يَا أَسَفَى** ile **يُوسُفَ** kelimeleri cinas-ı mutlak örneği oluşturur. Burada kelimeler ses bakımından birbirine benzer olup anlamca farklıdır. Bu kullanım, âyetin anlatım üslûbunda dilin şiirsel işlevini ortaya koyar ve metnin anlamını güçlendirir.

Bu âyetler dışında sûrenin birçok âyetinde teşbih, istiare, mecaz ve tevriye gibi dilin bu işlevinin örneğine rastlanmaktadır.⁵⁰⁵ Bu manada Yûsuf Sûresinde geçen tüm bu belâgi hususlar âyetlerin anlatım üslûbunda dilin şiirsel işlevinin varlığını gösteren örnekler içermektedir.

⁵⁰⁴ Yûsuf 12/84.

⁵⁰⁵ Yûsuf 12/18, 19, 23, 31, 43.

SONUÇ

Yûsuf Sûresi, Kur'an-ı Kerim'de on ikinci sırada yer alan ve yüz on bir âyetten müteşekkil bir sûredir. Mekke döneminde indirildiği kabul edilen bu sûre, Hz. Yûsuf'un kıssasını anlatmaktadır. Sûre, adını Hz. Yûsuf'tan alır. Sûre, Hz. Yûsuf'un rüyaları, kardeşleri tarafından bir kuyuya atılması, köle olarak satılması, iftiraya uğraması, hapse atılması, rüyaları yorumlaması ve nihayet Mısır'da yönetici olması gibi olayları detaylı bir şekilde ele alır. Bu olay örgüsü içinde insan psikolojisi, aile ilişkileri, sabır, tevekkül ve ilahi takdir gibi temalar işlenmektedir.

Yûsuf Sûresi, Mekke döneminde nâzil olmuş olmasına rağmen, Mekkî sûrelerin genel karakteristik özelliklerinden üslûp açısından belirgin bir şekilde ayrılmaktadır. Mekkî sûrelerde hâkim olan ve çoğunlukla uyarı, tehdit ve kıyamet tasvirlerini ön planda tutan sert ve ikaz edici üslûp, Yûsuf Sûresi'nde yerini daha yumuşak, insanî ve duygusal bir anlatıma bırakmaktadır. Bu sûrede, özellikle Hz. Yûsuf'un kıssası etrafında şekillenen anlatım, ünsiyet, merhamet, şefkat ve sevgi gibi temaları öne çıkarmaktadır.

Bu araştırmada, dilin işlevleri ve iletişim unsurları temel alınarak Yûsuf Sûresinin analizi gerçekleştirilmiş ve iletişim unsurları arasında önemli bir yere sahip olan bağlamın, âyetlerin nüzûl sebeplerinin anlaşılmasına önemli bir katkı sunduğu tespit edilmiştir. Âyetlerin indiği tarihsel, toplumsal ve durumsal bağlamı incelemek, hem âyetlerin hangi şartlar altında vahyedildiğini anlamamıza hem de bu bağlamın âyetlerin anlamını derinlemesine kavramamıza imkân tanımaktadır. Dolayısıyla, bağlamsal analiz, âyetlerin tasvir ettiği ortamı ve bu ortamın sunduğu mesajları daha doğru bir şekilde yorumlamamıza yardımcı olarak, Kur'an metninin anlaşılmasına yönelik önemli bir metodolojik katkı sunduğu anlaşılmıştır.

Dilin işlevleri, iletişim sürecinde üstlendiği çeşitli rollerin anlaşılmasını sağlayan bir teorik temel sunar. Kur'an-ı Kerim ise, bu işlevlerin özgün ve kapsamlı bir biçimde sergilendiği ilahi bir metin olarak öne çıkmaktadır. Araştırmamızda, Kur'an âyetlerinin, Allah'ın mesajlarını iletme, insanları hidayete erdirmek ve doğru

yolu göstermek amacıyla dilin farklı işlevlerini etkili bir şekilde kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin, Kur'an'ın doğru bilgi ve hikmetle muhataplarını aydınlatması, dilin gönderge işlevinin en belirgin örneklerinden biridir. Rahmet, sevgi ve gazap gibi ilahi duyguları dile getiren âyetler, duygusal işlevin yansımasıdır. Emir ve yasaklar içeren âyetler, muhatapları belirli davranışlara teşvik ederek çağrı işlevinin uygulamasını sergiler. Kavramları tanımlayan ve anlamları açıklığa kavuşturan âyetler, dilin üst dil işlevini ön plana çıkarırken, Kur'an'da yer alan ahenkli ve sanatsal üslûp, şiirsel işlevin örneklerini oluşturur.

Yûsuf Sûresi'ndeki âyetlerin dilsel işlevler açısından yapılan tahlilinde, âyetlerin anlatım üslûbunda varoluş sırasına göre gönderge işlevi, çağrı işlevi, heyecana bağlı işlev, kanalı kontrol işlevi ve şiirsel işlevin yer aldığı tespit edilmiştir. Yûsuf Sûresi'nde dilin gönderge işlevinin ön planda olduğu âyetler, Kur'an'ın bilgi aktarımı, tanımlama, haber verme ve açıklama gibi temel özelliklerini yansıtmaktadır. Bu işlev, özellikle âyetlerdeki nesnel bilgi aktarımı, somut olayların tasviri ve ilahi mesajların açıklanması gibi unsurlarla kendini göstermektedir. Âyetlerdeki haber cümleleri, temyiz, sıfat-mevsuf ilişkileri, ıtnâb sanatı ve ta'lil cümleleri gibi dilsel yapılar, kullanılan özel isimler (Yûsuf, Ya'kûp, İbrahim, İshak gibi) ve somut olaylar, bilgi aktarımını daha da derinleştirerek gönderge işlevini güçlendirmektedir.

Yûsuf Sûresi'ndeki âyetlerin dilsel ve iletişimsel analizi, dilin çağrı işlevinin de sûrenin anlatım üslûbunda önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Sûrede bu işlev, özellikle nida, emir, nehiy ve soru üslûpları ile muhatabı etkileme, ikna etme ve belirli bir davranışa yönlendirme amacı taşıyan âyetlerde daha çok ön plan çıkmıştır.

Araştırmamızın ortaya koyduğu önemli bulgulardan biri, muhatabı yönlendirme ve belirli bir eylemi gerçekleştirmeye teşvik etme işlevinin yani çağrı işlevinin baskın olduğu âyetlerin, fıkıh âlimleri tarafından muhatabın dini yükümlülüklerini belirleyen temel bir referans kaynağı olarak değerlendirilmiş olmasıdır. Bu âyetler, İslam hukuk sisteminin teorik temellerini güçlendirirken, aynı zamanda pratik rehberlik sunan bir metodolojik araç olarak da işlev görmüştür. İlahi hitapların barındırdığı çağrı işlevinin, muhatap üzerinde oluşturduğu bilinçli yönlendirme ve etki, fıkıh âlimlerinin sistematik çözümlemelerinde kapsamlı bir şekilde ele alınmış ve bu çözümlemeler, dinî sorumlulukların şekillenmesinde belirleyici bir unsur olmuştur.

Sûrede dilin heyecana bağlı işlevinin de belirgin bir şekilde var olduğu görülmektedir. Bu işlev, özellikle karakterlerin içsel duygularını, korkularını, endişelerini, pişmanlıklarını ve diğer duygusal tepkilerini yansıtan ifadelerle kendini göstermektedir. Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin kıskançlık ve öfke dolu duyguları, Hz. Ya'kûb'un evladı Yûsuf'a karşı hissettiği endişe, korku ve sevgi, Züleyha'nın Hz. Yûsuf'a karşı hissettiği duygular, Hz. Yûsuf'un Allah'a sığınırken hissettiği teslimiyet gibi durumlar, âyetlerin anlatım üslûbunda dilin heyecana bağlı işlevinin etkili bir şekilde kullanıldığını ortaya koymaktadır. Sûrede yer alan nudbe üslûbunu ortaya koyan dilsel karineler, dilin heyecana bağlı işlevini açık bir şekilde yansıtmaktadır. Sûredeki nudbe örnekleri, dilin heyecana bağlı işlevinin somut tezahürleri olarak değerlendirilebilecek niteliktedir. Bu durum, nudbe üslûbunun dilin duygusal işlevini gerçekleştiren özgün bir ifade biçimi olduğunu ortaya koymaktadır.

Yapılan açıklamalar ışığında, Yûsuf Sûresi'ndeki bazı âyetlerin anlatım üslûbunda kanalı kontrol işlevinin de belirgin bir şekilde öne çıktığı görülmektedir. Bu işlev, özellikle karakterler arasında kurulan iletişimi başlatma, sürdürme ve kontrol etme amacıyla kullanılan dilsel unsurlar aracılığıyla kendini göstermektedir. İletişimi başlatma ve sürdürme amacı taşıyan nida üslûbu, soru ifadeleri, yemin ve tekid edatları gibi dilsel araçlar, iletişim kanalını açık tutarak muhatabın dikkatini çekmekte ve iletişimin devamlılığını sağlamaktadır. Özellikle Hz. Yûsuf ile kardeşleri arasında geçen diyaloglarda, bu işlevin etkili bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Yûsuf Sûresi'nde dilin şiirsel işlevinin de var olduğu bazı âyetler bulunmaktadır. Bu işlev, özellikle teşbih, istiare, cinas, mecaz ve tevriye gibi belagat sanatları aracılığıyla metne estetik bir derinlik kazandırmakta ve anlatımı zenginleştirmektedir.

Bu değerlendirmeler ve çalışmamız esnasında elde ettiğimiz veriler, Yûsuf Sûresi'nde dilin gönderge, heyecana bağlı, çağrı/kanalı kontrol ve şiirsel işlevlerinin, Arap dili ve belâgatında belirli dilsel yapılarla örtüşen somut karşılıklarının bulunduğunu göstermektedir. Gönderge işlevi kapsamında bedel, ismi işaretler, özel isimler, hâl ve temyiz cümleleri, sıfatlar, betimlemeler ve somut nesneler üzerinden yapılan anlatımlar dikkat çekerken; heyecana bağlı işlev bağlamında ismi tafdil, taaccub ifadeleri, duygusal fiiller, kinaye ve mübalağa kalıpları, nûdbe üslûbu ile medh ve zem ifadeleri muhatabın duygusal tepkilerini harekete geçiren öğeler olarak öne çıkmaktadır. Çağrı ve kanalı kontrol işlevi açısından nida üslûbu, iltifat sanatı, soru

kalıpları, kelime ve zamir tekrarları, reddül-acüz ale's-sadr sanatı, emir ve nehiy kipleri, muhatap zamirleri, yemin ifadeleri ile tekid ve tahkik edatları iletişimin başlatılması, sürdürülmesi ve muhatabın dikkatinin canlı tutulmasını sağlamaktadır. Şiirsel işlev bağlamında teşbih, istiare, tıbâk, seci, tevriye ve cinas gibi belâgat sanatları sûrenin estetik boyutunu öne çıkaran, ahenk ve anlam derinliği kazandıran temel araçlar olarak kullanılmıştır. Üstdil işleve ise Kur'an'ın başka bölümlerinde rastlanmakla birlikte, Yûsuf Sûresi özelinde doğrudan örnek teşkil eden bir yapıya ulaşılammıştır. Böylece sûrenin yalnızca tematik değil, işlevsel çeşitlilik ve anlatı derinliği açısından da dikkat çekici bir dilsel örgü sunduğu sonucuna varılmıştır.

Âyetler üzerinde yaptığımız bu çalışmada bir âyette bir işlevin diğer işlevlere göre baskın olması diğer işlevlerin varlığını ortadan kaldırdığı anlamına gelmemektedir. Bilakis işlevler arasındaki korelasyon ve işlevlerin birbirini pekiştirmesi anlamına geldiği sonucuna varılmıştır.

Yapılan bu çalışmada, bazı âyetlerde birden fazla dil işlevinin eş zamanlı olarak kullanıldığı görülmüştür. Bu durum, Kur'an'ın anlatım üslûbunun sadece tek yönlü bir iletişim biçimiyle sınırlı kalmadığını; aksine, çok katmanlı, dinamik ve bağlama duyarlı bir söylem yapısına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Farklı işlevlerin aynı âyet içinde iç içe geçmesi, hem muhatabın zihinsel ve duygusal düzeyde etkin katılımını sağlamayı hem de mesajın çeşitli yönleriyle etkili biçimde iletilmesini mümkün kılmaktadır. Bu çok işlevlilik, Kur'an'ın sadece içerik olarak değil, anlatım biçimi itibarıyla da güçlü ve dikkat çekici bir metin olduğunu göstermektedir.

Dilin işlevleri perspektifinden yürütülen çözümlemeler, Yûsuf Sûresi'nin yüzeyde gizli kalan pragmatik ve retorik katmanlarını aydınlatmaktadır. Gönderge işlevi, bedel ve hâl yapılarıyla nesnel veri aktarımını temellendirirken; heyecana bağlı işlev, taaccub kalıpları, kinayeler, nudbe üslûbu ve iğrâ öğeleriyle muhatapta güçlü bir duygusal etki oluşturur. Çağrı/kanalı kontrol işlevi, nida ve soru üslûplarıyla iletişim kanalını diri tutar; şiirsel işlev ise teşbih ve istiare gibi belâgat sanatlarıyla metne estetik bir derinlik kazandırır. Bu işlevsel örüntülerin disiplinli biçimde tespit edilmesi, salt kelime karşılığına dayanan bir meal okumasını aşarak âyetlerin bağlamını, mesaj tonunu ve kaynağın muhataba yönelik stratejik yönlendirmelerini tutarlı bir kuramsal çerçeve içinde görünür kılmakta; böylelikle nüzûl sebebi açık olmayan pasajların dahi

iletişimsel yapısı, amaç bağlamı ve söylem içi işlevsel ağırlıkları daha kapsamlı ve derinlikli bir şekilde anlaşılabilir.

Modern dilbilim ile Kur’ân-ı Kerîm’i ilişkilendiren bu çalışmada ulaşılan önemli sonuçlardan biri de, günümüzde Batı merkezli dilbilim çalışmalarında yer alan “dil işlevleri” yaklaşımına benzer düşünce ve yorumların, geçmiş İslâm âlimleri tarafından da bilindiği ve kullanıldığıdır. Ancak bu yaklaşımların, günümüzdeki anlamda sistematik ve kuramsal bir yapıdan veya yerleşik terminolojiden yoksun bir şekilde, daha çok satır aralarında, yorumlara ve açıklamalara serpiştirilmiş biçimde yer aldığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Akşit, Eyup. “Kur’an-ı Kerim’in Bazı Ayetlerinde Zamir Gelmesi Gereken Yerde İsmi Getirilmesi ve Bunun Nedenleri”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48 (Aralık2018), 43-76. <https://doi.org/10.21054/deuifd.492967>

Âbadî, Abdu’l Bâsit Arab Yûsuf. “Vazâifu’l-luğa ve tevzîfu’r-risâle fî hitâbâtî Sûret-i Hûd min manzûri Roman Jakobson.” *Bühûs fî’l-Lügati’l-Arabiyye: Mecelletü Kulliyeti’l-Luğât, Câmi‘at İsfahân* 15/28 (Haziran 2023): 111. <https://doi.org/10.22108/rall.2023.135075.1433>

Akşit, Göktürk. *Dillerin Dili*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Basım, 1994.

Abdumelik, Muhammed. *Belağat ve Uslup Bilimi*. Lübnan: Mektebetü Lübnan-i en-Nâşirûn, 1994.

Hâka Abdulkerîm. "el-Vazîfetü'l-Lügaviyyetü ve Tatbîkâtühâ fî'l-Kur'âni'l-Kerîm". *Mecelletü'l-Câmiati li'd-Dirâseti'l-İslâmiyyeti* 29/2 (Haziran 2019), 470-491. <https://dspace.univ-eloued.dz/handle/123456789/15391>

Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri. “İletişimin Tanımı ve Süreci.” Erişim 25 Aralık 2023. <https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=126527>.

Aldemir, Halil, “Mu‘Tarıza Cümle ve Kur‘ân‘da Yer Alış Nedenleri”, *Ekev Akademi Dergisi* 16/51 (Bahar 2012), 315-335.

Avcı, Gülbahar. “Şuarâ Sûresinin Dilin İşlevleri Açısından Tahlili”, *Uluslararası Marmara Sosyal Bilimler Kongresi*, ed. Öznur Gökkaya vd. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Rektörlüğü, 2020, 226-232.

Ayata Şenöz, Canan. *Metindilbilim ve Türkçe*. İstanbul: Multilingual Yayınları, 1. Basım, 2005.

Bekiroğlu, Nazan. *Yusuf ile Züleyha / Kalbin Üzerine Titreyen Hüzün*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2000.

Belkâsım Aliyye, Esâsî Brîm ve el-Azûzî Nemsî. *Vazâifu'l-Luğa ve Ef'âlu'l-Kelâm fî Dîvân Mevâkibi'l-Bûh li's-Şâ'ir Sa'd Mirdef*. Vadi: Şehit Hamma Lakhdar Üniversitesi, Edebiyat ve Diller Fakültesi, Arap Dili ve Belağatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Bulut, Ali. *Belağat Meâni- Beyân- Bedî*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019.

Bumzber, Tâhir. *et-Tevâsilü'l-Lisâniyyi ve's-Şi'riyyeti*. Cezayir: Dâru'l-İntizârî-li'n-Neşri, 2007.

Beyatlı, Yahya Kemâl. *Kendi Gök Kubbemiz*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1974.

Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî. *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vîl* I. Cilt. Beyrut: Dâru İhyâyi't-Türâsi'l-Arâbî, 1418.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'an-ı Kerimin Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri* 3. Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.

Birişik, Abdulhamit. "Sûre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/538-539. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî. *el-Câmi'u's-şâhîh*. nşr. Kâsım eş-Şemmâ-î er-Rıfâî. Beyrut: Şeriketü Dâru'l Erkâm b. Ebi'l Erkâm, ts.

Çertel, Hüseyin. "Din-İletişim İlişkisi ve Dinî İletişim Engelleri". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/21 (Aralık 2008), 129.

Cündioğlu, Düccane. *Kur'an'ı Anlamanın Anlamı*. İstanbul: Kitabevi, 1998.

Cürçani, Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerif el- Cürçânî. *et-Ta'rîfat*. İstanbul: 1308.

Cürçani, Abdul Kahir el-Cürçani. *Delailül İcaz*. Ribat: Daru'l Eman, 1989.

Ebû'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ el-Hüseynî el- Kefevî. *el-Külliyât*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1993.

Cin, Ali. "İbn-i Abbas'tan Rivayet Edilen Bir Yusuf ve Züleyha Hikâyesi", *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi* I/II (2011).

Dervîş, Muhyiddîn b. Ahmed Mustafa. *İ'râbu'l-Kur'âni ve Beyânuh*. 4. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Yemâme, 4. Basım, 1994.

Endelüsî, Ebû Hayyan. *Bahru'l-Muhît*. 6. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 3. Basım, 2000.

Ebüssuûd. *İrşâdü'l-Aklı's-selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*. 4. Cilt Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l Arâbî, ts.

el-Ânî, Muammer Mûnir – Yûsuf, İman Sâlim. “Vazâifu't-Tevâsul ‘inde'l-‘Arab el-Evâ'il.” *Irak Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mecelletü'l-Midâdü'l-Âdâb* 10/20 (2020).

el-Hâşimî, Ahmed. *Cevâhirü'l-Belâğa fî'l-Ma'ânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'*. 2. Basım. Londra: Müessesetü Hindâvî, 2019.

el-Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed. *Esbâbu'n-Nüzûl*. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 2018.

er-Rahmânî, Âla Sâmi – Muhammed Hâzer el-Mecâlî. “el-Lisâniyyâtü ve Tatbîkâtühâ ale'l-Kur'ânî'l-Kerîm: Dirâsetün Nakdiyye”. *Mecelletü'l-Câmiati li-Dirâseti'l-İslâmiyye* 29/2 (2021), 470-491.

<http://dx.doi.org/10.33976/IUGJIS.29.2/2021/17>

et-Tûhî, Osman b. Muhammed. *Tuhfetu'n-Nubehâ fî Kavâidi'l-İmlâ*. Kâhire: Dâru'l-Mısriyye li'l-Kitâb, 2013.

Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tahir Mecdüddin Muhammed el-Fîrûzâbâdî. *el-Kamusü'l-Muhit*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993.

Gezek, Ahmet. “Arap Belâgatında Lâzım-ı Fâide-i Haber Kavramı ve Müfessirlerin Bu İfadelerine Dair Görüşleri”. *Yalova İslam Araştırmaları Dergisi*, 1/2 (Haziran 2021).

Görener, İbrahim. “İletisimin Unsurları Açısından Vahiy-Kıraat İlişkisi”. *E.Ü.S.B. Enstitüsü Dergisi*, 11/2001.

Görgün, Tahsin. *Anlam ve Yorum (Dini Metinlerin Anlaşılması ve Yorumlanması)*. İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2003.

Görgün, Tahsin. *İlâhî Sözün Gücü: Varlık ve Bilgi Kaynağı Olarak Kur'an*. İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2003.

Gümrükçüoğlu, Süleyman, “Kur’an’da Allah ve İnsan Arasındaki İletişimin Kodları”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6/4 (2013), 837-862. [10.9761/jasss983](https://doi.org/10.9761/jasss983)

Günay, Doğan. *Metin Bilgisi*. İstanbul: Papatya Bilim, 2013.

Ebû Hafs, (Ebü'l-Kâsım) Şerefüddîn Ömer b. Alî b. Mürşid es-Sa'dî el-Hamevî el-Mısırî. *Dîvân*. Beyrut: Dâru'l-Kitâb'ül-Arabî, 1992.

Hafâcî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed b. Saîd el-Hafâcî el-Halebî. *Sırrü'l-Fesâha*. Mısır: Matbaatü Muhammed Ali Sabîh, 3. Basım, 1952.

Hacibekiroğlu, Abdullah. *Arap Dilinde Edatların Metinde Kurduğu Anlamsal İlişkiler* Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

Hacımüftüoğlu, Nasrullah. “Berâat-i İstihlâl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/470. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Hamûz, Abdül Fettâh Ahmed. *Fennu't-Terkîm fî'l-Arabiyye Alâmâtuh ve Usûluh*. Ammân: Dâru Ammâr, 1991.

Harman, Ömer Faruk. “Yûsuf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/1-5. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

İzutsu, Toshiku. *Kur'anda Tanrı ve İnsan*. çev. M. Kürşat Atalar. İstanbul: Pınar Yayınları, 2017.

İbnü'l Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *Zâdü'l-Mesîr fî 'İlmi't-Tefsîr*. thk. Abdurrezzâk el-Mehdî. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1422.

İbn Haldun. *Mukaddime*. 2. baskı. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1421/2001.

İbn Cinni, Ebu'l Feth Osman, *el-Hasais*, thk. Muhamed Alî Neccâr. Mısır: Daru'l Kütübi'l Mısriyye, 1318.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî ez-Zâhirî. *Tavku'l-Hamâme*. thk. İhsan Abbas. 2. basım. Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 1987.

İbn Hîşam, Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdullah. *Katru'n-Nedâ ve Bellüs-Sadâ*. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyyetü, 3. Basım, 2011.

İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdullah Cemaleddin b. Yusuf ibn Ahmet b. Abdullah. *Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*. 4.Cilt. nşr. Muhammed Muyhiddîn Abdülhamid. Beyrut: Mektebetu'l-Asriyye, 2003.

İbn Hişâm el-Ensârî, Ebû Muhammed Abdullah Cemâlû'd-Dîn. *Muğnî'l-Lebîb*. thk. Mâzin el-Mubârek–Muhammed Ali Hamdullah. 1 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1413/1992.

İbnü'l-Fârız, Ebû Hafs (Ebü'l-Kâsım) Şerefüddîn Ömer b. Alî b. Mürşid es-Sa'dî el-Hamevî el-Mısırî. *Dîvân*. Beyrut: Dâru'l-Kitâb'il-Arabî, 1992.

İbn Manzur, Ebû'l-Fadl Cemaluddîn Muhammed İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut: Dâru'l- Fikr, 1990.

İbn Side, Ali b. İsmail İbn Sîde. *el-Muhkem ve'l-Muhiti'l-a'zam fi'l-Luğa*. Kahire: Ma'hedu'l-Mahtûtati'l-Arabiyye, 1996.

İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Râğıb el-İsfahânî. *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Mısır: 1961.

Karagöz, Mustafa. “Dilin İşlevleri Açısından Kur'an'ın Üslûbu”. *Konya Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 9 (2007), 171-206.

Karagöz, Mustafa. *Dil Bilimsel Tefsir ve Kur'an-ı Anlamaya Katkısı (Hicri İlk Üç Asır)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.

Karaman, Hayreddin vd., *Kur'an yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.

Kanik, İsa. “Kur'ân'ın Edebî Anlatım Üslubundaki Çeşitlilik”. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 6 (2018), 68-87.

Kazvînî, Celâluddîn Muhammed b. Abdurrahman Hatîb. *el-Îzâh fî 'Ulûmi'l-Belâga*. II. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. Basım, 1405.

Karâdî, Fethi Ramadân. “Âlâmatü't-Terkîm Bahsün fi Eşkâlihâ ve Mevâdi'iah”. *Fikr ve İbdâ* 69 (Temmuz 2012), 427-445.

Katouzian, Homa. *The Persians: Ancient, Mediaeval and Modern Iran*. New Haven: Yale University Press, 2009.

Kılıç, Veysel. *Dilin İşlevleri ve Dilbilim Açısından Kuramsal Bir Çalışma*. İstanbul: Papatya Yayıncılık, 2002.

Kılıç, Veysel. *Dilin İşlevleri ve İletişim*, İstanbul: Papatya Yayınları, 2002

Kıran, Zeynel. *Dilbilim Akımları*. Ankara: Onur Yayınları, 1996.

Kocaman, Ahmet., *Dilbilim Temel Kavramlar Sorunlar Tartışmalar*. Ankara: Dil Derneği Yay., 2006.

Kula, Onur Bilge. *Dil Felsefesi Edebiyat Kuramı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002.

Kutub, Vecdî. “Tecelliyyâtü'l-Vazîfeti'l-İfhâmiyye fı'l-Kur'âni'l-Kerîm: Sûratu'l-Müzzemmil Nümûzecan”. *Cümle 'İlmiyye Muhakkemetü'd-Dürer* 2/2 (Aralık 2020), 47–61. <https://tcais.net/ojs/index.php/alddurar/article/view/47/46>

Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur İncil. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2020.

Marangozoğlu, İzzet. “Yûsuf Suresinde Nidâ Üslûbunun Sözlü Bir İletişim Aracı Olarak Manaya Etkisi”. *Kur'an ve Dil İlimleri*. ed. Emrullah Ülgen vd. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2021, 151-168.

Marangozoğlu, İzzet. “Kur'ân-ı Kerîm'de Kat' Üslubu: Lügavî Bir Üslup Olarak Tâbî'-Metbû' Uyumsuzluğu”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 50 (Aralık 2019), 155-186. <https://doi.org/10.21054/deuifd.632657>.

Martined, Andre. *İşlevsel Genel Dilbilim*, çev. Berke Vardar. İstanbul: Multilingual Yayınları, 1998.

Mann, Thomas. *Joseph und seine Brüder*, çev. John E. Woods. New York: Alfred A. Knopf, 1934-1944.

Merâğî, Ahmed b. Mustafa. *Tefsîru'l-Merâğî*. 12. Cilt. Mısır: Mektebetü Mustafa el-Bâbî, 3. Basım, 1946.

Mevdûdi, Ebu'l A'lâ el-Mevdûdi. *Tefhimü'l Kur'an*. 2. Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 2005.

Menocal, Maria Rosa. *The Ornament of the World: How Muslims, Jews, and Christians Created a Culture of Tolerance in Medieval Spain*. Boston: Back Bay Books, 2002.

Mûhîbî, Ahmed. *el-Vazîfetü'l-Tenbîhiyyeti fî Sûrâti'l-Bakara*. Cezâyir: Câmiatü Mentûri, Dil ve Edebiyât Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Muş, Züleyha. *Arap ve Türk Edebiyatlarında "Yusuflu Züleyhâ" Hikayelerinin Mukayesesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.

Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî. *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâ'iku't-Te'vîl*. thk. Yûsuf Ali Bedîvî. Beyrut: Dâru'l-Kelimü't-Taybe, 1998.

Nesterova Coşkun, Sıtlana. "Roman Jakobson'da Dilin İşlevleri ve İşleyiş Mekanizması". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 36/17 (Ekim 2023), 326-339. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1372353>

Özsoy, Ayşe Sumru vd. *Genel Dilbilim – II*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web Ofset, 2013.

Öztekin, Özge. "Metinlerarası / Göstergelerarası Bir Dönüşüm Örneği: Yusuf Kıssası". *Millî Folklor* 27/108 (2015).

Razi, Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin er-Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1985.

Rızâ, Reşîd. *Tefsîrû'l-Menâr*. Mısır: Heyetü'l-Mısıriyyeti'l-Âmmeti li'l-Kitâbi, 1990.

Sâfî, Mahmûd b. Abdurrahîm. *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'ân*. Şam: Mü'essesetü'l-Îmân-Beyrut: Dâru'r-Reşîd, 1995.

Saussure, Ferdinand De. *Cours de Lingistique Generale / Genel Dilbilim Dersleri*, çev. Berke Vardar. İstanbul: Multilingual Yayınları, 2001.

Sekkâkî, Ebû Yakûb Yûsuf b. Ebîbekr Muhammed. Alî es-Sekkâkî. *Miftâhu'l-Ulûm*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1983.

Sem'ânî, Ebü'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbâr et-Temîmî el-Mervezî es-Sem'ânî. *Tefsîrû'l-Kur'ân*. thk. Yasin b. İbrahim-Abbas b. Ğanim. Riyad: Dâru'l Vatan, 1997.

Sîbeveyhi, Ebû Bişr (Ebû Osmân, Ebü'l-Hasen, Ebü'l-Hüseyn) Sîbeveyhi Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî. *el-Kitâb*. thk. Abdüsselâm M. Hârûn. I. Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1988.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim. II. Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1. Basım, 1433.

Şevkânî, Muhammed b. Ali eş-Şevkânî. *Fethu'l-Kadîr*. Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 1. Basım, 1414.

Ayata Şenöz, Canan. *Metindilbilim ve Türkçe*. İstanbul: Multilingual Yayınları, 2005.

Uçan, Hilmi. *Dilin İşlevleri ve Edebiyat Eğitiminin Amaçları Çerçevesinde 1929 Müfredat Programı*, İlmi Araştırmalar, 22/2006, 219-228.

Ulusü Ülger, Müşerref. *Arap Dili ve Belâgatında İltifat Sanatı*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Yavuz, Ömer Faruk. *Kur'anda Sembolik Dil*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006.

Yılmaz, Hasan. "Modern Dönem Kur'ân Yorumunda Dilbilimsel ve Semantik Yöneliş". *Kars: Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/2017, 14-30. <https://doi.org/10.17050/kafkasilahiyat.295271>

Yüksel, Ahmet Haluk. "İletişim", *Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2006.

Jakobson, Roman. "Closing Statement: Linguistics and Poetics", *Style in Language*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1960.

Pak, Zekeriya. *Allah İnsan İletisimi*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2005.

Teftâzânî, Sa'deddin Mes'ûd b. Ömer. *el-Mutavvel*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.

Topaloğlu, Bekir. "Yûsuf Sûresi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/28-30. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Toprak, Mehmet Sait. "Yûsuf Peygamber Adına Dâir Etimolojik-Etiyolojik Bir Araştırma", *Toplum Bilimleri Dergisi* 27/27, (Aralık 2019). [10.29228/tbd.2007.39757](https://doi.org/10.29228/tbd.2007.39757)

Türker, Adil. – Akşit, Eyup. “Dilin Gönderge İşlevi Bağlamında Yûsuf Sûresi’nin Bazı Âyetlerinin Tahlili”, *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 8/4 (Aralık 2024), 829-848. <https://doi.org/10.32711/tiad.1534438>.

Türkdoğan, Melike Gökcan. *Klasik Türk Edebiyatında Yusuf’u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*. Erzurum: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3287, 2011.

Vardar, Berke. *Dilbiliminin Temel Kavram ve İlkeleri*. İstanbul: Multilingual Yayınları, 1998.

Vardar, Berke. *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları, 2002.

Yûsuf Âbadi, Abdu’l Bâsit Arab. “Vezâifü'l-Lügati ve Tevzîfü'r-Risâleti fî Hitabi Sûrati Hud" *Bühûsu fî'l-Lügati'l-Arabiyyü* 15/28 (Haziran 2023).

Zeccac, Ebû İshâk İbrâhîm el-Bağdâdî. *Me’âni'l-Kur’ân ve Î’râbühû*. III. Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 2. Basım, 1988.

Zürkani, Muhammed Abdulazim ez-Zürkânî. *Menâhîlu'l ‘İrfân fî ‘Ulûmi'l-Kur’an*. Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1943.